ANALYSIS

DIALECTICA

Roberti Rolloci Scoti,
ministri Iesu Christi in
Ecclesia Edinburgensi,
in Pauli Apostoli Epistolam ad Romanos.

RESPERSA EST *Analysis, Doctrinæ Theologicæ quorundam capitum, quæ in ea Epistola sparsim reperiuntur, explicatione quadam brevi ac dilucida.*

EDINBVRGI
EXCVDEBAT Robertus Walde-graue Typographus Regius.
ANNO 1594.
Cum Privilegio Regali.

ex Libris Ed. Richardi
Caernarvon 1807

1322 : 00

IVVENIBVS OPTIMAE SPEI,

NOBILITATE GENERIS ET MORVM PROBITATE, CVM PRIMIS CONSPICVIS, IOANNI RVTHVENO, Comiti GAVREAE, Domino RVTHVENIAE, &c. Et COLINO CAMPBELLO *Domino* GLENVRQVHAE, *Discipulis suis charissimis.*

Robertus Rollocus, S.

CVM mecum reputarem, non solùm quàm attentè soliti estis audire nostras, in Pauli illam ad Romanos Epistolam, prælectiones, sed etiam quàm bono vestro exemplo in omni re, & in omni parte disciplinæ nostræ, alijs cuiuscunq; ordinis discipulis præluxeritis: (Nam etiam in minimis fidelè esse præclarum est:) alienum ab officio mihi visus sum facturus, si nō vobis, (dixerim potius vtriq; vestrū pariter, cum

vos non modò sanguinis, sed etiã studiorum, neq; studiorum modò, sed etiam, quod longè maximũ est, amicitiæ cognatione pariter cõiunctos viderim) si non, inquã, vobis breuẽ hanc nostram, in eandem illam Epist. Pauli ad Romanos, analysin consecrarem. Præsertim cum specimen illud anteactæ vitæ vestræ non vulgare, spem mihi faciat, imposterum fore, vt non modò ad vestram ipsorum consolationem perpetuam, reculturi sitis memoriam mysterii Christi, in hac ad Romanos epistola, plenius & clarius quàm in alia quauis, aut in alia etiam totius Scripturæ parte, revelati: Sed etiam quemadmodum honestè sanctèq; vixistis in privata nostra Academia: ita in Repub. gerenda, in qua vtriq; vestrum Deus principem aliquem locum dedit, & tibi nominatim, IOANNES RVTHVENE, sanctè honestèq; vos, in tanta præsertim virorum principum, apud nos honesta & recta sequentium, paucitate, sitis gesturi. Ad quam rem profectò, semper ex me audistis, imprimis facere eminentiam illam cogniti-

cognitionis Christi Iesu, quem qui non sapit, nihil vt oportet, sapit: et quem qui sapit, habet lucernam pedibus suis, & prælatam sibi facem ad res omnes, tam privatas quã publicas, rectè sanctèq; administrandas. Plusquam miseri sunt viri principes hac ætate, si, cum gratia Dei admirabili oblata sit lux & sapientia ea, cuius copia nulla facta est iam olim Principibus gentium, oblatam illam lucem & sapientiam ingrati respuant: Ideoque non modò privent se facultate viuendi rectè in præsenti hoc seculo, sed etiam præcludãt sibi aditum omnem ad vitam illam in altero seculo immortalem. Sed, vt de vobis dicam, singularis quædam expectatio est, non modò nostra, apud quos educati estis, sed & bonorum omnium, qui indolem vestram perspectam habent, quòd vbi ventum erit ad rempub. reipsa ostensuri sitis vos, vt vtar verbis Apostoli, Christum didicisse: quam profectò expectationem fallere non poteritis sine ignominia & macula apostasiæ, nullo vnquam tempore obliterãda. Moueat

vos tempestivè ad detestationem apostasiæ, præsens istud tam triste exemplum virorum quorundam nobilium, qui hodierno die, & Ecclesiam Dei, & regnum totum, vnà cum Rege suo, in discrimen præsens adduxerunt, ad perpetuam nominis sui infamiã, si tẽpesti uè non dederit Dominus, vt consilium suum in melius commutent, atq; resipiscant. Sed Deus, quod incepit in vobis opus bonũ, perficiet ad salutem vestram, & gloriam nominis sui sempiternam. Nunc autẽ, vt paucis rationem quam sequuti sumus in hac nostra analysi, vobis, aliisq; rerum divinarũ studiosis expediamus: Sequuti sumus versionẽ D. Bezæ latinã, vt quæ longè optima sit: quòd si alicubi ab ea recessimus, quod nõ nisi paucissimis in locis contingit, de hoc admonuimus obiter in analysi. Verborum rationem totã reliquimus D. Bezæ, & D. Piscatori, qui post Bezã in eo genere feliciter & cũ laude versatus est. Analysin Epistolæ logicã, hoc est, simplicẽ mentis Apost. explicationẽ nobis potissimùm assũpsimus: Ex qua profectò si aliquã

vel

vel lucis ſcintillam ad eam analyſeôs lucem, qua iam ante nos alij viri pij et eruditi illuſtrarunt hanc ad Rom. Epiſt. acceſſiſſe intellexerimus, ea res nobis animos addet ad ſecundas, vt vocant cogitationes, et ſecundã curam ſuſcipiendã, ſi quid melius perfectiuſq; ſuccurrerit poſteà, ex gratia et volũtate Domini, à quo ſolo ſẽper pendemus, & in cuius gloriam omnia facimus, quantũ patitur infirmitas humana. Nam, vt de hac ad Rom. Epiſt. illud dicam, nunquã adhuc ſatis de ea vel cogitare, vel loqui, vel etiã ſcribere quiſquam potuit. Continet enim myſteriũ illud, & opes illas Chriſti inſcrutabiles. Verũ, qualiacunq; demùm ſint ea, quæ iam ſcripſimus, et qualecunq; de ijs futurum ſit hominũ iudicium, ſpero certè vos ea boni conſulturos, qui non tã ex dignitate rerum ipſarum, quã ex voluntate ac beneuolentia in nos veſtra, omnia noſtra conſueuiſtis æſtimare, quibus nos viciſsim, cum gratiã à Domino omnẽ in hac vita, tum miſericordiam apud Dominum in die illo ſuo comprecamur. Valete in Domino. Idib. Novemb. 1593.

EPISTOLAE AD ROMANOS
ARGVMENTVM.

Epistolæ ad Romanos quatuor sunt omninò partes: Salutatio, septem versibus capitis primi: Præfatio, à versu octavo capitis primi, ad alteram usque partem versus decimiseptimi: Doctrina denique ipsa, ab altera parte versus decimiseptimi ad versum 14. cap. 15. Peroratio, in quam res diversi generis congestæ sunt, indè ad finem epistolæ. In Salutatione Romanis benè precatur: Romani
Cap. 1. sunt ipso Apostolo describente cap. 1. ver. 7. omnes, sive ex Iudæis sint, sive ex Gentibus, qui tunc temporis Romæ agebant, dilecti Dei vocati sancti: hoc est, Ecclesia Romana ex quibusvis, sive Iudæis, sive gentibus conflata. Omnes enim pariter à Roma & loco in quo agebant, Romani appellantur. Præfatio ad benevolentiam comparata est: protenditur autem à versu 8. capitis primi, ad alteram usque partem versus decimiseptimi: Hinc sequitur doctrina ipsa, quæ non est unius generis: Partim enim est de justificatione hominis, generalis, à posteriori parte vers. 17. capitis primi,

mi, ad caput usque 9. Partim est specialior de rejectione magnæ partis Iudæorum, à cap. 9. ad cap. 12. Partim denique parænetica est & moralis, indè à cap. 12. ad vers. 14. capitis 15. Doctrinam de justificatione hoc ordine prosecutus est Apostolus. Primùm est ejus propositio: propositio, inquam, de modo, quo Deus hominem justificat. Deus, inquit, justificat hominem per fidem, altera parte vers. 17. Deindè demõstratur hic justificandi modus, à ver. 18. capitis primi, ad ver. usque 33. cap. 3. Ostenditur autem modus justificandi, qui est per fidem, à contrario illo justificandi modo, qui est per opera: Non, inquit, per opera: Ergo per fidem. Sequelæ necessitas pendet ex propositione disjuncta, ex aduersis, ut vocant, immediatis constante: Iustificatio hominis est vel per opera, vel per fidem, nihil est tertium. Propositio hæc, ut quæ manifesta sit ex se, in textu non habetur expressè. Assumptio quoque, nempe, non justificatur homo per opera, non statim expressè posita est, facilè autem intelligi potest ex occupatione, quæ est ver. 11. capitis primi. Palam enim est ira Dei: ubi particula (γὰρ) enim, reddit rationem, non tam

præ-

præcedentium in textu verborum, & propositionis ipsius institutæ, quàm assumptionis & antecedentis, quo continetur institutæ propositionis ratio, nempe, Homo nõ justificatur per opera. Occupando enim justificationem per opera, ait, Palam enim est ira Dei adversus omnem impietatem: quasi dicat, Nam quo ad opera, per quæ homines justificationem quærunt, tantum abest ab eo, ut per opera justificentur, ut è contrà per opera condemnentur. Ostendit itaque assumptionem syllogismi præcipui, nempe, non justificari hominem per opera, ab operũ effecto, justificationi planè contrario, nempe, condemnatione. Ex operibus condemnatur homo, Ergo non ex ijs justificatur. Antecedens hujus Enthymematis est cap. 1. ver. 18. Nam palàm è cœlo manifestatâ irâ, condemnatio, vel sententia condemnatoria è cœlo promulgata significatur. Rursus antecedentis proximi Enthymematis, nempe, ex operibus condemnatur homo, ratio obscurè continetur in verbis impietatis ac injustitiæ. Est autem ab operum genere, quòd, nimirùm, impia sunt & injusta omnia, quasi dicat, Palàm è cœlo est ira Dei adversus hominum

opera

opera, quia impia sunt ac injusta. Probatur itaque ex operibus condemnari hominem hoc modo: Impia sunt ac injusta omnia omnium hominum opera: Ergo ex operibus condemnantur omnes homines. Habes itaque in uno illo primi capitis versu 18. tria hæc, primùm ex operibus non justificari hominem: deindè ex operibus cõdemnari hominem, quæ est superioris ratio: tertiò, omnia omnium hominum opera impia esse & injusta: quæ rursus proximè superioris ratio est: Sensus enim illius versus est, quasi dicat, Nam quod ad justificationẽ per opera attinet, tantùm abest ab eo, ut per ea justificetur homo, ut è contra per ea condemnetur: sunt enim impia ac injusta omnia. Tum probatur omnia omnium hominum opera impia esse & injusta, id quod est antecedẽs proximi Enthymematis. Quoniam autem duplex est vniversalitas in illo antecedente: primùm, vniversalitas subjecti principalis, nempe, operum: deindè adjecti, nempe hominum, ideò Apost. utramque vniuersalitatem ostendit, ac primùm quidem operum universalitatem per inductionem particularium operum impiorum ac injusto-

Iustorum demonstrat, ab altera parte ver. 18. cap. 1. ad finem usq; ejus ca. Hinc cap. 2. ad vniversalitatem hominum, quorum sunt ea opera, ostendēdam adducitur importunitate hypocritarum, primùm eorū qui sunt tam ex Iudęis, quàm ex gentibus, deinde eorum qui sunt ex Iudæis tantummodò. Capite tertio, posteaquam aliquantum digressus est ab instituto hoc axiomate, abductus, nimirùm, ab eo importunis Iudæorum interpellationibus, occasione quadam ad ipsum deinde revertitur, eoq; jam priùs demonstrato principij loco utitur, in altera parte vers. 9. ejus capitis. Reversus itaque, certa quadam, ut diximus, occasione, ad institutum illud axioma, in eo aliquandiu commoratur, &, ut nihil desiderari posse videatur ad ostēsionem vniversalitatis hominum peccantium, rursus testimonijs Scripturæ ipsam illustrat, quæ ipsa deindè per occupationem, de Iudæis nominatim accipienda esse omnia, demonstrat. Hæc habentur ad alteram usque partem vers. 19. ejus capitis: quo loco institutum axioma, ipsiusque vniversalitatem, satis jam comprobatam, concludit his verbis, (*Vt omne os obturetur*)

Cap. 2.

Cap. 3.

hoc

hoc eſt, ut omnes pariter concludantur ſub peccato. Hominum enim univerſalitatem præſertim concludit, quia & de ea fuerunt proxima teſtimonia, & ea tum maximè controverſa fuit. Tum ex probato ſic omnium peccato ibidē infert quodammodò omnium condemnationem his verbis: (*Ut obnoxius ſiat totus mundus condemnationi.*) Hinc verſu vigeſimo ejus capitis, concluſis jam omnibus ſub peccato primùm, deinde condemnatione, infert ex operibus neminem juſtificari, quæ eſt aſſumptio principalis ſyllogiſmi. Denique ver. 21. & deinceps colligit principalem concluſionem, nempe, hominem fide juſtificari. Quemadmodum igitur capite 1. aſcendendo quaſi ab infimo per media ad ſummum, hanc diſputationis hujus concluſionem principalem reſolvit in primum ac immediatum ſuum principium: nempe, Omnia omnium hominum opera ſunt impia ac injuſta: ita capite hoc tertio, deſcendendo quaſi rurſus à ſummo per media ad infimum; componit proſyllogiſmum, demonſtrationēq; ex axiomate illo primo, jam ſatis inductione et teſtimonijs colluſtrato, conficit atque concludit,

hoc

hoc modo: Omnia omnium hominum opera impia ſunt ac injuſta, vt jam vidimus: Ergo ex operibus omnes homines condēnantur: Ex quo rurſus ſequitur ex operibus neminem juſtificari: Ex quo denique ſequitur inſtitutum, fide juſtificari hominem. Vides itaque toto hoc loco analyſeôs exemplum evidentiſsimum: Cernitur enim ea in reſolutione, primùm concluſionis in prima ac immediata ſua principia, deinde in compoſitione ac collectione ex primis principijs inſtituti theorematis ſiue concluſionis. Reſolutio autem hoc loco facta eſt aſſumptionis præcipui ſyllogiſmi, quia nimirùm ea maximè in controuerſiam vocata eſt. Verſ. 27. cap. 3. poſtquam aliquamdiu commoratus eſt in demonſtrationis concluſione, & de juſtitia fidei paulò prolixius concionatus eſt, principalis ſyllogiſmi partes duas connectit ac colligit in vnum, & ex contrario juſtificandi modo, qui eſt per opera, negato, concludit juſtificandi modum eum qui verus eſt ac vnicus, nempe, qui eſt per fidē: Concludit etiam juſtificatorum per fidem vniverſalitatem: Vt enim oſtendit univerſalitatem hominum peccantium: ita etiam do

cet

cet universalitatem hominum justificatorum. Est enim universalitas hominum in his omnibus enunciatis: Omnes homines sine exceptione sunt sub peccato: Omnes sine exceptione sunt sub damnatione: denique omnes sine exceptione justificãtur. Laborat autem in eo Apostolus ut doceat omnes esse sub peccato, ex quo sequitur necessariò omnes esse sub damnatione: Item in eo, ut doceat omnes fide justificari. Nam de his controversia fuit. Sic itaq; collecto principali syllogismo, & concluſa fidei justitia, per occupationem incipit occurrere argumentis adversariorum, quæ videri possent conclusionem illam justificationis per fidem, jam demõstratam, aliquo modo labefactare, eaque refutat. Horum primum est ultimo versu cap. 3. à lege, ejusque abrogatione. Secundum est ab exemplo Abrahami, initio cap. 4. ad vers. usque 9. Tum post triplicem digressionem vers. demùm 23. ca. 4. redit ad exemplum illud Abrahami, ex eoque rursus principalem de justitia fidei complexionem infert. Docet igitur exemplum Abra. tantum abesse ab eo ut justitiam fidei labefactet, ut è contrà, pro ea stabilienda faciat plurimũ. cap. 4.

Hacte-

Hactenus igitur iustitiã fidei tũ probavit: nimirùm à ver. 18. cap. 1. ad vers. usque 31, cap. 3. tum asseruit ac vindicavit à cõtrarijs adversariorum argumẽtis aliquot, inde à versu 31. cap. 3. ad caput usque 5.

Cap. 5. Capite autem quinto, justitiam fidei sic demonstratam & assertam, commendat Romanis ex effectis suis duobus præclarissimis, pace siue lætitia bonæ conscientiæ, & spe, siue spei gloriatione, ad versum usque 12. ejus capitis: quo loco rursum ad justitiam fidei, siue eam quæ est per Christum, (nam pro fide Christum ipsum, quo nititur fides, eodem planè sensu substituit) ad justitiam, inquam, illam, siue per fidem, siue per Christum, revertitur: eamq; concludit pariter & comparatione illustrat, ad vers. usque 20. eius capitis: quo loco conclusa jam secundò justitia quæ est per fidem, siue per Christum, iterum ijs occurrit, quæ ab adversarijs contra justitiam fidei objici potuerunt, eaque refellit. Nam refutationem hanc aggressus est primò, cap. 3. ver. 21. à quo loco argumenta adversariorum duo, unum à Legis abrogatione, alterum ab exemplo Abrahami, occupata sunt & refutata ad cap. vsq; Ergo

incep-

inceptâm illam & interpellatam refutatio nem jam repetit, ac fusiùs eam prosequitur Primùm autem vers. 20. cap. 5. occupat simul ac refellit argumentũ adversariorum, ab vsu legis, quæ intervenit inter lapsum Adami, & adventum Christi. Objici enim potuit quorsùm inter lapsum Adami & adventum Christi intervenit lex, si nó ad hoc vt peccatum aboleret, & hominem justificaret. Differt autem hæc occupatio ab ea, quæ fuit vltimo versu capitis tertij, quòd cum vtraq; sit de lege, hæc sit de vsu legis, illa verò de legis per fidem abrogatione. Illic dixit, Annon legem per fidem abolemus? Hic verò, Annon lex subintroiens abolet peccatum ac justificat? Est igitur hęc adversus justitiam fidei occupatio tertia, vel tertium est argumẽtum adversus eam occupatum. Capite sexto versu primo, occupatio est quarta, vel quartum adversariorum argumentum per occupationem: est autem quarta hæc occupatio absurdæ cujusdam sententiæ, cujus occasio arrepta est tum ex sententia quadam, quæ suprà posita est capite quinto vers. 20. tum ex tota illa præcedenti doctrina de gratuita justificatione. Est autem ea, quod in peccato *Cap. 6.*

permanendum ſit, quaſi verò gratia & juſtitia gratuita occaſionem peccandi nobis ſubminiſtrent. Hujus ſententiæ impiæ & abſurdæ ſequitur refutatio, inde à verſ. 2. cap.6.ad cap.vſq, 9.verùm concluſio refutativa ad motum animorum mutata eſt in dehortativam, cum qua ferè ſemper conjuncta eſt exhortativa contrarij. Argumẽta refutationis ſive dehortationis capite ſexto, quinque numerari poſſunt. Capite ſeptimo, ſextum habemus ad verſ. vſq; 7.
Cap.7. ejus capitis, quo loco digreditur Apoſtolus in duplicem apologiam ac defenſionẽ: priorem,legis divinæ,ad verſ.vſq; 17. ejus capitis, poſteriorem,ſui,ad verſ.vſq; 5. capitis octavi, quo loco regreditur ad inſti-
Cap.8. tutam,ſive refutationem,ſive dehortationem. Sunt autem inde argumenta inſtitutæ refutationis duo, ſeptimum & octavum ad verſ.vſq; 19.ejus capitis : quo loco egreditur in confirmationem certitudinis gloriæ filiorum Dei revelandæ ad verſ.vſq; 31. Hinc ad finem vſq; capitis arrepta occaſione ex loco proximo,& enumeratis illis Dei beneficijs in Domino adverſus res adverſarias quaſcunq; gloriatur ad finem vſq; capitis. Atq; ita concludit quodammodo

modò doctrinam hanc de juſtificatione re futarivam,vel potiùs de juſtificatione vniverſam, tam confirmativã, quàm refutativam:His enim duabus partibus juſtificationis doctrina comprehẽſa eſt.Doctrinam juſtificationis,quæ generalior eſt,ſequitur doctrina ſpecialior,rejectionis Iudæorum, vel magnæ partis Iudæorum.Inde à capite nono,ad caput vſq; 12. rejectionem Iudæorum,hoc modo atq; ordine tractat: Primùm capite nono, eſt rejectionis propoſitio ad verſ.vſq; 6. Hinc poſt variam digreſſionem ad ver.vſq; 24.teſtimonijs ſcripturæ aliquot, rejectionẽ eam confirmat: Ad confirmationem autem tranſitum ſibi facit,verſ. 24.25. 26.ejus capitis, in quibus de vocatione agit, gentiũ præſertim.Confirmationem autem rejectionis Iudæorum aggreditur verſ.27.ejus capitis. Nam teſtimonia hæc,vt ſunt de vocatione reliquiarum Iudæorũ,ita ſunt de rejectione multitudinis, eamq; magis confirmant quàm reliquiarum vocationé, vt apparet ex verſ. ejus capitis 32. in quo colligit Iſraelem, hoc eſt, Iſraelitarum multitudinem, non juſtificatam eſſe, ex teſtimonijs, nimirum, præcedentibus illis, in quibus quidem ſi *Cap.9.*

vocatio reliquiarũ præcipuè intellecta fuisset, profectò ex ijs fuisset collecta, reliquiarum illarum justificatio. Ergo testimonia de Iudæorũ rejectione sunt ver. 27. 28. 29. Hinc de condemnatione, sive vt ita dicam, non justificatione multitudinis Iudæorum ad finem vsq; capitis: ad quam transitum sibi facit per gentium justificationem ver. 30. Nam illud notandum est in hac doctrina; quòd, etsi agat simul de gentium vocatione & Iudæorum rejectione: de gentium justificatione & Iudæorum condemnatione, tamen ex instituto & præcipuè agat de Iudæorum rejectione primũ, deinde condemnatione, propter quas etiam de gentium vocatione primùm, deinde justificatione disserit, eo nimirùm fine, vt ex contrariis contraria magis eluceſcãt, & Iudæi ad æmulationem provocentur. Capite decimo de rejectionis, & quæ ex ea est, condẽnationis, causa propria agitur, idq; non sine præfatione aliqua ad benevolentiam captandam præmissa: Causa autem est, infidelitas ac rebellio magnæ partis Israelitarum, (nam vt de hoc admoneam obiter, Iudæorum & Israelitarum nomine indifferenter vtitur Apostolus.) Infidelitatem hanc

Cap. 10.

hanc Iudæorum attigit ſuprà cap. 9. ver. 32 Ad eam viam ſibi ſternit & trãſitum facit, priori parte verſus tertij ejus capitis: Tum colligit eam poſteriori parte ejuſdem verſus: Eam denique confirmat verſu quarto. Hinc poſt variam digreſsionem à verſu 5. ad verſ. 16. ejus capitis, redit demùm ad inſtitutam Iudæorum infidelitatem ac rebellionem. Verſibus autem 16. 17. 18, tranſitione ad eam facta, teſtimonijs ac prædictionibus primùm Moſis, deinde Eſaiæ, ipſam confirmat verſibus 19. 20. 21. Capite vndecimo primùm ex Iſraelitarum infidelitate ac inobedientia ita confirmata, inſtitutam eorum abjectionẽ concludit, eamq; denuò confirmat ad verſ. vſq; 11. ejus capitis. A verſu autem vndecimo ſententiam illam rejectionis duriorem mitigans, docet rejectos ex Iudæis ſuo tempore reſtituendos eſſe ad verſ. vſque 33. ejus capitis. Medio autem loco gentium adverſus rejectos ex Iudæis gloriationem reprimit. Poſtremò eſt concluſio doctrinæ hujus ſpecialis de Iudæorum rejectione, cum admiratione quadam, verſibus 33. 34. Sequitur doctrinæ pars tertia, quæ parænetica eſt, quæq; eſt inde ab initio capitis duodecimi

Cap. 11.

ad verſ. vſq; 14. capitis decimiquinti. Sunt autem paræneſes primùm de rebus neceſſarijs bonis vel mális, à capite duodecimo ad caput vſq; decimumquartum: deinde, de rebus adiaphoris ſua natura, inde ad cap. vſq; 15. Poſtremò de rebus communiter quibuſcunque, ſive neceſſarijs ſive indifferentibus, ad verſum decimũquartum capitis decimiquinti. Capite autem duo-
Cap. 12. decimo, primùm eſt exhortatio generalis ad vitæ ſanctimoniã duobus verſibus, deinde à verſu tertio ad finem capitis ſpeciales ſunt paræneſes: etſi ex his ipſis aliæ a-
Cap. 13. lijs ſint magis ſpeciales. Capite decimotertio perſiſtit primùm in particularibus paræneſibus ad alteram vſq; partẽ verſ. 12. quo loco concludit in genere ſanctimoniam illam vitæ, à qua doctrinã hanc paræneticam exorſus eſt capite ſuperiori. Ca-
Cap. 14. pite decimoquarto aggreditur præcepta de rebus adiaphoris. Capite decimoquin-
Cap. 15. to primùm ſunt præcepta communiter de quibuſvis rebus, ſive neceſſarijs, ſive adiaphoris ad verſ. vſq; 14. quo loco incipit peroratio Epiſtolæ, quæ rerũ eſt variarum ad finem vſq; Epiſtolæ. Inde à verſ. 14. cap. 15. ad finẽ vſq; cap. occupatur duplex excuſatio.

cuſatio: Prior quòd ſcripſerit paulò audaciùs ad Romanos ad verſ. 22. Poſterior, quòd nondum ad eos venerit, inde ad finem capitis. Capite 16. perſiſtit in peroratione. Eſtq; argumenti multiplicis. Primùm eſt commendatio Phœbes ad verſ. vſq; 3. Deinde ſunt Salutationes primùm, vt ſic dicam, rogatæ, ad alteram partem verſ. 16. Altera parte illius verſ. incipiunt ſalutationes, vt ſic dicam, miſſæ, à quibus inceptis ſtatim digreditur in admonitionem ad declinandum à falſis fratribus à verſ. 17. ad verſ. 24. Hinc concipit preces ad finem vſque capitis. Atq; hæc de Argumento Epiſtolæ hactenus. *Cap. 16.*

IN LOGICAM EPIST. AD ROM. PER R. ROLLOCVM ANALYSIN CAROLVS FERMIVS.

QVæ Romæ quondã ſonuit vox viuida, magnis
Erecta imperiis, nunc ſonat in tenebris.
In tenebris! cur non? poterit removere tenebras,
(Eius quod proprium eſt) illa niſi è tenebris?
Ergo luceſcant tenebræ: & diffundere in orbem
Incipiant lucem. (tu Deus iſta ſoles)
Tuq;, σκοτος, Rolloce, tuis depellito Scotis:
Εκτε σκοτος, pereat, φως agè ſit Σκοτια.

IN

IN EANDEM AD LECTOREM,
Idem.

EST quondam Logice immeritam se questa moveri,
Finibus imperij Sionis.
Dogmata, seqs, Sion, sua tunc inculta jacere,
Questa fuit famulâ remotâ.
Rollocus Dominam vidit famulamque querentes:
Et Dominæ famulam reduxit:
Ergo tractari sanctè pia dogmata quisquis
Scire cupis, Logicenè possint:
(Omnia pura pijs) Rollocus (fide) solutum
Te dubio dabit. Ipse nosce.

AD BONÆ INDOLIS ET ANTIQVÆ NOBILITATIS ADOLESCENTES DVOS,
Ioannem Kathvenum & Colinum Campbellum,
Discipulos suos multum dilectos, IDEM.

MAgnates, verum: & nati maioribus ambo
Magnis: in patriâ est amplus vtriq; locus.
Amplus bonos, pueros quales vos vidimus, ætas
Tales si dederit grandior ipsa viros.
Sed nihili magna ista, nisi, quæ maxima, magna
Condierit Christus, cognitione sui.
Condijt, aut fallor: genere ergo, locoq;, & honore
Quo sale conditi, vos sapiatis eum.
Scripto confirmat, gennit qui voce saporem,
Quemq; tenet vestri sollicitudo boni.
Quà scripto, quà voce vocat, quà dirigit, ite,
Intenti in metam, dum assequi eam dabitur.

FINIS.

ANALYSIS DIALECTICA ROBERTI ROLLOCI, *in Epiſtolam Apoſtoli Pauli* ad Romanos.

ARGVMENTVM.

CApitis primi quatuor ſunt partes. Prima, eſt Salutatio ad verſ. 8. Secunda, eſt Exordium ad benevolentiam comparatum a verſu 8. ad alteram partem verſ. 17. Tertia, eſt propoſitio doctrinæ ſequentis de iuſtificatione, altera parte verſ. 17. Quarta, eſt Confirmatio principalis propoſitionis a verſu 18 ad finem Capitis.

Caput Primum.

1 PAVLVS ſervus Ieſu Chriſti, ex Dei vocatione, Apoſtolus ſeparatus ad prædicandum Evangelium Dei.

2 Quod antè promiſerat per Prophetas ſuos in ſcripturis ſanctis,

3 De filio ſuo (facto ex ſemine Dauidis, ſecundum carnem.

4 Declarato filio Dei potenter ſecundum ſpiritum ſanctificationis, per reſurrectionem a mortuis,) nempe Ieſu Chriſto Domino noſtro.

5 (Per quem accepimus gratiam & Apoſtolatum ad obedientiam fidei, inter omnes Gentes, pro ipſius nomine.

6 Inter quas eſtis etiam vos, vocati à Ieſu Chriſto:)

7 *Omnibus qui Romæ estis, dilectis Dei, vocatis sanctis: Gratia sit vobis, & pax à Deo Patre nostro, & domino Iesu Christo.*

AVLVS.)Prima pars Capitis, Salutatio, in qua considerantur, persona salutans, hoc versu, persona salutata, prima parte versus 7. & bona illa quæ salutans persona optat salutatæ, altera parte ejusdem versus. Persona salutans est Paulus. *Servus.*)Personæ salutantis descriptio. Prima pars descriptionis sumpta est ab adjuncta ipsius conditione, est enim servus. *Vocatus.*)Secunda pars descriptionis, qua restringitur generalis illa servitutis conditio certa ac speciali vocatione Apostolatus, tanquam differentia quadam vel forma servitutis: dicit enim se vocatum Apostolum, hoc est, Apostolum per vocationem. Vocatio autem hæc, qua se vocatum Apostolum dicit, specialis est, & ad certũ munus, nempe Apostolicum, pertinet. Generalis autem illa est, qua dum scribit ad Corinthios Epistola priore, cap. 1. salutat vocatos sanctos, hoc est, sanctos per vocationem, eamque generalem. Nulla enim est conditio, sive generalis, cujusmodi est omnium sanctorum, sive specialis, cujusmodi est certorum hominum, vt Apostolorum, vt Pastorum, quæ non fit per vocationem Dei, sive generalem, vt sanctorum in genere, sive specialem, vt Apostolorum & cæt. *Separatus.*) Tertia pars descriptionis, qua Apostolatum, quem per vocationem Dei accepit, circumscribit suo fine & vsu, nempe, Evangelij prædicatione, separatum enim se dicit ad prædicandum Evangelium Dei, hoc est, vocatũ se Apostolum ad prædi can-

dicandum et cæt. Separatio enim nihilaliud est reipsa, quàm vocatio: dum enim vocamur à Deo ad munus aliquod obeundum, segregamur à communi hominum sorte. *Quod antè.*) Tres sunt in hac salutatione digressiunculæ, Prima est hoc versu, qua commendatur Evangelium, cujus mentio proximè facta est. Secunda est partim versu 3. partim vers. 4. qua describitur filius Dei. Tertia, est vers. 5. & 6. qua commendatur Apostolatus Pauli. Hoc igitur versu est prima digressiuncula, qua priusquam subijciat materiam Evangelij, vel descriptionem quandam Evangelij ex materia sua, nempe filio Dei, quæ proximè erat subijcienda ad hoc, vt Evangelium illud ex subjecto & definitione quadam sua cognosceretur, commendat Romanis ipsum Evangelium à promissionibus & prædictionibus de eo per Prophetas jam olim factis, quæquidem omnes extant in scripturis sanctis: veterem scripturam intelligit. Cæterùm Evangelium dicitur promissum, non tam quòd historia ipsa Evangelij promissa sit, quàm quòd ipse Christus cum suis beneficijs, de quo est illa historia, sit promissus, cujus respectu dici potest ipsum Evangelium, quod est de eo, promissum esse. Nota igitur hoc loco promissiones illas in veteri scriptura differre ab Evangelio, quod historia est propriè & nuncium rei gestæ & impletæ. *De filio suo.*) Materiam Evangelij subjectam, & definitionē proxima parenthesi & digressiuncula avulsam quasi ab Evangelio & definito suo, subnectit hoc versu. Est autem ea, Dei filius. *Facto ex.*) Rursus inceptum sermonem de materia, interpellat secunda digressione in descriptionem filij Dei, cujus proximè meminit. Describitur primùm ab adjuncta generatione ex semine Davidis, idque secundum carnem, hoc est, quà homo est: *Declarato.*) Deinde describitur filius Dei ab adjuncta manifestatione

festatione potenti & admirabili personæ ipsius filij Dei, idque secundum spiritum sanctitatis, Nam in Græco est πνευμα ἁγιωσυνης non ἁγιασμῦ. id est, secundum spiritum sanctum. Spiritum autem sanctum intelligo, divinam ac spiritualem illam naturam, quæ sancta est, adeòque ipsa sanctitas, quo modo accipitur Spiritus nomen. 2. Corinth. 3. 7. Dominus est Spiritus: & Ioh. 4. 24. Deus est Spiritus. *Per Resurrectionem.*) Manifestatio hæc personæ filij Dei, cum admirabili potentia coniuncta, explicatur à modo suo, nempe resurrectione à mortuis. Resurrectione enim à mortuis maximè exeruit divinam suam potentiam, & declaravit se Christus Dei filium, verumque Deum. Vnde Ephes. 1. 20. dicit efficacitatem fortis roboris Dei exertam esse in Christo cum excitavit eum ex mortuis, & cæt. *Nempè Iesu*) Redit ad materiam Evangelij, ejusque descriptionem ex materia subjecta, Dei filio, priùs quidem inceptam, interruptam autem proxima parenthesi. Ornat autem Dei filium reliquis suis honorificis ac glorioſis titulis, designatque eum & nomine, nempe Iesu Christi, & dignitate sua, nempe, dominio illo suo in genus humanum cujus jus vt sibi acquireret primùm, mortuus est: deinde, vt iniret ejus possessionem, resurrexit. Rom. 14. 9. *Per quem.*) Tertia digressiuncula in commendationem Apostolatus sui: A Christo enim dilabitur in Apostolatum suum, quem dicit esse per eum acceptum, ideoque ipsum ab Authore commendat: Apostolatum primùm vocat gratiam, ideo quod sit ex gratia, deinde gratiam illam suo quasi nomine speciali interpretatur. *Ad obedientiam.*) Excurrit in definitionem quandam Apostolatus sui à Christo accepti, finemque medium accepti à Christo Apostolatus notat primùm, nimirum obedientiam fidei. *Inter.*) Altera pars definitionis ab objectis, nempe,

nempe, jis ad quos pertinet, hoc est, Gentibus, jisque non certis aliquot, sed omnibus promiscuè. *Pro ipsius.*) Tertia definitionis pars à postremo ac præcipuo fine Apostolatus sui, qui est gloria nominis Christi. Ergo acceptum illum à Christo Apostolatum describit primũ à fine medio, obedientia fidei, deinde ab jis ad quos pertinet, nempe, omnibus Gentibus, postremò à fine vltimo, qui est gloria nominis Christi. *Inter quas.*) Applicatio quædam est, qua Apostolatum suum acceptum à Christo in genere inter omnes Gentes applicat ad Romanos in specie, hoc est, aliquam gentium partem, & certum quoddam subjectum. Applicat autem, assumendo primùm, At vos estis ex gentibus: deinde concludendo, Ergo & inter vos accepi à Christo Apostolatum. Assumptio expressa est, Conclusio, vt quæ manifesta sit, suppressa est, nisi malis eam confusam esse cum Assumptione. Sensus enim horum verborum hic videtur esse, Inter quas, nempe, Gentes, ad quas pertinet gratia & Apostolatus, quem accepimus per Christum, estis vos: Quibus verbis habes hæc duo, & Romanos esse ex Gentibus, & Paulum accepisse Apostolatum inter ipsos nominatim. *Vocati.*) Definitio quædam Romanorum ex ipsorum præsenti conditione & vocatione per Christum: Qua definitione subindicat Romanos (cum nimirùm ex numero vocatorum sint) ex ijs esse ad quos pertineat Apostolatus ipsi à Christo datus. *Omnibus qui*) Hactenus de persona salutante, sequitur salutata, nempe Ecclesia quæ tum Romæ fuit, hoc est, Ecclesia quædam specialis, pro qua descriptio ipsius posita est, sumpta à loco primùm, Roma: Deinde ab adjunctis duobus, primo dilectionis Dei in Christo, quæ ab æterno est, & causa est secundi adjuncti, secundo sanctitatis, & ejus quidem ex Dei vocatione. Sanctitas enim

nim Ecclesiæ & membrorum ejus est ex Dei vocatione, qua euocat nonnullos ex reliqua hominum societate ad participandam sortem sanctorum in luce. Col.1.12. Nam quos vocauit eos justificavit, & quos justificavit, eos glorificavit. Rom.8.30. *Gratia.*) Hoc tertium est in salutatione, nempe bona illa quæ cómprecatur salutans persona salutatæ: quæ etiam explicantur ab authoribus suis, Deo patre primũ, deinde Deo filio mediatore per quem & in quo Pater omnia omnibus largitur.

8 *In primis quidem gratias ago deo meo per Iesum Christum, super omnibus vobis, quod fides vestra annuntiatur in toto mundo.*

9 *Testis enim mihi est* Deus, *cui servio Spiritu meo in Evangelio Filij ipsius, quod indesinenter meminerim vestri:*

10 *Semper in precibus meis rogans vt si quo modo tandem aliquãdo prosperum iter, mihi detur ex voluntate dei, veniam ad vos.*

11 *Expeto enim videre vos, vt aliquod impertiar vobis donum spirituale, vt vos stabiliamini.*

12 *Hoc est, ad communem exhortationem percipiendam apud vos, per mutuam fidem, vestram simul & meam.*

13 *Nolim autem vos ignorare, fratres, me sæpe proposuisse venire ad vos, (sed prohibitum fuisse vsque adhuc) vt fructum aliquem haberem inter vos quòque sicut & inter reliquas Gentes.*

14 *Et Græcis & Barbaris, tum sapientibus tum insipientibus debitor sum.*

15 *Itaque prompta est mea facultas vobis quòque qui Romæ estis evangelizare.*

16 *Non enim me pudet Evangelij Christi, potentia siquidem*

dem est Dei ad salutem cuivis credenti, Iudæo inpri-
mis, tum etiam Græco.
17 *Iustitia enim Dei per illud retegitur ex fide in fidem:*

In primis) Hactenus Salutatio fuit, sequitur Exordium ad motum & benevolentiam comparatum. Benevolentiæ argumentum proponitur à gratiarum actione pro Romanis. Gratiarum actionis causa rursus mouens est fides eorum latè pervagata, sive, quod idem est, fama fidei eorum sparsa per totum mundum. *Testis enim.*) Sequitur Occupatio: Si ea fuit, inquiunt Romani, benevolentia erga nos tua quam prædicas, cur non venisti ad nos? Respondet se, licet absentem, indesinenter tamen meminisse ipsorum in precibus suis. Responsio hæc proposita est cum obtestatione, qua appellat Deum testem, & eum quidem Deum cui sincerè & ex animo serviat in vocatione sua, ideòque ipsi benè conscium. Deum itaque quem testem appellat, definit quasi ex conscientia sinceritatis suæ in ministerio Evangelij, quòd nimirum, Deus sit ipsi benè conscius quàm sincerè fungatur officio suo. Accommodatè igitur subjecta est hæc quasi definitio Dei, quem testem invocat, quia in teste requiritur vt conscius sit sinceritatis nostræ in officio obeundo, tum præsertim cum sinceritas illa in officio obeundo aliquo pacto vocatur in quæstionem. Porrò servire spiritu, est non ad oculum seruire, vt qui hominibus student placere, sed facere ex animo quæ vult Deus, Ephe. 6. 6. *Semper in.*) Memoriam illã eorum quam coluit in precibus suis, explicat subjecta quadam precum pro ipsis conceptarum specie. Ea autẽ est, quod precatus sit vt veniat ad eos si quo modo aliquãdo prosperũ iter ipsi detur ex Dei volũtate veniendi ad eos. Defectus quidã videtur esse in oratione, quem nos ita

supplevi-

supplcuimus. Quare respondet primum ex precibus in genere pro ipsis, deinde ex certa quadam precum specie qua nimirum precatus est id quod ipsi desiderabant, vt tandem aliquando veniret ad eos. *Expeto enim.*) Confirmat hanc speciem precum ex desiderio illo suô ipsos invisendi, & affectu animi sui, quo impulsus est ad eas preces. *Vt aliquod*) Desiderium illud suum quod habuit invisendi Romanos ex duplici fine explicat. Prior est, vt præsens impertiatur illis donum aliquod spirituale: posterior ad quem refertur superior, est vt Romani eo dono stabiliantur & confirmentur in fide recepta: supra enim dixit eos jam vocatos, vers. 7. *Hoc est ad.*) Per correctionem simul & occupationem interpretatur finem illum posteriorem non tantùm esse, vt ipsi confirmentur, sed etiam vt ipse pariter consolationem percipiat apud eos, id est, mutuam consolationem ab ijs, vt verba sequentia indicant. *Per mutuam.*) Mutuam hanc consolationem explicat per causam suam, mutuam fidem & sui & ipsorum. Ex fide enim est ædificatio & consolatio: & fidelium quivis etiam minimus efficax est ad ædificandum quemvis alium ex fidelibus, etiã maximum. Sermo enim ejus est in demonstratione spiritualis potentiæ, 1. Cor. 2. 4. *Nolim autem.*) Hoc tertium est quod respondet, quo secundum amplificat: significat enim se non modò precatum vt tandem aliquando veniat ad eos, sed etiam sæpenumerò consilium cepisse veniendi ad eos. Sæpe, inquit, proposui venire ad vos. Hujus autem propositi sui notitiam ijs seriò commendat, dum ait, Nolo vos ignorare fratres. *Sed prohibitum*) Per correctionem obiter impeditum consilium & propositum suum narrat, causam tamen non assignat. *Vt fructum.*) Propositum suum à fine explicat, vt aliquem fructum perciperet inter Romanos quoque, vt inter reliquas

liquas Gentes: explicatur enim finis similitudine reliquarum Gentium, Fructum autem intelligit effectum prædicationis Evangelij: Obedientiam fidei suprà appellavit, vers. 5. Est enim hic verus fructus quem decerpit minister Evangelij, cum captivam ducit omnem cogitationem ad obediendum Christo. 2. Cor. 10. 5. *Et Græcis.*) Ratio consilij & propositi illius veniendi ad Romanos, est ab officio & debito suo. Omnibus debitor sum: Ergo & vobis qui Romæ estis: Ergo prompta est mea facultas vobis quoque qui Romæ estis evangelizare: hoc est, quicquid mihi est facultatis promptum est ad evangelizandum etiam vobis Romanis. Subticetur autem prior conclusio: posterior & principalis expressa est, in qua infert propositum illud suum ad Romanos veniendi, ipsisque etiam evangelizandi. Pro generali propositione est enumeratio partium: Partes sunt Græci, Barbari, Sapientes, insipientes. *Tum sapientibus.*) Declaratio quædam est priorum partium: Græcos enim sapientes interpretatur, barbaros autem insipientes: Ni si has partes ad conditionem personarum, illas verò ad nationem referre malis, q. d. hominibus cujuscunque gentis, & cujuscunque conditionis. *Itaque.*) Concludit illud suum propositum veniendi ad eos. *Mea facultas.*) Hoc opponit illis impedimentis quæ sunt extra se, de quibus suprà vers. 13. quasi dicat, non possum equidé superare illa impedimenta, quibus hactenus impeditus sum ne venirem ad vos, saltém, id quod solum possum, non deest mihi voluntas & promptitudo animi ad vos quoque veniendi. *Non enim.*) Ratio proximæ conclusionis, quòd, quantum in se est, paratus sit ad evangelizandum etiam Romanis. Sumpta est autem ab affectu animi sui erga Evangelium. Subjecta verò est per occupationem: dici enim potuit à Romanis, Evangelium

um Christi coniunctũ est cum cruce, ac propterea probrosum. vide 2. Tim. 1. 8. Respondet, non me pudet Euangelij Christi, Ergo, quantum in me est, paratus sum etiam vobis Romanis evangelizare. *Potentia siquidem*) Argumentum affectus sui & animi tam propensi in Euangelium, à natura Evangelij efficaci. Est enim potentia Dei ad salutem cuivis credenti. Potentia metonymice*os* pro instrumento potenti & efficaci accipitur, estque genus quasi in hac definitione Evangelii: differentia ex fine & vsu petita est, salus cuiusvis credentis. Vbi notanda sunt duo: primùm, Salus quæ est per fidem, sive quæ est credentis salus: nisi enim quis credat Evangelio non est ei potentia Dei ad salutem. Deinde notanda est vniversalitas salutis huius quæ est per fidem. Est enim potentia Dei ad salutem cuivis credenti: Vniversalitas ista & amplitudo huius salutis, quæ est per fidem plurimùm commendat Evangelium & Dei beneficium. Nam bonum quo communius eo melius. *Iudæo in primis.*) Explicatio particulæ vniversalis per partes suas, quæ tamen suo ordine enumeratæ sunt: primùm enim Iudæi, deinde Græci nominantur, quo significatur in negotio salutis huius, quæ est per fidem, communis alioqui vtrique populo, primum tamen ratione haberi Iudæorum & veteris populi, quorum est adoptio & gloria, & fœdera, & legis constitutio & cæt. Rom. 9. 4. Ideoque salus per fidem iis primùm est oblata, & Christus primùm iis missus est. Act. 3. 26. & sermo Dei iis primũ expositus est. Act. 13. 46. Licet enim nullum sit discrimen Iudæorum & gentium, quoad substãtiam, vt ita loquar, vocationis, iustificationis, & salutis, tamen quoad ordinem & tempus conferendorum istorum beneficiorum differentia est, & Iudæi quo ad ordinem & tempus prærogativa quædam fuit. *Iustitia enim*)

Ratio

Ratio est cur Evangelium sit potentia Dei ad salutem credenti, hoc est, cur sit instrumentum & organon spiritus sancti, quo ille efficax est ad salutem credenti, vel cur sit efficax ad finem istum, qui est salus credentis. Sumpta autē est à iustitia illa, quæ est ex fide, quæ iam inde à conditō mundo abscondita, nunc demum retegitur & patefit per Evangeliū. Quod retegit, adeòque ministrat efficaciter, (efficax enim est ea revelatio Evangelii) illam iustitiam, quæ est ex fide, ministrat quòque potenter & efficaciter salutem credenti. At Evangelium præstat illud prius, Ergo & posterius. Propositio ex eo vim habet, quod id quod causa est causæ, sit causa quoque effecti: cum igitur Evangelium sit causa instrumentalis causæ, nimirum iustitiæ ex fide, quæ causa est, erit quòque causa salutis per fidem, qui effectus est iustitiæ: Iustus enim servatur. *Ex fide in fidem.*) Puto ego, hac & huiusmodi loquutionibus, quas invenias apud hunc Apostolum, vt 2. Cor. 3. 8. ἀποδοξης εἰς δοξαν, & 2. Cor. 4. 17. καθ ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν, puto, inquam, his loquutionibus significari rei incrementum perpetuum, vt sit δοξα εἰς δοξαν gloria quæ perpetuū capit incrementum, & ὑπερβολὴ εἰς ὑπερβολὴν sit excessus perpetuò auctus. Videtur enim esse defectus quidam in hoc loquutionis genere, quē supplemus hoc modo, εἰς ὑπερβολὴν, hoc est, quæ progreditur in ὑπερβολὴν & excessum, quid autē hoc aliud est quā excessus cum perpetuo incremento, vel excessus mirum in modum excedens. Itaque ex fide in fidem interpretor fidem perpetuò augescentem & gradatim quasi procedentem in maiorem magnitudinem. Hæc expositio horum verborum mihi videtur maximè simplex.

Sicut scriptum est, Iustus autem ex fide vivet.

Sicut

Sicut scriptum.) Per occupationem, vt mihi videtur, justitiam hanc fidei asserit, & justitiam per fidem esse confirmat. Neque enim adductum est hoc testimonium Prophetæ ad ostendendum Evangelium esse ministerium justitiæ ex fide, id nimirum quod proximè dictum est: Verùm ideo adductum est, ne cui novum videatur illud, quòd justitiam fidei & non operibus tribuat: Natura enim humana nullam aliam justitiam quã operum suorum vnquam agnovit. Ne hoc, inquam, novum alicui videatur, justitiam fidei allegat ex Propheta veteri Abacuc: quemadmodum etiam Rom. 3. 21. dicit eandem hanc justitiam comprobatam esse testimonio Legis, & Prophetarum. Sensus igitur est, quasi dicat, ne miremini me dicere justitiam ex fide, cum vetus Propheta dicat justum ex fide sua vivere, quoquidem planè significat, justificari hominem per fidem. Si enim justus vivat ex fide sua, profectò eadem illa fide justus est. Hanc esse mentem Apostoli proxima disputatio satis evincit: Probat enim deinceps hominem fide justificari. Quare hoc loco primùm, delapsus ab illa commendatione Evangelij, per quam transitum sibi fecit ad sequentem hanc disputationem de justitia, subjecit propositionem sequentis disputationis, quam maluit Prophetæ verbis quàm suis exprimere. Porrò idem est ac si dixisset: Nam justitia est ex fide. Maluit tamen, vt sit dicto major authoritas, veteris Prophetæ verba in hanc sententiam afferre, dum ait, Sicut scriptum est, Justus ex fide viuet. Est autem hæc capitis pars tertia.

18 *Palàm enim est ira Dei è cælo adversus omnem impietatem & iniustitiam hominum, vt qui veritatem iniuste detineant.*

19 *Quoniam id quod de Deo cognosci potest, manifestum est*

est in ipsis: Deus enim eis manifestum fecit.

20 *Ipsius enim inuisibilia, dum ex rebus conditis intelliguntur, ex creatione mundi perspiciuntur, aeterna videlicet eius tum potentia, tum diuinitas: ad hoc vt sint ipsi inexcusabiles.*

21 *Propterea quòd quum Deum cognouerint, tamen vt Deum non glorificauerunt, neque gratias ei egerunt: sed vani facti sunt in ratiocinationibus suis, & obtenebratum est desipiens cor eorum.*

22 *Quum se profiterentur esse sapientes, stulti facti sunt.*

23 *Mutarunt enim gloriam incorruptibilis Dei in efformatam imaginem mortalis hominis, & volucrium, & quadrupedum, & reptilium.*

24 *Quamobrem etiam tradidit eos* Deus *cupiditatibus, cordium ipsorum ad impuritatem, vt fœdarent corpora sua inter se.*

25 *Vt qui* Dei *veritatem mutarint in mendacium, & coluerint ac seruierint rebus creatis, praeterito Creatore, qui est benedictus in secula. Amen.*

26 *Propterea, inquam, tradidit eos deus fœdis affectibus, nam & fœminæ illorum mutarunt naturalem vsum in eum qui est praeter naturam.*

27 *Similiterque etiam masculi, relicto naturali vsu fœminæ, exarserunt sua libidine alius in alium, masculi in masculos fœda perpetrantes, & compensationem quam oportuit erroris sui in sese recipientes.*

28 *Et sicut non visum est eis deum in notitia retinere: ita tradidit eos* Deus *in mentem omnis iudicij expertem, vt facerent quæ minimè conueniebat.*

29 *Oppleti omni iniustitia, scortatione, improbitate, auaritia, malitia: pleni inuidia, cæde, contentione, dolo, malignitate.*

30 *Susurrones, obtrectatores, Dei osores, contumelioſi, superbi,*

perbi, glorioſi, inuentores malorũ, parẽtibus immorigeri.

31 *Deſipientes, fædifragi, charitatis expertes, implacabiles, immiſericordes.*

32 *Qui poſt dei iura cognita, (nempe eos qui talia faciunt, dignos eſſe morte) non ſolum ea faciunt, ſed etiam facientibus patrocinantur.*

Palam enim.) Quarta pars cap. Propoſitionis confirmatio. Quæſtio in hac doctrina de juſtificatione non eſt de juſtificatione vel Dei illa actione in nobis juſtificandis in genere: ſed de modo agendi, quo nimirum nos juſtificat Deus, vel eſt de cauſa impellente ac movente Deum ad noſtri juſtificationem, adeoque procurante ac promerente eam. Eſt igitur quæſtio An Deus juſtificet hominem ex fide. Hæc quæſtio ſi fiat propoſitio, ſubjectum habet Deum tanquam efficientem cauſam prædicatum vero juſtificationis & actionis Dei modum, nempe juſtificationẽ per fidem, hoc eſt, Chriſtum fide apprehenſum. Probat itaque Paulus juſtificationis & actionis Dei modum iſtum: nempe, Deum per fidem hominem juſtificare. Argumentum eſt à contrario efficiendi & juſtificandi modo: nempe modo juſtificandi illo qui eſt per opera. Non juſtificat per opera tanquam cauſam procurantem ac promerentem Dei illam de nobis ſententiam. Ergo per fidem. Ratio iſta per occupationem affertur: Occupat enim, vt videtur, adverſariorum ſententiam de juſtificationis modo, & occupando eam refellit ſtatim his primis verbis. Nam ſenſus eſt q. d. Nam quod ad opera in quibus adverſarij ponunt juſtificationis modum, tantum abeſt vt Deus ex operibus juſtificet hominem vt è contra ex operibus eum condemnet: Ratio igitur illa qua modum juſtificationis per opera, refellit, eſt à contrario operum

effecto,

effecto, condemnatione. Cujus rurſus argumentum incluſum eſt in verbis impietatis & injuſtitiæ, quæ verba non tantùm opera ſed operum qualitatem malam ſignificant. q. d. Deus condemnat hominem propter opera. Ratio autem eſt, quia impia ſunt & injuſta omnia. Ex ijs quæ diximus apparet præcipuum iſtius diſputationis ſyllogiſmum hunc eſſe, Deus juſtificat hominem vel ex operibus vel ex fide, nihil eſt tertium: Non autem ex operibus, ergo ex fide. Aſſumptionem probat ex contraria condemnatione, quam procurant opera, ſunt enim hæc contraria, iuſtificatio & condemnatio. Ex operibus condemnantur homines, Ergo ex operibus non juſtificantur. Antecedentis ratio eſt in hac qualitate operum, impietate & injuſtitia: Impietatem enim & injuſtitiam intelligo impia & iniuſta opera Impia ſunt & injuſta omnium hominum opera omnia. Ergo ex operibus condemnantur homines. Quare, vt de hoc admoneam obiter, de peccato & miſeria hominum primùm agere incipit, quia hoc eſt primum fundamentum ſtabiliendæ juſtitiæ gratuitæ: Adeò enim natura ipſi placemus nobis omnes, vt nunquam cogitemus de gratuita illa juſtitia, niſi jam primùm poſita nobis fuerit ob oculos injuſtitia et miſeria noſtra. Nam quod ad opera attinet, in quibus homines juſtitiam collocant, tantum abeſt vt ex operibus juſtificetur homo, vt palam ſit ira Dei adverſus omnia hominum opera, quia impia ſunt & injuſta omnia. Porrò quod dicit palam eſſe iram Dei & cæt. idem ſenſu eſt cum eo quod loquitur Cap. 3. 9. Omnes eſſe ſub peccato, ac proinde obnoxios eſſe iræ Dei, ac damnationi. Omnem impietatem ac injuſtitiam intelligo omne genus impietatis ac injuſtitiæ. Neq; enim duas has voces tam ſubtiliter diſtinguo, vt impietatem ad primã

Legis

Legis tabulam, injustitiam ad secundā referam: verùm pro eodem pono duas istas voces: præsertim cum videam impietatem illam hominum in detinenda veritatis luce, verbis sequentibus injustitiam appellari. Cæterùm hæc propositio de impijs ac injustis hominum operibus intelligenda est de quibusvis hominibus, vt in sese extra Christum considerantur, sive Iudæi sint, sive Græci. Neque enim nunc hominem vt Iudæum, vel Græcum spectat, sed hominem vt hominem considerat, hoc est, in natura sua, qualis fuit omnibus seculis, & est in sese extra Christum. Etsi enim Gentes in ea impietatis ac injustitiæ genera prolapsæ sint maximè, tamen Iudæi etiam natura tales fuerunt, sæpeque etiam in ea ipsa degeneraverunt. Vide Tit. 3. 3. Ephes. 2. 3. Sed hoc declarabimus posteà manifestius. *Vt qui veritatem.*) Propositionem illam generalem de qualitate operum, quòd impia sint & injusta omnia, inductione particularium operum impiorum ac injustorum ostendit ad finem capitis. Prima autem inductionis pars est his verbis. Ea autem est, injustitia quædam in veritatem, quæ est prima quasi injustitiæ species. Veritatem hanc versu sequenti vocat γνωστὸν τοῦ θεοῦ, quod cognosci potest de Deo. Est autem veritas ea naturæ divinæ, potentiæ ejus, ac omnino Deitatis ipsius, atque ea quidem ab hominibus cognita. Κατέχειν veritatem per injustitiam est eam injustè captivam quasi detinere, quòd sit dum agnita ita supprimitur vt, & non colatur verus Deus secundum eam, & contra eam, pro vero Deo colatur Idolum. Ergo in hac injusta detentione veritatis intellige hæc duo quæ postea distinctè explicantur & exprimuntur. His enim duobus modis detinetur veritas agnita quasi captiva in animo hominis, partim dum non colitur

colitur verus Deus secundum eam, partim dum contra eam, eiusque lucem colitur Idolum. Contrà verò veritas agnita libertati suæ permittitur, partim dum colitur Deus secundum eam, partim dum non colitur Idolum. Quare prima ista injustitiæ ac impietatis species pugnat præsertim adversus primam legem primæ tabulæ, qua vetatur cultus falsorum deorum, iubetur autem cultus solius veri Dei. Cæterùm articulus præpositivus cum Participio pro subiunctivo cum verbo capitur, vt sit τῶν κατεχόντων pro ὅτι κατέχουσι, qui detinent: hoc autem loquutionis genus rationis redditivum est, quasi dicat, quia veritatem iniustè detinent. Ratio autem est non patefactæ cælitus iræ, sed impietatis & iniustitiæ, quasi dicat, Quamquidem impietatè & iniustitiam arguunt ex eo primùm quod veritatem injustè detinent. *Quoniam id quod.*) Ratio quædam est primæ partis inductionis probans non tam factum ipsum, quã facti modum: Modus autem facti est in agnitione, ac proinde malitia, quæ includitur necessariò in hoc loquutionis genere. Adducta autè est per occupationem: excusare enim factum suum potuerunt ex ignorantia Dei ac veritatis. Non agnovimus veritatẽ. Ergo non, vt tu dicis, detinuimus eam injustè. Huic respondet Apostolus, quod de Deo cognosci potest, qui alioqui superat omnem cognitionem, sed tamen quod quantumque de eo cognosci potest, id manifestum esse in ipsis, hoc est, ejus notitiam eos habere. *Deus enim.*) Ratio cur manifestum sit in ijs quod de Deo cognosci potest, etiam per occupationem. Objici enim potuit, Ecquis quæso manifestavit ijs quod de Deo cognosci potest? Respondet Apostolus, Deum ipsum in jis manifestum illud fecisse, ex objectis nimirum rebus creatis, vt proximè sequitur. Hoc autem ex eo confirmat, quod Dei invisi-

bilia,(quæ poſteà explicat per partes ſuas, æternam Dei potentiam,& omnino deitatem)jam inde à condito mundo per res creatas intellectu non ſenſu apprehenſa,conſpiciuntur ac videntur ſuo quodam modo. In rebus enim creatis tanquam in ſpeculo majeſtas illa Dei elucet. *Ad hoc vt.*) Ex agnitione veritatis, quam jam probavit, concludit non eſſe quo ſe excuſent, & quod prætexant facto ſuo homines, nimirum, injuriæ factæ veritati. Dirigit enim concluſionem adverſus eos qui veritatis ignorantiam cauſati ſunt, quorum excuſationem occupavit ſupra verſ. 19. Infert autem autem concluſionem tanquam finem proximi facti Dei, & cognitionis per creaturā ſubminiſtratæ, de qua proximè. q. d. Non alio pertinet hæc manifeſtatio Dei & cognitio, quam vt detrahatur hominibus hæc larva ignorantiæ quam prætexunt facto ſuo,& injuriæ veritati factæ. Iſtud autem diligenter attendendum eſt,in tota hac controverſia,non inficiari homines ſe omnino nullam veritati injuriam facere,neque enim id poſſunt,ſed excuſare ac elevare factum ſuum, negareque non factum ipſum,ſed modum facti,qui includitur hoc loquutionis genere,hoc eſt,cum agnitione,ac exinde malitia ſe facere quod faciunt. Controverſia igitur eſt non tam de facto,quàm de modo facti, nempe, perſequutione veritatis cum agnitione ipſius ac veri Dei. *Propterea quod.*) Poſt concluſionem repetit rationem à notitia Dei,ac notitia quidem quam intere à temporis habuerunt cum injurij eſſent veritati. q. d. Ergo non poſſunt ignorantiam prætexere facto ſuo, & injuriam illam in veritatem per ignorantiam excuſare, cum cognoſcentes Deum ac veritatem ejus id fecerint. Atque ita relabitur ad peccatum illud ſpeciale ac primum: in eoque deinde explicando ac exaggerando commoratur. Ex-

plicat

plicat autem ipsum ex partibus suis diversis: primùm non glorificant verum Deum, deinde colunt Idola & falsos deos. In his enim duobus diximus consistere injustam illam veritatis detentionem. Posterius hoc mẽbrum rursus duos habet gradus: prior est, evanescunt, excæcantur, stulti ac insipientes fiunt: id quod illustratur ex diversa hominum de se sententia. Modum addit quo evanescũt, &c. nempe per raciocinationes suas, quibus se ipsi excæcant ac sibi imponunt, progressi nimirum à veris principijs de Deo, quòd vnus sit, quòd colendus sit, ad falsas conclusiones: deficientibus nimirum ipsos naturalibus illis principijs in ipso statim limine. Ex ipsis enim statim quod falsum est assumunt, ex quo rursus falsum concludunt. Itaque prior iste gradus est de interna Idololatria, & idolo in animo fabricato. Posterior gradus est de externa ac conspicua Idololatria, ex vanitate illa, cæcitate, & stultitia cordis, hoc est, interna Idololatria profecta. Idolum enim primùm concipit cerebrum, deinde parit manus. In versione autem textus id admonemus, nos retinere propriam significationem particulæ καὶ, vt legatur (Et mutarunt) Distinctum enim facimus à superiori Idololatriæ gradum, non superiorum verborum causam aliquam, & enumerationem quasi partium dicimus esse hoc loco, non probationem vnius per alterum. *Quamobrem.*) Hactenus fuit prima pars inductionis, nunc pergit ad alias partes impietatis & injustitiæ, quas infert tanquam effecta ex prima illa impietatis specie tanquam causa sua. Quamobrem, inquit, id est, propter primam illam impietatem, Deus tradidit eos, &c. Quibus verbis habes Deum efficientem, vel potiùs deficientem causam reliquarum omnium partium: causam verò moventem Deum, impietatem illam primam. Neque verò hæc vt

nuda effecta infert ex prima illa impietate, ſed vt pœnas per quas Deus compenſat primam illam impietatem, ideò que compenſationes vocantur poſte à verſ. 27 Secundam igitur inductionis partem efficiunt concupiſcentiæ cordium, quas explicat impuritatis effecto, quam rurſus definit quaſi mutua inter ſe & ignominioſa corporum fœdatione. *Vt qui veritatem.*) Rationem fœdorum affectuum, ac ex ijs impuritatis, repetit ex prima illa injuſtitiæ ſpecie, nempe, injuſta veritatis detentione, quam hic vocat eodem ſenſu, mutationem veritatis in mendacium, & ex ea rurſus externum cultum Idololatricum. Mendacium intelligo falſas illas concluſiones, quas ex veritate agnita falſò inferunt: atque ita mutant quodammodo veritatem in mendacium. *Propterea.*) Rurſus infert ſecundam partem impietatis & injuſtitiæ fœdos nimirum affectus & impuram libidinem, tanquam præmium & parem compenſationem Idololatriæ. *Nam & fœminæ.*) Fœdos illos affectus explicat ex factis ipſorum inde manantibus, à quibus abhorret vel ipſa natura. Facta primùm ſunt fœminarum, deinde maſculorum. *Et compenſationem.*) Definit quaſi hoc maſculorum factum in ſeſe mutuò contaminandis, ex juſta ac pari compenſatione impietatis in Deum. Admonet enim impuram iſtam agendi rationem nihil aliud eſſe, quàm juſtam compenſationem Idololatriæ. Hanc vocat erroris nomine, quod ſit aberratio à veritate. *Et ſicut.*) Tertia pars impietatis ſive injuſtitiæ, quã comparatè proponit cum prima illa injuſtitiæ ſpecie, ea re innuens primam illam injuſtitiam hujus cauſam eſſe. Eſt autem ea omnino mens reproba, hoc eſt, mens vana, quam tribuit Gentibus. Epheſ. 4. 17. Vana autem mens, vel vanitas mentis, tum eſt, vt patet ex verſ. 18 ejuſdem cap. cum mens ſive cogitatio eſt obtenebrata

ac alienata à vita Dei propter ignorantiam, quæ eſt ex obduratione cordis. Ergo mens vana, eſt mens obtenebrata ac prorſus expers vitæ Dei, lucis ac judicij omnis, ac proinde ἀδόκιμος, reproba, nullo loco habenda, non approbanda, nempe poſtquam examinata & explorata eſt ejus vanitas. Δοκιμαζειν enim eſt approbare poſt examinationem. Hanc mentem ſequitur amiſſio conſcientiæ, adeòque omnis ſtimuli cõſcientiæ: quod notavit Apoſtolus ad Epheſ. 4. 19. Qui poſtquam, inquit, dedoluerunt. Excuſſo jam conſcientiæ fræno, laxantur homines ad omne genus peccati perpetrandum: vnde ibidem, Dediderunt ſe, inquit, proteruiæ, ad certatim perpetrandum omnem impuritatem: & hoc ipſo loco, vt facerent, ait, quæ minimè conueniebat. Quibus verbis in genere comprehendit vanæ mentis effecta. Sunt autem in genere, omnia ea quæ non ſunt facienda. *Oppleti.*) Explicat per partes generalem effectorum illorum propoſitionem, partes ſunt, injuſtitia, ſcortatio, & cæt. quorum explicationem locis communibus permitto. *Qui poſt* Dei.) Amplificatio enumeratarum partium ex majoribus, non ſolum iſta faciunt ipſi, ſed & facientibus patrocinantur. Vtrunque hoc exaggerat ex notitia juris Dei, quod definit in parentheſi, nempe, eos qui talia faciunt, dignos eſſe morte. Ius Dei igitur eſt, quo juſtè compenſat facta hominum. Hujus juris divini notitiam naturalem habent omnes homines. Hactenus itaque inductio facta eſt partium impietatis & injuſtitiæ: reliquum fuit vt genus ipſum concluderet, hoc eſt, omnia hominum facta impia eſſe & injuſta, ſed hanc concluſionem, vt manifeſtam, reliquit.

Argumentum

ARGVMENTVM.

Demonstratio fuit superiori Capite vniversalitatis peccati: hoc capite demonstratio est vniversalitatis hominum peccantium. Est enim axioma, quod omnium hominum facta omnia sunt impia & injusta. Est autem comprehensum duabus occupationibus, priore quidem generali, ad quoscunque sive Iudæos, sive Gentes pertinente, ad vers. 17. posteriore vero speciali ad Iudæos nominatim spectante ad finem Capitis.

CAP. II.

1 *QVapropter inexcusabilis es, O homo quisquis alios damnas: nam hoc ipso quod damnas alterum, teipsum condemnas: eadem enim facis tu qui alios damnas.*

2 *Scimus vero iudicium dei esse secundum veritatem adversus eos qui talia agunt.*

3 *Putas autem hoc, ô homo qui damnas eos qui talia faciunt, & facis ea, fore vt tu effugias iudicium Dei?*

4 *An copiam benignitatis eius & tolerantiæ ac lenitatis contemnis, ignorans te benignitate Dei ad resipiscentiam deduci?*

5 *Sed pro duritia tua & corde quod resipiscere nescit, thesaurizas tibi ipsi iram in diem iræ & patefactionis iusti iudicij Dei.*

6 *Qui reddet vnicuique secundum opera ipsius.*

7 *Iis quidem qui perstant, boni operis gloriam & honorem & immortalitatem, id est, iis qui quærunt vitam æternam:*

8 *Iis vero qui sunt contentiosi, & qui veritati quidem non obtemperant, sed obtemperant iniustitiæ, reddetur excandescentia & ira.*

9 *Oppressio & angustia adversus omnem animam hominis perpetrantis malum, tum Iudæi in primis, tum etiam Græci.*

10 *Gloria vero, & honor, & pax cuiuis operanti bonum,*

tum

tum Iudæo in primis, tum & Græco.

11 *Non enim est personarum acceptio apud Deum.*

12 *Quicunque enim sine lege peccaverunt, sine lege quoq; peribunt: & quicunque in lege peccaverunt, per legem damnabuntur.*

13 *(Non enim qui audiunt legem, iusti sunt apud Deum, sed qui legem præstant, iustificabuntur.*

14 *Nam quum Gentes quæ legem non habent, naturæ quæ legis sunt faciũt, isti legẽ non habẽtes, sibi ipsis sunt lex.*

15 *Vt qui ostendant opus Legis scriptum in cordibus suis, vnà testimonium reddente ipsorum conscientia, & cogitationibus sese mutuo accusantibus, aut etiam excusantibus.)*

16 *In die quo iudicabit Dominus de occultis hominum, ex Evangelio meo, per Iesum Christum.*

Quapropter.) Inductione jam facta, & omnibus conclusis sub peccato & injustitia omnis generis, exurgere potuerunt hypocritæ è numero hominum quorumcunque, sive Iudæorum, sive Græcorum, qui ita sese excusarent: Nos peccata in alijs dãnamus: Ergo hæc quæ de peccatis dicis nihil ad nos pertinent. Apostolus itaque his occurrens, infert ex inductis jam injustitiæ speciebus in superiore disputatione, eos etiam inexcusabiles esse qui alios damnant, hoc est, non excusare eos illum prætextum quem afferunt, quòd aliorum censores sint, peccataque in alijs damnent. *Quisquis alios.*) Hic est prætextus ille quo hypocritæ sua peccata tegunt, seseque excusant. *Nam hoc ipso.*) Ratio est à pari effecto facti ipsorum, quo nimirum alios damnant: hoc enim ipso quod alios damnant se condẽnant: hoc est, pariter alios dãnant, & se condemnant: hoc verbũ posterius gravius est. *Eadẽ enim.*) Ostendit eos se pariter condẽnare

ex paribus ipſorum factis, in hanc formam. Qui eadem faciunt quæ in alijs damnant, hoc ipſo quod dãnant alios, ſeipſos condemnant. At eadem facis tu qui alios damnas. Ergo hoc ipſo quod alios damnas, teipſum condemnas. Hujus ſyllogiſmi Aſſumptio præcedit. *Scimus vero.*) Propoſitio, vel potiùs ejus ratio quædam à natura diuini judicij, quodquidem profert comprobatum ac conteſtatum communi ſenſu ac conſcientia omnium. Dei judicium ſecundum veritatem, id eſt, non verbo tenus, ſed reipſa (ita enim certitudinem ejus ſignificat) eſt adverſus eos qui talia agunt, quicunque demùm ij ſunt. Ergo qui eadem faciunt ipſi, quæ in alijs damnant, hoc ipſo quod damnant alios ſeipſos condemnant, & accerſunt ſibi Dei judicium: quæ eſt propoſitio ſyllogiſmi. *Putas autem.*) Infert his verbis non quidem concluſionem proximam, ſed primam illam. Ergo inexcuſabilis es, ſive non effugies judicium Dei: hæc enim idem ſunt. Concludit autem hoc per repetitionem aſſumptionis eiuſdem ſyllogiſmi. Vehemens porrò interrogatio eſt, qua occupat ſtultã eorum cogitationẽ, vrgetque an ita ſeriò cogitent, ſe nimirum effugituros judicium. *Ancopiam.*) Altera occupatio: At hactenus effugimus judicium: Vnde ſibi impunitatem in perpetuùm pollicentur. Reſpondet per interrogationem, illud planè eſſe contemnere benignitatem, tolerantiam & lenitatem Dei mirificam: Nam ex lenitate Dei, quod nimirum non ſtatim admoveat manum ad ſupplicium ſumendum, occaſionem perſeverandi in peccato arripere, quid aliud eſt, quàm abuti ejus lenitate, eamque contemnere? Pluribus & gravibus verbis vtitur in exprimenda Dei miſericordia, eo nimirum fine, vt contemptum tantæ miſericordiæ exaggeret. *Ignorans te.*) Contemptus lenitatis Dei fundamentum

tum aperit & exprobrat pariter, nẽpe ignorantiã finis illius quem Deus reſpicit in differẽdo ſupplicio, in qua ignorantia rurſus peccant. *Sed pro duritia.*) Concitatus affectus deſinit tandem in denunciationem graviſſimi judicij adverſus induratos hypocritas. Iudicium autem denunciatum, eſt theſaurus quaſi iræ Dei, hoc eſt, cumulata ira, qua tandem compenſaturus eſt tarditatem ſupplicij. Cauſam hujus tanti judicij petit ex duritie ipſorum, quam interpretatur, cor quod neſcit reſipiſcere. Iudicio quoque, quò magis perſuadeat ijs certitudinẽ ejus, ſuum tempus aſſignat. *Qui reddet.*) Ad amplificandam denunciationem proximam, egreditur in explicationẽ δικαιοκρισίας ſive juſti judicii Dei. Primũ autem oſtendit juſtum ex pari compenſatione operum vniuſcuiuſque. *Iis quidem.*) Declaratio propoſitæ paris compenſationis operum vniuſcuiuſque per diſtributionem. Sumpta autem eſt diſtributio, partim ex iis qui compenſantur, partim ex compenſatione ipſa. Prima pars diſtributionis eſt, Bonis bona reddet: Hanc partẽ ſic lego: Iis quidem qui ſecundum ipſorum in opere bono perſeverantiam, gloriam, & honorem, & immortalitatem quærunt, vitam æternam reddet. *Iis vero.*) Secunda pars diſtributionis, Malis mala reponet. Nihil facit hic locus pro meritis Papiſtarum, vel hac de cauſa, quod hic loquatur Apoſtolus de iudicio legali, hoc eſt, quòd futurum eſt ſecundum legem, & fœdus illud operum, præſertim cum ſermo ſit toto hoc loco de hominibus extra Chriſtum conſideratis & quærentibus Iuſtificationem ex operibus ſuis: vt ex occupationibus quæ ſunt hoc cap. & ſequenti apparet. His igitur proponit formam iudicii legalis: eſt autem ea, quòd ii qui volunt eſſe ſub lege & operũ fœdere ſecundum meritum quaſi operum iudicabuntur, non tamen eo animo hanc

ipſis

ipſis formam proponit,quòd quenquam eorum putet iuſtitiam aut vitam ex operibus ſuis conſecuturum, cũ nulla planè futura ſint opera meritoria cujuſquam hominis:Nam cum dicit(Ijs qui ſecundum perſeverantiam & cæt.)ſenſus eſt, ac ſi dicat,ijs reddet vitam æternam,ſi qui hujuſmodi reperientur:At nulli reperientur tales.Ergo & cæt.Evangelici autem iudicij, quod futurum eſt ſecundum fœdus gratiæ,nõ operum, alia quædam futura eſt forma. Nam etſi illud quoque judicium futurum eſt ſecundum opera,tamen non ſecundum ea, vt cauſas & merita, ſed vt totidem teſtimonia fidei in Chriſto Ieſu, vel Chriſti fide apprehenſi, quæ ſola eſt juſtitiæ & vitæ meritoria cauſa. Hoc autem loco dicitur judicium futurum ſecundum opera,vt mihi videtur, alio ſenſu, non ſolùm, vt teſtimonia. Nam judicium legale non ſolùm fit ſecundum opera vt teſtimonia, ſed etiam, vt cauſas rerum ipſarum quæ adjudicantur ſive vitæ, ſive mortis. Quod autem alij in propoſita hoc loco judicij forma, (Qui reddet vnicuique & cæt.) opera accipiant tanquam effecta fidei & juſtificationis per fidem Chriſti: profectò ea acceptio,etſi alioqui vera ſit(cum nimirũ ſermo eſt de ijs qui credunt in Chriſtum & ſunt ſub fœdere gratiæ)tamen ad eam hominũ conditionem(nempe qua extra Chriſtum ſunt, neque credunt in eum, ſub lege autem ſunt & fœdere operũ) de qua toto hoc loco mentio fit, accommodari non poteſt. Cum de hac interpretatione hujus ſententiæ cogitarem,oportunè venit mihi in manus commentarius. D. Philippi Melancthonis qui his verbis demum reſpondet Papiſtarum objectioni,cujus occaſionem ex iſto loco arripiunt. Meo judicio, inquit, breviſſimè ſic poſſet res expediri, Paulum loqui more legis, vbi juſtitiæ tanquã noſtris meritis proponitur merces. *Oppreſ-*

ſio

ſio &.)Amplificatio proximæ diſtributionis, in qua, & exclamatione quadam aliquantò ſublimiùs aſſurgit,& vtramque partem compenſationis vniverſaliter extendit ad quoſcunque, ſive Iudæos, ſive Græcos. *Tum Iudæi.*) Declaratio particulæ vniverſalis ex partibus, in quibus tamen enumerandis ſuus quidam ordo ſervatus eſt. Ad Iudæos enim primùm vtraque pars pertinet, tam ignominia quàm gloria. *Non enim.*) Ratio cur ſine delectu & exceptione, vtraque pars compenſationis pertinebit ad vtrunque populum, à natura Dei juſtiſſima, qui nullius perſonam excipit. *Quicunque enim.*)Dei naturam illam juſtiſſimam ex effecto ſuo demonſtrat, exitio & damnatione, eaque pari quorumcunque peccatorum, ſive abſque lege, ſive cum lege peccaverint. *Non enim.*)Circumſcribenda fuit par iſta damnatio ſuo tempore, verùm temporis circumſtantiã rejecit in verſ. 16. Medio autem loco eſt occupatio duplex, qua reſpondet Iudæo primũ, deinde Græco: Iudæo, inquã, præſidenti externo legis miniſterio, & auditioni tanquã merito, quo vel ſolo putabat ex opere operato ſe judicio & damnatione liberatum iri: Reſpondet igitur Apoſtolus non auditionẽ legis, ſed præſtationem juſtificaturã hominem apud Deum, ſiquidem juſtitiam ex lege quærat. Sermo enim eſt de hominibus extra Chriſtum, quærentibus juſtitiã in ſe, hoc eſt, operum iuſtitiã. *Nam quum.*) Altera occupatio qua occurrit gentibus, quæ ſeſe, ex eo quòd nullã legem ſcriptam haberẽt, exitio & damnatione liberabãt. His igitur reſpõdet, eas legẽ non habẽtes, nempe ſcriptã, ſibi ipſis tamen legem eſſe, hoc eſt, legem habere intra ſe & impreſſã animo. Notitiam illã intelligit, nonmodò iuſti & honeſti, ſed & Dei ipſius poſt lapſũ hominis reliquã. Arguit autẽ hanc legem menti inſcriptam ex factis gentium, quæ natura duce ſecundũ legem

etiam

etiam scriptã faciunt. Quod ad verba: particula causalis γὰρ non ad proximũ versum referenda est, sed ad duodecimum, eiusq; partem priorẽ: Sensus enim est, ac si dicat: Nam quod ad Gentes, quas dixi sine lege peccantes, sine lege perituras, non est quod prætendant se non habere legem scriptam, Sunt enim sibiipsis lex &c. *Vt qui ostendant.*) Sequelam præcedentis propositionis ostendit: hoc enim ipso, quod faciunt quæ legis sunt, satis ostendunt se opus legis cordibus inscriptum habere, nempe, illud ipsum opus quod faciunt: quod inscribi cordibus ideò dicitur, quòd eius notitia cordibus sit insculpta. *Vnà testimonium.*) Inscriptionem hanc operis legis in cordibus, confirmat rursus ex conscientia ipsorum, quæ contestatur, vt ita dicam, hoc est, vnà testatur cum ipsis, tanquam scientia peculiaris, quam secum ipsi in animis suis habent. Nisi enim Lex inscripta esset cordi, profectò conscientia nunquam vnà testaretur, neque unquã conscii essemus nobis factorũ nostrorum: Conscientia enim factorum nostrorum, sive bonorum, sive malorũ, oritur ex generali præceptorũ legis notitia *Et cogitationibus.*) Declaratio contestationis illius conscientiæ ex ejus effectis & motibus. Sunt autem cogitationes inter se vicissim hominem vel excusantes vel accusantes. *In die quo.*) Hactenus fuit inserta illa occupatio duplex: nunc redit ad illud effectum paris damnationis, quod circumscribit suo tempore, quo demum futurum est, nempe eo die quo judicabit Dominus de occultis hominum per Iesum Christum. Periphrasis est judicij ultimi. *Ex Evangelio.*) Obsignat illud judicium futurum, testimonio suo, & Evangelij à se prædicati: quasi dicat, Et ego qnidem testor futurum illud iudicium hoc meo Evangelio. Confirmat itaque testimonio Evangelij à se prædicati judicium illud futurum. Nisi

malis

malis obſcurè finem innui, cur judicaturus ſit mundum Dominus, nempe, vt impleatur hoc ipſius de futuro judicio Evangelium, vel vt conſtet ſua veritas Evangelio ſuo, ſicut alibi paſſim in Evangelio dicitur (hoc factum eſt, vt impleatur quod ſcriptū eſt.) Nota Evangelium vocat prædicationem illā judicij futuri, non quod ea ſit propriè annunciatio gratiæ, ſed quod ei inſerviat, eique neceſſariò præmittenda ſit, vt agnoſcant homines miſeriam ſuam, qui eſt primus ad ſalutē gradus.

17 *Ecce, tu cognominaris Iudæus, & acquieſcis in lege, & gloriaris in* Deo.

18 *Et noſti eius voluntatem, & exploras quæ diſcrepant, inſtitutus ex lege.*

19 *Confidiſque te ducem eſſe cæcorum, lucem eorum qui ſunt in tenebris.*

20 *Eruditorem inſipientium, magiſtrum infantium, quòd habeas informationem cognitionis ac veritatis in lege.*

21 *Qui igitur doces alium, teipſum non doces? qui prædicas non furandum, furaris?*

22 *Qui dicis non mœchandum, mœcharis? qui abominaris Idola, ſacrilegium admittis?*

23 *Qui de Lege gloriaris, per Legis tranſgreſſionem Deum dedecoras?*

24 *Nam Dei nomen propter vos blaſphematur inter Gentes, ſicut ſcriptum eſt.*

25 *Nam Circumciſio quidem prodeſt ſi Legem ſervaris: quod ſi tranſgreſſor Legis fueris, circunciſio tua facta eſt præputium.*

26 *Itaque ſi præputium iura Legis ſervauerit, nonne præputium illius pro circunciſione reputabitur?*

27 *Et quod eſt ex natura præputium, ſi legem ſeruet, dānabit te qui per literam & circunciſionem tranſgreſſor es legis?*

28. No

28 *Non enim qui eſt in propatulo Iudæus, Iudæus eſt: nec ea quæ eſt in propatulo Circumciſio, id eſt in carne, Circumciſio eſt.*

29 *Sed qui in occulto Iudæus eſt, & circumciſio cordis, id eſt in ſpiritu, non litera: cuius Iudæi laus non eſt ex hominibus, ſed ex Deo.*

Ecce tu.) Hactenus fuit prima occupatio generalis pertinens ad hypocritas quoſcunque ſive ex Iudæis, ſiue ex Gentibus. His enim detraxit illam larvam ſanctimoniæ, & excuſationem abſtulit. Sequitur nunc ſecunda occupatio ſpecialis ad Iudæos propriè ſpectãs. Occupat igitur ea externa quibus Iudæi tanquam meritis præhdebant, quibuſque freti ſe eximebant reliquorum peccatorum & damnatorum numero, ad verſ. 20. Ea autem primùm illis ironicôs permittit, deinde per correctionem eis ipſis eos ſpoliat. Sunt autem quæ permittit 1. cognomen Iudæi. 2. hducia in lege. 3. gloriatio in Deo. 4. notitia voluntatis Dei ex lege accepta. 5. Iudicium boni ac mali & rerum diſcrepãtium ac controverſarum beneficio eiuſdẽ legis. Nam τα διαφεροντα hic pro rebus diſcrepantibus & controverſis accipit. 6. fiducia quam habent ſcientiæ, quòd idonei ſint ad alios docendos. Hæc primũ propoſita eſt allegoricè, deinde expoſita propriis verbis. *Quod habeas.*) Cauſam fiduciæ tantæ aſſignat, notitiam illã & informationem cognitionis, & veritatis, quam habent ex lege, de qua verſu. 18, *Qui igitur.*) Hactenus occupata ſunt ea in quibus gloriati ſunt Iudæi, & ironicôs permiſſa; nunc viciſſim per correctionẽ iſta nihil ijs prodeſſe affirmat, & probat hoc ſyllogiſmo. Argumentũ eſt à legis, in qua gloriati ſunt, tranſgreſſione. Si tranſgreſſor legis fueris, circumciſio tua nihil prodeſt, vel facta eſt præputium. Atqui tranſgreſſor legis es: Ergo circumciſio tua facta eſt præputi-

um,

um,hoc eſt,non plus valet quàm præputium. Aſſumptio præcedit,quæ primùm proponitur in priore parte verſ. 21. deinde explicatur per partes tranſgreſſionis, partim poſteriore parte verſus 21.partim verſu 22.Tertiò repetitur & quaſi concluditur verſ.23.Circumciſionis nomẽ concludit quaſi ſuo ambitu ea omnia de quibus gloriati ſunt:Circumciſio enim totius legalis cultus quaſi baſis fuerat.Gal.5.2.3. *Qui de lege.*)Aſſumptio repetita & concluſa,verùm cum exaggeratione quadam tranſgreſſionis ab effecto ſuo,Dei ignominia,qua nimirum eum ſua tranſgreſſione affecerunt. Effectum hoc trãſgreſſionis declarat,ex eo quod propter eos & trãſgreſſionem eorum,Dei nomen quod ipſi profitebantur blaſphemetur inter gẽtes,hoc eſt,male audiat inter gentes. Declarationem hanc deniq; confirmat teſtimonio Ezech.36.20. *Nam circumciſio.*) Propoſitio ſyllogiſmi ſequitur,tractata pari conſequutione contrarij ex contrario. Propoſitio igitur eſt, Si tranſgreſſor legis fueris, circumciſio tua facta eſt præputium.Verùm non ſimpliciter & abſolutè propoſitum eſt hoc,ſed per comparationem parium,vt eſſet illuſtrius, quaſi dicat:Quemadmodum ſi legẽ ſervaveris circumciſio tua prodeſt,atque id quidẽ tibi largior(Eſt enim hic permiſſionis quædã ſpecies:)ita ſi tranſgreſſor legis fueris,pari ratione circumciſio tua facta eſt præputium,id eſt,non magis prodeſt tibi,quã ſi præputium eſſet. *Itaq; ſi.*) Ex propoſitione præcedẽti conſectarium quoddã vi parium infert: Si enim per tranſgreſſionem legis mutatur circumciſio in præputiũ,profectò per legis obſervationẽ mutabitur præputium in circumciſionẽ,& pro circumciſione reputabitur:Pari enim ratione contrariũ ex cõtrario ſequitur.Videtur hoc conſectariũ obiter ſubjectum in gratiã gentiũ,quibus tantopere Iudæi præputiũ exprobrabãt.

Et

Et quod est.)Amplificatio consectarij proximi à maiori,quasi dicat,non solum pro Circumcisione reputabitur,verumetiam te damnabit,qui cum externa tua circumcisione legem transgrederis.*Non enim.*)Nunc fundamentum substernit, tam Propositionis, quàm consectarij eius,ex definitionibus veri Iudæi & veræ circumcisionis. Primùm quid non sit Iudæus, item quid non sit Circumcisio ostendit hoc versu: deinde, quid sit Iudæus, quid Circumcisio definit versu sequenti, quasi dicat,Nam Iudæum & circumcisionem definimus,non ex rebus externis, sed ex interna cordis obedientia: Ergo Iudæus ac circumcisus, qui non obedit Deo, sed transgreditur voluntatem eius, non est propriè ac verè Iudæus & circumcisus. Contra præputiatus qui obedit(si fingas perfectam obedientiam posse legi exhiberi,nam totum hoc ex suppositione dicitur) qui obedit,inquam,est verè circumcisus. *In Spiritu.*) Literā intelligo externos characteres præsertim Legis olim inscriptæ tabulis lapideis 2. Cor. 3.7 Synecdochicè autem traducta est vox ad significanda quævis externa,vt Circumcisionem & abscissionem pelliculæ externæ,vt hoc loco.*Cuius.*)Commendatio quædam brevis Iudæi ita à se descripti ex laude & approbatione Dei ipsius qui videt ea quæ in occulto sunt,estque καρδιογνωστης.

ARGVMENTVM.

Hactenus demonstratum est axioma de peccatis cujuscunque generis, quorumcunque hominum. Ostensa est vniversalitas peccati primo cap. Vniversalitas vero hominum peccantium secundo cap. idque per occupationes, vt diximus: Reliquum nunc fuit vt inferret conclusum axioma: Ergo omnes homines sine exceptione sunt obnoxii peccato cujuscunque generis. Sed hæc conclusio expressa non est propter importunitatem Iudæi arripientis ex verbis Apostoli vltimis, vt videbimus, occasionem novam

vam cavillandi: Hujus itaque capitis partes sunt quatuor. In prima parte persistit in occupationibus, respondeque rursus ad id quod a Iudæo objici potuit, ad alteram usque partem versus 9. Quo loco redit ad illud theorema & conclusionem, partim primo capite, partim secundo demonstratam, nempe, quod omnes homines sunt sub peccato omnis generis: eamque conclusionem jam demonstratam, præsertim vniversalitatem hominum peccantium rursus confirmat allatis testimonijs scripturæ: & illustratam deinde concludit: ex ea deniq; conclusa rursus omnium condemnationem infert, ad vers. 20. Tertio absoluto illo protzilogismo, accedit ad syllogismum disputationis principalem, infertque ex condemnatione omnium hominum proxime conclusa principalis syllogismi assumptionem: nempe, ex operibus neminem justificari. Tum de justitia Dei incipit concionari, postremo colligit in vnum partes principalis syllogismi, repetita assumptione, & ex ea illata conclusione, quæ eadem est principalis propositio præsentis disputationis: Est autem ea, quod Deus per fidem justificet hominem. Atque hæc omnia habemus, ad vers. 31. Quarta & vltima cap. parte incipit, concluta jam principali propositione, suo more occupare quæ a Iudæo objici potuerunt adversus principalem conclusionem de justitia fidei eaque refutat. Estque prima occupatio vltimo capitis huius versu, quem ego magis conjungendum censuerim cum cap. sequenti, in quo pergit Apost. in occupationibus,

CAP. III.

1 *QVæ est igitur præstantia Iudæi? aut quæ est vtilitas Circumcisioni?*

2 *Multa per omnem modum. Primarium enim illud est, quòd eis credita sunt eloquia Dei.*

3 *Quid tum enim si quidam fuerunt increduli? Num incredulitas eorum, fidem Dei inanem reddet?*

4 *Absit: imò esto Deus verax, omnis autem homo mendax: sicut scriptum est, vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas quando tu iudicas.*

5 *Quod si iniustitia nostra Dei iustitiã commẽdat, quid dicemus? num iniustus Deus, qui inferat pœnam? (humano more loquor)*

6 *Absit: alioquin quomodo Iudex erit Deus mundi?*
7 *Etenim si veritas Dei per meum mendacium redundauit in gloriam ipsius, cur amplius ego vt peccator condemnor?*
8 *Ac non potius dicitur, (sicut de nobis male loquuntur, & sicut quidam aiunt nos dicere) faciamus mala vt veniant bona? quorum damnatio iusta est.*
9 *Quid igitur? præcellimus? Nullo modo.*

Quæ est igitur.) Prima pars Capitis in qua rursus occupat quod à Iudæo obijci poterat, arrepta ex proximo fundamento ac definitione Iudæi & circumcisionis, occasione. Quorsum igitur ista externa, vt cognomen Iudæi, vt circumcisio? Quam præstantiam tribuit nomen Iudæi, aut quam vtilitatē affert sacramentum circumcisionis? quasi dicat aliquis, Ex definitionibus illis à te assignatis sequetur nullum esse istarum rerum externarum vsum. *Multa per.*) Dupliciter respondet huic quæstioni, ac primùm affirmatiuè: multam præstantiam esse Iudæi, multam vtilitatem circumcisionis. *Primarium.*) Ratio affirmatæ hujus responsionis ab eloquijs illis, hoc est, responsis, oraculis, imprimis verò promissionibus nomini Iudaico creditis, id quod dicit esse primarium quiddam, & rem in primis magni momenti. *Quid tum.*) Ratio est quædam excellentiæ ac dignitatis prædicti beneficij, quòd Iudæo credita sint eloquia Dei. Neque enim, inquit, illud quicquam minuit de dignitate beneficij, aut eloquia illa Dei inania reddit, quòd quidam Iudæorum increduli fuerunt. Tractatur autem ratio per occupationem & communicationem. Annon, dicat Iudæus aliquis, si quidam Iudæorum non crediderunt eloquijs Dei, annon incredulitas eorum inanem reddet fidem Dei? Inanem reddere fidem à Deo datam, & inania ac inefficacia reddere ejus eloquia, idem sunt:

Nam

Nam fides dei hoc loco, est fides data inter promittendum, hoc est, veritas Dei, &, vt ita dicam, fidelitas: Opponitur perfidiæ hominum, qui non stant conditionibus & pactis suis. Respondet Apostolus primũ per aversationem tam impiæ sententiæ. *Imo esto.* Respondet deinde per correctionem illius sententiæ, & lata quasi lege pronunciat Deum verum ac fidelem in promissionibus suis, omnem verò hominem mendacem esse & perfidum: Exaltando Deum deprimit hominem, quò magis glorificetur deus. Nam dum evanescit quasi creatura & disparet, magis apparet creatoris gloria: eoq; fit vt cum Deum glorificamus, simul etiam creaturã despiciamus. Pronunciat itaque Deum veracem ac fidelem in promissis. Quomodo autem verus sit non hic explicat, vtrũm quod fides data à deo servetur ijs ex Iudæis, qui fideles sunt, in quibus efficacia sunt eloquia Dei: an quod maneat etiã fidelis respectu infidelium: non enim per eum stat quòd promissiones ejus in ijs non sint efficaces, sed illi ipsi in causa sunt, qui perfidia sua privant se illa efficacia. Sed de his nihil hoc loco. Nudè tantùm pronunciat veracem Deum, illudq; principium omnibus tenendum vult, etsi ratio illa qua verax sit nõ statim conspiciatur. *Sicut scriptum.*] Legem quasi superiorem à se latam & promulgatam confirmat testimonio scripturæ: Dauid enim Psal. 51. dicit confiteri se peccata sua vt veritas Dei in justa illa reprehensione per Nathanẽ Prophetã eluceſcat. David loquitur de veritate Dei in illa causa sua, hoc est, de veritate reprehẽsionis illius in specie: Paulus accõmodat locum ad veritatẽ Dei in genere, veritatẽ etiam in promissionibus. *Quod si.*] In superiori illa lege de veritate Dei, & hominũ mendacio, non simpliciter innuere voluit hominẽ mendacẽ, sed Dei veritatem illustriorẽ fieri per ejus mendacium, tantũ abest

ab eo, vt perfidia hominum detrahatur aliquid fidei ac veritati Dei, vt objectũ eſt. Ex hoc itaq; ſenſu legis Paulinæ orta eſt hæc occupatio, in hoc capite jam tertia numero. Si, inquit Iudæus, comperitur verax Deus in promiſſione ſua, adeòque commendatur, magiſque arguitur eius fides & conſtantia per noſtram perfidiam, annon iniquus eſt, qui inferat pœnam perfidiæ noſtræ? quaſi dicat, cum noſtra injuſtitia & perfidia faciat pro Dei gloria amplificanda, ſequitur eum iniquum in ea puniendo. In interrogatione hoc notandum, interrogantem, quicunque demùm ille ſit, non audere ſtatim inferre Deum injuſtum, ſed conſequutionem eam nova interrogatione ſuſpendere: Annon, inquit, injuſtus eſt Deus, &c. Conſcientia enim juſtitiæ divinæ, ac reverentia Dei etiam homini innata, properantem & mentem & linguam ad blaſphemiam aliquam, retrahit, ac ſuſpendit. *Humano more.*) Obiter ſignificat ſe non loqui iſta, quod ita ſentiat, aut quod ita cogitet ipſe de Deo, ſed occurrere ſe duntaxat impuris hominum cogitationibus. *Abſit.*) Reſpondet interrogationi per negationem, ſimul & deteſtationem tam impuræ & blaſphemæ cogitationis. *Alioquin.*) Ratio negationis ab abſurdo, quaſi dicat, Nam ſi injuſtè inferat pœnam, non poteſt eſſe judex mundi: niſi enim juſtus ſit in pœnis & præmijs diſtribuendis, judex mundi eſſe non poteſt. Non dignatur eos ratione alia, quam quæ eſt ab incommodo (quam tamen nos vulgò dicimus non ſolvere argumentum) quia nimirum cum curioſis & reſponſatoribus ipſi res eſt, qui magis ducendi ſunt ad incommodum aliquod, quod ſequitur ex ipſorum ſententia, quã rationibus informandi, quæ eſt obſtinatio & audacia eorum hominum. *Etenim ſi.*) Repetitur objectio ſuperior corruptæ ac pertinacis rationis humanæ, vt cui pri

ori

ori reſponſo non ſit ſatisfactum: verùm magis explicata & amplificata eſt nunc, quàm priùs. *Ac non potiùs.*) Hæc eſt illa, quam dixi, amplificatio à contrario tanquam maiore, magiſque faciendo, quaſi dicat, Cur ego condemnor ampliùs vt peccator, & cur non dicitur potiùs faciamus mala vt bona eveniant, hoc eſt, cur non potiùs incitamur ad mala perpetranda, vt Deus glorificetur illis malis. Cæterùm hic ſupplendum videtur verbum (dicitur) ex ſequenti parentheſi. *Sicut de.*) Querela eſt obiter inſerta: Queritur autem injuſtè & per calumniam ſibi adſcribi hujuſmodi voces, quibus hortetur ad mala facienda. *Faciamus.*) In Græco eſt (*Quod faciamus.*) vbi ὅτι vocat, quia verba aliena introducuntur. Nam cum per Proſopopœiã & Mimeſin verba alicuius citantur, tũ vſus eſt hujus particulæ, ſed quæ redundat. Cæterùm hæc verba conjungenda ſunt non cum proximis, ſed cum primis, hoc modo (ac non potiùs dicitur, faciamus mala) Videtur autem hujus calumniæ arrepta occaſio ex eo quòd Paulus illud frequenter in ore habuit: Vbi peccatum abundavit, ſuperabũdavit gratia. *Quorum damnatio.*) Rurſus reſpondet repetitæ blaſphemiæ, atque hoc tantùm reſpondet, Reſponſatorum iſtorum, qui queruntur de pœna, damnationem & pœnam juſtam eſſe: neque enim dignatur tam impiam blaſphemiam alia reſponſione. *Quid igitur.*) Hactenus quaſi digreſſus eſt à prima illa occupatione, deſcenditque in diſputationem cum pertinaci Iudæo, occupans ac refellens impias ejus cogitationes quaſcunque adverſus Deum, nunc autem ad primam illam occupationem & præcipuam revertitur, rurſuſque Iudæum introducit quærentem de excellentia ſua: An nimirum excellat alios. *Nullo modo.*) Reſponſio contraria ſuperiori, & negata. Videtur ad hanc adductus importunis

Iudæorum interpellationibus & responsationibus: Et verum quidem est vtrumque, & excellere Iudæum, & non excellere alios: excellit quidem respectu beneficij divini & simpliciter, non excellit respectu ingratitudinis ipsius, qua tantum beneficium compensat, quod verba sequentia indicant, quibus à peccato omnium pariter hominum jam priùs demonstrato hanc responsionem ostendit.

—*Nam antè criminati sumus Iudæos & Græcos omnes esse sub peccato.*

10 *Sicut scriptum est, non est iustus, ne vnus quidem:*
11 *Non est qui intelligat, non est qui exquirat Deum.*
12 *Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat quod bonum est, non est vsque ad vnum.*
13 *Sepulchrum apertum, guttur eorum, linguis suis ad dolum vsi sunt: venenum aspidum sub labijs eorum.*
14 *Quorum os diris & amaritudine plenum est:*
15 *Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.*
16 *Contritio & calamitas in vijs eorum.*
17 *Et viam pacis non cognouerunt.*
18 *Non est timor Dei coram oculis eorum.*
19 *Scimus autem, quæcunque lex dicit, ijs qui in lege sunt dicere: vt omne os obturetur, & obnoxius fiat totus mundus condemnationi Dei.*

Nam antè.) Ratio negatæ responsionis à theoremate jam demonstrato, partim primo cap. partim secundo, de peccatis omnis generis omnium hominum. Argumentum potest esse in hanc formam. Omnes sunt sub peccato, sicut antea criminati sumus. Ergo nulla est præ alijs excellentia Iudæi. Hoc autem loco absolutis jam occupationibus, quæ à principio hujus capitis fuerunt ad hunc vsque locum, redit ad theorema il-

lud

lud de communi omnium hominum peccato ac injustitia, ipsumque testimonijs scripturæ allatis illustrius redit, magisque explicatum: rursusque demonstrat vniversalitatem hominum peccantium. Quod vt melius intelligamus, videndum nobis est axioma, quod suscipit Apostolus demonstrãdum toto hoc loco. Est autem hoc: Omnes homines sunt sub peccato omnis generis, vel coinquinati sunt omni genere impietatis & injustitiæ. In hoc axiomate duplex est vniversalitas, est vniversalitas subjecti, nempe, hominis, est vniversalitas peccati, quod homini attribuitur. Primo capite demonstrata est vniversalitas peccati & injustitiæ facta inductione particularium peccatorum: Vniversalitatem autem subjecti interea tanquam hypothesin accepit. Ad eam autem ostendendam inductus est objectionibus hominum, partim Iudæorum & Græcorũ communiter, partim Iudæorum specialiter cap. 2. Reliquum fuit vt axioma, ejusq; vtrumq; vniversalitatem concluderet, sed interpellatus est objectionibus Iudæorum à principio cap. 3. ad hunc vsque locum: Hoc itaque loco incidit in illam conclusionem, eaque pro principio vtitur. Verùm ne cui Iudæo præsertim videatur jam ante à non satis demonstrata, rursus vniversalitatem nominatim subjecti confirmat, hoc est, hominum peccantium. *Sicut scriptum.*) Hæc sunt testimonia illa, quæ partim ex Psalmis Davidis, partim ex Esaia Propheta, sed pleraque ex Psalmis desumpta sunt. Vbi notandum Apostolum ea quæ à Prophetis sunt dicta in hypothesi, hoc est, de certo quodam populo, qui fuit in certo tempore, ad thesin transferre, non modò ad vniversum Iudæorum gentem, sed ad vniversum genus humanum in se extra Christum consideratum. Nam omnes homines natura sua tales sunt, quales describuntur isti de quibus

loquuti sunt Prophetæ. Agit autem Apostolus, dum concludit omnes homines sub peccato esse, de hominibus, vt sunt natura sua destituti benignitate Dei. Et theorema illud de impietate & injustitia omnis generis hominum omnium, quod tractatum est primo cap. intelligendum est de impietate & injustitia quorumcunque hominum, sive Iudæorum, sive Græcorum: Item partes inductionis intelligendæ sunt de quibuscunque hominibus. Natura enim omnes, sive Iudæi sive Græci, tales sunt, & tales etiam se factis ostenderunt omnibus seculis. Ergo Iudæos in illa disputatione considerat in natura sua, quemadmodum ad Ephes. cap. 2. 3. Eramus que natura filij iræ, vt etiam reliqui: & Tit. 3. 3. Quod ad specialem illam vocationem Iudæorum & separationem à reliqua hominum multitudine, & prærogativas omnes, ad hæc cœpit respondere cap. 2. vbi Iudæum vt Iudæum consideravit, cum eum priùs vt hominẽ consideraverit. *Scimus autem.*) Testimonia superiùs adducta, per occupationem quandam ad Iudæos nominatim applicat hoc syllogismo: Quæ lex dicit, ijs qui in lege sunt dicit, hoc est, Iudæis. Atqui hæc sunt legis verba, quæ à me citata sunt. Ergo illa dicta sunt ijs qui in lege sunt. Propositio expressa est, quam ponit tanquam sua natura ac communi sensu notam: Ideò ait. *Scimus autem.*) Assumptio subticetur. *Vt omne os.*) Omissa particulari conclusione, quæ ad Iudæos peculiariter pertinere debebat, generalem conclusionem de peccato omnium hominum infert, quasi dicat, Ergo omnes homines sine exceptione peccatores sunt: nam ejusdem sensus est hoc quod dicit (omne os obturari) Nã os hominis obturari dicitur, cum nullam excusationem aut prætextum afferre potest quo se defendat, cum accusatur peccati. Quare idem est hoc cum eo, quod suprà dictum

ctum est ver. 9. Vt omnes sint sub peccato. Ergo hoc demùm loco manifestò concluſa est generalis illa propoſitio, quæ tractata est primo & secundo cap. Omnia hominum omnium opera impia sunt & injusta: Vel, quod idem est, Omnes homines sunt omni genere peccatorum coinquinati. In concluſione autem magis respexit vniverſalitatem hominum peccantium, quàm peccatorum, quia teſtimonia proximè adducta vniverſalitatem hominum confirmabant. *Et obnoxius*) Simul infert condemnationem omnium, quæ ex peccato omnium ſequitur. Atque hæc est proſyllogiſmi concluſio. Hactenus igitur fuit proſyllogiſmus præcedens juſtum illum ac principalem ſyllogiſmum, ad eumque viam quaſi ſternens, à verſ. 18. primi cap. ad verſ. 20. cap. 3. Proſyllogiſmo igitur iſto concluſi ſunt omnes homines ſub peccato, eoque omnis generis, deinde ſub damnatione & ira.

20 *Propterea ex operibus Legis nulla caro juſtificabitur in conſpectu eius: per Legem enim agnitio peccati.*

21 *Nunc verò abſque lege juſtitia Dei patefacta eſt, comprobata teſtimonio Legis ac Prophetarum:*

22 *Juſtitia, inquam, Dei per fidem Ieſu Chriſti in omnes, & ſuper omnes qui credunt: non enim eſt diſtinctio.*

23 *Omnes enim peccaverunt, ac deficiuntur gloria Dei.*

24 *Juſtificantur autem gratis, id eſt, eius gratia, per redemptionem factam in Ieſu Chriſto.*

25 *Quem propoſuit deus, vt eſſet placamentum per fidem, in ſanguine ipſius, ad declarandam juſtitiam ſuam, per remiſſionem præcedentium peccatorum,*

26 *Ex Dei tolerantia, ad declarandam juſtitiam ſuam præſenti tempore: vt ſit ipſe juſtus, & juſtificans eum qui eſt ex fide Ieſu.*

27 *Vbi igitur gloriatio? excluſa eſt. Per quam Legem? operum?*

operum? non: imo per legem fidei.

28 *Colligimus igitur, fide iustificari hominem absque operibus Legis.*

29 *An Iudæorum Deus solum? annon & Gentium? certè & Gentium.*

30 *Siquidem vnus Deus est qui iustificabit Circumcisionem ex fide, & præputium per fidem.*

Propterea ex.) Sequitur nunc ad vltimum versum cap. huius, principalis syllogismus huius disputationis. Est autè is: Homo justificatur vel operibus vel fide, At non iustificatur operibus vlla caro. Ergo fide. Estq; hæc propositio principalis hujus loci. Hujus itaq; syllogismi assumptionem (nam de propositione nihil, quia manifesta est ex sese) infert ex damnatione illa omnium hominū proximè conclusa. Concluso enim hoc, quòd omnes homines condemnentur propter opera, necesse est negetur condemnationis contrarium de ijs: vbi enim condemnatio, ibi non consistit vnà iustificatio. Concludit igitur hoc versu, ex operibus legis nullam carnem justificari in conspectu Dei. Hoc postremū addidit, quia in conspectu hominum potest fieri vt iustificetur homo, at non in conspectu Dei: quia homines æstimant opera ex externa quadam specie, at Deus ex interna cordis sinceritate, vnde profecta sunt, æstimat & commendat opera, vt & ipsum hominem, cap. 2. 29. quæ cum non sit omnibus suis numeris absoluta, profectò ex operibus neminem justificat. Quare de Abrahamo dicitur, cap. sequenti vers. 2. Si Abraham ex operibus iustificatus est, habet quod glorietur, at non apud Deum: quasi dicat, Iustificatio illa est coram hominibus, & non coram Deo. Porrò nota in hac conclusione vniversalitatē subjecti, vt in superioribus. Vt enim concluſum est omnem hominē esse sub peccato, item

omnem

omnẽ hominem esse sub damnatione, ita hic concluditur, nullum hominem justificari operibus. Neq; enim in eo tantùm laborat Apostolus, vt probet peccatum hominum, idq; omnis generis; vt probet damnationem: vt probet justificationẽ: sed in id incumbit etiam vt probet vniversalitatem hominum de quibus hæc dicuntur. *Per legem*) Conclusio amplificatur ex proprio legis effecto, peccati agnitione, superiori justificationi quodammodò contraria: quasi dicat, Tantum abest Lex ab eo vt justificet, vt contrà injustitiã & peccatum ob oculos nobis ponat: De hoc effecto & vsu legis, vide Rom. 7. 7. Ex hoc argumẽto conclusionis satis apparet cum loqui de operibus legis præsertim moralis: per legem enim moralem est agnitio peccati: ideòque loco illo cap. 7. sup. citato, adducto in medium mandato quodam legis moralis, ostendit non esse cognitionem peccati nisi per legem. *Nunc vero.*) Refutata justitia legis, reliquum fuit vt concluderet justitiam fidei, & omnem hominẽ fide justificari: verùm non contentus jejuna conclusione, quia dignitas rei grande aliquid postulat, incipit de hac justitia magnificè concionari: ac primũ etiã illius justitiæ propositio quædam. *Nunc.*) nempe postquam venit plenum illud tempus, vt loquitur Gal. 4. 4. absq; lege & legis operibus justitia Dei patefacta est. Iustitiam Dei vocat eam quã Deus per fidem nobis imputat. Hanc proculdubiò opponit justitiæ ex operibus legis, quæ non tam Dei esse dicitur (etsi illud verũ sit, quid habes quod non accepisti) tamen non tam Dei esse dicitur, quã ipsius hominis operantis. *Comprobata.*) Cõmendatio huius justitiæ Dei ex testimonio legis & Prophetarũ: q.d. Etsi hæc justitia sit longè alia à justitia legis, tamen cõprobata est testimonio ipsius legis & Prophetarum. *Iustitia inquã.*) Iustitiam illam Dei quã proximè proposuit, nunc describit,

deſcribit primũ ex cauſa movente vel impellente Deum ad eam imputandam, nempe fide Ieſu Chriſti: vel, quod idem eſt, Ieſu Chriſto fide apprehẽſo. Nam hoc ordine procedit Deus in nobis juſtificãdis: primùm ipſe vocat nos per Evangelium, & in eo promiſſiones in Chriſto factas: deinde nos, ſed ipſius gratia, reſpondemus vocanti, hoc eſt, credimus in Chriſtum: poſtremò credentes nos juſtificat, id eſt, pronunciat juſtos è tribunali ſuo per fidem illam in Chriſtum, vel propter Chriſtum fide apprehenſum. Vides igitur fidem Chriſti, vel Chriſtum fide apprehenſum, cauſam eſſe impellentem Deum ad nos juſtificandos: Nos vulgò appellamus cauſam meritoriam, non quod fides vel apprehenſio noſtra ſit nobis meritoria, ſed quod Chriſti ſanguis fide apprehenſus mereatur ſentẽtiam iſtam abſolutoriam. Fidem quidem per ſe dicimus cauſam inſtrumentalem, qua nimirum apprehenditur Chriſtus ad juſtitiam. At hic non fidem ſolam accipimus, ſed fidẽ cum ſuo objecto, fidem in Chriſtum, qui eſt Chriſtus ipſe fide apprehenſus. *In omnes.*) Deinde deſcribitur juſtitia Dei ex ſubjecto ſuo, eoq; vniverſali (omnes qui credũt) *Non enim.*) Argumentum vniverſalitatis ſubjecti, per occupationem: Iudæi enim non libenter admiſerunt ad ſuam ſocietatem exteras Gentes. Ratio itaque eſt à pari conditione omnium. *Omnes enim.*) Ratio ejuſdem ſortis ac conditionis vtriuſque populi in negotio juſtificationis à communi ac pari omnium conditione in peccato primùm, deinde in condemnatione. Hæc autem ſunt illa theoremata jam priùs demonſtrata de communi omnium hominum peccato & miſeria, quibus nunc vtitur pro principijs. *Gloria Dei.*) Eam vocat gloriam noſtrã. 1. Cor. 2. 7. quia nimirum nos gloriæ illius divinæ participes ſumus. *Juſtificantur.*) Demonſtrata obiter vniverſalitate

ſalitate ſubjecti juſtitiæ Dei, redit ad deſcriptionem iuſtitiæ, in eaq; pergit, ac eã jam tertio loco deſcribit ex modo efficientiæ Dei intereà dum nos juſtificat: eſt autem is, quod Deus ex mera ſua gratia juſtificet nos. *Eius gratia.*) Declaratio & definitio quædam vocis præcedentis. *Per redemptionem.*) Rurſus eam definit ex cauſa meritoria, Redemptione facta in Chriſto, quæ eſt cauſa extra nos, ex Dei ipſius gratificatione, Ideóque optimè ei convenit cum gratia. Redemptionẽ intelligo opus illud quod Chriſtus peregit in nobis redimendis. Hic intelligenda eſt fides applicans nobis hanc redẽptionem, ad hoc vt ſit nobis meritoria. Eodẽ ſenſu fidem Ieſu Chriſti dixit ſuprà verſ. 22. Nota igitur: Cum juſtificatione per fidem in Chriſtum conjungitur gratia, ſive gratuita juſtificatio. Nam & Chriſtus cum ſua juſtitia gratis nobis datus eſt à patre: Rurſuſque (nam hoc quoque arguit gratuitam iuſtificationem) ex gratia eſt quòd nobis etiam credentibus in alium, nempe Chriſtum, imputet juſtitiam alienam, atq; eam cenſeat tanquam noſtram. Quare Rom. 4. 16. conjungit fidem & gratiam: Propterea ex fide eſt hæreditas vt ſit per gratiam, Ergo ſatisfactio Chriſti nihil minuit de gratia Dei, neque ideo non juſtificat nos gratis, quia propter ſatisfactionem Chriſti fide apprehenſam nos juſtificat: ſed contrà ſequitur, quia propter ſatisfactionem Chriſti, hoc eſt, alienam juſtitiam nos pronunciat juſtos, ideo gratis id facit, hoc eſt, ex mera ipſius gratia & liberalitate: Nam ſi, vt taceam nobis datam à Deo illam ipſam Chriſti juſtitiam, ſi tamen egiſſet Deus nobiſcum ſecundum illud fœdus primũ & legale, hoc eſt, jure ſummo, profectò non juſtificaſſet nos unquam niſi ex noſtris ipſorum operibus, quæ nulla ſunt, ac proinde nulla vnquam fuiſſet noſtri juſtificatio: *Quem propoſuit.*) Redempti-

demptionem in Chriſto declarat ex facto Patris in filio ſuo. Eſt autem hoc, quod propoſuit eum in placamentum, hoc eſt, palam poſuit eum ac ſtatuit in ſacrificium propitiatorium, ad placandam nimirum iram Dei in nos: Atque hoc facto Dei patris evaſit Redemptor noſter: vel, quod idem eſt, redemptio facta eſt per eum. Commendat autem hoc factum Dei gratiam ipſius in opere redemptionis noſtræ per Chriſtum: Nam ipſe Deus Pater eſt, qui dedit filium pro nobis. *Per fidem.*) Conditione quadam circumſcribit Dei factum: conditio eſt fidei in ſanguine illius ſacrificij à Deo propoſiti. Non enim alijs propoſuit eum Deus placamentum quàm credentibus. *Ad declarandam.*) Factum Dei explicat ſuo fine: eſt autem, vt manifeſtaret juſtitiam ſuam, nempe qua ipſe ex gratia juſtificat credentes. *Per remiſſionem.*) Definitione quadam explicat illam Dei juſtitiam. Eſt autem poſita in remiſſione peccatorum eorum quæ antecеſſerunt, nempe revelationem iuſtitiæ hujus: idque ex Dei tolerantia, id eſt, Deo ea tolerante, &, vt loquitur Act. 17.30. diſſimulante tempora illa ignorantiæ. *Ad declarandum.*) Poſt definitionem illam juſtitiæ Dei repetit finem facti Dei in Chriſto, nempe declarationem juſtitiæ ſuæ. Hanc declarationem circumſcribit ſuo tempore, nempe præſenti: Plenum illud tempus intelligit de quo Gal. 4.4. & Epheſ. 1 10. de quo etiam ſuprà. ver. 21. *Vt ſit ipſe.*) Commendatur juſtitia Dei patefacta præſenti tempore duplici ſuo fine: prior eſt, vt ipſe Deus juſtus appareat in vindicandis peccatis, qui ne filio quidem proprio, qui pro nobis peccatum factus eſt, pepercit, vt Paulus alibi loquitur: Poſterior eſt vt juſtificet eum qui eſt ex fide Chriſti, hoc eſt, vt imputet ei qui credit in Chriſtum, etiam in ſe impio & injuſto, fidem ſuam pro juſtitia. Nota igi-

tur

tur justitia hac imputata declarari summam illam Dei & justitiam & misericordiam: justitiam quidem erga Christum, misericordiam verò erga nos. *Vbi igitur.*) Postquam sic concionatus est de justitia illa Dei, cum exclamatione quadam convertit se ad eos qui gloriantur in operibus, & per communicationem cum iis, vicissim quasi gloriatur adversus ipsos. Sensus est. q. d. Non est igitur quod glorieris de operibus, quasi verò justificatio sit per ea. Ergo dialogismus hic complectitur sententiam assumptionis principalis syllogismi, quã nunc post præcedentem doctrinam de justitia Dei, rursus infert, vt ex ea principalem propositionem concludat. Ergo hoc loco principalem syllogismum, cujus partes jam explicatæ sunt & fusè tractatæ, breviter contexit, & in formam quandam redigit: *Colligimus.*) Ex assumptione principalis syllogismi repetita infert propositionẽ principalem de justitia fidei. Ergo homo justificatur fide. Quò autem magis asserat hanc causam justificationis, & solam eam, excludit opera. Atque ita concluſa est principalis quæstio de modo justificationis nostri, qui est per fidem fidem intelligo, non vt est instrumentum in nobis duntaxat apprehendendi Christi, sed Christũ intelligo crucifixum, fide tamen apprehensum ad hoc vt nobis prosit. Neq; tamen in fide illa apprehendente vllam meriti partẽ collocamus, cum meritum sit solius Christi crucifixi, sine ea tamen non fit nostrum Christi illud meritum: oportet autem nostrum fieri priusquã justificemur. *An Iudæorum.*) Concludit etiam & confirmat vniversalitatẽ subiecti iustitiæ huius quæ est per fidem; de qua sup. 22. Ornatur autem hæc concluſio quadã cum Iudæis communicatione. An Iudæorũ deus solum? hoc est, an justitia hæc Dei ad Iudæos solũ pertinet an verò etiam ad gentes. Non autem id expressè quærit. An ea

justitia

'juſtitia ſit Iudæorum tantùm, ſed quærit, An Deus ſit Iudæorum tantùm: quod dum quærit, & illud prius ſimul quærit: Nam Deus eſt eorum quos juſtificat: Pari igitur ratione & Deus eſt Iudæorum tantùm, & juſtitia Dei eſt Iudæorum tantùm. *Certe et.*) Reſponſio ſubjecta, Deum vel juſtitiam hanc Dei eſſe etiam gentium. *Siquidem.*) Ratio eſt vniverſalitatis & communitatis juſtitiæ ab vnitate ipſius Dei iuſtificantis pariter vtrunque populum. Si vnus ſit Deus, profectò vna eſt juſtificandi ratio, nempe ea quæ eſt per fidem, communis quibuſcunque, ſive Iudæis, ſive Gentibus. Neque enim Deus diverſos diverſa ratione juſtificat, neque id conſentaneum eſſet naturæ ipſius. Ita enim videretur alius atque alius Deus, qui alio atque alio modo ageret cum alijs atque alijs in negotio juſtificationis & ſalutis.

31 *Legem igitur inanem reddimus per fidem? Abſit: imo Legem ſtabilimus.*

Legem igitur.) Demonſtrata jam ac concluſa principali propoſitione de fidei iuſtitia, hac quarta & vltima parte capitis incipit occupare ac refellere quæ à Iudæis præſertim afferri potuerunt ad labefactandam concluſionem illam de juſtitia fidei: Eſtque hæc prima occupatio in hoc vltimo verſu hujus capitis: Quod ſi per fidem, & non per legis opera eſt juſtitia, Ergo lex eſt inanita & abolita? Reſpondet Apoſtolus, ac primùm quidē averſatur tam impiam cogitationem: deinde, per correctionem ſententiæ impiæ docet fide etiam ſtabiliri legem. Stabilitur autem lex per fidem, id eſt, Chriſtum fide apprehenſum, quam nos dicimus ſolam eſſe cauſam juſtificationis, tùm quia Chriſtus ipſe eam implevit, tam patiendo, quā faciendo: tum quia per eum inchoatur in nobis legis obedientia. Sed de hoc poſtea. 74.

ARGV-

ARGVMENTVM.

Hujus capitis Argumentum est varium ac multiplex, reduci tamen potest ad sex capita. 1. Secunda est occupatio adversus principalem conclusionem iam demonstratam, ad versum vsque 9. 2. Arrepta occasione ex proxima superiori doctrina ostendit justitiam fidei pertinere non solum ad circumcisos, sed etiam ad incircumcisas gentes ad versum vsque 13. 3. Ostendit Abrahamum esse patrem circumcisorum, non tam circumcisionis, quam fidei ratione, ad postremam vsque partem versus 16. 4. Confirmat vniversalitatem subiecti hæreditatis illius cælestis, quæ est ex justitia fidei, vt prius subiecti iustitiæ ipsius fidei vniversalitatem & communitatem comprobavit, ad versum 18. 5. Digreditur in commendationem fidei Abrahæ, ad versum 23. postremo absolutis iam illis omnibus digressionibus, quæ fuerunt jam inde a versu 31. cap 3. redit ad principalem disputationis propositionem, eamque occasione proximi exempli Abrahæ iursus concludit ad finem capitis.

CAP. IIII.

1 *Quid igitur dicemus Abraham Patrem nostrum adeptum esse secundum carnem?*

2 *Nam si Abraham ex operibus iustificatus fuit, habet quod glorietur, at non apud Deum.*

3 *Quid enim scriptura dicit? Credidit autem Abraham Deo, & imputatum est ei pro iustitia.*

4 *Atqui ei qui operatur, merces non imputatur ex gratia, sed ex debito:*

5 *Ei vero qui non operatur, sed credit in eum qui iustificat impium, imputatur fides sua pro iustitia.*

6 *Sicut etiam David pronunciat beatum eum hominem, cui Deus imputat iustitiam absque operibus, dicens,*

7 *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum obtecta sunt peccata:*

8 *Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum.*

Quid igitur.) Prima pars cap. & secunda occupatio adversus justitiam fidei jam demonstratam. Est autem

ab exemplo Abrahami: Si fit justitia ex fide, non autem ex operibus, quid igitur est Abraham Pater noster adeptus secundum carnem, hoc est, secundum opera, vt ipse exponit sequenti versu: Nam vt nomine literæ significavit externa illa in cultu Dei. Rom. 2. 27. ita nunc carnis nomine illa ipsa significat: Vnde legis mandatum carnale appellat. Heb. 7. 16. Negata respõsio hic intelligenda est necessariò, nempe Abrahamum nihil adeptũ esse secundum carnẽ, hoc est, non justificatum ex operibus. *Nũ si.*) Altera responsio per correctionẽ quandam superioris, & per distinctionem vocabuli iustificationis: Iustificatio enim dicitur vel respectu Dei, vel respectu hominum: Respectu Dei Iustificatio rursus duplex est: Vel enim est cum Deus iustificat ex vera illa ac sola iustificationis causa, nempe, fide in Iesum Christum, vel Iesu Christo fide apprehenso, hæc enim idem sunt Paulo: & tum est iustificatio sic propriè dicta: Vel est cum Deus iustificat hominem ex effectis iustificationis propriè dictæ, nempe operibus fidei: atque tum quidem iustificationis vocabulum impropriè sumitur: Estque nihil aliud quam testificatio & declaratio sive sententia iustificationis propriè dictæ, declaratoria, cum nimirum Deus ex operibus tanquam totidem testimoniis sententiam quasi fert de fide Christi ac iustificatione ea quæ sola fide Christi obtinetur: quæque iustificationis nomine propriè dicenda est. Atque hoc iustificationis modo dicitur Deus ex operibus ipsorum iustificaturus electos suos in extremo illo iudicio: non quidem tanquam causis, sed tanquã effectis iustificationis, quæ est per fidem solam, & propriè dicta est. Quare iustificatio hæc per opera in extremo illo iudicio nihil aliud erit quam ratificatio quædam & declaratio ex effectis suis, fidei & iustificationis, quæ fuit & erit per eam solã.

Atque

Atque hoc modo dicitur Abraham cum obtuliſſet Iſaac filium ſuum ſuper altare, ex operibus iuſtificatus, Iacob. 2.21. hoc eſt, declaratus eſt fuiſſe iuſtificatus etiã ante à per fidem, idque ex operibus tanquam teſtimoniis iuſtificationis ſic propriè appellatæ: Dum autem negat hoc loco iuſtificatum Abrahamum coram Deo ex operibus, iuſtificationis nomen propriè accipit. Rurſus reſpectu hominum, Iuſtificatio eſt duplex: Primùm enim eſt iuſtificatio reſpectu hominum, cum homines à vero aberrantes, ex operibus tanquã cauſis pronunciant iuſtum hominem ac perfectum. Atque hæc eſt ea iuſtificatio coram hominibus, quæ hic intelligenda videtur: Nam permittit quidem Apoſt. iſtam Abrahami coram hominibus juſtificationem, ſed eam non approbat. Deinde eſt juſtificatio reſpectu hominum, cum homines ex operibus tanquã effectis fidei & juſtificationis propriè dictæ, de qua ſuprà, ſententiam quaſi ferunt de fide ac juſtificatione propriè dicta. Atque in hoc ſenſu impropriè accipitur Iuſtificationis nomen. Eſt enim propriè non juſtificatio, ſed ratificatio quædam & declaratio juſtificationis quam oſtendunt, ac de qua teſtantur externa opera, Iacob. 2.18. Ratificatio, inquam, quæ fit per homines: vt illa, de qua ſupra diximus, per Deum fiebat. Nunc autem vt redeamus ad verba contextus, ſenſus eorum eſt, q.d. Si Abraham juſtificatus eſt ex operibus, vt hoc vobis permittam, juſtificatus eſt apud homines & reſpectu hominum, qui externã duntaxat operum faciem intuentur, non autẽ apud Deum, qui, vt dictum eſt cap. 2.29. laudat & approbat hominem ejuſque opera ex interna cordis ſinceritate, non autem ex externa illa ſpecie operum: Quæ perfectio, cum in nullo inſit, ne in Abrahamo quidẽ, profectò coram Deo ex operibus nemo juſtificabitur. *Habet quod.*)

nempe, apud homines ipsum justificantes ex operibus. Porrò sensus est, ac si dicat, justificatus est apud homines, ac proinde habet quod glorietur. Nam gloriatio in nobis ipsis sequitur justitiam operum. Vide Rom. 3.27. contrà verò justitia fidei excludit gloriationem in nobis ipsis. *Quid enim.*) Probat alteram distinctionis partem, nempe Abrahamum non habere quod glorietur apud Deum, sive non justificatum ex operibus coram Deo. Argumentum est à contraria iustificationis causa: Qui fide justificatur, non justificatur operibus: At Abraham fide justificatus est: Ergo Abraham non est justificatus operibus. Assumptio præcedit confirmata Scripturæ testimonio. *Imputatum est.*) hoc est, illud credere imputatum est, vel fides imputata est illi ad justitiam. Imputatur autem fides ad justitiam, cum fides censetur justitiæ loco. Fidem dico non nudam, vt instrumentum est duntaxat, sed conjunctam in relatione quadã cum re fide apprehensa: vel potiùs fidei nomine rem ipsam intelligo, hoc est, Christum crucifixum fide apprehensum. Ergo Christus crucifixus fide apprehensus imputatur pro justitia, hoc est, censetur nostra justitia, censetur, inquam, à Deo sententiam justitiæ pronunciante è tribunali suo: Nam imputatio hæc, vt & justificatio vocabula sunt judicialia ac forẽsia. Porrò fidem Christi imputari pro justitia, & hominem ex fide iustificari, idé sunt reipsa. Siue enim Deus peccatori dicat è tribunali suo, Imputo tibi fidem Christi pro justitia, censeoque eam tanquam tuam justitiam: sive dicat, Iustifico te per fidem Christi, idem plan è reipsa dixerit. *Atqui ei.*) Hæc est non tam propositio ipsa quàm propositionis ratio, ex qua sequitur necessariò ipsa propositio, hoc modo: Qui iustificatur operibus, non ex gratia, sed ex debito iustificatur: qui verò non iustificatur operibus, sed fide

duntaxat, iuſtificatur non ex debito, ſed ex mera gratia. Ergo qui iuſtificatur ex fide, non iuſtificatur ex operibus. Similem huic propoſitionem vide Gal. 3. 2. Lex inquit, non eſt ex fide. Argumentum propoſitionis eſt à contrarijs conſequentibus, ſive proprietatibus iuſtitiæ fidei, & juſtitiæ operum, nempe, gratia & debito. Ex his ſequitur non poſſe ipſa ſubjecta, fidem & opera vnà conſiſtere in negotio juſtificationis. Nota hoc loco mercedem imputari etiam ex gratia, non tantùm ex debito, & gratuitum donum ſignificare: vt non neceſſe ſit cum Papiſtis mercedis nomen ſemper ad meritum referre. Notandum præterea non ſimpliciter hoc accipiendum quod dicit, mercedem imputari à Deo ex debito operanti. Nam Deus nihil propriè & ſimpliciter debet cuiquam, ne perfectiſſimæ quidem creaturæ, vt neque creatura meretur quicquam de eo. Rom. 11. 35. Quis prior dedit ei, & reddetur ei. Sed hoc dictum videtur comparatè. Si enim comparetur merces ea, quæ eſt ex fide, cum mercede ea quæ eſt ex operibus, videtur merces quæ eſt ex operibus, ex debito compenſari, videturque operanti deberi merces, cum credenti ac non operanti ea detur ex gratia. Intelligi etiam poteſt, non dictum eſſe hoc ex rei veritate, ſed ex operarij ipſius opinione: Nam opinio operum perpetuò ſecum adfert opinionem meriti & debiti, & operarius mercedem petit ſibi diſſolvi ex debito: quanquam nullum eſt propriè & ſimpliciter aut meritum aut debitum, ne perfectiſſimæ quidem creaturæ. Denique dici poteſt mercedem imputari ex debito operanti, nõ ſimpliciter ſed ex pacto & promiſſione Dei, qua ipſe ſe in fœdere operum vltrò obligavit. Neque tamen eſt quòd Papiſtæ glorientur vel ſe mereri de Deo aliquid: vel Deum ipſis debere aliquid ex pacto ſaltem & fœde-

re operum: cum & fœdus illud ſub conditione operum Chriſtianis abolitum ſit, & ipſi ſibi conſcij ſint miſeri, quam nulla ſint ipſorum opera. *Non imputatur.*) Nota imputandi verbum commune eſſe & operantibus & credentibus, vel operibus & fidei: nam etiam qui operatur merces ei imputari dicitur, hoc eſt, ei qui cauſam habet mercedis in ſe. Imputare enim mercedem nihil aliud eſt, quàm pronuncia ta quaſi ſententia adjudicare, ſive ex operibus, ſive ex fide illud judicium fiat. Iuſtificandi etiam verbum ex ſe commune eſt & operanti & credenti. *Imputatur fides.*) hoc eſt, merces juſtitiæ imputatur ex gratia: hoc enim contrarium eſt ei quod dictum eſt ſuperiori verſu: Merces non imputatur ex gratia. *Sicut etiam David.*) Quod dixit proximè imputari juſtitiam per fidem ſine operibus, oſtendit teſtimonio Davidis, qui beatum hominem ex imputatione Iuſtitiæ abſque operibus prædicat: & beatum ſuum quodammodo definit ex imputatione juſtitiæ abſque operibus, ſive gratuita juſtificatione, tanquam ex cauſa ſua efficiente. Porrò beatitudinis nomine non intelligo juſtificationem ipſam, ſed ejus effectum, id eſt, fœlicem hominis ſtatum. Status autem iſte ac conditio beata hominis, exiſtit ex omnibus illis Dei in Chriſto benedictionibus ſpiritualibus, quæ concathenantur, Rom. 8. 29. 30. & inducuntur, Epheſ. 1. 4. & deinceps. Exiſtit nimirum ex præſcientia Dei, ex prædeſtinatione, ex vocatione, ex juſtificatione, denique ex glorificatione. Ideoque eodem Pſal. 32. ſanctitati etiam & cordis ſinceritati beatitudinem tribuit: & alibi operibus ſanctificationis, vt Pſal. 1. Nihil igitur aliud eſt Beatitudo Davidi, quàm effectum omnium benedictionum Dei & ſtatus hominis in Chriſto beatus. *Beati quorum.*) Vt apparcat hanc eſſe Davidis ſententiam ipſius

ipſius verba recitat ex Pſalmo 32. 1. quibus quidem verbis deſcribit David beatum ex remiſſione peccatorum. Si quæras igitur, qui fiat vt Paulus dicat beatum deſcribi à Davide ex imputatione iuſtitiæ ſine operibus, cum David beatum deſcribat ex remiſſione peccatorum? Reſpondeo iſta cohærere neceſſariò, imputationem juſtitiæ abſque operibus, & remiſſionem peccatorum, adeò vt cui remiſſa ſunt peccata, ei imputetur neceſſariò juſtitia ſine operibus. Deus enim è tribunali ſuo ſimul abſolvit à peccati reatu, & pronunciat juſtum hominem. Quare Paulus in remiſſione peccatorum conjunctam neceſſariò juſtitiæ imputationem ſine operibus intellexit, & verba David is de juſtitiæ imputatione interpretatus eſt. Hoc quidem facit contra juſtitiam inhærentẽ, quòd indifferenter accipiat Apoſtolus remiſſionem peccatorum, & iuſtificationem, cum remiſſio peccati ſit etiam inhærentis, cum inhærente autem peccato non queat juſtitia inhærens perfecta, qualem illi ſomniant, conſiſtere.

9 *Iſta igitur beatitatis prædicatio, in Circumciſionem ſolùm, an & in præputium cadit? Dicimus enim imputatam fuiſſe Abrahæ fidem pro iuſtitia.*

10 *Quomodo ergo imputata eſt? quum eſſet in circumciſione, an quum eſſet in præputio? non in circumciſione, ſed in præputio.*

11 *Et ſignum accepit Circumciſionis, quod obſignaret iuſtitiam fidei, quæ fuerat in præputio, vt eſſet Pater omnium credentium in præputio, vt imputetur etiam ipſis iuſtitia.*

12 *Et Pater Circumciſionis, ijs videlicet qui non ſolum ſunt ex Circumciſione, ſed qui etiam incedunt veſtigijs fidei Patris noſtri Abrahami, quæ fuit in præputio.*

Iſta igitur.)Secunda pars capitis, in qua arrepta occaſione ex ſuperiori doctrina, jam tertia vice confirmat vniverſalitatem ſubjecti juſtificationis, hoc eſt, hominum quibus per fidem imputatur iuſtitia. Dico eum jam tertia vice vniverſalitatem ſive communitatē hanc confirmare, quia bis jam id factum vidimus capite ſuperiori: ſemel verſ. 23. atque iterum verſ. 29. 30. 31. Tractatur autem locus hic communicatione Apoſtoli cum Iudæo. Iſta, inquit, beatitas, hoc eſt, beatus iſte ſtatus qui eſt ex imputatione juſtitiæ abſque operibus, (hoc enim idem eſt ac ſi de juſtitia imputata loquutus fuiſſet) hic, inquam, ſtatus circumciſorumne tantùm eſt, an etiam præputiatorum? Reſponſio non eſt expreſſa, vt ſup. verſ. 1. ſed intelligenda eſt affirmata, nimirum, eſſe quoque præputiatorum iſtam beatitatem & juſtitiam. Argumentum reſponſionis intellectæ ſumptum eſt ab exemplo Abrahæ. Sic itaque argumentatur, Abrahæ, vt diximus, imputata eſt fides ſua pro juſtitia (hoc enim tanquam principium repetit ex ſuperioribus, atque ipſum fundamenti loco ſubſternit præſenti demonſtrationi.) Non autem imputata eſt illi in circumciſione, ſed in præputio: Ergo ejus exemplo imputatur juſtitia non modò circumciſioni, ſed etiam præputio. Propoſitio primo loco eſt repetita è verſu 3. eſtque non tam propoſitio hujus ſyllogiſmi propria, quàm fundamentum quoddam altiùs repetitum, eique ſubſtratum. *Quomodo.*) Aſſumptio eſt per communicationem. *Et ſignum.*) Occupatio: Si Abrahæ imputata eſt juſtitia in præputio, tum quis vſus circumciſionis fuit, ſi per eam tum primùm non eſt iuſtificatus? Reſpondet ex vero vſu ſigni circumciſionis ab ipſo accepti, is autē eſt, non quidē vt per illud juſtificaretur, ſed vt per illud tanquam ſignum obſignaretur iuſtitia fidei, quæ iam priùs fuerat in præpu-

præputio. *Vt esset Pater.*) Verum illum vsum, quẽ dixit, signi circumcisionis explicat rursus à duplici suo fine, prout nimirum duo comprehensa sunt in illo, quẽ dixit vsu: Priùs est quod Abraham fide iustificatus sit in præputio ante acceptum circumcisionis signum: Posteriùs est, quod signum circumcisionis tandem acceperit ad obsignandum justitiam illam fidei. Non caret suo quodam vsu vtrumque hoc. Nam primùm quod Abraham fide iustificatus sit in præputio ante acceptam circumcisionem ex eo factum est vt esset pater credentiũ omnium in præputio: Deinde quòd circumcisus sit tandẽ ad obsignandam illam iustitiam fidei, ex eo factum est vt esset pater circumcisionis. Cæterùm hic videtur sub obscurè contineri sententia conclusionis instituti Syllogismi: Ergo Abrahæ exemplo imputatur iustitia non modò circumcisis, sed etiã incircumcisis: Nam in hunc finem nominatim, vt est eodem hoc versu, evasit Abraham Pater noster, vt nimirùm imputetur nobis iustitia. Quare dum patrem vocat credentium in præputio & circumcisorum pariter, significat Abrahæ exemplo imputari pariter vtrique populo iustitiam. Pater autem credentium dicitur Abraham, tum quod sit exemplum fidei, vt vers. 12. tum quod sit exemplum iustitiæ per fidem imputatæ, vt hoc versu. Nam patres dicuntur in scripturis primi authores rerum, vel in quibus primùm exemplum aliquod editum est: Filij verò qui eorum exemplum sequuntur, & quibuscum similiter agitur, vt cum patribus. Abraham itaque quia excellens fuit eius fides, eiq; primò omnium manifestò imputata est iustitia per fidem, ideo Pater credentium & justificatorum dicitur: nosque vicissim qui credimus, ac proinde justificamur, ejus filij dicimur. *Iis videlicet.*) Correctionis quadam specie definit illam circumcisionem, hoc est,

illos

illos circumcisos quorum Pater est Abraham, nempe eos dicit, qui non solùm sunt ex circumcisione ista externa, sed etiam qui incedunt vestigijs fidei Patris nostri Abrahami, quæ fuit in præputio. Atque hic transitum sibi facit ad tertiam capitis partem, in qua ostendit Abrahamum Patrem esse circumcisorum, non tam quod circumcisi sint, quàm quod credant.

13 *Non enim per legem promissio cessit Abrahæ, aut semini eius, vt hæres esset mundi, sed per iustitiam fidei.*
14 *Etenim si ij qui ex lege sunt, hæredes sunt, inanis facta est fides, & vana reddita est promissio.*
15 *Nam Lex iram efficit: siquidem vbi non est Lex, ibi nec transgressio est.*
16 *Propterea ex fide est hæreditas, vt sit per gratiam, vt firma sit promissio toti semini: id est, non solum ei quod est ex lege, verumetiam ei quod est ex fide Abraham.*

Non enim.) Hic aggreditur tertiam illam partem cap. quam suprà diximus, estque hoc loco argumentum quo ostendit Abrahamum esse patrem quidem circumcisorum, sed credentium. Sumptum est à promissa Abrahamo & semini ejus hæreditate, vel potiùs à forma qua cedit Abrahamo & semini ejus promissa hæreditas. Hæreditas non pervenit ad semen Abrahami: imò ne ipsi quidem Abrahamo cessit per legem, sed per fidem fideique justitiam: Ergo Abraham Pater est circumcisorum, qui primi censentur in ejus semine, non tam per circumcisionem, adeòque totam legem, quàm per fidem, fideique justitiam. Legem intelligo hoc loco non circumcisionem modò, sed totam legem, cujus quasi basis est circumcisio. Gal. 5. 3. Est itaq; argumentum à modo quo obtingit promissa hæreditas, ad modum

dum paternitatis, vt ita dicam, Abrahæ, nempe, quo Pater est Abraham circumcisorum. Nam necesse est eodem modo sit Pater circumcisorum Abraham, quo circumcisi hæreditatem promissam & paternam consequuntur. Si consequuntur hæreditatem paternam per circumcisionem & legem, Abraham Pater est eorum per circumcisionem & legem, hoc est, ea ratione præcipuè qua circumcisi sunt: contrà autem si consequuntur hæreditatem illam paternam, non per circumcisionem & legem, sed per fidem fideique justitiam, profectò eodem planè modo Abrahã est pater eorum, nempe, per fidem. Nota quod dicit hæreditatem promissam cedere Abrahamo & semini ejus per fidei justitiam, non per fidem tantùm: Nam ante hæreditatem attributam non satis est vt sit fides in Christum, sed necesse est, sit per eam fidem in Christum justificatio, hoc est, Dei sententia de nobis è tribunali suo lata. Hic enim ordo in attribuenda hæreditate tenendus est: primùm est fides in Christum, eumque crucifixum: deinde est justificatio per illam fidem Christi: postremò datur hæreditas. Cæterùm de promissione ista hæreditatis facta Abrahæ & semini ejus lege inter cætera, Gen. 15.7. vbi posteaquam Abraham credidit promissioni de semine & hærede, & fide illa deinde justificatus est, tum Deus promisit illi hæreditatem terræ Cananæ, quam mundum vocat Apostolus hoc loco, rem figuratam pro figura accipiens. Erat enim terra Canaan typus nõ modò hujus mundi totius possidendi ab Abrahamo & semine ejus, præsertim verò capite illius seminis, Christo, sed etiam typus erat futuri illius mundi ac cœlestis. Distinguendæ igitur sunt hæ promissiones, nempe, promissio hæredis sive seminis, & promissio hæreditatis, facta Abrahæ & semini. *Etenim si.)* Probat hæreditatem non

non eſſe per legem ab incommodo primùm: Sic enim fides,& promiſſio cui incumbit fides, abolitæ ſunt. Simili modo argumentatur Apoſtolus. Gal. 3. 18. Si ex lege eſt hæreditas,non iam ex promiſſione. *Nam lex.*) Altera ratio cur hæreditas non ſit per Legem,à Legis effecto hæreditati & vitæ planè contrario: Lex efficit iram,hoc eſt, mortem & damnationem: Ergo non eſt cauſa hæreditatis. *Siquidem vbi.*) Ratio huius effecti, ſed remota: Proxima enim eſt,vbi eſt Lex,ibi eſt tranſgreſſio: Hinc ſequitur vi parium in contrarijs, vbi non eſt lex, ibi nec tranſgreſſio eſt: hoc eſt, vt loquitur poſteà cap. 5.13. peccatum non imputatur,ſcilicet ab hominibus,cum non eſt ſcripta lex. Eſt igitur argumentum à priori quodam legis effecto ad poſterius. Lex eſt cauſa quodam modo tranſgreſſionis & peccati : Ergo eſt cauſa iræ & condemnationis. Quomodo autem ſit lex cauſa peccati & tranſgreſſionis videbimus cap.7.7. & deinceps.*Propterea ex.*) Nunc concludit ex ſuperioribus argumentis,hæreditatem eſſe per fidem,non autem per legem. Concluſionem amplificat ex finibus, quorum prior deſtinatur ad poſteriorem. Prior eſt, vt ſit per gratiam,& non per debitum. Nam fides perpetuò importat gratiam: Si fide iuſtificamur gratis & per gratiam juſtificamur. Si fide ſervamur, & hæreditatem vitæ æternæ conſequimur, per gratiã ſervamur. Nam ex gratia datur nobis Chriſti meritũ ad juſtitiã & ſalutem.Ex gratia deinde eſt quòd per fidem Chriſti , hoc eſt,per alium & alienã juſtitiam,non per noſtram ipſorum juſtitiam,id quod legale fœdus poſtulabat,nos pronunciet Deus juſtos: Ex gratia denique eſt, quod juſtificatos per fidem, ſervet: *Vt firma ſit.*) Per gratiam rurſus eſt hæreditas in eum finem, vt ſit firma promiſſa illa hæreditas. Nam quod eſt ex gratia in Chriſto firmum

num eſt, quod autem ex nobis eſt & noſtris operibus, non item. *Toti ſemini.*) Ex gratia eſt quod ſit firma hæreditas, & firma quidem non vni tantum parti ſeminis, ſed toti ſemini. Totum illud ſemen ſubjecta definitione explicat: Eſt autem non ſolùm id quod eſt ex lege, verumetiam id quod eſt ex fide Abrahæ. Per poſteriorem hunc finem ſic definitum tranſit ad quartam partem cap. de vniverſalitate ſubjecti iſtius hæreditatis. Vt enim ſuprà vniverſalitatem ſubjecti iuſtitiæ confirmavit, ita nunc vniverſalitatem ſubjecti hæreditatis quæ eſt ex juſtitia fidei, vnico argumento aſſerit. Nota igitur cauſam cur hæreditas cœleſtis non modò firma ſit, ſed firma ſit toti ſemini & omnibus credentibus: Eſt autem ea, Dei in Chriſto gratia. Quòd ſi hæreditas eſſet per legem, profectò tunc non eſſet firma, niſi ijs fortaſſe, qui ſunt ſub lege, hoc eſt, Iudæis quibus ſolis lex data eſt à Deo: cum autem ſit per gratiam, gratia autem latè pateat, ſeſeque porrigat ad quoſcunq; credentes, ſive Iudæos, ſive Gentes, profectò hæreditas illa promiſſa eſt firma toti ſemini & quibuſcunque credentibus.

——*Qui eſt Pater omnium noſtrum,*

17 *(Sicut ſcriptum eſt, Patrem multarum gentium conſtitui te) coram eo cui credidit: Deo videlicet viuificante mortuos, & vocante quæ non ſunt, tanquam ſint.*

Qui eſt.) Quarta pars capitis, qua confirmat vniverſalitatem ſubjecti hæreditatis ex eo, quòd Abraham Pater ſit omnium credentium coram eo cui credidit: Hinc ſequitur omnes credentes ſine diſcrimine eſſe ejus hæredes, quia nimirum filij ſunt. *Sicut ſcriptum.*) Obiter inſerit confirmationē paternitatis hujus, vt ita dicam, Abrahæ, à teſtimonio Scripturæ, Geneſ. 17. 5.

in

in quo habetur premiſſio paternitatis facta Abrahæ. Eſt autem ea promiſſio, qua promittit eum patrem fore multarum gentium, promiſſio non hæreditatis, ſed hæredum & ſeminis: Nam quod ad promiſſionem hæreditatis ea ſubjecta eſt poſteà eodem capite verſ. 8. *Coram eo.*)Paternitatem hanc Abrahæ, explicat à modo ac forma quadam ſua. Pater eſt omnium noſtrum coram eo cui credidit: hoc eſt, Dei æſtimatione & imputatione. Simul innuit cauſam in hac periphraſi Dei, cur coram Deo, hoc eſt, Dei æſtimatione ſit Pater omnium, nempe fidem Chriſti: per fidem enim Chriſti factus eſt Pater omnium noſtrum: idq; Dei cui credidit ſent entia quaſi pronunciata & æſtimatione. *Deo viuificante.*)Interpretatio præcedētis circumſcriptionis clarior & particularior. Eum enim cui credidit Abraham quodammodo definit ex nomine ſuo, nempe Dei nomine: Deo autem mirifica effecta tribuit. Eorum quæ facit Deus planè mirificè duo ſunt genera: Primum eſt, vivificat mortuos, hoc eſt, contra naturam agit, contrarium efficit ex contrario, lucem ex tenebris educit: quod opus non minorem arguit potentiam, quàm illud opus creationis creaturæ ex nihilo. Secundum eſt, vocat ea quæ non ſunt quaſi jam eſſent, hoc eſt, ſolo verbo ſuo ex nihilo creat omnia. Hæc duo effecta planè mirifica arguunt Deum, cui credidit Abraham, omnipotentem. Quare ſubobſcurè in his Dei effectis innuitur fundamentum fidei Abrahæ ſolidiſſimum, ſcilicet, Dei omnipotentia.

18 *Qui Abraham contra ſpem ſub ſpe credidit, vt fieret Pater multarum gentium, ſecundū id quod ei dictum fuerat, Ita erit ſemen tuum.*

19 *Ac minimè imbecillis fide, non conſideravit ſuum ipſius corpus iam emortuum, quum centum circiter natus eſſet*

esset annos, nec emortuam vulvam Saræ

20 *Adversus promissionem autem dei non disceptavit infidelitate: sed robustus factus est fide, tributa gloria deo.*

21 *Ac plenè persuasum habens, eum quod promiserat, posse etiam facere.*

22 *Quapropter etiam hoc imputatum est ei pro iustitia.*

Qui Abraham.) Quinta pars capitis, in qua delabitur in commendationem fidei illius Abrahæ, qua factum est vt Pater fieret multarum gentium. Primùm est propositio admirabilis fidei Abrahæ: Abraham contra spem sub spe credidit fore, vt ipse fieret Pater multarũ gentium. *Secundum id.*) Objectum fidei Abrahæ, nempe illius qua credidit fore vt evaderet Pater multarum gentium, illustrat promissione numerosi seminis de qua Gen. 15. 5. Nam eadem est reipsa hæc promissio seminis cum illa superiori, Patrem multarum gentium constituite: supra à vers. 17. Sensus itaq; est, quasi dicat, Abraham credidit fore vt fieret Pater multarum gentium, quia nimirum promissio facta est illi numerosi seminis. Porrò contra spem sub spe credere, est credere in promissionem cum spe ejus implendæ, contrà quàm sperari potuit, si habita fuisset ratio impotentiæ naturæ. Duplex enim hoc loco spes commemoratur: vna est, qua speravit fore vt Pater fieret multarum gentium, atque hæc nititur dei potentia, vt posteà videbimus ver. 21. Altera spes Abrahæ fuit, qua sperare potuit nunquã fore vt fieret pater multarum gentium: Est autẽ hæc desperatio magis propriè quã spes dicenda: ejus verò causa est impotẽtia naturæ, cùm suæ ipsius, tum vxoris Saræ. *Ac minimè.*) Declaratio propositæ illius fidei Abrahæ, qua contra spẽ sub spe credidit: est autẽ ex effectis Abrahæ diversis. Prius est, non consideravit suum ipsius

corpus

corpus &c. hoc est, oculos avertit ab impotentia naturæ cùm suæ, tum vxoris. Huic effecto, substernit suum fundamentum, nempe, firmitudinem ac robur fidei superantis ista naturæ impedimenta. *Adversus.*) Alterum effectum Abrahæ à superiori diversum: est autem quòd dederit gloriam Deo, hoc est, vt ipse interpretatur posteà, quod persuasum habuerit Deum qui promisit potuisse præstare promissum. Huic quoque substernit primum suum fundamentum, nempe, idem quod superiùs, robur fidei: quod quid é sic proponit primùm. (Adversus promissionem non disceptavit infidelitate.) Deinde explicat per diversum, sed robustus factus est fide. Quare fundamentum posterioris effecti, est robur fidei Abrahæ. Sciendum autem hic mutatum esse ab Apostolo loquendi genus. Nam quod in participio efferendum fuit, factum est verbum: contràque quod debuit esse verbum, mutatum est in participium. Debuit enim, vt videtur, hoc effectum similiter efferri, vt illud prius: hoc modo: Adversus promissionem non disceptans &c. dedit gloriam Deo. Nam causa vtroque loco efferenda videtur per participium, effectum verò per verbum. *Ac plenè.*) Definit quasi illam gloriam Deo datam: nam hoc ipso gloriam dedit Deo, quòd persuasum habuerit eum, quod promisit potuisse præstare. Nam credendo imprimis glorificamus Deum: Obsignamus enim quòd Deus verax sit. Ioan. 3. 33. *Quapropter.*) Concludit ex illa fide Abrahæ planè mirifica imputatam ipsi justitiam: atque ita transit ad vltimam partè capitis, & principalem disputationis hujus conclusionem de justitia fidei, quam concludit ac infert jam postremò ex proximo Abrahæ exemplo. Abrahæ imputata est fides sua ad justitiam. Ergo & nos fide justificamur. Ratio hujus sequelæ est ex fine illius Scripturæ, qua dictum est, fi-

dem

dem Abrahamo imputatam pro juſtitia: non ſolùm, inquit, Abrahami cauſa hoc ſcriptum eſt, ſed etiam noſtra.

23 *Non ſcriptum eſt autem propter eum ſolum, quod hoc imputatum fuerit ei:*

24 *Sed etiam propter nos, quibus futurum eſt vt imputetur: iis nimirum qui credunt in eum, qui excitavit Ieſum Dominum noſtrum à mortuis.*

25 *Traditum in mortem propter offenſas noſtras, & excitatum propter iuſtificationem noſtri.*

Non ſcriptum.) His igitur verbis habes vltimam partem capitis, Concluſionem diſputationis hujus principalem: Primùm autem eſt ſequelæ ratio, ex fine Scripturæ, vt diximus: Deinde eſt concluſionis principalis ſententia his verbis (*Quibus futurum eſt vt imputetur.*) *Iis nimirum.*) Definitio quædam eorum quibus futurum eſt vt imputetur. Sunt autem ij qui credunt in eum, qui excitavit & cæt. Periphraſis eſt Dei redemptoris in Chriſto Ieſu. *Traditum in.*) Chriſtum breviter deſcribit ex paſſione & glorificatione ſui, quæ duo ſunt nobis credenda de eo. Nam his duobus ſummatim comprehenſum eſt totum Evangelium de Chriſto. Vide 1. Pet. 1.11. Traditionem Chriſti in mortem explicat cauſa ſua efficiente ac procurante, nempe offenſis noſtris, quas omnes in ſeſe recepit. Nam factus eſt pro nobis peccatum, qui peccatum non novit. 2. Cor. 5. 21. Reſurrectionem & glorificationem Chriſti explicat à cauſa ſua finali, nempe noſtri juſtificatione. In Chriſto duo conſideramus, meritum & efficaciam. Meritum ſequitur mortem, qua nimirum promeritus eſt nobis juſtitiam & vitam æternam: Efficacia ſequitur reſurrectionem & glorificationem, qua efficaciter applicat nobis ea beneficia quæ morte ſua jam promeritus eſt. Niſi enim

resurrexisset & glorificatus fuisset, nunquam fuissemus nos participes facti justitiæ & vitæ. Spiritus enim ille qui in nobis excitat fidem hanc, qua apprehendimus beneficia illa Christi, virtute glorificationis ipsius nobis datur. Nondū erat Spiritus sanctus, quia Iesus nondum erat glorificatus. Ioan 7.39. Iustificationem igitur nostri tribuit resurrectioni præcipuè, quia ejus virtute applicatur nobis illa Christi justitia, qua justi à Deo censemur.

ARGVMENTVM.

Hujus Capitis partes sunt præcipuæ tres. In prima parte demonstrata jam principali propositione de justitia fidei, & refutatis ijs quæ adversus eam a Iudæis afferri potuerunt, nunc ex effectis suis eam iustitiam Romanis commendat, ad vers: 12. In secunda parte finem imponens huic disputationi de iustificatione per fidem, comparate concludit justitiam fieri per Christum, ad vers. 20. In tertia & vltima parte est occupatio de lege, plane similis ei quæ fuit vers. 31. cap. 3. ad finem vique capitis.

CAP. V.

1 *IVstificati igitur ex fide, pacem habemus erga Deum per Dominum nostrum Iesum Christum:*

2 *Per quem etiam fide habuimus hunc aditum in gratiam hanc per quam stamus, & gloriamur sub spe gloriæ Dei.*

3 *Neque id solum, sed etiam gloriamur in oppressionibus, scientes quod oppressio patientiam efficiat.*

4 *Patientia verò experientiam, experientia autem spem:*

5 *Porrò spes non pudefacit, quod charitas Dei effusa sit in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis.*

6 *Christus enim, quum adhuc nullis viribus essemus, suo tempore pro impijs mortuus est.*

7. *Enimvero*

7 *Enimvero vix pro iusto quisquam moriatur: nam pro eo qui sit ipsi vtilis, forsitan aliquis etiam mori sustineat.*

8 *Commendat autem suam charitatem erga nos Deus, quod quum adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus sit.*

9 *Iustificati igitur eius sanguine, servabimur nunc multo magis per eum ab ira.*

10 *Nam si quum inimici essemus, reconciliati fuimus Deo per mortem filij eius, multo magis reconciliati servabimur per vitam ipsius.*

11 *Neque id solùm, verumetiam gloriamur in Deo per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem nunc reconciliationem assequuti sumus.*

Iustificati.) Prima pars capitis, vt diximus: Est autem hoc primum effectum justificationis per fidem: Pax erga Deum: Pacem hanc intelligo non reconciliationem cum Deo: Nam Apostolus poste à reconciliatione & justificationem nostri, cujus effectum est pax, indifferenter accipiet vers. 9. & 10. Verùm pacem intelligo lætitiam, quæ existit ex bona conscientia, hoc est, ex conscientia nos excusante & absolvente à peccato & morte. Nam postquam Deus nos justificavit, hoc est, justos pronunciavit, & absolvit à peccato & morte per fidem in Christi sanguinem, tum conscientia nostra quoque nos absolvit: Hinc sequitur lætitia ista & confidentia. Hoc enim effectum Ioannes Epist. 1. cap. 3. 21. deducit ex bona conscientia: Charissimi, inquit, si cor nostrum nos non condémnet parrhesian habemus apud Deum. Quo loco nota quã Paulus vocat pacẽ ad Deum, eam Ioannes vocat parrhesian ad Deum, vel erga Deum. Parrhesian autẽ istam definit quodammodo Paulus Ephe. 3. 12, per προσαγωγην ἐν πεποιθησει, hoc est, aditũ ad Deum

cum confidentia. Nam postquam dixit in quo habemus παῤῥησίαν, subjecit exegeticè, & aditum cum fiducia &c. *Per Dominum.*) Pacem hanc explicat à causa meritoria, Christo, per quem vt justificati sumus, ita per eum pacem hanc habemus erga Deum: per eum denique consequimur omnia alia beneficia justificationem sequentia. *Per quem.*) Demonstrat per Christum nos habere pacem erga Deum, vel ex eo quòd habuerimus jam priùs aditum ad gratiam hanc, justificationis nimirùm, in qua stamus: quasi dicat, Per hunc Iesum Christum fide justificati sumus, id est, consequuti sumus ipsam causam pacis: Ergo per eundem consequimur pacem & effectum: Nam quod est causa causæ est etiam causa effecti. Sic argumentatus est cap. 1. 17. *In gratiam.*) Gratiam istam intelligo justitiam metonymicôs: ita enim eam appellat posteà eodé hoc capite. *In qua.*) Hoc est, in qua in præsentia perseveramus. *Et gloriamur.*) Commendatio est hujus gratiæ, in qua stamus, à spei gloriatione: Estque hoc secundum effectum justificationis ex fide, spei gloriatio. Nam fidei comes est spes vitæ æternæ; spes autem facit vt gloriemur. Effectum igitur est gloriatio illius spei, quæ comes est fidei qua justificamur. Gloriæ Dei nomine intelligo illam ipsiusmet Dei gloriam ac fœlicitatem cujus nos participes fiemus: Eodem sensu gloria Dei accepta est sup. cap. 3. 23. Ad Ephesios 4. 18. in eandem sententiam vitam Dei appellat: fœlicitas enim nostra consistit in participatione gloriæ & vitæ ipsius. *Neque id.*) Secundò hujus effecti amplificatio ab adjunctis oppressionibus: quasi dicat, non solùm gloriamur sub spe gloriæ Dei verumetiã gloriamur in medijs oppressionibus, in quibus minimè omnium videri posset nos gloriari oportere. *Scientes.*) Gloriationem in oppressionibus demonstrat-

ſtrat eo argumentationis genere, quod vocant à primo ad vltimum. Oppreſſio patientiam efficit, patientia experientiam, experientia ſpem, ſpe autem gloriamur: Ergo à primo ad vltimum in oppreſſionibus gloriamur: Quod argumenti genus ad hunc ſyllogiſmum tanquam præcipuum revocari poteſt. Spe gloriamur: Oppreſſio efficit ſpē: Ergo in oppreſſionibus gloriamur. Aſſumptionis tractatio per proſyllogiſmum præcedit, ipſa autem non eſt expreſſa. Aſſumptio itaque eſt, Oppreſſio efficit ſpem: probatur, quia oppreſſio efficit experientiam, experientia autem ſpem: Ergo oppreſſio efficit ſpem. Rurſus oſtenditur oppreſſionem efficere experientiam, quia oppreſſio efficit patientiam, patientia efficit experientiam: Ergo oppreſſio efficit experientiam. Propoſitio ſequitur: ſed pro propoſitione poſita eſt ejus quædam ratio: Spes non pudefacit, vnde ſequitur ipſa propoſitio, Ergo ſpe gloriamur. Argumentum itaque toto hoc loco eſt ex effectis oppreſſionum varijs, præcipuè autem ſpe, quæ eſt in præcipuo ſyllogiſmo argumentum, vt vidimus. *Patientiam.*) Oppreſſio efficit patientiam, quia quò magis afflictionibus, eò magis patienter ferimus eas, & quodammodò obfirmamur adverſus ipſas. Vnde etiam Ethnicus hortatur ad patientiam à præteritis calamitatibus, O paſſi graviora, inquit. *Experientiam.*) Patientia efficit experientiam, Dum enim patienter ſuſtinemus crucem, experimur tandem Dei miſericordiam in nobis liberandis. Nam δοκιμὴ hoc loco non eſt exploratio fidei noſtræ per tentationes, vt verbum δοκιμιεν ſumptum eſt, Iacob. 1.3. (eo enim ſenſu, patientiæ cauſa eſt, non effectum: vt ex loco illo Iacobi citato apparet) ſed δοκιμὴ hoc loco, eſt experientia divinæ miſericordiæ in nobis

ſuo tempore liberandis à tentationibus: atq; ita patientiæ effectum *Spem.*) Experientia efficit ſpem. Semel enim in inſigni aliqua liberatione experti Dei miſericordiam, pollicemur nobis eandem in poſterum clementiam. Vide exemplum Pauli. 2. Cor. 1. 10. *Porro ſpes.*) Ratio propoſitionis præcipui ſyllogiſmi pro ipſa propoſitione: Nam quod ſpe gloriemur in cauſa eſt certitudo ſpei. Eſt autem certitudo & firmitas ſpei in eo ſita, quod nunquam nos fruſtratur re ſperata, ac proinde non pudefacit (pudor enim faciei adjunctum eſt, & quaſi comes ſpei fruſtratæ) ſed ſuo tempore confert nobis rem ſperatam ac expectatam. *Quod charitas.*) Spem non pudefacere, vel, quod idem eſt, certã eam eſſe ac firmam, oſtendit ex Dei charitate, quæ effuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, id eſt, quæ per eximiam ſpiritus ſancti operationem animæ ſenſui quàm vberrimè impreſſa eſt. Non eſt autem hoc argumẽtum proximum cur ſpes non pudefaciat, ſive certitudinis ſpei, verùm remotũ: ex eo enim concluditur proximum, quod eſt ſalutis noſtræ certitudo ac firmitas, hoc eſt, firmitas objecti ſpei: Ea enim cauſa eſt firmitatis ſpei noſtræ. Quare altiùs repetit cauſam firmitatis ſpei à charitate Dei, qua nos in Chriſto proſequitur, ex qua rurſus ſequitur firmitas ſalutis, ex qua poſtremò ſequitur firmitas ſpei. *Chriſtus enim.*) Charitatem hanc Dei qua nos proſequitur oſtendit ex effecto Dei in Chriſto morti tradito pro nobis ſuo tempore: nempe, cum venit plenum illud tempus, de quo Galat. 4. 4. Exaggeratur autem hoc effectum ex adjuncta conditione noſtra, quæ tum fuit cum Chriſtus pro nobis mortuus eſt: fuimus autem tum omnes infirmi ac nullis viribus: peccatores vocat poſteà. *Enimvero.*) Amplificat rurſus hoc effectum mortis Chriſti, qui mortuus eſt etiam pro infirmis

mis & peccatoribus, ex dissimili comparatione hominum: Vix pro justo quisquam hominum mori velit: At Christus mortuus est pro injustis. *Nam pro.*) Correctio quædam Protaseôs similitudinis: forsitan aliquis mori sustineat pro eo qui sit bonus, hoc est, ipsi vtilis: vtilitatis igitur & commodi quod recepit, aut quod expectat, non justitiæ causa mori sustinet pro aliquo. Nisi malis, hoc loco Apost. reddere rationem particulæ μολις, id est, vix, quæ non planè negat rem, sed difficultatem ejus perficiendæ denotat: quasi dicat, Vix reperiri dico, qui pro justo moriatur, quia forsitan possit inveniri qui pro viro bono (justum eodem sensu dixit priùs) mortem obeat. *Commendat autem.*) Apodosis dissimilitudinis, cum qua conjuncta est sententia conclusionis de charitate Dei inferenda ex hoc effecto, quasi dicat, Christus mortuus est pro peccatoribus, eaque re demonstravit admirabilem erga nos charitatem. *Justificati igitur.*) Concludit non tam ex ipsa dilectione Dei quàm ex ejus effecto, morte Christi, qui nimirùm mortuus est pro peccatoribus & inimicis, firmitudinem salutis nostræ. Ex qua rursus sequitur firmitas ac certitudo spei, quæ probanda hoc loco sumitur. Cæterùm pro eo quod dici debuit, (Mortuo igitur pro nobis Christo, & cæt.) dictum est (Justificati igitur, &c.) Pro causa positum est effectum: Nam justificatio effectum est mortis Christi. Sed res eodem redit. *Nam si quum*) Assumptioni præcedenti vers. 5. & conclusioni proximæ versu 9. adjungit Propositionem suam, vt hic sit integer Syllogismus: Si cum inimici essemus Deus nos sibi reconciliavit per mortem Filij sui, multò magis reconciliati servabimur per vitam ipsius: At prius, Ergo posterius. Assumptio primùm posita est posteriori parte versus 5. Deinde illustrata, ad vers. 9.

Conclusio illata est vers. 9. Propositio postrema est versu 10. In propositione pro charitate Dei, est reconciliatio per mortem Christi, mortis nimirum effectum. Nam sive ex summa illa Dei charitate, sive ex ejus effecto, Christi morte, in qua demonstrata est illa charitas, sive ex effecto mortis Christi, justificatione & reconciliatione certitudinem ac firmitatem salutis nostræ inferas, idem est. Nota hic justificari sanguine Christi, & reconciliari Deo per mortem Christi indifferenter accipi. Nam reconciliatio nostri cum Deo cernitur in justificatione nostri. Hactenus jacta sunt fundamenta certitudinis ac firmitatis spei: primùm copiosa illa Dei erga nos dilectio, quam etiam nos in nobis ipsi sentimus, deinde certitudo ac firmitas salutis, quæ nititur priori fundamento charitatis Dei: Reliquum nunc fuit vt concluderet ex certitudine salutis, hoc est, objecti spei ipsius, spei certitudinem ac firmitatem: sed ea conclusio omissa est. *Neque id.*) Amplificatio sequelæ proximæ, quòd non solùm reconciliati servabimur, verum etiam quòd propter eandem reconciliationem continuò gloriamur in Deo per Christum. Atque ita redit ad secundum effectum, nempe gloriationis, quo commendata est justitia fidei, ipsumque concludit. *Per quem.*) Causa est, cur gloriatio hæc sit per Christum, quia nimirùm reconciliatio & justificatio quæ est causa gloriationis per Christum est. Quod enim est causa causæ, id est causa effecti.

12 *Propterea sicut per vnum hominem peccatum in mundum introijt, ac per peccatum mors: & ita in omnes homines mors transiit, in quo omnes peccarunt.*

13 *Num vsque ad legem peccatum erat in mundo: peccatum vero non imputatur quum nulla est lex.*

14 *Regnavit autem mors ab Adam vsque ad Mosen, in*

eos

eos quoq; qui non peccaverant ad similitudinem transgressionis Adam, qui est typus illius qui erat futurus.

15 *At non vt offensa, ita etiam est quod Deus gratificatur nam si illius vnius offensa multi mortui sui, multo magis gratia Dei & donum per gratiam quæ est vnius hominis Iesu Christi, in multos redundavit.*

16 *Neque vt illud quod introïit per vnum qui peccavit, ita est beneficium, nam reatus quidem ex vna offensa introïit ad condemnationem: quod autem gratificatur Deus, datur ex multis offensis ad iustificationem.*

17 *Etenim si per vnam offensam mors regnavit per vnum, multo magis ij qui redundantem illam gratiam & donum Iustitiæ accipiunt, in vita regnabunt per vnum Iesum Christum.*

18 *Nempe igitur sicut per vnam offensam reatus venit in omnes homines ad condemnationem: ita per vnam iustificationem, beneficium redundavit in omnes homines ad iustificationem vitæ.*

19 *Sicut enim per inobedientiam vnius hominis, peccatores constituti sunt multi, ita per vnius obedientiam, iusti constituentur multi.*

Propterea.) Secunda pars capitis in qua concludit doctrinam præcedentem de justificatione fidei: Sed pro fide passim hoc loco habet ipsum Christum, & concluſio est nos justificari per Christum. Nota igitur eum tribuere justificationem Christo passim in hac conclusione, vt passim anteà fidei eam tribuit. Ex quo sequitur non differre ista duo, justificari per fidem, & justificari per Christum: Quare fidei nomine intelligendum esse Christum ipsum, sed fide apprehensum. Concluſio ista justitiæ per Christum non simpliciter proposita est hoc loco, sed comparatè, facta nimirum comparatione pari cum peccato ac injustitia per Adamum in mundum

dum invecta. Comparationem enim accipio non inter Adamum & Chriſtum,ſed inter peccatum,quod per Adamum extitit,& juſtitiam, quæ eſt per Chriſtum: q. d. Pari atq; eadem ratione juſtitia eſt per Chriſtum,qua peccatum eſt per Adamum. Nam argumentum eſt à paribus in contrarijs, vt vocant. Contraria autem ponuntur hoc loco, primùm Adamus & Chriſtus,tanquã contrariæ cauſæ, deinde peccatum & juſtitia, tanquam contraria effecta. Quemadmodum igitur peccatum eſt ab Adamo, ita, vi parium, contrarium effectum,nempe,juſtitia, eſt per contrariam cauſam,nempe,Chriſtum. Notandum hic non tantùm comparari inter ſe iuſtitiam & peccatum (etſi inter ea præcipua comparatio fiat)ſed etiam eorum effecta, nempe,vitam & mortem,hoc modo,Vt peccatum & mors extiterunt per Adamum,ita juſtitia & vita ſunt per Chriſtum. Protaſis comparationis tantùm expreſſa eſt:Apodoſis per occupatam quandã objectionem præciſa eſt. *Peccatũ.*) Peccati nomine mihi videor intelligere non tantũ naturæ contagionẽ,ſed omne genus peccati,tam originale in defectione illa prima,non tam ſolius Adami, quã noſtrum omnium in lumbis ejus, & corruptela eam inſecuta,poſitum:quàm actuale,quod exiſtit ex amara illa radice & naturæ corruptione. *Et ita in.*)Mortis,quæ eſt ſtipendiũ peccati, amplificatio, ex ſubjectis quæ ab ea occupantur,corũq; vniverſalitate. *In quo.*)Ratio cur tam latè graſſata ſit mors, ex vniverſalitate peccãtium: nam omnes peccarũt:Vim habet à paribus, nam ſi omnes ſine exceptione peccarunt,ſanè meritò omnes homines ſine exceptione mors invaſit: hæc enim verba (ἐφ' ᾧ, in quo) cauſam notare putaverim. Nam ad Adamum hoc referre nimis durum & coactum videtur. Ex hoc loco nomine peccati,etiam actuale peccatum intelli-

intelligendum esse videtur. Ait enim omnes peccasse, vt ita loquar, actualiter. *Nam vsq.*) Occupatio, diceret quis, Ergo peccatum erat in mundo vsq; ad legē, & ante legem datā: hoc enim ex eo sequitur quod dicis, peccatum per Adamum introisse in mundum. Respondet primùm concessione, fuisse quidē peccatum in mundo vsq; ad legem: deinde correctione, non imputari peccatum non existente lege, hoc est, non æstimari peccatū, aut censeri pro peccato, hominum nimirū æstimatione, qui ex lege lata, facta æstimant ac judicant. Respondet igitur distinctione quadā facta per esse & dici, sive æstimari. Similiter locus ille qui est cap. 4.15. interpretandus est: Vbi non est lex, ibi nec transgressio est: æstimatione nimirum & opinione hominū, qui non imputant peccatum nisi lata priùs lege. Nam Dei æstimatione sine lege scripta peccatum & est & imputatur Rom. 2.12. Quicunq; sine lege peccaverunt, sine lege quoq; peribunt. Ex his verbis rursus peccati nomine intelligendū est etiam actuale peccatum, non modò originale: Nam ante legem latam, in mundo erat actuale peccatum omnis generis. *Regnauit autē.*) Ratio prioris partis responsionis, nempe, cur peccatum fuerit in mundo vsq; ad legem: Sumpta est autē à morte vel potiùs regno mortis in mundo jam inde ab Adamo ad Mosem vsq;, per quē data est lex. Est itaq; argumentū à stipendio peccati: ex quo sequitur peccatum grassatū esse in mundo ab Adamo ad Mosem vsq;, cujus ministerio demū lex lata est & promulgata. *In eos.*) Amplificatio proximæ rationis à certa quadā specie subjectorum, in quam minimè omnium videri potuit mortē regnare debuisse, nempe, ab infantibus, qui actualiter, vt ita loquar, ad similitudinē Adami non peccaverunt. Ex regno itaq; mortis in hos, tanquam majori, vult concludere peccatum in omnes

regnum

regnum obtinuiſſe ab Adamo vſque ad Moſem. Ex hoc loco nomine peccati comprehendi etiam hæreditarium illum morbum & naturæ corruptelam certum eſt. *Qui eſt typus:*) Poſt occupationem revertitur ad comparationem prioré inter Chriſtum & Adamum. Comparatio autem comprehenſa eſt: quæ ſic explicari poteſt. Quemadmodum per vnum hominem peccatum in mundum introijt, & per peccatum mors: ita per vnum hominem juſtitia in mundum introijt, &c. vt ſuprà. Nam in verbo (typi) comparatio hæc incluſa eſt. *At non vt.*) Per Epanorthôſin corrigit præcedentem illam comparationem in paribus. Ne quis exiſtimaret omni modo paria eſſe iſta, peccatum & juſtitiã, ideò hoc verſu exponit inæqualitatem quandam ac imparitatem, quæ eſt inter lapſum Adami & juſtitiam Chriſti. Comparatio primùm propoſita eſt paucis: Non inquit, vt lapſus, ita eſt etiam quod Deus gratificatur: χαρισμα græcè dicitur. Superior comparatio peccati & juſtitiæ fuit in cauſis: hæc autẽ comparatio lapſus & doni, nempe juſtitiæ, eſt in impari efficientia, vel in imparibus effectis: Nam ſi hoc ſit effectum lapſus Adami, quod per eum multi mortui ſunt, multò magis hoc efficiet donũ per Chriſtum, hoc eſt, juſtitia quæ eſt per Chriſtum, vt multi vivant. *Nam ſi illius.*) Explicatio propoſitæ comparationis, in qua oſtendit imparitatem in hoc eſſe, quòd donum Dei per Chriſtum multò magis operetur ſalutem multorum, quam lapſus Adami mortem multorum. Intellige hanc doni Dei efficientiam per ſe & ſuapte natura: nam alioqui plures ſunt qui pereunt per offenſam Adami, quàm qui per juſtitiam Chriſti ſervantur: ſed hoc fit propter incredulitatẽ hominum, quæ non debet inanẽ reddere Dei gratiam & donum, vt loquitur ſuprà cap. 3. 3. *Multo magis.*) Comparat

cum

cum lapsu Adami, primùm Dei gratiam tanquam doni justitiæ causam: Iustificamur enim gratis, hoc est, gratia ipsius suprà cap. 3. 24. deinde cum lapsu comparat donum per gratiam, posteà vers. 17. vocat donum justitiæ. *Quæ est.*) Paulò ante gratiam Dei dixit, nunc gratiam illam Christo tribuit: & meritò quidem, nam in justificatione conspicitur, & Dei patris gratia, qui dedit pro nobis filium suum, imputatque nobis ipsius meritum, & Christi gratia, qui vt justificaremur vltrò obtulit semetipsum pro nobis. Sic Rom. 8. quam vocat priùs charitatem Christi, vers. 35. eam posteriùs vocat charitatem Dei vers. 39. *Neque vt.*) Secunda impar comparatio non tam lapsus ipsius, quàm reatus quod adjunctum est lapsus necessarium, cum dono justitiæ. Differt autem reatus peccati à peccato ipso siue offensa. Est enim reatus proprium adjunctum & consequens peccati necessarium, quo peccator reus tenetur mortis. Reatus igitur peccati sive offensæ Adami est, quo se & omnes posteros lapsu suo obligavit ad mortem, præsertim æternam. Comparatur igitur justitia Dei cum hoc reatu primæ illius defectionis. Primùm autem, vt factum est in superiore comparatione, est brevis propositio comparationis imparis. *Nam reatus*) Explicatio propositionis, qua propositam illam imparitatem ostendit esse in imparibus principijs & finibus reatus & justitiæ imputatæ, quam nunc χαρισμα vocat: Reatus procedit ex vno lapsu, tanquam principio, in condénationem, tanquam finem: χαρισμα autem progreditur ex multis offensis ad justificationem. Nota non eodem modo reatum esse ex vna offensa, & justitiam esse ex multis offensis: Nam reatus est ex vna offensa tanquam causa per se, justitia autem ex multis offensis tanquam

quam causis per accidens: Peccatum enim non est causa per se iustitiæ & gratiæ, sed tantùm per accidens, & occasio quædam. Nota etiam hoc loco δικαίωμα sive justificationem opponi condemnationi. Est autem hic condemnatio, qua Deus pronunciat mortis sententiam in peccatorem: Ergo justificatio hic est, qua pronunciatur sententia vitæ. Nam in justificatione duo sunt: primùm est, quo pronunciatur nos justos esse, secundum est, quo pronunciatur nobis vivendum esse: Posterius hoc intelligendum est justificationis nomine: Nam χαρισμα quod tendit ad δικαιωμα tanquam finem, idem est cum priori illo quod diximus esse in justificatione. Quare sensus horum verborum est, ac si dicat, Iustificationis beneficium, quo Deus pronunciat nos justos, procedit non ex vno tantùm lapsu, vt illo primæuo, sed ex multis lapsibus, adeòque omnibus qui jam inde fuerunt ab Adami tempore: procedit, inquam, ad alterum illud beneficium, quo vita æterna nobis adjudicatur. *Etenim si.*) Ostendit quod dixit proximè, χαρισμα esse εἰς δικαίωμα, hoc est, probat illũ charismatis finem, quem statuit: idque à fine, sive mavis, effecto lapsus, tanquam minori. Si, inquit, per vnius hominis lapsum, & illum quidem vnum (nam hoc intelligendum esse ostendemus poste à) mors regnavit, multò magis per donum justitiæ, & quidem non exile illud ac jejunum, sed exuperans planè omnem modum, regnabit vita, idque per vnum hominem Iesum Christum. *Per vnius lapsum.*) Hic vnum intellige: nam id requirit comparatio cum dono, comparat enim cum περισσεία χαριτος vnum lapsum: Id quoq; ostendit ver-

sus

sus sequens, in quo habetur expressè lapsus vnus. *Nempè igitur.*) Concludit institutum illum charismatos finem, idque comparatè, quasi dicat. Ergo χαρισμα est ad justificationem vitæ eadem ac pari ratione, qua κριμα sive reatus est ad condemnationem. *Per vnam justificationem.*) Hæc est Christi obedientia ex qua fide apprehensa, est justitia nostra. Est enim ea, cum fide apprehenditur, causa cur Deus censeat nos justos, vel imputet nobis justitiam. Nota igitur χαρισμα, (quod hic necessariò repetendum est ex superioribus) esse δικαιωματος Christi effectum: χαρισμα autem est donum justitiæ, vt ipsum interpretatus est vers. 17. Quare donum justitiæ est απο δικαιωματος & justitia illa siue justificatione Christi: Ergo videtur posse colligi hinc aliam esse justitiã nostram à justitia Christi? Respondeo, Deum quidem censere nos justos (hoc enim est justificare) propter justitiam illam, & in illa justitia Christi fide apprehensa. Ex quo sequitur non aliam esse reipsa justitiam nostram, quàm iustitiam illam Christi. Eadem enim est justitia fide apprehensa, & imputata à Deo, nisi in apprehensione & imputatione discrimen statuas. *Justificationem vitæ.*) Iustificatio vitæ, est sententia Dei qua vitæ æternæ credentes adjudicat, vt diximus sup. *Sicut enim.*) Ratio proximæ comparationis ex paritate lapsus Adæ & obedientiæ Christi, in causis condemnationis & justificationis vitæ: Sunt autem causæ, peccatum quod peruasit multos, & justitia, qua multi justi constituti sunt. Si igitur paria sunt hæc duo, nempe, lapsus Adæ, & obedientia Christi in causis: paria quoque erunt in effectis horum, nempe, condemnatione & justificatione vitæ.

Nota

Nota discrimen inter justificationem, qua justi constituuntur multi, & justificationem vitæ. Nam justificatio illa est, qua pronunciat Deus justos: hæc verò est qua sic justificatis vitam æternam adjudicat, vt suprà anno tavimus. *Iusti constituuntur.*) Hoc est, censentur pro justis è tribunali Dei, postquam obedientiam illam Christi fide apprehenderunt.

20 *Lex vero præterea introijt, vt augeretur offensa: sed vbi auctum est peccatum, ibi superabundavit gratia.*

21 *Vt quemadmodum regnauerat peccatum in mortem, ita etiam gratia regnaret per iustitiam in vitam æternam, per Iesum Christum Dominum nostrum.*

Lex vero.) Tertia pars Capitis, Occupatio quædam vt diximus in argumento. Quod si per vnius obedientiam iusti constituantur multi, tum quis vsus legis, si non hic, vt justificet, vel justos constituat. Respondet legem interveniisse, nempe inter παραπλωμα, lapsum illum primum Adami, & obedientiam Christi, qua iusti constituuntur multi, non quidem eo fine, vt per legem justificaretur homo, sed vt per eam lapsus hominis augeretur: augetur autem lapsus cum imputatur jam lata lege: vide suprà 13. Præterea cum occasione sumpta peccatum inhærens gignit peccata actualia omnis generis: vide Rom. 7. 8. Respondet igitur ex fine & vsu legis vero ac genuino. *Sed vbi auctum.*) Correctio qua quodammodò mitigat superius responsum: vbi, inquit, auctum est peccatum per legem, ibi superabundavit gratia: hoc additum est ne quis desperet de remedio peccati in eum modum aucti & multiplicati idque, legis interventu: *Vt quemadmodũ.*) A fine suo explicat superabundantem gratiam: finis est, vt nunc per justitiam reg-

net

net gratia in vitam æternam. Illustratur autem simi litudine superioris regni peccati: Quemadmodum regnáverat, nempe, ante Christi manifestationem, peccatum in mortem, ita etiam nunc regnat gratia per justitiam in vitam æternam. Nota hic tria, primùm gratiam, quæ est gratuitus Dei favor: deinde justitiam quæ est effectum gratiæ, nempe justitiam illam imputatam, sive Dei justitiam, ita quidem appellatam, quòd sit ex mera Dei gratia: tertiò vitam æternam, quæ est effectum rursus justitiæ: Nam, vt loquitur Propheta, Iustus ex fide vivet. *Per Iesum.*) Hoc est idem cum eo quod dixit suprà per obedientiam Christi. Nam hoc regnum gratiæ in vitam æternam consistit in justitia imputata ex gratia per & propter obedientiam Iesu Christi fide apprehensam. Ergo, vt verbo dicam, finis cur superabundet gratia, & superet peccatum etiam auctum, est regnum gratiæ.

ARGVMENTVM.

Hoc Capite primum est occupatio absurdæ cujusdam sententiæ, cujus occasio arrepta est, tum ex sententia quadam quæ posita est supra cap. 5. vers. 20. tum ex tota præcedenti doctrina de gratuita justificatione vers. 1. Deinde reliquo capite est ejus sententiæ refutatio.

CAP. VI.

1 *QVid igitur dicemus? permanebimus in peccato, vt gratia auctior fiat?*

Quid igitur.) Occasione illius sententiæ (vbi auctum est peccatum & cæt.) quam per correctionem adduxit in superiori occupatione, rursus objicitur: Si vbi auctum est peccatum, ibi superabundavit gratia, annon permanebimus in peccato, vt gratia auctior fiat. De hujusmodi calumnia questus est Paulus superiori cap. 3. 8. Hanc igitur tam absurdam conclusionẽ ex illa proximè præcedenti sententia, adeoque etiam ex tota superiori dis-

putatione de gratuita justitia collectam ad oppugnandam Christi gratiam, Apost. occupat & refellit, eademque opera defendit jam traditam illam à se gratuitæ justificationis doctrinam. Similem atque ejusdem sententiæ occupationem vide Gal. 2. 17. vbi postquam ostendit justificationem hominis esse per fidem, subjecit continuò (*Quod si dum &c.*) quasi dicat, Ergo Christus peccati minister est: Ratio sequelæ est, quia hæc doctrina gratuitæ justificationis permittit nobis peccati, eique quasi frænum laxat. Est igitur hæc pars Epist. refutativa tam absurdæ sententiæ ad cap. vique 9. vbi multa de sanctificatione interea disputantur.

2 *Absit: qui mortui sumus peccato, quomodo adhuc vivemus in eo?*

3 *An ignoratis, nos quotquot baptizati sumus in Christum Iesum, in mortem eius esse baptizatos.*

4 *Sepulti igitur sumus vna cum eo per baptismũ in mortem: vt sicut excitatus est Christus ex mortuis in gloriam Patris, ita & nos in noua vita ambulemus.*

5 *Nam si cum eo plantati coaluimus conformatione mortis eius, nimirum etiam resurrectionis conformatione coalescemus.*

6 *Illud scientes, veterem illum nostrum hominem cum eo crucifixum esse, vt eneruetur corpus peccati, ne posthac nos seruiamus peccato.*

7 *Etenim qui mortuus est, liber est à peccato.*

8 *Quod si mortui sumus cum Christo, credimus fore vt etiam viuamus cum eo.*

9 *Vt qui sciamus Christum excitatum ex mortuis, non amplius mori: mortẽ inquam ei non amplius dominari.*

10 *Nam quod mortuus est peccato, mortuus est semel: quod autem viuit, viuit Deo.*

11 *Ita etiam vos colligite, vosipsos tum mortuos esse pecta-*

to

to, tum vero viuere Deo per Christum Iesum Dominum nostrum.

12 *Ne regnet igitur peccatum in mortali vestro corpore, vt obediatis peccato in cupiditatibus corporis.*

13 *Neque sistite membra vestra arma iniustitiæ peccato: sed sistite vos Deo, vt ex mortuis viuos, & membra vestra, arma iustitiæ Deo.*

14 *Peccatum enim vobis non dominabitur: non enim estis sub Lege, sed sub gratia.*

15 *Quid igitur? peccabimus quòd non simus sub lege, sed sub gratia? absit.*

16 *An nescitis quod cui sistitis vosipsos seruos ad obediendum, ejus serui estis cui obeditis: vel peccati ad mortem, vel obedientiæ ad iustitiam?*

17 *Gratia autem sit Deo, quòd fuistis quidem serui peccati, sed ex corde obedistis ei formæ doctrinæ, in quam estis traditi.*

18 *Et liberati à peccato, mancipati estis iustitiæ.*

19 *Hominum more loquor, propter infirmitatem carnis vestræ. Itaq; sicut stitistis membra vestra seruа impuritati & iniquitati, ad patrandam iniquitatem: ita nũc sistite membra vestra seruа iustitiæ ad sanctimoniam.*

20 *Quum enim serui essetis peccati, liberi eratis iustitiæ.*

21 *Quem igitur fructum habebatis tunc ex ijs de quibus nunc erubescitis? nam finis illorum mors est.*

22 *Nunc vero liberati à peccato, mancipati autem Deo, habetis fructum vestrum in sanctimoniam: finem autẽ vitam æternam.*

23 *Nam stipendia peccati, mors: donum autem Dei, est vita æterna in Christo Iesu Domino nostro.*

Absit.) Hactenus fuit occupatio absurdæ illius sententiæ, nunc in secunda cap. parte ejus refutationem aggreditur. Primùm autem negat per detestationem

ſam abſurdam ſententiam. *Qui mortui.*) Deinde argumentis in medium adductis negationem ſuam probat, Non permanendum eſſe in peccato. Argumentum primum ſumptum eſt à præſenti regenitorum conditione peccato contraria: eſt autẽ ea, quòd mortui ſumus peccato: Mortui jam ſumus peccato, Ergo non adhuc viuendum eſt in peccato. Hoc argumentum eſt à prima parte regenerationis noſtræ, nempe, mortificatione veteris hominis. *An ignoratis.*) Antecedens illud, nempe, nos mortuos eſſe peccato, probat à fine & vſu baptiſmi, vel eorum qui baptizantur in Chriſtum Ieſum: eſt autem finis, vt in mortem ejus baptizentur, hoc eſt, vt participes fiant mortis ejus, & ſimul cum eo, quod ad veterem hominem, moriantur. Ex hoc fine baptiſmi ſequitur nos cum Chriſto mortuos eſſe. *Sepulti igitur.*) Tranſitum ſibi facit per mortificationem jam oſtenſam, quod eſt primum argumentum cur non ſit vivendum in peccato, ad vivificationem, quod eſt ſecundum argumentum à ſecunda regenerationis noſtri parte. Vivificationem hanc deducit ex priori, mortificatione, eamque cum ea tanquam neceſſarium finem connectit. Notandum autem eſt, quod pro mortuis nunc dicat nos ſepultos eſſe cum Chriſto, innuens nimirum hoc verbo mortis illius genus: eſt autem ſepultura, hoc eſt, perduratio ſub morte. Nam mortificatio peccati nõ eſt mors quædam brevi aliquo ſpatio obita, ſed eſt quaſi ſepultura, hoc eſt, mors quædam perpetuata: perdurat enim mortificatio per totum hujus vitæ ſpatium. Mortis autem hujus continuatæ genus aptè repræſẽtatur & perficitur baptiſmi ſymbolo, cui ea tanquam ſigno & inſtrumento efficaci tributa eſt, tum ſuperiori, tum hoc verſu. *Per Baptiſmum.*) Hæc loquutio indicat baptiſmum non ſolum eſſe ſignum mortis vel ſepulturæ noſtræ

ſtræ,qua cum Chriſto morimur & ſepelimur, ſed eſſe prætereà organon & inſtrumentum efficax ad mortem & ſepulturam veteris hominis: nam hæc particula διὰ efficientem cauſam denotat. *Per gloriam.*) Hoc eſt,per potentiam ac virtutem patris glorioſam. Proprietates enim Dei, in quibusglorificatur, gloriæ nomine appellari ſolent: vt miſericordia,vt potentia,&c.Vide Epheſ. 1.12. & 2.Cor.13. 4. vbi expreſſè Dei potentiæ tribuit reſurrectionem Chriſti. Vivit tamen, inquit, ex potentia Dei. Epheſ. autem 1.19. efficacitatem fortis roboris Dei eodem ſenſu appellat. Porrò Deus cum potentia ſua excitaret Chriſtum ex mortuis maximam gloriam ſibi acquiſivit. Nunquam enim tam exeruit potentiam ſuam quam in Chriſti excitatione. Epheſ. 1.20.Meritò igitur hoc loco potentia illa Dei qua Chriſtum excitavit gloriæ nomine appellata eſt. *Nam ſi cum.*) Ratio eſt cur ſepultura noſtra, ſive mors cum Chriſto, tendat ad hunc finem vt cum eo reſurgente ex mortuis nos vnà reviviſcamus & ambulemus in nova vita: Eſt autem à paribus: nam pari eademq; ratione qua mortui ſimus cum eo,reſurgemus cum eo. Apoſtolus perfectam noſtri vivificationem reſpiciens dixit in futuro tempore, nos cum eo reſurrecturos.Verbo complantationis cauſam ſubinnuere videtur, cur ſimul cum eo & moriamur & vivamus,nempe in Chriſto implantationem & inſitionem tanquam ſurculorum: ex ea enim fit vt cum eo complantemur ſive in morte, ſive in vita. Vt enim ſurculus arbori inſitus,moriente arbore tempore brumali moritur vnà cum ea:verno autem tempore reviviſcente quaſi arbore reviviſcit vnà cum ea: ita nos Chriſto per fidem inſerti tanquam ſtipiti & radici eo morientemorimur,reviviſcente autem reviviſcemus: Hanc cauſam reſurrectionis futuræ,nempe conjunctionem cum Chri

sto perfidem, expressit Apostolus. 1. Thes. 4. 14. Si credimus, inquit, Iesum mortuum esse, & resurrexisse: Ita etiam Deus eos qui obdormierunt in Iesu, adducet cum eo. *Illud scientes.*) Ratio est cur pari ratione resurgendum sit, ab vsu & fine mortificationis nostræ cum Christo, vt videtur, magis proprio & conjunctiori. Est autem, vt enervato jam corpore peccati, posthàc non serviamus illi. Ex hoc vsu mortificationis sequitur cum mortificatione pariter resurrectionem ad nouam vitam consistere. Nam si non ampliùs serviendum sit peccato, sequitur profectò resurgendum esse ad novam vitam & serviendum justitiæ: Ex vno enim contrariorum negato, alterum affirmatum sequitur. Non est serviendum ampliùs peccato: Serviendum ergo justitiæ: hoc enim est idem cum eo quod dicimus: In nova vita est ambulandum. Cæterùm notandum est hunc finem nempe, ne serviamus ampliùs peccato, magis proprium esse mortificationis, magisque cum ea conjunctum: ob quem rursus alter ille finis novæ vitæ, ex mortificatione sequitur. Nam quia vi contrariorum, vt diximus, nova vita sequitur ex illo fine mortificationis proprio, nempe, vt ne serviamus peccato, ideo finis mortificationis est nova vita. Ergo finis est per illum alterum finem intermedium magisque proprium. *Cum eo crucifixum.*) Et hoc quoque verbo significat genus mortis nostræ, nempe, crucifixionem, mortem nimirùm similem morti Christi, quocum vnà morimur. *Vt enervetur.*) Finis prior est crucifixi cum Christo veteris hominis, vt enervetur corpus istud peccati. Corpus peccati voco propriè corpus ipsum hominis, adeoque totum hominem corruptum, à parte nimirum sui magis sensibili & crassa, nempe, corpore. hic autem pro peccato ipso quod in corpore, adeoque in toto homine inhæret, acceptum videtur, vt

etiam

etiam posteà cap. 7. 24. *Ne posthac.*) Finis posterior & principalis, qui ex priori sequitur, est, vt posthac nō serviamus peccato, hoc est, vt loquitur posteà, vt non regnet in nobis peccatum: Nam hæc relata sunt, servitus & dominium sive regnum peccati. Quamobrem si non serviamus peccato, non regnat in nobis peccatum, & è contra, si serviamus peccato, jā regnat in nobis peccatum. *Etenim qui*) Ratio est proximi vsus mortificationis à communi conditione mortui cujusq; : Mortuus quivis liber est à peccato, hoc est, non jam amplius peccat Ergo mortui peccato, jam non servimus peccato. *Quod si.*) Concludit ex hoc vsu mortificationis sic jam declarato, propositam illam paritatem mortificationis cum Christo, & resurrectionis cum eo ad novam vitam. Rursus Apost. perfectam nostri regenerationē quæ in futuro seculo erit respiciēs, dixit, Credimus fore vt vivamus cum eo. *Vt qui sciamus.*) Ratio cur non temerè credat resurrectionem nostrā & novam vitam cum Christo futuram, ex vita illa Christi in perpetuum duratura, neq; vnquam morte interrumpenda, quam etiam nos certò scire & credere dicit, ideoq; comprobatam hde nostra proponit. Hanc vitam necesse est efficacē esse ad vitam nostram, & eam quidē perpetuam. Ergo secundo loco vitam hāc, non novam modò sed perpetuā, deducit ex vita Christi, eaq; perpetua: Christus, inquit, excitatus à mortuis non ampliùs moritur: Tum exegeticè idē clariùs exponens, addit, Mors illi non ampliùs dominatur. Nam mors etiam in Christum ad tempus imperium habuit nostra causa, nempe, vt nos in æternū ab ejus imperio vindicaremur. *Nam quod mortuus.*) Ratio cur non moritur ampliùs, ab vsu mortis simulque vitæ ipsius: Est autem vsus mortis ipsius, vt peccato moriatur, hoc est, vt aboleatur peccatum. Eodem sensu dictum videtur

poste à cap.8.3. missum esse Christum à Patre περὶ ἁμαρτίας, pro peccato, hoc est, vt ibidem verba sequentia videntur exponere, vt peccatum condemnaret & aboleret: Ergo vsus mortis Christi est vt peccato moriatur: At satis est peccato semel mori: vide Heb 7.27. Ergo non ampliùs illi est moriendum. Cæterum Assumptio hæc ex verbo (semel) elicienda est: Nam sensus est, quasi dicat, mortuus est peccato, idque semel ac vna vice, non exigente nimirùm peccato plures vices. *Vivit Deo.*) Hic vsus est vitæ Christi, vt vivat Deo, hoc est, ad gloriam Dei Patris sui. *Ita etiam.*) Infert per similitudinem ex vita illa Christi perpetua, vitam nostram: sed occasione proximæ rationis infert quoque ex morte ejus mortem nostram, simul etiam vsum mortis & vitæ nostræ conjungit, quòd nimirùm morimur peccato, & vivimus Deo, idque in Christo, id est, illi per fidem insiti. Cæterùm nos dicimur mori peccato, vt enervetur corpus hoc peccati, ne ampliùs nos peccato serviamus sup. 6. Christus autem mori dicitur peccato, vt peccatum, quod ad reatum, planè auferatur, hoc est, ad hoc vt peccatum remittatur: Moritur etiam peccato, vt vi mortis ejus in nobis peccatum inhærens mortificetur: in nobis, inquam, non autem in Christo, nam non inhæsit in tam sancta natura vlla vel peccati labecula. *Ne regnet.*) Hactenus de vivificatione, altera regenerationis nostri parte: Primùm eam deduxit ex mortificatione priori regenerationis nostri parte, cum eaque necessariò conjunctam probavit à versu 4. ad 9. Deinde eam necessariò conjunctam cum vita illa Christi perpetua, ex eaque sequi eam probavit duobus versibus 9. & 10. Reliquum itaque est, vt ex ea sic ostensa partim ex mortificatione nostri, partim ex vita Christi, concludat institutum, non vivendum in peccato. Itaque conclusi-

oncm

onem eam infert non ex vivificatione ſola, ſed etiam ex mortificatione, quam cum ea conjunxit verſu ſuperiori. Hoc igitur loco ex duabus regenerationis noſtri partibus, tanquam totidem argumentis ſimul junctis verſu ſuperiori, infert principalem concluſionem & negationem abſurdæ illius ſententiæ, non vivendum eſſe in peccato. Concluſionem negatam mutavit in formam dehortationis, ad hoc vt illata jam ex neceſſitate vim quoque ad mouendum habeat, & non tam pungat adverſarium neceſſitate quàm eum permoueat lenitate. Explicatur autem dehortatio ex diverſa exhortatione: Ambulate in novitate vitæ. *In mortali.*) Mortale corpus intelligit totum hominem, quem denominat à parte magis ſenſibili & craſſa, ſcilicet, corpore, vt ſuprà 6. *Vt obediatis.*) Regnum hoc peccati declarat & definit quodammodo ex obedientia cupiditatum corporis, tanquam correlato ſuo: nam regnum peccati eſt, cum nos peccato obedimus. *In cupiditatibus.*) Cupiditates corpori tribuit: Corporis nomine intellige propriè totum hominem corruptum, à parte ſui magis ſenſibili & craſſa, vt paulò ante admonuimus: Hic autem pro natiua corruptione in corpore, adeòque toto homine accipitur, vt ſuprà verſ. 6. Apoſt. Epheſ. 2. 3. cupiditates carnis vocat eodem ſenſu, intelligens nimirùm carnis nomine non tam totum hominem carnalem, ex parte nimirùm ſui magis ſenſibili, carne ſcilicet, quàm corruptionem ipſam in carne, adeòque toto homine: Ita accipitur caro. Gal. 5. Caro concupiſcit adverſus ſpiritum &c. Porrò peccati nomine inhærens illud peccatum intelligo, idem autem ſignificat, quod corpus: Nam ſenſus eſt quaſi dicat, vt obediatis peccato in cupiditatibus ipſius. *Neque ſiſtite.*) Perſiſtit in dehortatione. Membra ſunt propriè partes corporis hominis animalis & corrupti,

rupti: Hic autem intelliguntur etiam hoc nomine facultates animæ ea membra agitantes ac moventes,(ab his enim motus eſt principium,) idque ſynecdochicôs: Ex ijs enim quæ magis ſenſui nota ſunt, ea intelliguntur quæ minùs nota ſunt ſenſui: Vt itaque priùs dehortatus eſt à peccato quoad totum hominem, ita nunc dehortatur ab eo quoad partes & facultates ſingulas totius. *Iniuſtitiæ peccato*) Injuſtitiæ nomine intelligo injuſtas actiones :Peccati vero nomine accipio earũ fontem & hæreditarium illum morbum. *Sed ſiſtite.*) Hæc eſt exhortatio ad vivendum juſtitiæ, cõjuncta cum ſuperiori dehortatione, cuius etiam totidem ſunt partes. *Iuſtitiæ.*)Hoc nomine intelligo juſtas actiones. Deum autem opponit peccato,de quo paulò antè. *Peccatum enim.*) Argumentum refutationis ſive dehortationis tertium per occupationem: At dominium in nos exercebit peccatum nobiſque erit impedimento:ex quo ſequitur nos fruſtrà conaturos,fruſtràq; diſſuaderi ne regnet in nobis peccatum. Reſpondet ac certò quaſi pollicetur peccatum in ipſos dominium non habiturum. *Non enim.*) Argumentum ex adjuncta præſenti eorum conditione, qua nimirum nõ ſunt ſub lege, ſed ſub gratia: vnde ſequitur peccatum non habiturum in ipſos dominium. Nota igitur ex conditione,quæ eſt ſub lege ſequi neceſſariò conditionem eam quæ eſt ſub peccato, eiuſque regno:Vnde & hæc indifferenter accipiuntur ab Apoſtolo noſtro, ſub lege eſſe & ſub peccato eſſe. Cauſam cur hoc ſequatur ex illo, vide cap. 5. Lex auget peccatum,verſ. 20. ideoque facit vt regnet peccatum verſ. 21. Vide quoque de hac re cap. 7. 8. & deinceps. Nota rurſus vbi gratia eſt, ibi non eſſe dominium peccati: gratia enim abolet dominium peccati,dum legem ejuſque iuſtitiam abolet. Ex gratia enim eſt juſti-

tia

tia Dei, quæ excludit iustitiam legis & operum. Nam etsi opera legis non sint abolita per gratiam, vt sunt effecta necessaria & testimonia clarissima fidei nostræ, & justificationis per fidem: tamen quoad justificationis causam, & quoad maledictionem (nam hæc coniuncta sunt) opera legis per gratiam exclusa sunt. Rom. 3. 27. *Quid igitur?*) Occupatio est occasione proximæ rationis, Quòd non sumus sub lege, sed sub gratia. Ergo dixerit aliquis, peccabimus, & in legem impingemus impunè? Est autem absurda illa sententia repetita ea occasione quam diximus. *Absit.*) Responsio negata per detestationem tam absurdæ & impiæ sententiæ, vt supra vers. 2. *An nescitis*) Ratio est negatæ responsionis: Atque ita redit ad suum institutum: estque hoc argumentum refutationis quartum, à præsenti ipsorum cõditione, qua non jam serui sunt peccati, quare non tenentur obedire peccato. In hanc formam struitur: Cui sistitis vosipsos seruos ad obediendum, eius serui estis cui obeditis. *vel peccati.*) Partitio quædam est seruitutis indefinitè propositæ, quasi dicat, Serui, inquam, estis vel peccati, vel obedientiæ. Sunt enim hæ quasi duæ quædam dominæ. Sententia Propositionis est. Si obeditis peccato, eius estis serui: At non estis nunc serui peccati, Ergo ne sistite vos seruos peccati ad obediendum ei. Vel potiùs simplex est Syllogismi forma. Qui serui sunt peccati, obediunt peccato: At vos non estis serui peccati, Ergo ne obedite peccato. Non sequitur quidem propter formam, (quia Assumptio negans est in prima figura) sequitur autem propter materiam & reciprocam propositionem. Vide similem concludendi formam cap. 8. 5. & deinceps. *Vel obedientiæ.*) Obedientiam intelligo bonam ac honestam vitam iuxta præscriptum voluntatis diuinæ: opponitur peccato

quod

quod hoc loco est legis Dei transgressio. Quemadmodum igitur dicuntur homines obedire peccato, ita etiam dicuntur seruire obedientiæ peccato contrariæ, dum nimirum sistunt membra sua quasi arma obedientiæ, &, vt dictum est suprà versu 13. arma justitiæ Deo. *Ad iustitiam.*) Antithesis & oppositio sententiarum requireret, vt diceretur, ad vitam: nam dictum est in opposita sententia, serui estis peccati ad mortem: verùm Apostolus non adeò se astringit vocibus. Cæterùm iustitiam intellige hoc loco non imputatam illam, sed inchoatam hanc in nobis ex operibus regenerationis. Ideòque obedientiam nostram, hanc nempe inchoatã, ad eam refert. Per hanc justitiam, quæ est ex obedientia nostra, tanquam causam non justificat nos Deus, hoc est, non pronunciat justos è tribunali suo, verùm justificatio est per justitiam Christi fide apprehensam: per eam enim solam nos Deus iustos censet. Gratam autè habet etiam hanc alteram, quæ est in nobis inchoata, sed gratam illam habet in perfecta illa Christi justitia. *Gratia autem.*) Assumptio per εὐχαριστιαν, siue gratiarum actionem elata: hæc enim est forma proponendi beneficia Dei Apostolo familiaris: Vide Ephes. 1.3. Vide etiam Rom. 7.25. Explicatur autem ex diuersa cõditione quæ antehac fuerat. *Sed ex corde.*) Pro eo quod dici debuit, nunc non estis serui peccati, proximè subiecit causam liberationis à seruitute ista peccati, nempe, fidei obedientiam Nam obedire formæ doctrinæ, in quã traditi sumus, nihil aliud est quam ei credere. Cæterûm locutio hæc est Metaphorica, à typis & sigillis sumpta. Vt enim cera traditur in typum, impressionemque quandam in se recipit, ita nos tradimur quasi in typum & formam doctrinæ Christi, & traditi in eam, recipimus impressionem quasi aliquam. Vnde, 2. Cor. 3.3.

Cor.3.3. dicimur epiſtola quædam exarata & inſcripta, nempe, traditione quaſi in hanc doctrinam. *Et liberati.*) Hoc eſt effectum obedientiæ fidei, ipſaque aſſumptio ſyllogiſmi, quaſi dicat, Per obedientiam fidei liberati eſtis à peccato: neque amplius eius ſerui: explicatur à contrario, mancipati eſtis juſtitiæ. *Hominum more.*) Digreſſiuncula, qua obiter occupat quod obijci potuit de vocibus ſumptis ab hominum commercijs, vt liberationis, ſeruitutis. Reſpondet ac concedit ſe loqui hominum more, hoc eſt, vti ſe vocabulis è medio ſumptis: cauſam autem affert, infirmitatem carnis ipſorum, hoc eſt, naturæ carnalis, quæ non poteſt capere ea quæ ſunt Spiritus Dei, niſi vocibus è terrenis & familiaribus rebus ſumptis, exprimantur. *Itaque ſicut.*) Concluſio ſyllogiſmi: Ergò ne ſiſtite membra veſtra ſerua peccato: Sed exhortatoria eſt, concluditque ſiſtenda membra ſerua juſtitiæ: nempe, ex aſſumptionis contrario, quòd mancipati ſunt juſtitiæ: hinc ſequitur, ſeruiendum eſſe juſtitiæ. Illuſtratur autem complexio paritate ſuperioris obedientiæ, qua peccato juſtitiæ contrario ſeruierũt. Par enim ratio eſt, vt, ſi antehâc peccato ſeruierũt, nunc juſtitiæ inſeruiant. Notandum eſt particulam γαρ reſpicere præcedentem parentheſin, quaſi dicat, nam vt perſiſtam in humanis ac terrenis hiſce vocibus, ac locutionibus, ſicut ſtitiſtis, &c. *Ad patrandam.*) Seruitutem hanc qua ſeruierunt impuritati & iniquitati, definit ex tranſgreſſione legis & impuris actionibus, in his enim actionibus conſiſtit ea ſeruitus. *Ad Sanctimoniam.*) Seruitutem hanc, qua nunc ſeruiunt juſtitiæ, definit ex vita ſanctè tradu&ta, in illa enim vita conſiſtit ea ſeruitus qua ſeruimus juſtitiæ. Iuſtitiam intelligo legis obſeruantiam, contrariam legis trangreſſioni, quam vocant ανομιαν. *Quum enim.*) Ratio eſt hujus

conſe-

consequentiæ. Mancipati estis justitiæ: Ergo seruite justitiæ. Est autem à paribus in hunc sensum. Quando eratis serui peccati, liberi eratis à justitia, & peccato inseruiuistis (hoc enim intelligendum videtur ad concludendam consequentiam:) Ergo nunc cum seruu sitis justitiæ, seruite ei. Simile argumentum vide Rom 7. 5. *Quem igitur.*) Argumentum refutationis siue dehortationis quintum, quo etiam argumento communiter exhortatur ad justitiã. Est autem à fructu & fine vtriusq; & justitiæ & peccati: Peccati fructus est ignominia, finis autem mors: justitiæ autem fructus est sanctimonia, finis autem, vita æterna, ergo ne seruite peccato, sed seruite justitiæ siue Deo. *De quibus.*) Significat peccati fructum esse ignominiam & pudorem faciei. *Nam finis.*) Ratio est fructus ignominiæ ac pudoris, ex fine nempe morte: Nam tum pudet nos laborum nostrorum cum in mortem desinunt. Finem hunc exponit versu vltimo stipendium & mercedem. *Mancipati autem.*) Peccato nunc opponit obedientiam, vt versu 16. nunc justitiam, vt versu 18. nunc Deum ipsum, vt versu 22. discrimẽ in re nullum. Nam siue dicamur seruire Deo: siue justitiæ, siue obedientiæ, res eòdem redit. *In Sanctimoniam.*) Hoc est, in sanctam vitam ac conuersationem: Ergo fructum seruitutis iustitiæ dicit sanctam vitam. *Nam stipendia.*) Ostendit peccati finem esse mortem, justitiæ autem finem vitam, ex eo quod Deus ita compenset vtrunq;. Nam merces quæ redditur pro opere, finis est operis. Ergo ex eo quod sit merces, finem esse docet, cum merces sit quasi finis rei. *Donum autẽ.*) Pro stipendio, quod nomen antithesis postulabat, dixit donũ quia merces quam persoluit Deus, nõ est ex debito, sed planè gratuita est, &, vt vtar verbis Apostoli sup. cap. 4. 4 Non imputatur ex debito, sed ex gratia. Nullum enim

est o-

est obedientiæ, siue operum nostrorum meritum. *In Christo.*) Donũ hoc vitæ æternæ nõ datur nisi in Christo, qui illud nobis promeritus est. Meritum enim Christi semper antecedit gratiam & donum quodcunq; Dei, neque est vllus locus gratiæ siue misericordiæ, nisi in Christo. Quare sanguis & meritum Christi nunquam ex oculis nostris discedant, si gratiæ & doni diuini velimus esse participes.

Huius capitis partes sunt duæ: primum persistit in instituta refutatione sive dehortatione ad versum 7. In secunda parte incipit digredi ab instituto: variæque dehinc sunt digressiones ad versum vsque 5 cap. 8. In secunda igitur parte sunt duæ occupationes quibus digreditur in apologiam legis. ad vers. 17. In tertia parte est triplex consectarium ad finem cap.

CAP. VII.

1 AN *ignoratis fratres (peritos enim Legis alloquor) legem tantisper dominari homini quoad ipse vixerit*

2 *Nam viro subiecta mulier viuenti viro deuincta est per legem: quod si mortuus fuerit vir, liberata est à lege viri.*

3 *Proinde viuente viro mœcha vocabitur, si fiat alterius viri: sin autem mortuus fuerit vir, libera est à lege illa: vt non sit mœcha si fiat alterius viri.*

4 *Itaque, fratres mei, vos quoque mortificati estis, legi in corpore Christi: vt essetis alterius, eius videlicet, qui ex mortuis excitatus est, vt fructum feramus Deo.*

5 *Quum enim essemus in carne, affectiones peccatorum per legem existentes vigebant in membris nostris, ad fructum ferendum morti.*

6 *Nunc autem liberi sumus a lege, mortuo eo in quo detinebamur, vt seruiamus in nouitate spiritus, ac non in vetusta te litera.*

An ignoratis.)Prima pars cap. vt diximus. Est autem hoc argumentum refutationis sive dehortationis sextum. à præsẽti ipsorum conditione, qua non sunt nunc sub lege tanquam priori marito. Tractatur autem prosyllogismo, cjusque principium paulò altiùs repetitur hoc modo, Lex tantisper dominatur homini quoad ipse vixerit: Atqui vos mortificati estis legi, Ergo lex non dominatur vobis: vnde sequitur non debere vos nunc fructum ferre legi, sed Deo in Christo Iesu. Propositio prosyllogismi est primo versu per interrogationem, qua significat turpe esse propositionem eam ignorari ab ijs. Iudæos autem & peritos legis se alloqui, in parenthesi admonet. Sententia Propositionis est, legem dominari homini, eumque obligare, tantisper dum in vivis fuerit. *Nam viro.*) Illustratio propositionis ab exemplo conjugij: Mulier devincta est viro per legem tantisper dum vir vixerit, si verò mortuus fuerit vir, mulier liberata est à lege illa qua viro obligata est. Videtur speciale hoc exemplum non vndequaque respondere generali propositioni: propositio enim habet, legem tantisper dominari homini quoad ipse homo vixerit: exemplum verò habet, legem tantisper dominari mulieri, non quoad ipsa vixerit, sed quoad vir ipsius vixerit. Verùm nihil interest modò quis liberetur à lege, sive per mortem sui ipsius, sive per mortem alterius id fiat: institutũ enim est docere morte liberari hominem à lege: cujus autem morte id fiat, siue nostra ipsorum, sive alterius, non est laborandum. *Proinde vivente.*) Comprobatur exemplum à communi hominum judicio & æstimatione, quasi dicat, Hoc quod dixi adeò verum est, vt si vivente viro fiat mulier alterius viri, judicetur & vocetur jam mœcha, sin verò mortuo viro fiat alterius viri, jam neque sit mœcha, neque pro mœcha habeatur. *Itaque fratres.*)

fratres.) Ex ſuperiori exemplo tanquam ſimili colligit Aſſumptionẽ proſyllogiſmi, nos mortificatos eſſe legi. Cauſam reddit ex corpore Chriſti crucifixo, ſcilicet, & mortificato, cui nos per fidem jam inſiti, virtute eius mortificamur peccato & legi. Nam pariter mortificamur peccato & legi, quia eneruato per mortem corpore peccati, non jam habet lex in nobis vim ad peccatum augendum & irritandum. Nota igitur in hac diſputatione peccatum & legem ſub eandem rationem venire, idémque eſſe mortificari peccato, & mortificari legi: eſſe ſub peccato, & eſſe ſub lege, &c. Hoc contingit propter corruptam hominis naturam, vt eadem ſit illi peccati & legis ratio, & tam graue ſit illi eſſe ſub lege, quàm graue eſt eſſe ſub peccato. Redditio ſimilitudinis non tam reſpondet exemplo conjugij proximo, quàm propoſitioni generali ex qua aſſumitur. Nam exemplum ſimile habet non vxoris quæ liberata eſt à lege viri, ſed viri mortem: Redditio verò habet noſtram ipſorum mortem tanquam vxoris, non autem legis quæ loco mariti eſt: eóque magis reſpondet propoſitioni generali, in qua dicitur legem dominari homini tantiſper dum ipſe vixerit, quàm exemplo cui reddita eſt. *Vt eſſetis.*) In hoc fine mortificationis noſtri, eſt concluſio proſyllogiſmi: Ergo non dominatur vobis Lex: ſed pro remotione dominij legis eſt poſitio dominij Chriſti quæ idé valet: Dominatur, inquit, vobis Chriſtus nouus maritus. *Eius videlicet.*) Deſcriptio alterius illius quem dixit mariti, & ea quidem valdè accommodata inſtitutæ hortationi. Virtute enim reſurrectionis Chriſti ambulamus nos in vitæ nouitate, & fructum ferimus Deo: Vide Rom. 6. 4. & deinceps. *Vt fructum.*) Hactenus fuit Proſyllogiſmus, nunc in hoc fine cõjugij cum Chriſto eſt principalis concluſio, Ergo non debemus fru-

ctum ferre Legi, sed pro remotione vnius contrarij, est positio alterius, quòd idem valet: Ergo debemus servire Deo: Sive enim exhortetur ad sanctimoniam, sive dehortetur à peccato, nihil interest. *Quum enim.*) Ratio est hujus sequelæ, Estis alterius viri, nempe, Christi, Ergo fructum ferte Deo: Est autem à paribus: Cum essetis sub Lege priori marito, fructum tulistis non quidem tam legi, quàm morti: Ergo cum nunc sitis sub Christo, altero & nouo marito (nam pro hoc dictum est, Nunc liberi estis à lege, &c. quod idem valet) fructum ferte Deo: pro quo dictum est, Seruite in nouitate Spiritus, &c. In antecedente impuros istos fructus peccati, non tam tribuit legi, quàm carni, vt significet causam propriè & per se impurorum fructuum esse peccatum: Legem autem causam esse, vt loquuntur, per accidens. Quare non ait, Cum essetis sub lege, tulistis fructum morti, sed ait: Cum essetis in carne, hoc est, in veteri illa naturæ corruptela. Caro enim hic capitur, pro impura qualitate, non quæ est in carne & corpore, hoc est, altera hominis parte tantùm, sed quæ est in toto homine, corpore simul & anima. Denominatur autem impuritas illa totius hominis Synecdochicè ab altera hominis parte, vtpote crassiori, magisque sensui obvio, & ab eius partis impuritate. *Affectiones Peccatorum per Legem existentes,*) hoc est, impuri illi motus ad peccata perpetranda nos sollicitantes. *Per Legem.*) Hoc est, occasione sumpta ex Lege, vt postea sequitur. *Vigebant.*) Hoc est, efficaces fuerunt in membris ad ea mouenda, ad malum perpetrandum: Nam παθηματα quæ ex carne existunt, per legem irritantem efficacia sunt admodum in membris corporis ad producendum per eorum ministerium, flagi-

tia

tia & externa peccata omnis generis. Membra enim hic intelligo propriè, corporis noſtri membra iſta corporea, quæ ſunt inſtrumenta actualium, externorum & conſummatorum, vt Iacobus vocat, peccatorum, Iacob.cap.primo,verſu decimoquinto. *Ad fructum ferendum.*)id eſt,ad peccata externa & conſummata perpetranda. *Morti.*) Non dixit legi, ſed morti: vt etiam priùs impuros illos fructus, non tribuit Legi, ſed carni. Nam Lex ſua natura longè alios fructus, & eos quidem puros gignit. *Nunc autem.*) Concluſio, quaſi dicat, Ergo par eſt, cum nunc liberiſimus à Lege, vt alterius viriſimus,nempe,Chriſti: par,inquam,eſt,vt ſeruiamus in novitate Spiritus, ac non in vetuſtate literæ. *Mortuo eo.*) Cauſam liberationis à Lege, petit ex morte peccati inhærentis in quo priùs detinebamur, idque injuſtè, & per tyrannidem. Vide Rom. cap.primo,verſu decimooctauo. Verbum enim hoc injuſtam occupationem & vſurpationem denotat. Vides igitur nos liberari à Lege,non tam moriente ipſa Lege,quàm moriente peccato &carne, à qua eſt vis illa Legis ad augendum peccatum. Videruſus, non ait, Mortuis nobis, vt dixit ſuprà,verſu quarto: Mortificati eſtis legi: ſed ait,Mortuo peccato, quia propriè mors hæc, eſt peccati in nobis inhærentis. *In novitate.*) Hoc eſt, in ita nova vita,(vt eam vocauit ſuprà,capite ſexto,verſu quarto)per Spiritum Dei ſanctum recuperata. Nam Sanctus Dei Spiritus, virtute reſurrectionis Chriſti,& glorioſæ vitæ ipſius, nos renovat & vivificat. 2. Corin. capite tertio, verſu ſexto. *Non in vetuſtate.*) Hoc eſt, non in veteri illa vita, quæ per miniſterium Legis exiſtebat. Literam enim Legem intelligo, non inſcriptam cordibus, ſed tabulis lapideis: ideoque impotentem & inefficacem in nobis.Rom.cap.octauo, verſu 3.

nisi ejus efficaciam dicas eam quæ est ad augendum in nobis peccatum. Rom. 6.20. Hinc est quòd hoc loco vetustatem literæ ascribat, hoc est, veterem illam vitam, Legi eiúsque ministerio. Hoc effectum Legi tribuitur, 2.Cor. 3.6. Litera occidit: item hoc capite versu 7. Item 1.Cor. 15.56. Quo loco legem peccati virtutem nominat.

7 *Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit: imo peccatum non cognoui nisi per legem. nam etiam cupiditatem non nossem, nisi Lex dixisset, Non concupisces.*

8 *Sed Peccatum occasione sumpta, genuit in me omnem cupiditatem per illud mandatum. Nam absque Lege, peccatum est mortuum.*

9 *Ego enim viuus eram sine Lege quondam: mandati autem illius aduentu peccatum reuixit.*

10 *At ego mortuus sum: & repertum est illud mandatum quod institutum erat ad vitam, mihi cedere ad mortẽ.*

11 *Nam Peccatum occasione accepta, seduxit me per illud mandatum, & per illud occidit.*

12 *Itaque Lex ipsa quidem, sancta: & mandatum illud sanctum, ac iustum & bonum.*

13 *Ergo quod bonum est, mihi factum est mortiferum? absit: imo peccatum mihi factum est mortiferum: quum vt proderetur esse peccatum, mihi per id quod bonum est, gigneret mortem, id est, vt ipsum fieret summe peccans per illud mandatum.*

14 *Scimus enim Legem esse spiritualem: at ego carnalis sum, venditus vt subjcerer peccato.*

15 *Quod enim perpetro, non agnosco: non enim quod volo, hoc ago: sed quod odi, hoc facio.*

16 *Si vero quod nolo, hoc facio, consentio Legi quod bona sit.*

Quid

Quid ergo.) Secunda pars capitis: Digreſſio in Apologiam & defenſionem Legis Dei, ab hoc loco ad verſ. 5. cap. 8. Qua in digreſſione occupat primùm quæ contra legem Dei obijci potuerunt. Quod autem primùm obijci potuit, oritur ex eo quod dictum eſt ſuprà verſu 5. affectiones peccatorum per legem exiſtentes vigere in membris noſtris ad fructum ferendum mortī: Hinc enim videtur ſequi, Legem eſſe peccatum, & in ſe malum quid, vt quæ ſit peccati cauſa. *Abſit.*) Prior pars reſponſionis per abominationem tantæ blaſphemiæ. *Imo Peccatum.*) Poſterior pars reſponſionis per correctionem illius blaſphemiæ: eſt autem ab vſu legis reſpectu peccati, neque vſu ſimpliciter, ſed vſu contrario illi aſſertioni, qua dicunt legem peccatum eſſe. Per Legem eſt agnitio peccati, ſuprà 3. 20. Ergo Lex non eſt peccatum, aut in malis rebus cenſenda. Peccati autem nomine hoc loco intelligo in genere peccatum quodcunque, lege quacunque prohibitum. Ad rem hāc totam magis declarandam ſubſtituit perſonam & experientiam ſuam. *Nam etiam.*) Speciali exemplo particularis & peccati & legis illuſtrat illud generale, quod propoſuit, idque in perſona & experientia ſua, quam retinet toto hoc loco: ἐπιθυμια enim ſiue concupiſcentia eſt ſpeciale peccatum lege ſpeciali, ſcilicet decima, prohibitum. Significantur autem hoc ἐπιθυμιας nomine ea potiſſimùm quæ vocauit ſuprà, verſ. 5. παθηματα αμαρτιων, hoc eſt, affectiones peccatorum ad peccata perpetranda ſollicitantes: Ortum ſuum habent ex naturæ corruptela, quam carnem vocauit ſuprà eodem verſ. 5. *Sed Peccatum.*) Hactenus ex illo legis vſu aſſertioni contrario, docuit aſſertionem eſſe falſam, & Legem non eſſe peccatum: nunc oſtendit modum quo affecti-

fectiones peccatorum per Legem existant: hinc enim orta est hæc objectio & occupatio. Ergo Apostolus interpretatur quodammodo verba illa sua, vt calumniam remoueat. Id autem facit retento adhuc illo exemplo Legis diuinæ, & concupiscentiæ ab ea prohibitæ, retenta etiam experientia sua. Significat ergò hac interpretatione verborum suorum, non per se, sed per accidens affectiones peccatorum per Legem existere: causam autem per se affectionum, esse peccatum. Peccati nomine hic intelligo, peccatum inhærens, quam carnem vocauit suprà, versu quinto. Verba enim, si exactè ponderentur, vtrúmq; hoc innuunt, & peccatum inhærens causam esse per se, & Legem causam esse per accidens. Ait enim, Occasionem sumens peccatum per mandatum: Est ergo occasio accepta, non data: Ergo peccatum propriè est causa auctæ concupiscentiæ: Lex autem, vt quæ non dedit occasionem, causa tantùm per accidens. Cæterùm hic nota alium quendam Legis vsum, in irritando & augendo peccato, de quo suprà, capite quinto, versu vigesimo. *Nam absque.)* Ex conditione diuersa, adeóque contraria, tam peccati, quàm sua ipsius, ex absentia & præsentia legis existere, arguit per legem augeri peccatum, hoc est, secundum illum legis vsum. Non enim posset ea diuersitas & contrarietas reperiri in conditione & peccati & sua propter legem nunc absentem, nunc præsentem, nisi per legem irritaretur peccatum, & ex ea vires colligeret. Primùm itáque exponitur conditio vtriusque, & peccati, & sua ipsius, sine lege, vel quæ fuit nondum data lege: deinde exponitur conditio superiori contraria & peccati & sua, cum lege, vel quæ fuit in aduentu Legis. In hunc Syllogismum reduci potest argumentum: Si absque Lege peccatum mortuum erat, ego verò vivebam,

vebam præsente autem lege peccatum reuixit, ego verò mortuus sum: profectò peccatum irritatur & augetur per Legem. At primum, Ergò secundum. Propositio non est in textu. Assumptio habetur partim posteriori parte vers. octaui, partim ver. 9. partim denique initio vers. 10. Cæterùm adhuc persistit in speciali exemplo, & experientia sua. *Peccatum est mortuum.*) Peccatum dicitur mortuum, etiam cum est, non tamen furit, aut vim suam exerit, hoc est quod dicit posteà, cum non fit summè peccans peccatum, versu decimotertio. Ergo quod bonum est, mihi factum est mortiferum? Absit: imo peccatum mihi factum est mortiferum: quũ vt proderetur esse peccatum, mihi per id quod &c. Peccati autem nomine hic intelligo inhærens illud & originale. *Ego vero viuebam.*) Viuebat ob eandem causam, ob quam peccatum dicitur mortuum, quia scilicet peccatum absque lege vires suas non exerebat: nam non exerente peccato vires suas, non sentitur, vt neque mors quæ ipsum sequitur. Cum autem non sentitur peccatum, & ex peccato, mors: tum videtur sibi homo vivere, vt qui sit sine sensu & conscientia peccati & mortis. *Peccatum reuixit.*) Peccatum dicitur reviuiscere ob contrariam superiori causam, nempè, quia vires suas exerit admota lege. *At ego mortuus.*) Mortuus dicitur ob eandem illam causam, quia nimirum per peccatum vires suas exerit, ex quo est sensus peccati & mortis. Ergo vna causa est cur sine lege & peccatum moriatur, & nos vivamus: nempè, quia absente lege peccatũ non irritatur. Rursus vna causa est cur præsente Lege & nos moriamur, & peccatum reuiuiscat, nempe superiori contraria: quia Legis aduentu, irritatur peccatum. Quia enim absente Lege non irritatur peccatum, ideo peccatũ mortuũ dicitur, nos verò

vivi: contrà autem quia præſente Lege, peccatum irritatur, ideò peccatum viuum dicitur, nos verò mortui. Obſerua hic tertium quendam vſum legis in afficiendo morte, ſiue nos occidendo: de quo 2. Cor. 3. 6. Litera occidit. Ex ſuperiori autem vſu exiſtit, nempe, ex eo quòd lex ſit virtus peccati, hoc eſt, per Legem irritetur peccatum. *Et repertum.*) Mortem hanc ſuam per Legem exaggerat ab vſu Legis genuino & proprio, morti contrario. Eſt autem, quod Lex inſtituta ſit ad vitam: quaſi dicat, Ego mortuus ſum: cum tamen longè alius ſit Legis vſus, ex naturali & prima ipſius inſtitutione: nempe vt ego per Legem viverem. *Nam Peccatum.*) Correctionis quadam ſpecie oſtendit quonam modo mandatum ceſſerit ipſi ad mortem, cauſaque mortis fuerit, nempe, non per ſe, ſed per accidens, cum peccatum iſtud inhærens & naturæ vitium, propriè ac per ſe cauſa ſit mortis: quod quidem accepta occaſione ex mandato, ſeducit hominem, hoc eſt, efficit vt magis magíſque peccet: atque ita multiplicato peccato per mandatum, dicitur per idem mandatum hominem occidere. Ergò, vtſuprà docuit Legem per accidens eſſe cauſam peccati: ita docet nunc legem per accidens eſſe cauſam mortis: ſimul autem repetit modum quo cauſa ſit peccati, tanquam rationem cur ſit cauſa mortis per accidens. Nam cauſa eſt mortis per accidens, quia cauſa eſt peccati per accidens. *Itaque Lex.*) Ex eo quod lex ſit tãtùm cauſa per accidẽs tam peccati, quã mortis, concludit aduerſus primam illam aſſertionem & objectionẽ, Legem eſſe ſanctam: mandatum ſanctum eſſe, juſtum & bonum. Legis & mandati nomine, idem intelligo. Mandati nomine videtur expreſſa vis legis, quæ eſt in mandando & præcipiendo. Hactenus igitur fuit prima legis defenſio aduerſus primam objectionẽ.

Ergo

Ergo quod.)Altera occupatio,orta partim ex verſ.10.in quo dictum eſt mandatum cedere ipſi ad mortem:partim ex verſ.12. in quo dictum eſt & concluſum,mandatum eſſe ſanctum,juſtum & bonum: Ex his oritur objectio,Ergo quod bonum eſt mihi factum eſt mortiferum. Atque hæc eſt ſecunda calumnia adverſus legem,quòd ſit cauſa mortis, ac proinde ejus quod malum eſt. Ab hac calumnia legem aſſeruit quidem jam ſuprà verſ.11 ſed hic planiùs ad eam reſpondet. *Abſit.*) Reſpondet primùm per averſationem blaſphemiæ, deinde per correctionem, in qua apertè mortem peccato tranſcribit. Peccatum intellige originis illud & inhærens. *Vt proderetur.*)Declarat peccati illud proprium effectum ex fine ejus,qui eſt, vt appareret eſſe peccatum ex hoc ipſo effecto ſuo, quòd nimirùm operetur mortem mihi per mandatum ſua natura bonum: nam ita legendus eſt contextus,Vt proderet ſe peccatum hoc ipſo,quòd per id quod ſua natura bonum eſt mihi operetur mortem,id eſt, hoc ſuo effecto,in me morte afficiendo:neq; enim conſpicitur illud latens & inhærens peccatum originis,priuſquàm edat hoc effectum,& ſenſum mortis ex aucto peccato ingignat cordibus hominum. *Vt ipſum fieret.*)Definitio quædam eſt finis propoſiti, idque ex cauſa quadam ſua. Nam apparet eſſe peccatum,ac proditur illud latens malum,dum per legem operatur mortem,quia hoc ipſo quòd operetur mortem,ſummè peccans fit,hoc eſt,vires ſuas omnes explicat, idq; tum in peccato aucto,tum in morte ex aucto peccato: explicatis autem in hunc modum viribus,peccatum, quod priùs deliteſcebat & quaſi mortuum jacebat, jam apparet ac prodit quaſi in lucem: Hinc ſequitur per hoc effectum mortis,peccatum apparere ſeſeque prodere.Ratio itaque quædam ſubeſt his verbis cùr per effectum iſtud

istud mortis appareat esse peccatum, nempe quia dum efficit mortem, explicat vires suas omnes, explicatis autem viribus apparet ac conspicitur. Notandum autem toto hoc loco retineri experientiam Apostoli, quò efficacior sit hæc de lege doctrina. *Scimus enim.*) Declarat quod dixit proximè peccatum per mandatum summè peccans fieri, ex natura tum legis, tum sua ipsius contraria: Lex spiritualis est, At ego carnalis sum, Ergo necesse est applicata ad me lege caro ista & peccatum in me habitans, summè peccans sit. *Venditus.*) Definitio quædam subjecta est hominis carnalis, Est autē is venditus vt sit peccati mancipium. Porrò notandum est Apostolum ita de se loqui, qua ex parte non est regenitus. Sic poste à hoc cap. vers. 23. dicit se captivum reddi legi peccati. Ergo in hoc Pauli etiã regeniti exemplo (nam jam regenitus hæc de se loquitur) videmus, etiam regenitum mancipium nonnunquã fieri peccati, & captivum ab eo abduci. *Quod enim.*) Venditum se sub peccatũ, & captivũ abreptum quasi, vt serviat peccato, ostendit ex improbatione facti quod perpetrat, hoc est, ex mentis suæ judicio: nam improbatio ista est mentis. Ex judicio alieno à peccato quod tamen perpetrat, sequitur ipsum vendi sub peccatum, vt tyrannum: & captivum reddi legi peccati. Improbationem facti & judicium alienum à peccato probat à voluntate aliena, vel voluntatis dissensione: nam ex effecto posteriori arguitur causa, Non enim, inquit, quod volo hoc facio, &c. *Si vero.*) Ex voluntate aliena à facto suo legi contrario infert hoc primum consectarium, nempe, voluntatis consensum cum lege, quòd bona sit: Atq; ita rursus concludit legem esse sanctam & bonam, absolvitque legis institutam apologiam. Voluntatis nomine hic intellige voluntatis partem regenitam, à qua vtpote parte potiore

deno-

denominatur tota facultas illa voluntatis humanæ.

17 *Nunc itaq; non amplius ego id perpetro, sed peccatum quod in me habitat, id perpetrat.*

18 *Novi enim non habitare in me, (id est, in carne mea) bonum, nam velle adest mihi, sed vt quod bonum est, perficiam, non assequor.*

19 *Non enim facio bonum quod volo: sed malum quod nolo, hoc ego facio.*

20 *Quod si id facio quod ego nolo, non amplius ego id perpetro, sed peccatum quod in me habitat, id perpetrat.*

21 *Comperio igitur volenti mihi facere bonum, hanc legem impositam esse, quod mihi malum adiaceat.*

22 *Delector enim lege Dei quod ad interiorem hominem.*

23 *Sed video aliam legem in membris meis rebellantem legi mentis meæ, & captivum reddentem me legi peccati, quæ est in membris meis.*

24 *Miser ego homo: quis me eripiet ex isto corpore mortis?*

25 *Gratias ago Domino per Iesum Christum Dominum nostrum. Nempe igitur ipse ego mente quidem servio legi Dei, carne vero legi peccati.*

Nunc itaq;:) Sequitur nunc ad finem capitis triplex consectarium. Primum existit ex proxima conclusione, & consensione cum lege Dei, quod sancta sit. Est autem purgatio quædam sui ipsius. Nam cum consentiat legi quod sancta sit, sequitur non amplius ipsum id facere, sed peccatum quod in ipso habitat. Nota igitur à potiore parte sui, id est, à parte regenerata Apostolum se totum denominare, vt suprà voluntatem totam à parte regenita appellavit. *Novi enim.*) Ratio est per occupationem inserta cur dixerit peccatum in se habitare: dici enim potuit, Ergone in te etiã regenito habitat peccatũ Nam dicis peccatũ in te habitans, id mali perpetrare?

Respon-

Respondet Apostolus concessione, habitare quidem in se peccatum, seseque de ea re certiorem fieri, vel ab ipsa conscientia significat, dum dicit (*Novi.*) *Id est in carne mea.*) Definitio est sui injecta per correctionem: ea autem est ex altera parte sui, nempe, parte non regenita. Hoc obiter insertum est, ne quis putet eum loqui de se, vt regenito & secundum τὸ εἶναι suum, nam hominis regeniti, vt ita dicam, esse, est à Spiritu sanctificationis. *Nam velle.*) Ex effecto peccati, nempe impedito opere bono ne perficiatur, arguit peccatum in se habitare: explicatur autem & exaggeratur hoc effectum ex diversa voluntate & electione boni. Volo quidem quod bonum est, sed vt perficiam non invenio: Illud autem non aliunde est quàm à peccato inhabitante in me, Vides igitur argumentum esse à bono opere impedito ne perficiatur, quod est effectum peccati inhabitantis. *Non enim facio.*) Effectum istud peccati inhabitantis, nempe impeditum opus bonum, vel impedimentum operis boni, ostendit ex effecto peccati inhabitantis planè contrario, nempe perfecto opere malo, quasi dicat, Tantũ abest, vt perficiam bonum quod volo, vt contrà malum quod nolo, illud perficiam. *Quod si id*) Hactenus digressus est in ostensionem peccati in se inhabitantis, nunc revertitur ad purgationem sui, eamque concludit sumpto pro argumento eo quod dixit proximè, se malum quod nolit facere. *Comperio igitur.*) Hoc est alterum consectarium ex superioribus illatum, colligit enim sibi legem quasi impositam ad peccandum: id explicatur & exaggeratur ex diversa voluntate & electione boni operis. Primùm itaque est propositio legis impositæ. *Delector enim.*) Ratio est legis quam dixit, & necessitatis peccandi ex ipsius effecto, quo rebellat legi mentis, & captivum ipsum reddit legi peccati. Hoc autem factũ

explicat

explicat & exaggerat ex diversa illa voluptate, quam alioqui percipit ex lege Dei secundum interiorem hominem: Toto hoc loco habes in experientia Apostoli, luctam illam quam vocant Spiritus & carnis. *Quod ad interiorem.*) Interior homo est propriè ipse homo in interiori sui parte, hoc est, mente renovatus. Renovatio enim sive regeneratio præcipuè tribui solet mẽti & puriori hominis parti, Renovari Spiritu mentis vestræ: Ephes. 4 23. non quidem quòd corpus & reliqua hominis pars non renovetur, sed quòd regeneratio magis conspiciatur in puriore illa parte, quàm in hac crassiori, hinc que ad reliquam partem dimanet. Hic autem capitur interior homo pro sancta illa qualitate non mentis tantùm, sed totius hominis. *Legi quæ est in membris.*) Lex in membris est naturæ corruptio, quæ tanquam lex quædam obligata & devincta sibi habet corporis humani membra: nam membra intelligo ipsa corporis nostri externa sensuique obuia membra, vt cap. 6.13.12. & cap. 7. 5. Hæc autem membra intelligo non quòd sentiam corruptionem eam naturæ tantùm inesse membris corporis, aut etiam corpori toti, eique dominari, cum etiam menti insit eamque occupet: verùm quòd corruptio ista naturæ cum erumpit in effectus suos, cõspiciatur in crassiori hominis parte magis, quàm in puriori: Vnde suprà Apostolus cap. 6. 12. tribuit regnum peccati mortali corpori, ejusque membris, non quòd regnet peccatum tantũ in corpore aut corporis membris, sed quòd regnum illud maximè conspiciatur in ijs. *Legi mentis.*) Legem mentis intelligo sanctam illã qualitatem, ad quam per Spiritum sanctum mens hominis renovata est: eam vocavit paulò ante interiorem hominem, non quidem quòd qualitas illa, & sanctitas tantùm insit menti, non etiam corpori, adeoque toti homini,

ni,& facultatibus animi crassioribus;vt affectibus,vt facultatibus animalibus, vt facultatibus naturalibus:sed quòd prima ejus origo ac sedes sit in mẽte,(sub qua intelligo volũtatem rationalem,) & ex mente rursus deriuetur in alias animæ facultates, in corpus quodammodo,ejusq; membra singula.Legẽ mentis vocat hic eadem ratione qua paulò antè legis nomine corruptionẽ illam in membris vocavit:nempe, quod dirigat mentẽ hominis,ideoq; omnes facultates inferiores.Vtrobiq; autem dicta est lex ad similitudinem legis Dei.*Miser ego.*)Hactenus fuit tertium illud consectarium de lege sibi imposita ad peccandũ,nunc est querimonia qua Apostolus opressus quasi jugo illius legis,& sub onere suspirãs, vt loquitur.2. Cor.5.4. anxiè quærit assertorem. Primũ autem ex sensu peccati exclamat se miserum: Deinde, extra se quærit eum qui ipsum liberet è tanta miseria. Quòd autem quærat de liberatore,illud arguit desiderium ejus profectũ ex sensu miseriæ: Hic enim ordo est liberationis nostræ à peccato & morte,primùm est sensus miseriæ,deinde desiderium liberationis ab eo profectum,tertiò est actio ipsa persequendi liberatorẽ,quæ fit investigãdo eum,omninoq; omnia faciendo, quæ ad eum inveniendum pertinent. *Corpore mortis.*) Corpus mortis vocat quod sup. 6.6. appellavit corpus peccati Est autẽ propriè corpus, adeoq; totus homo quantus quantus est,obnoxius peccato & morti: hoc autẽ loco capitur pro peccato ipso quod in corpore adeoq; toto homine inhæret,ex quo mors est, nam mortẽ interpretor peccatũ ex quo mors est:ac si dixisset corpus peccati mortiferi,Metonymia enim effecti est.Cũ non solùm Paulus ad Rom.sed in alijs quoq; novi testamenti libris & corruptio naturæ nostræ,& sanctitas ejusdẽ in Christo Iesu recuperata,sub varijs nominibus sese offerãt,vi

dendum

dendum nobis est quæ demũ sint ea nomina, quæq, sit eorũ ratio. Natiua igitur nostra corruptio per metonymiam subjecti accipit nomen primũ à toto homine, nõ ab ejus tantũ parte vna, & vocatur à toto homine vetus homo. Ro. 6. 6. Veterem, inquit, nostrum hominem cum eo crucifixum esse. Col. 3. 9. Cum exueritis veterẽ illum hominẽ. Sic & Eph. 4. 22. Est autem vetus homo propriè ipse homo totus, quãtus quantus est, corruptus: Per metonymiam autẽ subjecti pro ipsa corruptione in toto homine inhærente capitur, vt in illis Pauli locis. Item à toto homine vocatur homo exterior. 2. Cor. 4. 16. Est autem propriè homo exterior, ipse homo externus ac non regenitus, qualis nimirum per naturam concipitur & nascitur: Capitur autem impropriè pro ipsa corruptione, quacum concipitur ac in lucem editur. Deinde accipit nomen nativa corruptio per Metonymiam subjecti à partibus hominis, ac primùm à corpore, vocatur corporis nomine, Rom. 6. 6. & 12. Rom. 7. 24. 1. Cor. 9. 27 Est autem corpus propriè ipsum hominis corpus corruptum: Metonymicõs autem accipitur pro corruptione in corpore, & synecdochicõs in toto homine. A corpore item hominis vocatur nativa corruptio carnis nomine, Rom. 7. 5. & 18. & 25. Rom. 8. 1. & 4. & 6. & passim in illa Epist. ad Galat. 5. 17. & deinceps. Colos. 2. 11. 2. Cor. 12. 7. 1. Pet. 4. 6. Est autem caro propriè ipsa hominis pars ista crassior & corporea moles, sed corrupta: capitur autem metonymicõs pro corruptione in carne, & synecdochicõs pro corruptione in toto homine, etiam in mente hominis, quod vel ex eo liquet, quod carni huic Paulus tribuit φρονημα, quod propriè mẽtis est functio. Rom. 8. 7. & νους Col. 2. 18. Accipit etiam nomen ab anima hominis, præsertim autẽ ejus parte crassiore, & ab affectionibus animi nostri à quibus

appella-

appellatur ἐπιθυμία concupiſcentia: Concupiſcentia enim propriè eſt ipſa facultas concupiſcendi in animo corrupta: ſed metonymicôs capitur pro corruptione in facultate concupiſcendi, & ſynecdochicôs in omnibus animi facultatibus, adeoque in toto homine. Ita accipitur. Iac. 1.15. Fer è autem accipitur concupiſcentiæ nomen pro motu ipſius corruptionis & peccati inhærentis, vt paſſim apud Paulum. 1. Ioan. 2.6. Nam concupiſcentia carnis, cujus paſſim fit mentio, eſt motus quidã carnis impurus. Denique accipit natiua labes nomen ſuum à membris corporis, diciturque lex in membris, Rom. 7.23. Nam per naturam nativa corruptio regnat nõ ſolum in toto corpore, ſed in ſingulis ejus membris: vnde Rom. 6.13. Neque ſiſtite, ait, membra veſtra membra injuſtitiæ peccato, & Rom. 7.5. Affectiones, inquit, peccatorũ vigebãt in membris noſtris. Quibus in locis membrorum nomine intelligo hæc ipſa corporis noſtri membra. Sanctitas etiam illa naturæ, ad quam reſtituimur in Chriſto Ieſu, accipit ſimiliter nomen ſuum ab homine & ejus partibus: Nam à toto homine dicitur novus homo. Epheſ. 4.24. Col. 3.10. dicitur etiam interior homo, Rom. 7.22. 2. Cor. 4.16. Epheſ. 3.16. Vocatur denique occultus cordis homo. 1. Pet. 3.4. Deinde, accipit nomen non quidem à corpore & hominis parte craſſiori vt natiua corruptio, ſed ab anima & parte hominis puriori: Neque rurſus à quavis parte animæ, vt illa concupiſcibili, ſed à parte animi natura magis pura minuſque alligata organis corporeis, nempe, mente, à qua vocatur lex mentis. Rom. 7.23. Item ipſius mentis nomen accipit, ac mens vocatur, Rom. 7.25. Eſt autem mens propriè ipſa hominis mens regenita: Metonymicôs autem ſignificat ſanctitatem illam & cognitionem quæ eſt ad imaginem Dei in mente recuperata: Synecdochi-

dochicôs verò significat sanctitatem in reliquis animi facultatibus adeòque in toto homine. Atque hæc de nominibus quæ in scripturis novi testamenti accipiunt tum nativa corruptio, tum sanctitas restituta: deque eorum nominum ratione. *Gratias ago.*) Hactenus fuit querimonia, nunc est ejus effectus quidam ex subito sensu liberationis, liberationis, inquam, quæ est à reatu peccati, tum inhærentis, tum actualis, ac proinde à morte. Nam quòd hujusmodi liberatio intelligenda sit appareret ex primo versu cap. 8. Gratias igitur agit Deo ob hanc liberationem à reatu peccati præsertim, quod etsi maneant in ipso reliquiæ peccati, tamen ab earum reatu per Christum liberetur. Est autem his verbis εὐχαριστία & gratiarum actio, in quam per exclamationem quandam erumpit continuò, postquam sensit Deum per Christum liberatorem: Ideò gratias agit Deo per Iesum Christum. Vbi nota Apostolum non quidem jejunè ac frigidè efferre illam, quam sensit, liberationẽ, vt ingrati solent, siquando loquuntur de beneficijs Dei etiam maximis, verùm cum gratiarũ actione eam proponere: Non enim sic ait, Deus per Iesum Christum me eripuit, sed ait, Gratias ago Deo meo per Iesum Christũ qui me eripuit. Nam hæc postrema verba supplenda esse videntur ad plenum sensum, (his enim continetur εὐχαριστίας causa) quæ, vt apparet, ingens ille gaudij affectus ex inuento liberatore, à cepta gratiarum actione abrupit. *Nempe igitur.*) Nunc sedata mente post affectum illum doloris primùm, deinde ingentis gaudij, concludit primùm hoc versu hujus capitis, ex ijs quæ dicta sunt, conditionem suam in se quidẽ & respectu sui duplicem, partim se servire legi Dei, quod ad mentem, partim verò legi peccati, quod ad carnem. Estque hoc consectarium tertium: Deinde verò primo versu capi-

tis sequentis, ex illa sui in Christo plena liberatione quam sensit, quamq; protulit cum gratiarum actione, concludit conditionem suam & aliorum in Christo beatam, vt videbimus suo loco.

ARGVMENTVM.

Capite octavo primum persistit in illa digressione, quæ inceptа est vers. 7. capitis superioris, infertque alteram illam conclusionem, de qua diximus in vltimum versum superioris capitis, eamque amplificat & demonstrat ad versum vsque quintum: quo versu deinde redit ad argumenta instituтæ refutationis sive dehortationis, in ipsque commoratur ad versum vsque 19. Inde futuram illam gloriam filiorum Dei confirmat ad vers. 31. Postremo concludens quodammodo Epistolæ partem hanc refutativam, gloriatur in Domino.

CAP. VIII.

1 *Nulla igitur nunc est condemnatio ijs qui sunt in Christo Iesu, id est, qui non secundum carnem incedunt, sed secundum spiritum.*

2 *Nam Lex spiritus vitæ, qui est in Christo Iesu, liberauit me a lege peccati & mortis.*

3 *Quum enim Legis impotentia nihil posset in carne, Deus suo ipsius filio misso, conformato carni peccato obnoxiæ, idque pro peccato, condẽnauit peccatum in carne.*

4 *Vt illud ius legis compleatur in nobis, qui non secundum carnem incedimus, sed secundum spiritum.*

Nulla igitur. Hæc est prima pars capitis, vt diximus. Est autem altera illa conclusio ex sensu liberationis illius in Christo Iesu, qua concluditur conditio illa Christianorum hominum, non in se, sed in Christo mediatore, cujus hic est sensus, quòd ij qui in Christo sunt, ipsi nimirum per fidem insiti, immunes sint à condemnatione, etsi in his ipsis perpetuò in hac vita reliquum sit aliquid peccati & immunditiei, quò fit vt serviant aliquà ex parte legi peccati tantisper dum hic viuunt, vt dictũ est in superiore conclusione. Condemnatio propriè est

senten-

ſententia injuſtitiæ,& ex ea mortis, pronunciata in reum à judice aliquo:Opponitur juſtificationi,quæ eſt abſolutio à peccato & morte conſequenter, à judice pronunciata: Vide hanc oppoſitionẽ, Rom. 4. 16.18.Rom. 8.34. quibus in locis condemnationem accipit paulò ſtrictiùs, pro ſententia mortis pronunciata. Quis eſt, inquit,qui condemnet? Chriſtus eſt qui mortuus eſt:Ecce opponit mortem Chriſti ſententiæ mortis. Hic autem videtur accipere condemnationem prout reſpicit & peccatum & mortem,vt ſit ſenſus, nulla eſt condemnatio ijs qui ſunt in Chriſto Ieſu : hoc eſt,non fertur de ijs ſentẽtia peccati & mortis. *Qui non ſecundũ.*) Cõclu. ſio ſtatus hujus beati eorũ qui in Chriſto ſunt, reſtricta eſt quadam conditione,non quidem quæ cauſa ſit, ſed quæ cauſæ effectum ſit cauſam ſuam arguens. Eſt autẽ ea, Si nõ ſecundum carnem incedãt,ſed ſecundum ſpiritum. Incedere ſecundum carnem hoc loco eſt, non ex parte aliqua,ſed omninò ſervire peccato,ita vt peccatum in nobis regnet,cum quà converſatione non poteſt conſiſtere cõditio illa abſolutionis à morte & condemnatione,quæ eſt in Chriſto Ieſu.*Nam lex ſpiritus.*) Ratio conditionis illius quæ eſt in Chriſto,nempe,cur nulla ſit condẽnatio ijs qui ſunt in Chriſto Ieſu, à contraria juſtificatione,qua liberamur à peccato & morte: hanc explicat à cauſa ſua,nempe Chriſti vita qua à peccato præſertim originali, quam legem peccati vocat, & morte ſe liberatum eſſe dicit (nam ſuam ipſius perſonam & experientiam ad majorem perſpicuitatem & fidem in medium affert.) Chriſti vitam intelligo eam, quam poſt glorioſam reſurrectionem cœpit vivere: Nam Chriſtus, etſi juſtitiam nobis per mortem comparauit, tamen non efficax fuit ad nos juſtificandos: hoc eſt,ad applicandam illam juſtitiam, niſi per reſurrectionem

rectionem & vitam: Ideò cap 4.25. dicitur eum excitatum propter iustificationem nostri: Atque ideò fit vt justificationem sive absolutionem nostri ostendat hoc loco ex Christi vita & gloria. Vitam autem Christi his verbis explicat. *Lex spiritus vitæ.*) Legem spiritus vitæ dicit, facta allusione ad legem peccati, de qua superiori cap. 23. item statim post, hoc eodem vers. Lex autẽ ideò dicitur quia instar legis cujusdam absolvit à peccato & morte. Spiritum vitæ dicit, non vitam, nimirùm ex phrasi Scripturæ, quæ vitam ipsam spiritum vitæ appellat, vt Apoc. 11. 11. Spiritus enim nomen solet accipi in genere pro motu, impulsu & afflatu quovis. Restringi autem solet ad specialem aliquem motum significandum, per adjectionem certi cujusdam motus, tanquam differentiæ, vt avaritiæ, vt superbiæ, vt furoris, vt virtutis, vt denique vitæ. Ergo spiritus vitæ hoc loco mihi nihil aliud videtur esse ex phrasi Scripturæ, quã motus ille sive impulsus vitæ, qui est in Christo, quo nimirũ ipse Christus vivit. Nam dicit vitam hanc in Christo esse, non quòd nostra sit nobisque inhærens, idq; per Christum fide apprehensum, sed quòd ipsius Christi sit glorioſa illa vita, & idem est ac si dicat legem spiritus vitæ Christi. Sic condemnationi opponet resurrectionem Christi, ac proinde vitam, & illam abolitã ex hac arguet poste à hoc cap. vers. 34. Nota, hic liberationem à peccato & morte opponit condemnationi, quare condemnatio est sententiæ injustitiæ & mortis pronunciatio. Atque hactenus causa liberationis est explicata. *Liberavit.*) Liberatio hæc non est regeneratio, qua liberamur ex parte à peccato inhærente, sed est peccatorum remissio, qua liberamur non ex parte, sed plenè perfectèq; à peccatorũ quorumcunq; reatu: nam liberari hoc loco est, non condemnari, sive absolvi aut justificari. *Quum enim.*) Nos

Christi

Chriſti vita liberatos eſſe oſtendit & juſtificatos, ex effecto Dei patris in filio ſuo, nempe condẽnatione peccati in carne filij: Condemnato peccato in carne filij crucifixa, neceſſe eſt vita filij liberemur & abſolvamur ab eo, vel ea ſola ratione quòd condẽnatum jam & abolitũ ſit per morté ejus. Factum hoc Dei patris in filio altiùs repetitur & explicatur à filij miſſione tanquã priori effecto. Vtriuſq; autẽ facti, & miſſi filij, & condemnati peccati, cauſã petit à legis impotẽtia & inefficacia ad peccatum condemnandum & abolendum, cujus rurſus impotentiæ cauſã ſubindicat non in lege ipſa eſſe, ſed in carne & corruptione noſtra, quæ arripit occaſionẽ ex lege ampliùs peccandi: Ex quo fit vt non ſit efficax lex ad peccatum condẽnandum & abolendum. *In ſimilitudine.*) Ne intellige hic Chriſtum non veram carnẽ, ſed ſimilitudinẽ duntaxat carnis accepiſſe, cùm hic ſit ſenſus, Deus miſit filium habentem carnẽ ſimilem, non quidem carni ſimpliciter, ſed carni peccati vel peccatrici: ſimilitudo enim non eſt carnis, ſed carnis peccatricis, diciturq; reſpectu peccati, quod in carne eſt. *Idq; pro peccato.*) Non tantũ miſit eum in ſimilitudine carnis peccatricis, ſed etiam pro peccato miſit eum, hæc autẽ eſt cauſa & finis cur filius miſſus ſit in ſimilitudine carnis peccati, vt peccatum noſtrum aboleret & condẽnaret in carne, vt ex ſequentibus verbis videtur poſſe colligi *Condẽnauit.*) Hoc eſt ſecundum & præcipuum effectum Patris in filio ad quod refertur illud prius. Nam condẽnatio hæc peccati in carne filij argumentum hoc loco præcipuum eſt, vt diximus: Paulò autẽ altiùs repetitum eſt à miſſione filij in ſimilitudine carnis: oportuit enim priùs mitti filiũ in ſimilitudine carnis peccatricis, quàm in ejus carne peccatum condemnaretur. Itaq; prior effectus ad poſteriorem illuſtrandum pertinet. Argumen-

tatio itaq; est, In Christo ejusq; carne crucifixa condemnatum est peccatum. Ergo Christus per suam vitã liberavit nos à lege peccati & mortis. Nota igitur causam cur per Christi vitam liberemur à peccato & morte, vel cur vita Christi efficax sit in nobis ad liberationẽ, hanc esse, quòd morte ipsius in carne crucifixa condemnatum & abolitum sit peccatum nostrum: Ideoque dicitur, Ephes. 2. 16. eum per crucem peremisse inimicitias inter Deum & nos, & Col. 2. 14. chirographum rituum, quod erat Iudæis contrarium, è medio sustulisse. Nisi enim morte ejus condemnetur & perimatur peccatum, profectò vita ejus non est efficax ad liberationem à peccato & morte: liberat enim vita Christi à peccato & morte nosq; justificat, quia mors Christi prior peremit peccatum: Mortis enim merito priùs acquiritur beneficium, quàm vitæ efficacia ipsum applicetur nobis. *Vt illud ius.)* Finis est effecti illius Patris in filio, quo nimirum in carne filij sui crucifixa condemnavit peccatum. Est autem vt illud jus legis compleatur in nobis, hoc est, vt justificatio illa quæ fit secundum legem, vel quã lex exigit, compleatur in nobis: Nam jus legis intelligo justificationem (δικαίωμα enim græcè est) justificationem, inquã, eam quam lex exigit: lex autem exigit justificationem quæ est per mortem: Nam non nisi pœna & morte illi satisfit, postquam jam violata est: Ita autem per se Christus solus justificatus est, qui peccata nostra in se transtulit. Per fidem autem in illum nos quoque aliquo modo secundum legem justificamur, quia per fidem ipse ipsiusque justitia nostra fit. Quare per nostram ipsorum justitiam & obedientiam quodammodo justificamur. Vide Rom. cap. 3. vers. 31. In hoc fine obscurè concluditur liberatio à lege peccati & mortis per vitam Christi, quæ proposita est vers. 2.

hoc

hoc autem loco non apertè infertur ſub forma concluſionis, ſed ſubjicitur vt finis argumento illi ſuo à peccati condemnatione ſive abolitione per Chriſti mortem. Argumẽtatio, vti diximus, in hanc formam ſtruitur: Per Chriſti mortem condemnatum eſt peccatum & abolitus reatus ejus. Ergo per Chriſti vitam liberamur à peccato & morte, ſive, quod idem eſt reipſa, δικαίωμα legis completur in nobis per Chriſtum, ejuſque primùm mortem, deinde vitam. Nota igitur per Chriſtum non abolitam eſſe legis juſtitiam, ne reſpectu quidẽ noſtri, verùm impletam eam etiam reſpectu noſtri, & in nobis, ſi credamus in eum, qui in ſe juſtificatus eſt ſecundum legem. Ergo juſtificatio legis, vel quæ eſt ſecundum legem, quæ requirit vel opera, vel pœnam, impleta eſt in Chriſto per ſe, &, vt ſic dicam, inhæſivè, quia ipſe, præterquam quod paſſus eſt, etiam operatus eſt perfectiſſimè: in nobis verò impleta eſt per fidem, in Chriſtum, &, vt ſic dicã, applicativè: nam per fidem fit, vt Chriſti juſtitia noſtra quodammodo evadat. Nos ergo etiam per conditionem legis & operum juſtificamur non quidem per ſe & inhæſiuè, ſed per fidem in Chriſtum: vel per Chriſtum cum ipſius obedientia, fide noſtrum factum, hoc eſt, vt dixi, applicativè. Quare, vt concludamus, etiam legaliter, vt loquuntur, juſtificamur, verùm qua ratione Chriſti juſtitia noſtra fit per fidem, qua verò ratione ea juſtitia & obedientia reipſa eſt Chriſti ipſius & aliena, non autem noſtra, non juſtificamur legaliter & ex operibus, ſed ex gratia Dei mera. Vel ſic paucis diſtinguendum eſt: Iuſtificamur legali & noſtra ipſorum juſtitia quæ noſtra eſt per applicationem fidei, verum: vel quæ noſtra eſt per inhæſionem, falſum. Vna quidem eſt, fateor, noſtri juſtificatio, nempe ea quæ fit per fidem: verùm fides & juſtificatio per fidem duo im-

portant: Primum, legalem & noſtram juſtitiam, quia nimirum per fidem, Chriſti obedientia, quæ legalis eſt, noſtra efficitur, nempe, per applicationem. Alterum, gratuitam juſtitiam & alienã, quia juſtitia illa quæ per fidem apprehenditur aliena eſt reipſa & inhæſivè, non noſtra: Dicam verbo, fides importat, juſtitiam legalem, noſtram quidẽ applicatione, alienam verò inhæſione. Paulus autem in diſputatione illa de juſtificatione hominis per fidem, juſtitiam illam, qua juſtificamur, reſpexit præcipuè vt alienam, nempe, Chriſti, Ideoque nos gratis juſtificari dixit. Rom. 3. 24. Hoc tamen loco eam reſpicere videtur vt noſtrã ipſorum certo quodam modo, nempe, per fidem & fidei applicationem. Ideòque dixit δικαίωμα legis & quod eſt ſecundum legem impleri in nobis, nempe, per fidem, hoc eſt, vt ego accipio, etiam lege nos aliquo modo iuſtificari. *Qui non ſecundum*) Iuſtificatio illa legis etiam nobis attributa reſtringitur conditione ea, quæ ſuprà addita eſt concluſioni illi & conſectario quod fuit verſ. 1. hujus cap. nempè, Si nõ peccatum, ſed Spiritus Dei regnet in nobis: Eſt autem hæc conditio ſanctimoniæ vitæ, quæ neceſſariò ſequitùr juſtificationem, eamq; vt effectum nobis notius oſtendit. Iacob. 2. 18. Hactenus igitur fuit Concluſio illa altera, cjuſque applicatio in prima parte capitis hujus.

5 *Nam qui ſecundum carnem ſunt, quæ carnis ſunt ſapiunt: qui vero ſunt ſecundum ſpiritum, quæ ſpiritus ſunt.*

6 *Nam intelligentia carnis, mors eſt: intelligentia vero ſpiritus, vita & pax:*

7 *Propterea quod intelligentia carnis inimicitia eſt adverſus Deum. Legi enim Dei non ſubjicitur: nam ne poteſt quidem.*

8 *Ergo*

8 *Ergo qui in carne ſunt, Deo placere non poſſunt.*

9 *Vos autem non eſtis in carne, ſed in ſpiritu: ſiquidem Spiritus Dei habitat in vobis. quod ſi quis Spiritum Chriſti non habet, is non eſt eius.*

10 *Porro ſi Chriſtus in vobis eſt, corpus quidem mortuum eſt propter peccatum: Spiritus autem vita eſt propter iuſtitiam.*

11 *Sed ſi Spiritus eius qui excitauit Ieſum à mortuis, habitat in vobis, is qui excitauit Chriſtum ex mortuis, viuificabit etiam mortalia corpora veſtra per inhabitantem eius Spiritum in vobis.*

12 *Nempe igitur, fratres, debitores ſumus non carni, vt ſecundum carnem viuamus, ſed Spiritui.*

13 *Nam ſi ſecundum carnem vixeritis, futurum eſt vt moriamini: ſed ſi ſpiritu actiones corporis mortificetis viuetis.*

14 *Quotquot enim Spiritu Dei ducuntur, ij ſunt filij Dei.*

15 *Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis rurſus ad metum, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis, per quem clamamus, Abba, id eſt, Pater.*

16 *Qui ipſe ſpiritus teſtatur vnà cum ſpiritu noſtro, nos eſſe filios Dei.*

17 *Quod ſi filij, etiam hæredes: hæredes quidem Dei, coheredes autem Chriſti: ſi modo ſimul cum eo patimur, vt ſimul cum eo glorificemur.*

Nam qui ſecundum.) Secunda pars capitis, in qua redimus ad argumenta inſtitutæ refutationis & dehortationis à peccato. Eſt autem hic argumentum ſeptimũ, à conditione eorum præſenti, qua non jam ſunt carnales, hoc modo: Illi demùm qui ſecundum carnem ſunt, hoc eſt, carnales ſunt, ſapiunt quæ carnis ſunt, hoc eſt quod dixit proximè, incedunt ſecundum carnem: At vos non eſtis carnales: Ergo vos ne ſapite quæ carnis

ſunt

ſunt, vel ſecundum carnem nè incedite. Illuſtratur propoſitio à contraria conditione eorum qui ſapiunt quæ Spiritus ſunt, vel ſecundum Spiritum incedunt: illi nimirùm ſpirituales ſunt. Notandum autem ſequi concluſionem non vi formæ, (nam aſſumptio negans eſt in prima figura) ſed vi propoſitionis conſtantis ex terminis reciprocis. Nam quicunq; carnales ſunt, illi incedũt ſecundum carnem: viciſſimq; qui incedunt ſecundum carnem, illi carnales ſunt. Similis argumentandi forma fuit, Rom. 6. 16. & deinceps. *Nam intelligentia.*) Ratio eſt cur ſpirituales ſapiant quæ ſpiritus, non autem quæ carnis ſunt. Eſt autem partim ab effecto ſapientiæ carnis quæ mors eſt, partim ab effecto ſapientiæ Spiritus, quæ vita eſt & pax. Pacem intelligit conſcientiæ, in qua cernitur vita noſtra: nam hoc demùm viuere eſt, in hujuſmodi pace & tranquillitate animi viuere. *Propterea quòd.*) Ratio cur intelligentia carnis mors ſit, hoc eſt, mortem afferat, ex eo eſt quòd ſit inimica Deo: inimica autem Deo eſt, quia ejus legi & voluntati non ſubijcitur. Rebellionem autem hanc amplificat per remotionem omnis potentiæ & facultatis qua pareat Deo. Simile quid vide. 1. Cor. 2. 14. Per φρονημα της σαρκος, non tantùm intelligo corruptam intelligentiam, ſed quemcumque alium impurum carnis motum, ſiue voluntatis, ſive affectuũ. Notat autem præcipuè principalis facultatis animi, hoc eſt, mentis corruptũ motũ: vtin eo, qui alioquí præcipuus eſt, videamus nihil ſani eſſe in animo humano, aut vllis ejus affectibus. *Qui in carne.*) Conſectarium eſt quo colligit ex verbis præcedentibus miſeram eorum conditionem, qui carnales ſunt. Eſt autem ea, quòd Deo placere non poſſunt, ſequitur autem ex eo quòd intelligentia eorum diuinæ legi non poſſit ſubijci. *Vos autem.*) Aſſumptio ſyllogiſmi per correctionem quandam, & mitigationem proximæ ſententiæ:

Illustratur à contraria conditione spirituali. *Siquidem.*) Conditio est adjecta superiori sententiæ: nam ita demùm non sunt carnales, sed spirituales, si Dei Spiritus in ipsis habitet. Spiritus enim causa est cur sint spirituales. *Quod si quis.*) Necessitatem inhabitantis Spiritus ostendit ex adjuncto incommodo quod sequitur, si non inhabitet Spiritus, hoc est, quod sequitur ex contrario. Est autem illud, quòd, nõ habitante in ijs spiritu Christi, non sint Christi, nihil cum Christo commune habeant, non sint in illa cum eo κοινωνία: nam κοινωνία est per spiritum Christi inhabitantem in nobis. Christũ induere, & Christi esse, pro eodem accipit. Gal. 3. 27. 29. *Porro si Christus.*) Occupatio, cum morti simus obnoxij quid prodest nobis quòd Christus inhabitet in nobis, scilicet per spiritum suum, vel quod Christi Spiritum habeamus, vt dictum est paulò antè eodem sensu? Respondet partim cõcessione, partim correctione, eaq; duplici: Concessione, Si Christus in vobis est, nempe, per Spiritum suum, fateor, corpus quidẽ mortuum est, hoc est, morti obnoxium est, idq; propter peccatũ, id est, cujus mortis causa est peccatũ. Nam mors est stipendium peccati. Rom. 6. 23. Sequitur deinde correctio prior, *spiritus vita est.*) hoc est, anima hominis vivit propter justitiã, nimirũ Christi nobis imputatã. Nam, vt dictũ est suprà cap. 6. Gratia regnat per justitiã in vitã æternam. Notatur itaq; causa cur supervivat anima dissoluto iam in puluerem corpore, nẽpe justitia Dei gratuita, ex qua vita est: hãc enim opponit peccato nostro, quod mortẽ corporis procuravit. Quãobrẽ corporis nomine hoc loco intelligo eam quã vocat mortalẽ carnẽ. 2. Cor. 4. 11. & terrestrẽ domũ tabernaculi. 2. Co. 5. 1. Hoc corpus. j. externũ hominẽ dicit corrũpi quotidiè. 2. Cor. 4. 16. spiritũ intelligo internũ hominem, vt vocatur. 2. Cor. 4. 16

hoc

hoc eſt, ſpiritum ipſius hominis Spiritu Dei vivificatum *Sed ſi ſpiritus.*) Correctio poſterior, qua corrigit & amplificat priorem illam: oſtendit enim per inhabitantem Chriſti ſpiritum, nō modo ſpiritum, hoc eſt, animā noſtram jā diſſoluto corpore ſupervivere, ſed etiā ſuo tēpore mortale iſtud corpus vivificandū per eundē Dei ſpiritum ſanctum in nobis habitantē, idque ex paribus demonſtrat, Is qui excitauit ipſum Chriſtum ex mortuis (qui primitiæ eorum qui obdormierunt factus eſt, 1. Cor. 15. 20.) vivificabit pariter mortalia corpora veſtra, per Spiritum quidem ſuum, ſed à reſurrectione illa Chriſti promanantem. *Nempe igitur.*) Hactenus digreſſio quædam fuit inde à verſ. 9. ad hunc vſque locum nunc redit ad inſtitutum, concluditque refutationem ſiue dehortationem, Nō eſſe viuendum ſecundum carnem: pro eo autem concludit, nos non eſſe debitores carni, hoc eſt, non obligari nos ad perſoluendum carni debitum aliquod, cum non ſimus jam carnales & carnis ſerui: Debitum autem ex eo definit, vt incedamus & viuamus ſecundum carnem: Eſt enim hæc deſcriptio quædam illius debiti. *Sed Spiritui*). Simul infert vel ſaltem intelligendam relinquit contrariam affirmationem ſiue exhortationem. Debitores ſumus Spiritui, &c. *Nam ſi ſecundum.*) Hoc eſt argumentum inſtitutæ dehortationis octauum, à ſtipendio & fine peccati, morte. Vide ſup. 6. 21. vbi dixit peccati, ſtipendium eſſe mortē. Illuſtratur à contrario fine contrarij, nempe vita, ſiquidem vixerint ſecundum Spiritum. *Corporis.*) Quam carnem vocauit initio verſus, nunc eodē ſenſu corpus vocat: nam corporis nomine intelligo corruptionem nō corporis modò, ſed totius hominis. Denominatur autem à corruptione corporis, vtpote partis craſſioris, in qua magis conſpicitur corruptio illa:

quem-

quemadmodum ſanctitas totius hominis denominatur à mentis puritate & ſanctitate, vt quæ ſit pars hominis purior, in qua magis percipitur puritas & mundities: Sed de hac re jam anteá ſæpiùs diximus. Porrò mortificare actiones corporis per Spiritum, eſt ſecundum Spiritum vivere. Nam qui vivit ſecundum Spiritum, una eademque opera mortificat actiones carnis, ſiue vitam ſecundum carnem deſtruit: nam idem Spiritus qui vivificat novum hominem, mortificat veterem hominem, ejuſque actiones eadem opera. *Quotquot enim.*) Immoratur in argumento illo à paribus in contrarijs, docetque eos, qui ſecundum Spiritum incedunt, victuros. Argumentum eſt à conditione eorum qui vivunt ſecundum Spiritum: Sunt enim illi Dei filij. Argumentatio eſt, Filij Dei vivent, & hæreditatem illam æternam conſequentur: Quotquot autem incedunt ſecundum Spiritum, ij ſunt filij Dei: Ergo quotquot incedũt ſecundum Spiritum, vivent. Aſſumptio eſt primo loco: Nam hæc pro eodem ſumo, Mortificare actiones corporis per Spiritum, &, Spiritu Dei duci: quotquot enim Spiritu Dei ducuntur, in ipſis eadem opera mortificantur actiones corporis. *Non enim accepiſtis.*) Oſtendit filios Dei eſſe, qui ejus Spiritu ducuntur, ex definitione quadam & natura ſpiritus illius quo ducuntur, & quem acceperunt: non eſt is Spiritus ſeruitutis rurſus ad metum, ſed Spiritus eſt Adoptionis. Spiritum ſeruitutis intelligit Dei quidem Spiritum, ſed nos in ſeruitutem redigentem, idque per legis prædicationem: ſeruitutem dico peccati & mortis, de qua ſeruitute & miſeria, ſatis fuſè dictum eſt à verſu 18. cap. 1. ad verſ. 20. cap. 3. Spiritus enim Dei, per legem convincit nos ſeruos peccati & damnationis. *Ad metum.*) Declaratio eſt Spiritus ſervitutis ex effecto ſuo, nempe metu, qui ex-

existit ex sensu seruitutis illius. Metus autem intelligitur futuri illius judicij, ad quod concluſi quasi & constricti, per legem & Spiritum hunc seruitutis, reservamur: nisi Dei misericordia in Christo liberemur. Spiritum autem Adoptionis, eundem illum Dei Spiritum intelligimus, sed respectu alterius & melioris in nobis effecti, nempe, testificationis quòd simus filij Dei per adoptionem, idq; per prædicationem Evangelij. Nam Spiritus Adoptionis ob id dicitur, quod testimonio suo obsignet in nobis adoptionē nostram: id quod apparet ex ver. sequenti. Eum quoq; spiritū declarat ex effecto suo in nobis, nempe libera ista voce, qua Deum dilatato quasi gutture inclamamus Patrem, quod effectū superiori illi planè cōtrariū est. *Qui ipse spiritus.*) Effectū hoc liberæ inclamationis nostræ resolvit in testificationem illam spiritus sancti, ob quā dicitur adoptionis spiritus, vt modo dictum est. Procedit invocatio ista cū libertate & fiducia ex hac Spiritus sancti testificatione: nisi enim ille priùs testaretur vna cum Spiritu nostro, nos esse Dei filios, hoc est, censeri in numero filiorum Dei, profectò non auderemus nos in ejus aspectum vel semel prodire, nedum tàm liberè eum patrem inclamare. Testatur autem cum Spiritu nostro nos esse Dei filios, dum corda nostra perfundit sensu quodam ineffabili, non vulgaris, sed paternæ charitatis, quali nimirùm prosequitur filium suum vnigenitum, in quo omnes nos adoptamur. Rom. 5. 5. Ioh. 17. 23. *Quod si filij.*) Hæc est propositio syllogismi, assūptioni ita explicatæ subiecta, Si filij Dei estis, viuetis, siue, quod id ē est, hæredes estis, nam hæreditas hæc est vitæ æternæ. *Hæredes quidem.*) Hæreditatem hanc definit primùm ex eo, cujus futuri sunt hæredes, nempe Deo patre: tum ex eo quocum unà futuri sunt hæredes, nempe Christo. Est ergo definitio

tio ex authore primùm: deindè, socio hæreditatis. *Si modo simul.*) Hæreditatis promissionem restringit conditione quadam afflictionum simul cum Christo hæreditatis socio, & fratre primogenito, perferendarum: hinc enim ait fore, vt simul cum eo glorificemur, siue participes hæreditatis fiamus, nam hæreditas illa est gloriæ. Ergo conditio est, q.d. si modo simul cum eo patiamur, in eum finem vt simul cum eo glorificemur, & consequamur illam hæreditatem: tum enim glorificabimur, & hæreditatem illam consequemur.

18 *Nam statuo minime esse paria quæ præsenti tempore perpetimur, futuræ gloriæ in nobis retegendæ.*

Nam statuo.) Ratio per occupationem cur debeamus pati simul cum Christo, vt simul cum eo glorificemur, est autem ex minori comparatione præsentium afflictionum & futuræ gloriæ in nobis olim retegendæ. Obijci enim potuit, Charè emitur illa gloria, quæ nō nisi tolerandis afflictionibus emitur: huic occurrit, respondetque ex minori comparatione, vt dictum est. Quantum autem excellat gloria illa futura, afflictiones huius vitæ verba Apostoli 2. Cor. 4. 17. satis indicant. Afflictiones enim ex eo extenuat ibi primùm quòd momentaneas eas vocet, deindè quod leues. Momentanea, inquit, levitas oppressionis nostræ. Gloriam deindè illam futurā amplificat, dū æternam illam dicit, d. mq; pondus eius esse dicit, & pondus καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν q.d. prorsus excedens omnem modum.

19 *Etenim res creatæ quasi exerto capite observantes, expectant revelationem filiorum Dei.*

20 *Nam vanitati res creatæ subiectæ sunt, non sua sponte, sed propter eum qui subiecit eas isti vanitati.*

21 *Sub spe quod & ipsæ vindicabuntur ex servitute &c.*

22 *Scimus enim omnes res creatas una suspirare, & vna parturire ad hoc vsque tempus.* 23 Neque

23 *Neque vero illæ solum, sed & ipsi qui primitias spiritus habemus, nosipsi, inquam, apud nosipsos suspiramus, adoptionem expectantes, id est, redemptionem corporis nostri.*

24 *Nam spe seruati sumus. Spes autem si cernatur, non est spes: quod enim quis cernit, cur speret?*

25 *Si vero quod non videmus speramus, nempe, per patientiam expectamus.*

26 *Itidem autem & Spiritus vnâ sublevat infirmitatem nostras: quid enim precemur vt oportet, non novimus: sed ipse spiritus interpellat pro nobis suspirijs inenarrabilibus.*

27 *Qui vero scrutatur corda, novit quis sit sensus Spiritus: quia secundum Deum interpellat pro sanctis.*

28 *Novimus autem, ijs qui diligunt Deum omnia simul conferre ad bonum, ijs videlicet, qui ex proposito ipsius vocati sunt.*

29 *Nam quos præsciuit, eosdem & prædestinauit, vt conformes fiant imagini Filij sui: vt is sit primogenitus inter multos fratres.*

30 *Quos vero prædestinauit, eos etiam vocauit: & quos vocauit, eos etiam iustificavit: quos autem iustificauit, eos etiam glorificauit.*

31 *Quid igitur dicemus ad hæc? si Deus pro nobis, quis contra nos?*

32 *Is quidem qui proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum, quî non etiam cum eo omnia nobis gratificabitur?*

33 *Quis intentabit crimen aduersus electos Dei? Deus is est qui iustificat.*

34 *Quis est qui condemnet? Christus is est, qui mortuus est: imo vero qui etiam excitatus est, qui etiam est ad dexteram Dei, qui etiam postulat pro nobis.*

35 *Quis*

35 *Quis nos separabit à charitate Christi? num oppressio, num angustia, num persequutio, num fames, num nuditas, num periculum, num gladius?*

36 *(Sicut scriptum est, Causa tua occidimur totum diem: habiti sumus velut oues destinatæ mactationi.)*

37 *Imo in his omnibus plusquam victores sumus per eum qui dilexit nos.*

38 *Nam mihi persuasum est neque mortem, neque vitam neque Angelos, neque Principatus, neque potestates, neque instantia, neque futura,*

39 *Neque sublimitatem, neque profunditatem, neque vllam rem aliam creatam posse nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro.*

Etenim res.) Dixit impares esse afflictiones præsentis vitæ gloriæ illi in futura vita retegendæ: nunc quia dubitari potuit de futura illa gloria, ideo certò reuelandam esse ac retegendam eam aliquot argumentis deinceps confirmat: estque hæc capitis pars tertia. Argumentum autem primum est ab expectatione totius creaturæ, id est, totius mundi, cœli & ornamentorum ejus, elementorum inferiorum, terræ & ornamẽtorum ejus. Ita igitur argumentatur: Res creatæ sollicitè observando expectant (notatur enim modus expectationis in verbo ἀποκαραδοκια;) expectant, inquam, revelationem filiorum Dei, i. revelationem illius adoptionis ac gloriæ filiorũ Dei. Nam filij Dei sumus, inquit Iohannes 1. Epist. 3. 2. etiam nunc, sed nondum patefactum est quod erimus. Ergò futurum est vt reveletur gloria filiorum Dei, quandoquidem expectatio ista creaturæ μετ' ἀποκαραδοκια;, id est, cum sollicita attentaque obseruatione, inanis esse non potest.

Αποκαραδοκιαν & ἐλπιδα conjungit Apostolus in Epist. ad Philippenses. cap. primo. versu 20. Est enim αποκαραδοκια Spes, sed cum attenta & sollicita observatione, cum quasi exerto capite observantes expectamus. *Nam vanitati.*) Ratio expectationis hujus creaturæ cum sollicita observatione, est à liberatione & vindicatione ex servitute & corruptione, cui subiectæ sunt res creatæ, in libertatem gloriæ illius filiorum Dei retegẽdæ, vel, ut verbo dicam, est à participatione gloriæ illius in nobis retegendæ. Liberationem autem istam, & participationẽ gloriæ filiorum Dei, Apost. nõ expressit, verùm satis intelligitur in causa hac cur Dei volũtate subjectæ sint vanitati & corruptioni res creatæ Est autẽ spes liberationis tãdẽ futuræ, quã fecit ijs Deus dũ ipsas vanitati subijceret. Quòd si hac spe liberationis futuræ Dei volũtate subjectæ sunt vanitati res creatæ, sequitur profectò eas vindicãdas esse ex seruitute, & participes futuras gloriæ filiorũ Dei. *Vanitati.*) Hanc vocat posteà, ver. 21. δȣλειαν τȣ φθορας .i. servitutem corruptionis, nam conditio hæc & status creaturæ corruptæ servilis est: servitus enim quædam est sub corruptione esse tanquam domina, non autem libertas. Nota igitur etiam cœlos ipsos in lapsu hominis corruptionẽ aliquam invasisse, à qua unà cũ terra olim purgandi sunt quasi igne & conflagratione, teste Petro 2. Epist. 3. 12. 13. *Non sponte.*) id est, non natura illa ejusque propensione, quam in creatione acceperunt (nam citra corruptionem & vanitatem res omnes creatæ sunt, cum sanctitate quadam ac bonitate naturæ,) sed propter Deum, vti nimirùm ejus voluntati ac imperio obtemperarent. Atque hic explicatur modus quo res creatæ subjectæ sunt vanitati, non natura, sed externa causa, Dei voluntate. *Sub spe.*) Causa est cur Dei volũ-

tate

tate ſubjectæ ſint vanitati res creatæ, nimirùm ſpes liberationis futuræ, quam tum ijs fecit Deus, cum eas vanitati ſubijceret. Atque hæc eſt illa ſpes quæ mouit creaturam vt ſeſe tum primùm ſubjiceret maledictioni propter Deum, ejuſque obſequium. Hæc eadem ſpes eſt quæ etiam conſolatur creaturam ſub vanitate & maledictione adhuc permanentem. *Scimus enim.*) Hactenus confirmata eſt expectatio creaturæ cum ſollicita obſervatione, nunc ad expectationem illam redit, eamque concludit: Expectationem autem hanc eſſe cum vehementi deſiderio ſimul & dolore: verbum συστενάζειν (ſuſpirandi) ſignificat: & eſſe eam cum ingenti dolore ſimul & deſiderio quaſi mulieris parturientis, verbum συνωδίνειν (vnà parturiendi) ſignificat. Verbum enim hoc ſignificat quidem deſiderium, ſed expreſſum atq; extortum dolore intolerabili. *Neque vero.*) Hoc alterum eſt argumentum reuelandæ in nobis ejus gloriæ, à vehemẽti deſiderio etiam hominum, ſed regenitorum: Proponitur autem per comparationem majorum, habitam nimirùm cum ſuperiori argumento. Non expectant res creatæ ſolùm gloriam filiorum Dei retegendam, ſed & nos, qui primitias Spiritus habemus, ſuſpiramus, adoptionem expectantes. *Primitias ſpiritus.*) Periphraſis eſt regenitorũ: Dicuntur autẽ habere, nõ tam Spiritũ ipſum, quám Spiritus primitias, quia regeneratio tantũ inchoata eſt in hac vita, neq; adhuc plenè habitat in nobis ſanctus Dei Spiritus, ſed tantũ primitias quaſi ejus & particulam accipimus in hac vita, quæ ſpẽ certam nobis facit fore tandem, vt quæ in nobis cœpit Dominus, ea perficiat: ficut olim primitiarũ oblatio vſũ totius acerui ſignificabat. *Adoptionẽ expectãtes.* Hæc eſt expectatio ſiue materia expectationis regenitorũ, cujus modus quidã præceſſit in ſuſpirijs, quẽadmodũ enim

expectatio creaturæ fuit cum seria obseruatione, cum suspirijs, & dolore quasi parturientis mulieris: ita etiam regenitorum expectatio est cum suspirijs & ingenti desiderio. *Id est Redemptionem.*) Adoptionem filiorum Dei definit per redemptionem corporis ipsorũ, id est, plenam liberationem à peccato & morte. Nam redemptio est quoq; in hac vita quam definit Apost. per remissionem peccatorum Ephes. 1.7. Col. 1.14. sed ea non est perfecta, qua remittitur tantùm reatus peccati, non etiam plenè liberamur à peccato hoc inhærente. Plena autem liberatio est, qua non modò à reatu peccati, sed ab ipso etiam peccato & peccandi necessitate plenè perfectéque liberamur: Eam vocat Apostolus, Ephes. 1. 14. ἀπολυτρωσιν τῆς περιποιήσεως quasi dicas liberationem vindicationis, quæ tum erit cum plenè vindicabimur in libertatem. Corporis nomine intelligit synecdochicôs, totum hominem peccato & morti saltem ex parte obnoxium, tantisper dum hic viuitur. *Nam spe.*) Occupatio est & digressio quædam ab instituto: dici potuit, annon jam consecuti adoptionem ac redempti sumus etiam in hac vita? Respondet Apostolus, decetque salutem ac redemptionem (perfectam intelligit) non esse in hac vita, idque argumento à spe ducto. Spes non est rei præsentis: At spe seruati sumus, hoc est, salutem nostram spe possidemus: Ergo salus nostra non est præsens: Rursus, perfectam intelligit. Assumptio primo loco est. *Spes autem.*) Propositionis ratio ab effecto, quod est ex rei ipsius præsentia, spei cõtrario: hic enim probatur spem non esse rei præsentis: Spes enim si cernatur? i. si sit rei quæ cernitur & quæ præsens est, nõ est spes: Ergo spes non est rei præsentis. q. d. Præsentia rei destruit spem, Ergo spes non est rei præsentis. *Quod enim.*) Ratio antecedentis rursus ab absurdo: Ridiculũ

est

est sperare quenquã id futurum, quod jam habet antè oculos. *Si vero.*) Conclusio est connexa cum propositione: quasi dicat, Cum igitur spes non sit rei præsentis (ejusdem enim sensus est quod ait: Si quod nõ videmus speramus) sequitur salutem nostram non esse præsentem, sed eam nos per patientiam expectare: rursus perfectam intellige. *Itidem autem.*) Redit ad argumenta certitudinis gloriæ: eitque hoc tertium argumentum gloriæ illius retegendæ, ab adjumento Spiritus sancti: Primùm est argumenti propositio his verbis: (Itidẽ & Spiritus unà sublevat infirmitates nostras:) deindè, est declaratio quædam propositionis hujus, in qua primùm infirmitatem nostram exponit, ignorantiam nimirùm precandi vt oportet, deindè adjumentum illud Spiritus exponit, interpellationem nimirùm Spiritus sancti pro nobis intercedẽtis suspiriis inenarrabilibus. Porrò interpellat spiritus pro nobis suspirijs, non quòd ipse Spiritus sanctus suspiret, sed quod moueat corda nostra ad suspirandum. Spiritus enim Dei sanctus operatur in cordibus nostris vehemens desiderium liberationis & salutis: accendit quoque alios affectus animi humani, vt gaudium, vt amorem, adeó vt ardeant supra modũm, & naturam communem longè exuperent, unde hoc loco suspiria dicũtur inenarrabilia, & 1. Pet. 1. 8. gaudium dicitur ineffabile ac glorioſũ. *Qui vero.*) Interpellationem hanc Spiritus pro nobis illustrat & commendat suo successu, ac fructu eo quem consequitur apud Deum cordium scrutatorem. Novit DEUS quis sit sensus Spiritus, id est, quis sit ille motus per Spiritum suum in corde humano excitatus. Hæc Dei periphrasis rationem quandam continet, cur noscat Deus quis sit sensus Spiritus sui, nempe, quia scrutator est cordium. Porrò, noscere hoc loco, non est simpliciter intelligere,

sed assentiri Spiritus sui sensui ac desiderio. *Quia secundum Deum.*) Ratio hujus successus ac fructus, est à modo interpellationis: Interpellat secundum Deum, id est, iuxta regulam ac præscriptum divinæ voluntatis: quod quidem est piè & sanctè, non autem ex corrupto aliquo affectu, neque ob finem aliquem malum interpellare. Spiritus enim Dei sanctus, sanctificando corda & affectus nostros, id præstat, vt benè & sanctè moveantur: hoc enim est id quod ait (secundum Deum) Vt 2. Cor. 7. 10. secundum Deum dolor dicitur, nempe is, qui sanctè concipitur, opponitur autem dolori mundi: nempe ei quē solet concipere mūdus, hoc est, prophani in mundo, qui ex corrupto animi affectu, & ob finem non bonum dolent, cujusmodi fuit dolor profani illius Esaui, Heb. 12. 17. *Novimus.*) Argumentum revelandæ gloriæ quartum, à communi ope & auxilio rerū omnium: Res omnes promovent salutem eorum qui diligunt Deum. Sub his rebus comprehendit etiam afflictiones ipsas, & adversas res quascunque. Quos sanctos vocauit proximè, nunc diligentes Deum appellat. Per dilectionē dei intellige fidem, quæ ardenti cum amore Deum amplectitur. Nam vnà cum apprehensione illa fidei, accenditur amor, accenditur lætitia, & totum cor quasi exardescit. *Iis videlicet.*) Definitio quædam est eorum quos paulò antè dixit Deum diligere: cui subest ratio quædam instituti, à modo nimirum vocationis ipsorum vel, vt apertiùs dicam, ratio est à definitione eorū qui diligunt Deū: est autē quòd vocati sunt ex proposito ipsius Dei: ex decreto Dei immutabili: q. d. vocatio eorū nititur æterno Dei proposito, tāquam inviolabili fundamento, non autem temerè accidit, ac proindè firmissima est ac immutabilis. Nam ex vocationis modo innuit ejus firmitatem: ex qua sequitur diligētibus Deum omnia conferre

ferre ſimul ad bonum. Si enim ſecus fieret, vocatio Dei excidere poſſet. De firmitate vocationis Dei vide Rom 11.29. Dona & vocatio Dei ejuſmodi ſunt, vt eorum ipſũ pœnitere nõ poſſit. De vocatione ex propoſito, vide 2. Tim. 1.9. Et vocavit nos, inquit, non ex operibus, &c. *Nam quos præſcivit.*) Occaſione proximi argumẽti à definitione, quæ continet modum vocationis eorum qui diligunt Deum, videlicet vocationem ex propoſito Dei, argumẽtum glorificationis futuræ petit, à primo ipſius fundamento & ſumma cauſa, nempe Dei præcognitione. Eſt autẽ hoc revelãdæ gloriæ argumentum quintũ. Senſus eſt, q.d. Nam, vt in hoc Dei æterno propoſito inſiſtam, argumentumq; inſtituti præſentis petam à primis illis fundamentis, Quos præcognovit, eos glorificavit: At diligẽtes ſe præcognovit, Ergo diligẽtes ſe glorificavit: jam, inquam, glorificavit decreto ſuo æterno, glorificabit etiam reipſa, ſuo tempore, cujus glorificationis futuræ etiã arrhã dedit ſanctificationẽ hanc, quæ inchoatur in hac vita. Eſt igitur hic, quẽ dixi, præcipuus ſyllogiſmus. Propoſitio tractatur Sorite, & argumẽti genere quod vocãt à primo ad vltimũ: ſimile illi quod fuit ſuprà cap. 5. in hunc modum. Quos præcognovit, eos prædeſtinavit, quos prædeſtinavit eos vocavit, quos vocavit eos juſtificavit, quos juſtificavit eos glorificavit: Ergo à primo ad vltimum, quos præcognovit, eos glorificavit. Revocari poteſt iſta coacervatio in vnum præcipuum ſyllogiſmũ, hunc nimirũ, quos juſtificavit eos glorificavit, quos precognovit, juſtificauit, Ergo quos præcognovit, eos glorificavit. In aſſumptione hujus ſyllogiſmi explicãda verſãtur reliqua media. Nã quos præcognovit, eos juſtificavit, quia quos præcognovit eos vocavit rurſus quos præcognovit eos vocavit, quia quos præcognovit eos prædeſtinauit. Eſtq; hæc propoſitio prima

Præscivit.) Præscientia Dei, est in mente divina notitia quam habet nostri ab æterno: neque ea tantùm nuda notitia, verùm qua novit nos Deus ab æterno eo modo quo amicus novit amicum suum. Ideoq; 2. Tim. 2.19. dicitur Dominus novisse qui sui sunt, amici, scilicet, sibique chari. Notitia autem amici hominis, est cum propensa voluntate erga amicum suum. Ita Dei illa quæ ab æterno est notitia, habet conjunctam dilectionem, voluntatem & eudocian. De hac Præscientia Dei speciali loquitur Rom. 11.2. Ex hujusmodi deindè notitia suorum, quæ est ab æterno, sequitur prædestinatio ad vitam, quæ hoc loco includit electionem Dei, quæ prædestinationis illud decretum propriè ac suapte natura sequitur. Sed vt semel de his Dei beneficijs, déque eorum ordine dicamus, sic paucis habe. Primùm est prognôsis quæ est conjuncta cum eudocia, hoc est, benevolo affectu voluntatis Dei. Hæc autem duo, Præscientia in mente Dei, & eudocia in voluntate, conjuncta, efficiunt specialem illam, quam diximus, notitiam Dei, quæ ab æterno est erga suos. Præscientiam sequitur hoc loco προορισμος Prædestinatio, quæ est prothesis sive propositum de præcipuis creaturis, deque earum fine. Cum autem finis sit duplex, vita & mors, duplex quoque erit prædestinatio, vna ad vitam, altera ad mortem. Hoc autem loco intelligenda est prædestinatio ad vitam, quam sic expressit (Prædestinavit vt fiant conformes imagini filij sui, nempe in gloria. Est autem Prædestinatio ad vitã ex eudocia, eoque differt à prædestinatione ad mortem, quæ est ex Dei odio. Prædestinationem ad vitam, sive decretum vitæ natura sequitur electio, quæ voluntatis divinæ propriè est, cũ prædestinatio propriè sit métis & judicij. Hic autem in prædestinatione includitur electio in eaque intelligitur.

Hæc-

Hactenus de præscientia & prædestinatione, quæ ab æterno sunt. Prædestinationem sequitur vocatio in tempore. Vocat nos Deus efficaciter, dum & offert justitiam & vitam credenti in Christum crucifixum, id est sub conditione fidei in sanguine ejus, & fidem illam in Christum accendit in nobis per verbum & spiritum suum. Vocationem sequitur justificatio: Iustificat autem nos Deus postquã credidimus in Christum, eiusq; mortem & meritum nobis per fidem applicauimus: tum enim Deus propter satisfactionem Christi, qua satisfactum est justitiæ ipsius, & propter meritum illius satisfactionis, quæ non tantùm plenè satisfacit justitiæ Dei pro peccatis nostris, sed etiam, quæ est illius personæ dignitas, promeretur nobis justitiam & vitam, propter hoc meritum, inquam, pronunciat nos justos in illius justitia, eamque nobis imputat. Iustificationem sequitur glorificatio, cujus initium est sanctificatio ista in hac vita: ad hanc glorificationem prædestinati sumus ab æterno. Media autem implendæ hujus prædestinationis ad gloriam sunt vocatio & justificatio, ad quæ etiam est prædestinatio: vnde dictum est, vers. proximè superiori (ex proposito Dei vocati sunt.) *Vt conformes.*) Conformitas hæc est ad imaginem gloriæ filij, non autem ad imaginem afflictionum filij: Nam & coaceruatio ista tendit ad glorificationem probandam, vt dictum est suprà, & finis hujus conformitatis, qui subjectus est in textu, idipsum evincit, Vt is sit, inquit, primogenitus inter multos fratres. Prærogativa autẽ hæc primogeniti est in gloria, vt appareat ex Col. 1. 18. quo loco prædicat Christi gloriam his verbis, Estque caput corporis Ecclesiæ, principium & primogenitus ex mortuis, vt in omnibus primas teneat. Porrò mihi videtur prædestinatio ista ad conformitatem imaginis filij ipsius, eadem

dem eſſe cum prædeſtinatione ad adoptionem filiorum Dei per Iesum Christum, de qua Eph.1.5. Conformitas enim hæc eſt in gloria & dignitate filiorum Dei. *Vt ſit Primogenitus*) nempe hoc ipſo quod habeat multos conformes imagini ipſius: Nam hoc ipſo elucet primogenitura Christi ejuſque gloria, quod alios habeat ad imaginem quaſi ipſius efformatos, hoc eſt, adoptatos in filios per ipſum. *Quos vero prædeſtinauit.*) nempe, ad gloriam & vitam æternam. Loquitur enim de prædeſtinatione ad illud vltimum omnium beneficiorum, quæ tamen includit in ſe prædeſtinationem ad media, vocationem, & juſtificationem.

Quia locus hic inſignis eſt, continetque auream quaſi catenam beneficiorum Dei omnium breviter comprehenſorum, certoq; ordine enumeratorum, ſumpto initio à primo, & facto deinceps per media progreſſu ad vltimum: Ideò ad brevem illam analyſin ſtatui adjicere ſingulorum beneficiorum explicationem paulò fuſiorem, ſimulq; capitum nonnullorum doctrinæ quæ ſparſim occurrunt in hac Epiſtola, quæq; ad vnum aliquod beneficiorum hic comprehenſorum referri poſſunt. De his itaque dicemus: atque ita quidem dicemus vt cenſuræ ac caſtigationi piorum ac eruditorum quorumcunq; relinquamus locum. Agamus igitur primùm de præſcientia ſimul & prædeſtinatione Dei.

De Præſcientia & Prædeſtinatione Dei.

Προγνωσις ſive præſcientia Dei in genere, eſt omnium creaturarum. Heb. 4. 13. Nec eſt vlla res creata quæ non eſt in conſpectu illius. Eſt autem in genere, προγνωσις ſive præſciétia Dei ea, qua ſimplici intel-

lectu

lectu præscit, sive præcognoscit omnes res creatas. Προγνωσεως nomen specialiter accipi solet & κατ' ἐξοχὴν pro illa προγνωσει quæ est eorum nominatim qui sunt Dei. vt Rom. 8. 29. Nam quos præscivit, eosdem & prædestinavit, sic 1 1.2. 2. Tim.2.19 .Novit Dominus qui sunt sui. Prognôsis hæc propriè dicta, est cum dilectione cordis, & eudocia ex qua pendet prædestinatio ipsorum, vt postea dicemus. Προγνωσιν illam sive præscientiam generalem sequitur prothesis sive Dei propositum, quod etiam βουλη, sive consilium, vulgò etiam decretum vocatur: Vnde Rom.8. 29. Quos præscivit eos prædestinauit, id est, ex proposito elegit, ita enim eo loco accipitur prædestinationis nomen: sed de hoc postea. Est autè prothesis, sive consilium Dei, judicium quasi mentis divinæ de rebus omnibus creatis, & præcognitis: quod quidem judicium fit secundum voluntatem ipsius, non autem secundum causam aliquam in creaturis ipsis præviſam. Atque hoc est quod dicit Apostolus Ephes. 1. 11. cum loquitur de consilio illo Dei generali quod res omnes respicit: Omnia, inquit, efficit ex consilio voluntatis suæ. Ecce consilium Dei voluntati ipsius tribuit, ex eaq; pendere significat. Idem innuit ibidem vers.9. dum dicit, κατ' ευδοκιαν quam proposuerat in sese, id est, secundum propositum benevolétiæ suæ, quod est ex se, non autè causam habet extra ipsum in nobis. Idem denique intelligit, Ro.9.11. cum dicit, Vt propositū Dei, quod est secūdum ipsius electionē maneret. &c. Nam electionē eo loco pro voluntate Dei accipio: opponit enim eam operibus ibidem. Ergo propositum Dei est ex volūtate ipsius, & quicquid decernit illud vult, etsi non contrà, quicquid vult illud statim decernit: vult enim & approbat salutem omnium.

Est

Est enim servator omnium hominum maximè verò fidelium. 1. Timoth. 4. 10. & Deus vult omnes homines salvos fieri. 1. Tim. 2 4. vult, inquam, salutem etiam reproborum, quia salus creaturæ in se res bona est: verùm non decernit eam, imò verò decernit mortem ac perniciem eorum. Latiùs igitur patet voluntas decreto: Estque voluntas quædam volens ac approbans simpliciter, quædã verò etiã decernens. Decernentem rursus duplicé esse videbimus posteà, est enim vel decernens effectivè, vel decetnens permissivè. Propositum Dei re spectu præcipuarum & rationalium creaturarum dicitur Prooriſmos sive Prædestinatio Est autẽ prædestinatio propositum sive decretum Dei de præcipuis creaturis, deq; earum fine præcipuè: Vnde & nomen prædestinationis sumptum est à destinato fine: Quòd si de fine est, est etiam de medijs omnibus ad finem tendentibus, sed præcipuè est de fine. Ergo ex finium differentia prædestinationis quædam divisio est facienda. Aliqua enim est prædestinatio quorundam ad vitam æternam: Aliqua rursus est aliorum ad mortem æternam. Vtramq; hanc prædestinationem simul complexus est Apostolus. 1. Thes. 5. 9. Non, inquit, constituit nos Deus ad iram, sed ad acquirendum salutem per Dominum nostrum Iesum Christum: Prædestinatio igitur ad vitam, est ex eudocia sive dilectione Dei prædestinatio: De hac prædestinationis specie vide Rom. 9. 22 De hac differentia beneplaciti, sive dilectionis vide Ephes. 1. 5. Ro. 9. 13. quo loco Iacob, inquit, dilexi. Hæc autem dilectio sive eudocia, ex qua pendet specialis ista prædestinatio eorum qui sunt Dei, conjuncta est cum eorum Præscientia, vt suprà monuimus. Prædestinatio ad mortem, est ex odio Dei prædestinatio. Hanc differentiam vide. Rom 9. 13. Esau vero odio habui. De hac

præde-

prædestinationis specie vide Rom. 9.22. & Iud. 4. Est autem hæc prædestinationis species non simpliciter decreti nomine appellanda, sed secundum quid, cum prior illa prædestinatio ad vitam, sit ac dicatur decretū simpliciter. Sed de hoc posteriùs. Propositum generale sive βουλην, hoc est, consilium Dei de creaturis suis, sequitur voluntas Dei in genere de ijsdem: Item prædestinationem Dei, quam diximus respicere præcipuas creaturas, sequitur divinæ voluntatis functio in specie. Prædestinationem ad vitam, hoc est, priorem illam prædestinationis speciem sequitur ἐκλογη sive electio eorum, quos decreto suo ad vitam prædestinauit: Ordinem hunc habes Eph. 1.4.5. Elegit &c. postquā prædestinavit. Nam electio nihil aliud est, quā volūtatis divinæ functio in eligendis ab æterno & segregandis à reliquo mundo ijs, quos ab æterno vitæ adjudicavit. Nam etiā ab æterno Deus præcipuarum creaturarū delectum fecit, & hominum alios ab alijs ab æterno & cum nondum essent in rerum natura segregavit. Huic electioni ab æterno respondet vocatio in tempore (de efficaci loquor) quæ nihil aliud est reipsa, quam electio quædā quorundam hominum & evocatio eorum ex reliquorum numero, estq; illius electionis quæ ab æterno fuit complementum & exsequutio in tempore. Predestinationem ad mortem, id est, alteram illam prædestinationis speciem, sequitur reprobatio, quæ nihil aliud est, quam divinæ voluntatis functio quædam, in abjiciendis ijs & repudiandis, qui jam ad mortem sunt prædestinati. Huic respondet abjectio in tempore de qua Ro. 11.1. Num igitur, inquit, abjecit Deus populum suum. Abjectio hæc in tempore opponitur vocationi in tempore, estque complementum quoddam & exsequutio abjectionis illius quæ ab æterno fuerat.

Prædestinatio ad mortem, quomodo decretum vocetur.

Decretum Dei, quod prædestinationem vocavimus duplex est: vel est decretum ἁπλῶς, simpliciter: vel est decretum κατα τι secundū quid. Decretū simpliciter voco quod simpliciter & propriè eo nomine appellatur. Decretum autē simpliciter eo nomine vocatur, cum Deus decernit & vult aliquid simpliciter, cujus etiam ipse efficiens est propriè ac præcipuè suo tempore: Vndè etiam decretum effectivum vocari potest. Hujusmodi decretum est salutis præcipuæ creaturæ, & bonorum omnium mediorum quæ tendunt ad salutem: item substantiæ, vt ita dicam, omnium actionum & qualitatum tam bonarum quam malarum Itaque ad hoc genus decreti pertinet prædestinationis illa species quæ est ad vitam, idque non tantùm respectu qualitatis bonæ sive bonitatis quæ est in salute & medijs bonis ad eam tendentibus (etsi quidem ejus respectu prædestinatio illa ad vitam propriè dicatur decretum simpliciter,) sed etiam respectu ipsius substantiæ salutis, & mediorum, quæ qualitati bonitatis subjecta est. Decretum autem secundum quid voco quòd non simpliciter & propriè decreti nomine vocatur, sed secundum quid, & cum adjecto, decretum permissionis. Causa enim deficiens non propriè ac simpliciter causa est. Est autem tum cum decernit & vult aliquid Deus, at non simpliciter: verùm decernit & vult permittere vt illud fiat: Ideoq; etiam suo tempore non ipse efficit id propriè, sed permittit vt fiat à malis instrumentis. Vnde etiam decretum permissivum nominari potest. Hujusmodi decretū est interitus creaturæ & malorū omnium mediorum, quæ tendunt in interitū, cujusmodi sunt excæcatio, induratio, peccata

tã deniq; omnia. Sed horum est decretum permissionis nõ vt mala sunt: (est quidẽ fateor respectu malitiæ & anomiæ, quæ est in illis rebus, non autẽ respectu substantiæ ipsarum rerum & actionũ: cujus, vt paulò ante diximus, decretũ est simpliciter dictum:) verùm non est decretum permissionis malitiæ, quà malitia est: cũ Dei respectu, sive ab æterno decernat eam malitiam permittere, sive in tempore eam permittat, jam non malitiæ, sed bonitatis rationẽ habeat: quod enim decernit Deus permittere, & quod permittit, ob aliquem finem bonum, vt illustrationẽ gloriæ justitiæ suæ, id facit. Quamobrem respectu Dei, qui in decernendo permittere, & permittẽdo, finem perpetuò bonum intuetur, tenebræ in lucem evadunt & malitia illa in bonitatem, vtpote peccati pœnam, & gloriæ divinæ medium. Ideoque Apostolus 1. Thess. 5. 9. cum de hoc permissionis decreto loquitur: Non constituit nos, inquit, ad iram: id est, ad pœnam & malum pœnæ. Ex quo apparet decretum permissivum esse mali, non culpæ, & vt malum est, sed pœnæ, ac proinde vt boni rationem habet. Cum itaque decretum secundum quid sit interitus & mediorum malorum eo tendentium, profectò prædestinatio illa Dei, quam diximus ad mortem, non est decreti nomine simpliciter dicenda, sed secundũ quid, & cum adjecto permissionis. Loquor autem, vt attigi paulò antè, non de substantia actionis interitus, vel malorum mediorum ad interitum tendẽtium, verùm de malitia quæ est quasi qualitas, deformitas, & anomia in ipsa actione: estq; à malo instrumento. Nam perditio tua ex te est Israel. Respectu hujus malitiæ prædestinatio ad mortem decretum est, non simpliciter dictum, sed secundũ quid, & permissionis decretũm. Quod autẽ ad ipsam substantiã & interitus, & malorum eo tendentium attinet, eam

vt suprà admonui, dicitur decernere Deus simpliciter & effectivè, non autem secundum quid & permissivè. Sed nos cum de interitu creaturæ & malis ac peccatis eò tendentibus loquimur, maximè in his intelligimus qualitatem & malitiam, à qua tanquam forma quadam sua propriè nominantur. Interitus enim obtinet nomen suum à forma illa & qualitate malitiæ, vt & peccatum quodcunq; nomen habet à malitia in actione, vel qualitate subjecta: Res denique omnes à formis suis nominantur. Quare cum dicimus prædestinationem ad interitum, interitus nomine intelligimus malum quiddã, Prædestinatio itaque ad interitum erit decretum non simpliciter, sed secundum quid & permissivum. Ex his quæ diximus videmus permissionem Dei, qua permittit interitum creaturæ & media mala eò tendẽtia, non esse, vt de ea loquuntur nõnulli, leve aliquid, & Deo indignum, cum & permissio illa malitiæ quæ est in rebus iis, ab æterno Dei decreto sit, sed permittente. & substantia ipsa actionis interitus & malorum mediorum eò tendentium à decreto Dei sit, quod simpliciter ita dicitur: quo nimirum statu it ipse efficere actionum substantiam, quam etiam efficit suo tempore. Efficit autem eam per instrumenta mala, dum nimirum secreta quadam & efficaci potẽtia sua agitat illa & movet suo arbitratu: dum autẽ movet non mutat, non illuminat mentes, non flectit voluntates Spiritu suo sancto, sed movet ea qualia sunt suopte ingenio, hoc est, vt sunt & manent mala & perversa: permittitque, dum movet ea, suæ malitiæ ac perversitati: Atque hinc dicta est ea, quam vocamus, permissio. Ex ijs quæ diximus rursus videmus malum, quà malum est, nullo modo à Dei decreto esse, ne à decreto quidem permissionis: vt neque malitiam, quà malitia est Deum in tempore vel efficere vel permitte-

re,

re, cum permissio malitiæ sit, non quidem vt mali rationem habet, sed vt boni: vtpote pœnæ peccati, qua satisfit justitiæ divinæ, & medij subservientis divinæ gloriæ. Quid igitur, inquies, si nullo modo à Deo proficiscatur malitia, qua malitia est, annon Deo simpliciter nolente & invito fit malitia qua talis? Respondeo non sequi, præsertim cum ea ipsa malitia à Deo permittatur, idque ex decreto æterno. Quod si quidem Dei permissione & quasi bona venia non fieret illa malitia, ita vt ne tantillum quidem ejus efficere posset malum instrumentum sine ipsius permissione, tum profectò videri posset invito Deo ea malitia fieri, & Deum vim aliquam perpeti à malo instrumento: Nam ἀκούσιον est βίαιον, & qui invitus aliquid facit vel patitur vis illi affertur. Verùm cum non nisi Dei permissione fiat ea ipsa malitia, quanquam non qua est malitia, sequitur non invito Deo eam fieri. Nam sola illa ratio & consideratio malitiæ, qua nimirum, malitia est, non facit invitum, neque efficit vt invito Deo fiat malitia. Respectus enim quicunque rei ipsi adveniens non facit statim vt invito aliquo dicatur res illa fieri: sed res ipsa, si fiat neque volente aliquo, neque etiam permittente, jam invito eo fieri dicetur: verbi gratia, si carnifex condemnatum à Iudice & ipsi traditum reum ex odio interficiat, jam illa actio respectu carnificis mala est, neque tamen invito judice fieri dicetur ob illum respectum & rationé quæ est à malo instrumento. At si carnifex reum non priùs condemnatum è Iudicis manu rapiat ad mortem, jam profectò invito Iudice illud ab eo fieri dicetur. Ergo, inquies, neque decernente Deo aliquo pacto: hoc est, neque effectivè, neque permissivè: neque etiam volente aliquo pacto, hoc est, neque approbativè, neque, vt sic loquar, decretivè, malitia illa, qua malitia est, fiet?

Respondeo id ita quidem esse, neque enim necesse est vt quamvis res omnes à Deo decernente & volente aliquo certè modo sint, vt, inquam, res illæ statim sint à Deo ejusque decreto & voluntate, qua tales sunt, aut qua hunc vel illum respectum induunt contrahuntque à vitioso & corrupto instrumento aliquo. Neque tamen propterea sequitur aliquid detrahi de illa majestate, cum hoc quod neque decernat hoc vel illo modo neque velit omninò Deus malum, qua malum est, vel quod malum qua malum est eo nolente & aversante fiat, signũ sit non alicujus impotentiæ & imbecillitatis in Deo: verùm voluntatis sanctissimæ, quæ non potest ad aliquid, quod quoquo pacto coinquinatum est, & quantulacunq; labecula aspersum, qua tale est, applicari. Simile est illud quod respõderi solet ad id quod objicitur Deũ multa facere nõ posse: verbi gratia, non posse sibi paré facere: huic, inquã, responderi solet nõ esse istud signũ imbecillitatis in Deo, sed immutabilis voluntatis.

De Vocatione.

VOcationem, eamque efficacem, in duobus dicimus esse positam. Psal. 27. 8. Zach. 13. 9. primùm in oblatione justitiæ & vitæ æternæ, idque in fœdere gratiæ ac Evangelio sub conditione certè secundaria fidei nostræ in Christum crucifixum: atq; hæc pars vocationis prior Dei respectu dicitur: Deus enim is est qui offert beneficia illa in fœdere suo. Altera pars vocationis efficacis est respectu nostri: qua nimirũ nos recipimus conditionem illam fidei in Christum: atque in eum crucifixum credimus: eoque efficimus vt noster fit Christus cum ipsius beneficijs in fœdere oblatis. Vtraque hæc pars vocationis ex Dei gratia est: ex gratia enim primũ est, quod vel incogitantibus nobis offerat justitiam & vitam

vitam per Christum fide apprehendendum: ex gratia deinde est, quod nos credamus in Christum. Nam idē Deus qui offert beneficia illa sub conditione fidei, vna eademq; opera accendit in cordibus nostris fidem illam per Spiritum suū sanctum. Spiritus enim Dei comitatur promissionem illam in fœdere, & doctrinam Evangelij, eamq; in cordibus nostris obsignat, fidem in ijs ingignendo. Cum autem vocatio nostra sit liberatio à potestate tenebrarum ac translatio in regnum filij sibi dilecti. Colos. 1. 13. profectò doctrina tenebrarum et peccati, item Liberi arbitrij, & omninò conditionis nostræ gratuitam vocationem antecedentis, ad doctrinā hanc vocationis pertinet. Deinde, cum vocatio nostra cernatur in pangendo nobiscum novo fœdere. (Vocat enim nos Deus dum promittit justitiam & vitam in fœdere gratiæ, dumque annunciat per ministros suos Evangelium suum, quod nihil aliud est quàm fœderis gratiæ explicatio:) Ideò doctrina fœderis Dei ad vocationis doctrinā annectenda est. Tertiò cum efficax vocatio sit, non tantum cum Deus nos vocat: sed etiam cum nos fide Deo vocanti respondemus ad doctrinam vocationis adjungenda est quoq; doctrina fidei. Quartò, cum in fidei effectis in primis numerentur spes & resipiscentia: quare de ijs quoque agendum in doctrina vocationis. Quintò, cum Sacramentum sit sigillum, quo confirmatur fœdus gratiæ, & Evangelium, quod est fœderis explicatio, & doctrina quoque Sacramenti ad doctrinam vocationis referenda est. Sextò denique, cum Ecclesia Dei non modo ex vocatione tanquam causa sua efficiatur, sed ab ea quoq; nomen suum obtineat: Est enim Ecclesia cœtus vocatorū vel evocatorum è reliquo mundo, ideò doctrina Ecclesiæ doctrinæ vocationis accensenda est. Quamobrem, vt verbo

dicam, cum doctrina vocationis simul trademus doctrinam de peccato, de Libero arbitrio, de fœdere Dei, de fide, de spe, de resipiscentia, de Sacramẽto, de Ecclesia, de his, inquam, omnibus paucis sententiam nostrã afferemus, quantum necesse videtur ad locum hunc Pauli intelligendum.

De Peccato.

PEccatum in genere est quicquid pugnat cum lege Dei. 1. Ioh. 3. 4. Ergo peccati ratio et forma est anomia, sive pugnantia cum lege Dei. Peccatum, vt vulgò solet accipi, est quiddam compositum, constatq; subjecto sive materia, & forma. Subjectum peccati est vel qualitas quædam, vel actio. Forma est anomia in illa qualitate & actione. Quod ad subjectum peccati attinet, sive id qualitas sit, sive actio, cum sit ens quoddam, ac proinde à Deo authore, in sese bonum est, per accidens autem est malum, pugnatque cum lege Dei: hoc est, ratione mali instrumenti quo vtitur Deus in producenda illa, vel qualitate, vel actione. Ergo illa forma, quam dicimus peccati, accidentaria est, cum qualitas ipsa & actio simpliciter & in essentia sua bona sit. Nam omne ens, vt ens est, à Deo est, & bonum est propriè ac per se. Vt enim paulò altiùs hoc repetã, omnes hæ qualitates & actiones quæ peccata nominantur, duplicem habent formam, vnam per se, alteram per accidens. Forma earum per se, vt entia sunt, & à Deo sunt, est bonitas: Omnem enim entitatem, vt entitas est, sequitur bonitas: Alteram verò habent per accidens, vt ab instrumentis malè affectis, & aliud quid à gloria Dei respicientibus fiunt. Forma per accidens est malitia quædam, sive anomia in qualitate & actione. Anomia autem ista & malitia in qualitate vel actione ex aliqua trium causarum

sa rum

ſarum exiſtit: Primùm enim anomia eſt, cùm actio vel qualitas non fit ſecundum legem & mãdatum Dei, tum enim eſt anomia, eaque ſæpe manifeſta. Nam manifeſta ſunt opera carnis, quæ ſunt adulterium, ſcortatio, & cæt. Paul. Gal. 5. 19. Deinde anomia eſt, ſi à corde malo & infideli proficiſcatur qualitas illa aut actio: Hanc continuò ſequitur altera cauſa anomiæ, cum eaque inſeparabiliter conjuncta eſt, nempe, quia inſtrumentum malè affectum Dei gloriam non reſpicit in illa qualitate vel actione producẽda, ſed finẽ aliquẽ ſuum. Atque his tribus de cauſis anomia exiſtit: Nam Lex Dei requirit vt tum ſecundum Dei ſolius mandatum fiat actio vel qualitas, tum vt fons actionis ac qualitatis purus ſit, tum deniq; vt ad Dei gloriam ipſæ referantur, quemadmodũ Apoſtoli Legis præcepta interpretantur, qui non tantùm requirunt in actionibus externam cum lege Dei conformitatem, ſed fidem tanquam fontem omnium actionum, & gloriam Dei tanquam finem earum. Quicquid ex fide non eſt, peccatum eſt. Rom. 14. 23. Sine fide fieri non poteſt, vt quiſquam Deo placeat. Heb. 11. 6. Sive editis, ſive bibitis, ſive quid facitis, omnia in gloriam Dei facite. 1. Cor. 10. 31. Huc pertinet quod paſſim dicitur: (hoc facite in Domino.) Concedo interea non in omnibus peccatis reperiri ſimul tres cauſas iſtas. In omnibus autẽ reperiuntur duæ ex his neceſſariò. Nam in omnibus anomia eſt, & propter impurum fontem ex quo manat vel qualitas vel actio mala, & propter neglectam Dei gloriam tanquam finem, quæ ſuperioris cauſæ perpetuò comes eſt. Ergo ex tribus his cauſis exiſtit anomia in peccato: Ex totidẽ cauſis & ijs quidem his contrarijs exiſtit, vt ità dicam, ennomia, ſive conſenſio cum lege in bono opere: vel enim eſt propter mãdatum Dei, vel propter fontis puritatẽ, vel deniq; prop-

ter finem Dei gloriam, quæ superioris perpetuò comes est. Sed de his aliàs. Atque hæc de peccato in genere.

Peccati prima divisio est in Originale & Actuale, vt vocantur vulgò. Originalis peccati membra sunt tria, Primum est defectio illa prima interna & externa, non tantùm primi hominis Adami, sed nostrum omnium in Adamo: Secundum est privatio bonitatis sive sanctitatis secundum imaginem Dei ad quam creatæ fuerant singulæ facultates animæ nostræ: fuit autem ea sanctitas instar animæ cujusdam in singulis facultatibus quæ dedit ijs vitam esse, & qua amissa illæ omnes mortuæ & sunt & dicuntur. Ephes. 2. 1. Colos. 2. 13. Item abalienatæ dicuntur à vita Dei. Ephes. 4. 18. Tertium est præsentia contrariæ qualitatis & dispositionis malæ in singulis animæ facultatibus, estque nihil aliud quam imago Diaboli succedens in locum imaginis illius Dei deperditæ. Peccati originalis ratio & forma in hisce omnibus & singulis mẽbris est anomia: neq; enim vel defectio illa prima, vel carẽtia, vt sic dicam, qualitatis bonæ, vel denique cõtrariæ illa qualitas præsens, peccata sunt dicenda per se aut secundum suam (vt ita loquar) entitatem nam secundum entitatem suam, & vt sunt aliquid, à Deo sunt: ita omnia. Defectio enim illa & interna, (quæ est interna quædam mutatio omnium facultatum animæ ab imagine Dei, quæ deperditur, in imaginem Diaboli quæ introducitur) & externa, est à Deo secundum essentiam suam: cum Deus sit omnis motus & actionis, vt actio est, efficiens principalis. Quod ad reliqua duo, videlicet, imaginem Dei deperditam, & imaginem Diaboli introductam, sunt quidem res motui illo & interna præsertim defectione factæ: vt igitur motus ille est à Deo secundum essentiam suam, ita & res motui illo factæ, vt sunt res quædam, à Deo sunt:

Pri-

Privatio enim illa imaginis Dei aliquid esse cenſetur, & pro ente quodam habetur, vt & privationes aliæ quæcunque. Eſt etiam vtrunque horum à Deo vt rationem habet pœnæ inflictæ propter primam illam defectionem. Non ſunt igitur iſta peccata per ſe & ſecundum entitatem ſuam, ſed tantùm per accidens peccata ſunt: hoc eſt, ratione anomiæ quam contrahunt vitio mali inſtrumenti, ſive Diaboli, ſive hominis. Ergo peccatum originale vel ſic ex partibus ſuis & materialiter, vt loquuntur, definiendum eſt. Peccatum originale eſt defectio interna & externa, cum carentia primævæ illius ſanctitatis, & præſentia contrariæ cum lege pugnantis & ανομιᾳ defectionem illam ſequentibus. Vel ſic formaliter definiendum eſt: Peccatum originale eſt anomia in defectione illa prima, in carentia ſanctitatis primæuæ, denique in qualitate contraria ſuccedente. In qua definitione notandum eſt carentiam illam vel privationem qualitatis primævæ, cum ſit etiam ſubjectum anomiæ, qualitatis cujuſdam & entis rationem habere juxta illam diviſionem ſubjecti cujuſcunque peccati in qualitatem & actionem, ſuprapoſitam. Quod ad defectionem illam, quæ eſt primum membrum peccati originalis, primumque peccatum appellari ſolet, ejus cauſæ efficientes fuerunt ſimul Deus, Diabolus, homo, etſi ratione alia, atque alia. Deus quidem cauſa fuit illius defectionis efficiens principalis, ſed vt actio fuit, & ens quoddam: peccati verò, hoc eſt, malitiæ, & anomiæ in actione idem Deus cauſa fuit ſed deficiens, deſerens, vel permittens, verùm non fuit malitiæ, vt malitia eſt, aliquo pacto cauſa. Diabolus vt malum inſtrumentum extra hominem cauſa fuit efficiens peccati, qua peccatum eſt, hoc eſt, cauſa fuit

efficiens malitiæ & anomiæ in illa ipſa actione & defectione, verùm externa cauſa. Ipſe homo ſecundarium quoddam Dei inſtrumentum, cauſa fuit efficiens malitiæ, vt malitia eſt ſed interna. Defectio ab his cauſis profecta partim interna, partim externa fuit: Interna defectio fuit, facultatum animæ omnium: externa fuit membrorum corporis. Atque hæc de peccato originali: De peccato actuali, quia facilius cognoſcitur nunc, dicere ſuperſedemus. Hactenus de peccato.

De Libero Arbitrio.

VOluntas humana, eſt facultas quædam animi, qua vult vel non vult: eligit vel repudiat vel ſuſpendit. Vult, inquam, vel non vult tam finem quàm media: eligit autem vel repudiat, vel ſuſpendit aliquod mediorum ad finem ſpectantium. Libertas eſt voluntatis proprietas qua in volendo & nolendo, eligendo, reſpuendo & ſuſpendendo quodammodo ἀυτεξούσιος eſt & ſui juris. Quare libertatis nomine intelligere poſſumus eam quam vocat Apoſtolus. Rom. 9. 21. ἐξουσίαν, id eſt, poteſtatem quam illic figulo in lutum tribuit, & quæ vi alicui externæ ac cogenti contraria eſt. Ex eo autem perſpicitur quòd voluntas noſtra ita vult aliquid, vt penes ipſam ſit interea illud non velle: ita aliquid non vult: vt penes ipſam ſit interea illud velle: &, vt verbo dicam, quòd ita flectitur ad aliquid, vt interea poſſit cõtrario modo flecti: hoc eſt, quod voluntas flexibilis eſt ad contradicentia vel oppoſita. Quamobrem libertas hæc & exouſia nihil aliud videtur eſſe quam flexibilitas iſta, vt ſic dicã voluntatis in oppoſita.

Eſt

Eſt autem libertas iſta voluntatis & ἐξουσία ſuapte natura ad res cujuſcunque generis ſive bonas, ſive malas, ſive indifferentes: vel, quod idem eſt, voluntas humana ſecundum libertatem iſtam & ἐξουσίαν potens eſt ac flexibilis ad oppoſita in quocunque rerum genere. Verùm quo ad res ſimpliciter bonas & malas (nam quo ad res adiaphoras, reſtricta non fuit: quanquam hoc præſtitit adveniens forma vt ſanctè ad eas inclinaret), quo ad res, inquam, bonas & malas, in ipſa ſtatim creatione hominis correcta fuit voluntatis libertas, atque ita directa in alteram tantum partem, nempe, bonam, & conformata divinæ ipſius voluntatis libertati (quæ quidem ex eſſentia ſua perfecta eſt, cum humana iſta libertas ex eſſentia ſua imperfecta ſit, ex accidenti autem perfecta) vt jam non manſerit libertas ſive ἐξουσία actu ad malum: creavit enim Deus voluntatem humanam cum bonitate & ſanctitate ad imaginem ſuam. Adveniente igitur illa ſanctitate tanquam cœleſti & ſupernaturali anima, ex qua fuit illa quæ dicitur ab Apoſtolo, Eph. 4. 18. Dei vita, adveniente, inquam, illa ad voluntatem, ſanctitate ita in ordinem quaſi adducta eſt à forma excellentiori libertas voluntatis, vt actu non fuerit niſi ad bonum: manſit tamen potentia ad vtrumlibet, tam bonum quam malum: ex quo factum eſt, vt, ſi propriè loquamur, voluntas humana quo ad res bonas & malas, non tam libera (ſi libertatem definias poteſtate voluntatis ad oppoſita in quocunque rerum genere) quam ſpontanea evaſerit. Oportet enim ad hoc vt ſit omnino voluntas, ſpontanea ſit ſemper, & quarumcunque rerum reſpectu, non autem libera, ſiquidem ita, vt dixi, libertatem definias. Neque vero putandum eſt ex adveniente hac in prima creatione ſanctitatis forma aliqua

liquid damni perpeſſam eſſe creaturæ volũtatem, cum illa ipſa libertas & ἐξουσία, quatenus ad res malas fuit, imperfectio quædam creaturæ neceſſariò fuerit: Oportuit enim voluntatem, vt creaturam, cum libertate iſta & poteſtate etiam ad malum, hoc eſt, cum mutabilitate tum primùm creari. Quare tantùm abfuit ab eo adveniés ſanctitas, quæ eſt ad imaginem Dei, vt voluntatis libertatem læſerit, vt è contra eam ad ſimilitudinem libertatis ipſius Dei perfecerit. His ita poſitis, facile erit diſſolvere quæſtiones, quæ de Libertate voluntatis in quadruplici hominis ſtatu, 1. innocentiæ, 2. corruptionis, 3. regenerationis, 4. glorificationis, obijci ſolent.

Quæſtio prima. An Adam ante lapſum quo ad res bonas & malas habuit eam voluntatis libertatem, quadum voluit bonum, potuit illud interea non velle, & dum noluit malum, potuit illud interea velle: vno verbo, habuit ne libertatem ad malum? Reſpondeo, habuit libertatem actu ad malum, falſum: habuit libertatem potentia ad malum, verum. Neque enim illud Eccleſ. capite decimoquinto, verſu decimoquarto, Deus ab initio conſtituit hominem, & reliquit eum in manu conſilij ſui, intelligendum videtur de æquali & æquè propinqua propenſione ad contradicentia in rebus bonis & malis, id quod ſatis docet alter locus Eccleſiaſt. cap. ſeptimo: Deus fecit hominem rectum: ipſi autem inquiſiverunt inventiones multas. Actum hunc libertatis intelligo, primum illum, (vt vocant) qui nihil eſt aliud quam potentia propinqua & conſequens quædam formæ vis. Potentiam rurſus libertatis intelligo remotam, quam vocant, quæ materiæ dicitur, non formæ. Potuit autem illa in Adamo in actum educi, introducta nimirùm contraria malitiæ & impuritatis forma in ipſius

ipſius voluntatem.

Quæſtio ſecunda. An homo non regenitus quo ad res ſimpliciter bonas & malas jam habeat voluntatis libertatem eam, qua cum vult malum, poteſt illud interea non velle, & cum vult bonum, poteſt illud interea nolle: vno verbo, An homo non regenitus, habet libertatem ad bonum? Reſpondeo, habet quidem libertatem actu ad bonum, falſum: habet libertatem potentia ad bonum, verum. Actum hunc libertatis intelligo primum illum qui nihil aliud eſt, quam materiæ potentia, actui ſecundo, hoc eſt, ipſi actioni & functioni proxima: &, vt dixi ſuprà, conſequens quædam formæ vis, quæ quidem forma in hominis non renati voluntate eſt malitia, bonitati ac ſanctitati contraria. Hunc quidem actum ſiue potentiam propinquam, negat Apoſtolus voluntati hominis non renati. Rom. cap. octauo, verſu ſeptimo. Nam ne poteſt quidem, inquit, ſubaudi, Legi Dei ſubijci. Et Chriſtus ipſe Ioan. capite ſexto, verſu quadrageſimo quarto. Nemo poteſt, inquit, venire ad me, niſi Pater qui miſit me, traxerit eum. Si enim locus ſit aliquis in hominis non renati voluntate potẽtiæ huic, quam propinquam dicimus, profectò neceſſe eſt maneat aliqua ex parte in anima ac voluntate hominis non renati, forma illa ſanctitatis quæ eſt ad imaginem Dei, cujus conſequens eſt potentia hæc propinqua: neceſſe etiam eſt maneat in homine non renato vita illa Dei: cum tamen Apoſt. Epheſ. cap. ſecundo, verſ. primo, nos mortuos eſſe extra Chriſtum, & Epheſ. capite quarto, verſu decimooctauo, nos cogitationem habere abalienatam à vita Dei prædicet. Potentiam rurſus libertatis ad bonum in homine non regenito, intelligo remotam, quam vocant, & quæ materiæ dicitur. Poteſt autem in actum primum ſiue potentiam

tentiam propinquam educi, introducta nimirùm contrariæ bonitatis ac sanctitatis forma in hominis non regeniti voluntatem, cujus etiam ipsa suapte natura capax est.

Quæstio tertia. An non homo non-regenitus habet libertatem actu ad humana ista ac moralia quæ vocantur bona: cujusmodi sunt fortitudo, temperantia, liberalitas, cæteræque virtutes morales? Respondeo, ne ad hæc quidem bona hominem non-renatum habere libertatem actu, quà bona sunt. Habet quidem libertatem ad ea ipsa quæ in se bona sunt, verùm quatenus homo non-renatus vult ea, jam bona non sunt, quia ipse non vult ea benè: vt autem libertas sit actu ad bona qua bona sunt, necesse est is qui vult ea, benè rectèque velit. Discrimen tamen statuimus inter hæc moraliter bona, & alia quæ in se mala sunt, ac cum lege Dei pugnantia, quæ etiam vult homo non renatus, magisque peccare eum dicimus qui vult illa in se mala, quam qui vult hæc alioqui ac in se bona. Peccat tamen non renatus in volendo hæc ipsa, quia quicquid ex fide non est, peccatum est. Quare, vt uno verbo respondeã, non habet homo non renatus, ne ad hæc quidem quæ moraliter bona sunt, voluntatis potentiam propinquam sive libertatem actu, quatenus bona sunt: cum hominis non renati respectu jam mala evadant. Quod si igitur non habeat homo non renatus libertatem sive potentiam propinquam ad ista quæ humana sunt ac moralia, bona, qua talia sunt ac manent ejus respectu, an cum adversarijs dicemus habere eum libertatem aliquam actu siue potentiam voluntatis propinquam, ad bona illa cœlestia ac spiritualia, quorum spiritus humanus non est capax natura sua, cujusmodi sunt fides qua assentimur Dei vocationi conuersio, &c. à quibus rebus usque

que adeò abhorret voluntas hominis non renati, ut eas, nisi insigniter mutata, nulla ex parte sequi velit, quæ etiam vel ipso judicio hominis non regeniti mera stultitia sunt, & ejusmodi quæ cognoscere & dijudicare ipse non potest. 1. Cor. 2. 30. Cum igitur voluntas humana nihilò minùs adeòque etiam magis perversa sit quàm judicium, (sæpè enim non sequitur aliquo modo & in se bona quæ ab judicio jam approbata sunt) An dicemus voluntatem non regeniti hominis corruptissimam vel aliquid potentiæ propinquæ & libertatis actu habere ad ista quæ humanum captum superant, cum eoque pugnant, planè cœlestia ac diuina: Hoc enim esset dicere in voluntate humana aliquid rectitudinis & sanctitatis quæ est ad imaginem Dei, etiam post lapsum permanere, quod nos omninò inficiamur, dicimusque ne consopitam quidem & semimortuam, ut illi loquuntur, sanctitatis scintillulam in voluntate post lapsum reliquam esse. Fateor quidem aliquo modo propendere voluntatem ad ea quæ sunt moraliter bona, quanquam ne ea quidem ipsa, ut dixi, jam amplius hominis non renati respectu bona dicenda sunt, tamen ad ea paulò propensior est homo non renatus. At verò ad res istas supernaturales, ideoque pugnantes cum natura hominis non regeniti, voluntas nullo modo vel inclinat se, vel potest se inclinare (de potentia propinqua, non autem remota &, quam vocant, materiæ loquor) quantisper tota ita affecta est vel infecta potiùs illa impuritate immunditie ac perversitate. Quod si nullum aliud esset hujus rei documentum quam ista quæ hodierno die est controuersia de hominis justificatione, profectò vel ea sola satis ostenditur, id quod nos asserimus: nempe, naturam hominis certo quodam modo propendere ad illa quæ moralia ac humana bona dicimus, abhorrere

verò à cœlestibus ac spiritualibus illis, quæ in Christo Iesu conferuntur. Omnes enim naturâ quærimus per opera moralia justificari: Quod si quis reperiatur qui quærit per gratiam Dei meram justificari: is procul dubio evectus est supra communem hominum sortem, & Dei misericordia quasi alius factus est. Quid quæso hac experientia significatur aliud, quam hominem aliquo certè modo propendere ad humana & moralia, prorsus verò natura alienum esse á spiritualibus bonis. Concludimus igitur hominem non regenitum non modò non potentia voluntatis propinqua, & libertate quæ actu est, propendere ad bona illa cœlestia, & super naturalia, verum etiam ab ijs prorsus abhorrere tanquam à rebus cum natura ista corrupta planè pugnantibus, cum bona illa moralia aliquo certè modo cum natura hominis, etiam corrupti, consentiant.

Quæstio quarta. An homo regenitus quo ad res bonas & malas habet eam voluntatis libertatem, qua cum vult bonum, possit illud non velle, contraque cum vult malum, possit illud nolle? Respondeo, renatum hominem habere certo modo tam libertatem actu ad bonum, quàm libertatem actu ad malum, prout ejus voluntas actuata est, vt ita loquar, certo modo duplici actu, & sanctitatis & malitiæ. Libertas autem hæc actu in vtrumque & bonum & malum, tantùm ex parte est, prout ipsæ formæ bonitatis ac malitiæ ex parte sunt: in homine enim regenito reliquiæ quædam sunt actus, sive formæ malitiæ, & principia quædam duntaxat actus sive formæ bonitatis, quæ est ad imaginem Dei.

Quæstio quinta. An homo jam glorificatus in cœlis, quo ad res bonas & malas, habet libertatem hanc voluntatis qua cum vult bonum possit illud interea nolle, & vno verbo, an potest velle malum? Respon-

deo,

deo, habet homo glorificatus libertatem ad malum actu, falsum: potentia, verum. Actum libertatis intelligo, vt priùs, primum illum, qui & potentia propinqua dicitur. Potentiam autem vt priùs intelligo, remotam illam ac materiæ potentiam, quæ perpetuò & in omni hominis conditione permanet in voluntate, neque aboletur ab accedente vlla forma, vel sanctitatis, vel malitiæ, vel & sanctitatis & malitiæ. Libertas autem actu vel libertatis potentia propinqua, siue ad bonum siue ad malum, variatur ac mutatur pro formarum varietate, adeò vt nunc quidem sit potentia propinqua vel actus primus voluntatis ad bonum tantùm, non autem ad malum, vt in statu innocentiæ & glorificationis: nunc verò sit libertatis potẽtia propinqua, siue actus primus ad malum, non autem ad bonum, vt in statu corruptionis: nunc deniq; sit libertatis potentia propinqua, siue actus primus tam ad bonum, quàm ad malum, vt in statu regenerationis. Differt autem actus ille libertatis ad bona in statu regenerationis ab actu libertatis ad bona in statu innocentiæ & prima illa hominis conditione, quod hæc non ita confirmata fuerat in prima creatione vt deperdi non potuerit: illa verò in altera vita ità confirmabitur, vt nunquam imposterum deperdẽda sit. Differt etiam actus ille libertatis ad bonum in statu glorificationis, ab actu libertatis ad bonum in statu regenerationis, quòd cum libertas actu ad bonum in statu regenerationis imperfecta sit & ex parte, nempe, propter reliquias istas malitiæ & veteris hominis: Libertas actu ad bonum in statu glorificationis, perfecta futura est, propter plenam perfectã; volũtatis, animi, adeóq; totius hominis sanctificationem ac glorificationem. Antequam autem voluntas humana secundum hanc libertaté siue exousian sese flectat vel inclinet actu: hoc

est,

eſt, antequam aliquid actu velit vel nolit, eligat, vel repudiet, vel ſuſpendat, neceſſe eſt ſit aliquis locus menti vel rationi: cujus hoc officium eſt, vt proponat voluntati id quod ipſa vel ſequutura ſit vel fugitura: neque enim voluntas hominis fertur in aliquid ſine aliquo ſaltem rationis adminiculo, & ejus luce quaſi præeunte. Mens autem ſiue ratio humana præit voluntati duobus modis, vel ſimpliciter intelligendo aliquid: hoc eſt, ſine διανοια & diſcurſu rationis ac deliberatione illud concipiendo: vt fit in ijs rebus, quæ in aliquo genere ſolæ ſunt atque vnicæ, vt in fine qui vnus eſt, vt in medio aliquo vno & ſolo, quo ad finem pervenitur: vel præit voluntati mens humana non ſimpliciter intelligendo aliquid, ſed ratiocinando & conſultando, vt fit in medijs quæ plura ſunt, in quibus dijudicandis opus eſt mentis diſcurſu & deliberatione. Ex his videmus facultatem mentis præcedere facultatem ac libertatem voluntatis eique tanquam facem quandam præferri, ſiue intelligat ſimpliciter facultas illa mentis, ſiue etiam deliberet de eo quod voluntati ſequendum vel fugiendum ſit. Ex vtraque iſta facultate mentis & voluntatis ortum eſt nomen liberi arbitrij. Nam arbitrium ſignificat facultatē quidem voluntatis, ſed non ſolam, verùm conjunctam cum facultate mentis & intellectus præeunte & monſtrante ipſi objectum vel ſequendum vel fugiendum. Itaque nomen arbitrij præſupponit ſaltem facultatem mentis, etiamſi illud demus arbitrium ſignificare propriè placitum vel ſententiam voluntatis: Nam de hoc controverſia eſt, cui nos nunc ſuperſedemus. Liberum autem quod adijcitur arbitrio, hoc eſt, voluntati, cum præeunte ratione, eſt proprietas & exouſia voluntatis humanæ, qua pro ſuo nutu ſeſe flectere poteſt, hoc vel illo modo in tē qualibet. Ergo, vt finem faciamus, liberum

berum arbitrium ita definiri potest: vt sit post mentem monstrantem obiectum voluntas humana libera & ἐξουσίαν habens ad contradicentia vel opposita in rebus cujuscunque generis. Atque hæc de Libero arbitrio.

De Fœdere Dei.

FOEdus Dei in genere est promissio gratiæ sub conditione certa aliqua. Fœdus legale est, promissio vitæ æternæ sub conditione operũ legalium & nostrorum. Fœdus gratuitum, est promissio, tam justitiæ, quæ per lapsum amissa est, quàm vitæ æternæ, sub conditione satisfactonis, non nostræ ipsorum, sed Christi Mediatoris, fide tamen nostra apprehendendæ. Fœdus hoc vtrunque cum homine ex gratia quidem est, & mera gratia: ex gratia est quod promittat vitam æternam in fœdere legali: ex gratia etiam est quod promittat vitam in fœdere Evangelico. Sed ita ex gratia est promissio in vtroque fœdere, vt gratia & misericordia justitiæ Dei non sit præjudicio. Ideoque conditio addita est promissioni in utroque fœdere, idque divinæ justitiæ causa, quæ eam requirit necessariò. Nam in fœdere legali justitia Dei requirit opera nostra, eaque perfectissima. In fœdere Evangelico, justitia Dei requirit satisfactionem ob violatum primum illud fœdus, non nostram quidem, sed Christi, fide tamen nostra apprehendendam. Ex his sequitur Christi satisfactionem præcipuam esse conditionem novi fœderis, sed non simpliciter cõsideratam, verùm vt apprehendẽda est fide nostra, quæ quidem secundaria est quædam, & subserviens conditio. Hoc autem quò apertiùs videamus, paulò altiùs nonnihil repetendum est, & de Christo Mediatore dicendum. Christus, & ille quidem crucifixus, dicitur

Mediator noster, quia cruce sua & morte intercedit quasi medius inter iram Dei & homines peccatores: iram inquam, Dei paratam ad supplicium sumendū de homine ob violatum illud primum & legale fœdus. Intercedens autem Christus sua morte, & pacat iram, & promeretur gratiam, propter tantam personæ crucifixæ dignitatem. Quod autem promeretur sua morte, id primùm est fœdus novū & redintegratum, quod consistit in promissione novæ justitiæ, nouæq; vitæ. Nā utrūq; & justitia & vita amissum fuit, violato semel veteri illo & legali fœdere. Iam verò non oportuit hanc promissionem fieri absolutè citra conditionem aliquam, conditionem autem oportuit fieri extra nos, aliquid autem aliud esse non potuit reipsa, quam id, quo & satisfactum est justitiæ, ob violatum illud primum fœdus, & procuratum est alterum & novū fœdus: etsi ratione quadam aliud sit, nam conditio novi fœderis est eadē illa Christi satisfactio, vt fide nostra apprehenden da est, atq; ita res est quodammodò futura. Hac itaque conditione satisfactionis Christi, stipulatur Deus nobiscum, promittitque justitiam & vitam sub ea conditione satisfactionis Christi, fide tamen nostra apprehendendæ. Quare videmus eundem Christum, qui procurauit nobis novū fœdus, eundem, inquam, esse novi hujus fœderis conditionem primariam: secundariā verò fidem & apprehēsionem cordis nostri, qua nostram quodammodò facimus illam Christi satisfactionem, dum nimirùm eam nobismetipsis applicamus. Videmus id prætereà, conditionem continere causam nō ministram aliquam dūtaxat & subservientem, cujusmodi est fides, sed principalem, adeoque meritoriam. Cum itaque conditio gratuiti fœderis sit satisfactionis & meriti præcipuè, (nā requirit Deus in ea conditione ut certò quodam modo non

non in nobis, sed in alio etiam, promereamur illam justitiam & vitã promissam.) Quæri potest quomodo dici queat fœdus hoc gratuitum: nam gratuitum fœdus propriè & est, & dicitur respectu conditionis ipsius. Respondeo, Si illud quidem meritum quod exigit Deus in conditione noui fœderis á nobis ipsis esset, aut illud exigeret Deus tanquam à nobis: profectò gratuitum fœdus dici non posset. Verùm cum satisfactio illa ac meritum alienum sit, nempe Christi, ab ipso etiam Deo nobis gratis concessum: Nam ipse est & qui exigit pretium, & qui illud depromit de suo, nostra vice: cum, inquam, ita sit, fœdus gratuitum necessariò & manet, & dicitur. Sed de fœdere rursus dicetur, in doctrina de Sacramento.

De Fide,

QVò autem intelligamus meliùs naturam fidei illius quam justificantem vocant, de ejus objecto primùm dicendum est. Objectum quidem fidei est Christus crucifixus, sed non simpliciter, verùm vt offertur in verbo & Sacramentis, hoc est, per instrumentũ verbi & sacramẽtorũ. Nam Christi aspectus & notitia in hac vita est duntaxat per verbum & Sacramenta: vnde Apost. Per fidem nunc vivimus, nõ per aspectũ. 2. Cor. 5. 7. hoc est, eminùs intuemur Christum in verbo & Sacramentis, non autem præsentem eum videmus, quo modo eũ in altera vita videbimus, & 1. Cor. 13. 12. Nunc, inquit, cernimus in speculo per ænigma: nempe, verbi & Sacramentorum speculo. Respectu hujus obiecti, nempe, Christi vt offertur in verbo & Sacramẽtis, fides evanescet, quo tẽpore Christum præsentẽ habebimus in cœlis: Nam dicente Apost. quod ex parte est abolebitur. 1. Cor. 13. 10. at verò si de Christo absolutè loquaris, neq;

cũ ad externa hæc signa & instrumenta astringas, fides in eum, vel si mavis, res ipsa eo nomine vocata, hoc est, notitia & apprehensio, nullo unquã tempore cessatura est. Nam in cœlis ex aspectu illo Christi, vt cum Apost. loquar, apprehensio ejus, & notitia perfectissima erit. Hoc enim illud est quod vocat Apostolus perfectum: Postquam, inquit, advenerit quod perfectum est, 1. Cor. 13. 10. Atque hæc de objecto fidei. Nunc de ejus natura dicamus: Fides primùm posita est in notitia mẽtis quæ est Christi crucifixi, & consequenter beneficiorum ejus: non quidem ea quæ est ex aspecto eo, & ob oculos etiam istos corporeos posito, sed quæ est ex eo nobis in verbo & sacramentis oblato. Atque hoc primum est in natura fidei. De hac fidei notitia passim in Scriptura, vt Ephes. 1. 18. & 4 23. Colos. 3. 10. Non est solius fidei justificantis propria. Heb. 10. 26. Alterum est, ejusdem mentis regenitæ consensus, & judicium approbans quod de eo intellectum est & cognitum: approbans, nimirùm, illas propositiones & sententias in verbo, de Christo, ejusque beneficijs, tanquam veras, & ipsam Dei veritatem: approbans etiam id quod offertur in verbo, tanquam rem bonam, sanctam, perfectam, & salutarem. Propositiones enim & sententiæ in verbo Evangelij, de Christo, ejusque beneficijs, non sunt duntaxat contemplativæ, sed practicæ, vt loquuntur: suntq; de rebus quæ actionem requirunt: quare judicium de ijs oportet fieri vt de rebus bonis: estque hoc secundũ in natura fidei, consensus siue approbatio judicij. De hoc consensu, vide Rom. 7. 15. 16. Consentio, inquit, legi quod bona sit. Differt à voluntatis functione in volẽdo vel nolendo, eligendo vel repudiando. Non agnosco, inquit Apost. quod perpetro (hoc est judicium mẽtis) Non enim quod volo hoc ago, (hæc est functio voluntatis

tis) quæ judicium mentis ſequitur, & à qua tanquã effecto & poſteriori petitur argumentum eo loco. De judicio ſpiritualis hominis, vide 1. Cor. 2.15. vide. 1. Ioh. 4.1. Verùm non ſufficit generale judicium, niſi ſit ſpeciale quoque, quo, nimirùm, adjudicat ſibi aliquis res illas veras ac bonas, hoc eſt, ad ſe pertinere judicat. Atque hæc eſt illa πληροφορια & plena perſuaſio fidei, de qua Heb. 10.22. Apprehenſionem hanc expreſſit vocabulo amplectendi vel ſalutandi. Heb. cap. 11. verſ. 13. Patefacto jam Chriſto & cognito in verbo & Sacramentis, atque etiam mentis judicio approbato, reliquum eſt vt ad ipſum opus & actionem veniamus, hoc eſt, perſecutionem illius boni. Quare mentis ſanctificatæ ac regenitæ judicium de Chriſto, ejuſque beneficijs non generale modo, ſed ſpeciale excipit voluntas, ejuſque functio ſanctificata in volendo & eligendo, atque adeò manu quaſi apprehendendo id quod à mente jam non verum modò, ſed etiam bonum, ſanctumque eſſe, & quod ad nos quoque peculiariter pertinere judicatum eſt. Atque hoc tertium eſt, in quo poſita eſt maximè natura fidei, cordis nimirùm apprehenſio, qua fit vt Chriſtus dicatur habitare in cordibus noſtris. Epheſ. 3. 17. & Chriſtum dicantur induere, Gal. 3.27. In exemplo Pauli. 1. Tim. 1.15. habemus ordinem judicij, & voluntatis functionem in fide. Primùm enim dicit, Fidus eſt eſt hic ſermo, & modis omnibus dignus quem amplectamur, Chriſtum Ieſum veniſſe in mundum, vt peccatores ſervaret, hoc eſt generale illud judicium, quod verus ſit hic ſermo, & omnium judicio approbandus. Tum aſſumit, At ego ſum peccator: Complexionem intelligendam relinquit: Ergo venit vt me ſervaret. In qua complexione eſt & ſpeciale judicium quo ſalutem illam ad ſe nominatim pertinere judicat, & perſequutio

siue electio, siue apprehensio ejusdem salutis. In his autem duobus posita est fidei, quam vocant, applicatio & fiducia specialis. Tribus igitur istis regeniti animi functionibus, mentis notitia, mentis etiam judicio & approbatione duplici, voluntatis denique electione & apprehensione sanctificata, perficitur natura fidei illius quam justificantem vocant. Dico, fidem perfici functionibus istis animi sanctificatis, quia vt sit fides, necesse est non modò exuant naturæ corruptionem, & induant puritatem, sed etiam evehantur supra naturam in infinitum, cum fides res & opes illas Christi inscrutabiles, vt vocat Apostolus, Ephes. cap. tertio, vers. octavo, hoc est, quas natura scrutari non potest, perscrutetur. Vnde Apost. Eph. 3. 19. cognitionem hanc fidei vocat eam, quæ superat omnem cognitionem, nempe, naturalem. In regeneratione enim, per Christum non tantũ restituimur nativæ illi sanctitati, in qua creati fueramus, sed in infinitum evehimur supra naturam per Spiritum illum qui scrutatur profũditates ipsius Dei. 1. Cor. 2. 10 Si lubet ex ijsdẽ hisce functionibus, sic paucis eam definies. Fides est ex mentis notitia & approbatione, præsertim speciali illa voluntatis siue cordis, electio & apprehensio, qua Christum crucifixum cum beneficijs suis, in verbo & Sacramentis oblatum, singuli nobis ipsis applicamus. Ex qua definitione illud apparet, fidem potissimùm in speciali illo judicio, & in cordis apprehensione positam esse, cui præcedentia illa, mentis notitia, & mentis illud judicium generale, quodammodò inserviunt, ad eamque nos præparant. Atque hæc de natura fidei.

Effectus fidei primùm inveniuntur in affectionibus cordis: apprehenso enim jam Christo cum beneficijs suis, accenditur spes futuri boni: accenditur metus fu-

futuri mali : accenditur mirum in modum amor Christi, & oblectatio in eo. Est enim amor Dei, non in natura fidei, sed eius effectum necessarium, cum fides sit quasi gustus quidam, & perceptio ac delibatio suavitatis illius quæ in Deo est, (Nam eo quod dicit Petrus Epistola prima, capite secundo, versu tertio, Siquidem gustatis quam benignus sit Dominus, nihil aliud significat, quam illam fidei perceptionem) Amor verò Dei sit effectum, quod ex illa tam suavi apprehensione, & quasi gustu existit. Accenditur per fidem lætitia, & gaudium. Credentes, inquit, Petrus, 1. epist. 1. 8. exultatis gaudio ineffabili, & glorioso. Accenditur dolor secundum Deum, & suspiria inenarrabilia. Ro. 8. 26. denique totum cor quasi exardescit. Accenditur quoq; ex fide affectus in proximum, idque propter Deum, vt charitas & dilectio proximi, & oblectatio in sanctis. Psal. 16. 3. Atque hæ sunt internæ affectiones quæ rursus erumpunt in externas actiones, tùm erga Deum, tum erga homines propter Deum. Atque hæc de fide.

De Spe.

SPei objectum idem est re cum objecto fidei, Christus crucifixus cum beneficijs suis, sed ratione aliqua non est idem. Primùm enim fides secundum quam vivimus in vita præsenti, est cognitio & apprehensio rei ex parte: Spes est expectatio rei totius: plus enim speramus imposterum, quam in præsens vel cognoscimus, vel apprehendimus. Deinde, fides est Christi, quodammodò præsentis: Spes Christi imposterùm plenè revelandi. Denique, fides cognitio est, & apprehensio Christi, verbo & Sacramentis nobis exhibiti: Spes verò expectatio est Christi in sua persona comparituri.

Est autem spes effectus quidam fidei, vt dictum est in doctrina fidei: ex ea enim cognitione & apprehensione quæ est Christi, ex parte oritur expectatio Christi plenè perfectèque revelandi: non secus atque spes totius summæ persoluendæ oritur ex apprehensione arrhabonis præsenti. Subjectum in quo est spes, est cor hominis est enim affectus quidam cordis qui existit ex apprehensione fidei, quemadmodum & alij affectus, vt amoris, ut lætitiæ, &c. verùm affectus est regenitus & sanctificatus per Spiritum sanctum. Affectum regenitum dico, quia necesse est affectus hic spei, qui alioqui naturalis est, non modò exuat naturæ impuritatem, & induat puritatem, sed etiam evehatur suprà naturam in infinitũ, & suprà omne id quod per naturam sperari potest. Vnde Apost. Rom. 4. 18. Qui, inquit, contra spem, sub spe credidit: quo significat, spem regenitam superare infinities spem istam, quæ in natura est. Sic ergo paucis licet spei definitionem colligere. Spes est affectus quidam cordis per fidem excitatus, quo expectamus plenam perfectamque revelationem Christi, cum beneficijs ipsius, quem nunc per speculum duntaxat verbi & sacramentorum cernimus: tunc autem coram cernemus. 1. Cor. 13. 12. Hactenus de Spe.

De Resipiscentia.

RESipiscentia, siue græcè μετανοια, est mutatio quædam mentis & animi à malo in bonum, ex dolore secundum Deum profecta. Ex qua definitione apparet dolorem esse causam resipiscentiæ efficientem. Vide 2. Cor. 7. 10. Qui secundum Deum est dolor, is resipiscentiam efficit ad salutem: atque hujus doloris respectu videtur resipiscentia, siue metanoia, nomen suum

um ſortita: qua nimirùm ratione à dolore proficiſcitur tanquam efficiente, & cum dolore aliquo, & contritione cordis fit Metanoia, cum alioqui re eadem ſit cum ea, quam regenerationem vocamus. De dolore igitur ipſo primùm eſt dicendum. Dolor hic in corde eſt, vt & reliqui affectus: Eſt autem duplex, primùm eſt dolor ex pœna peccati, morte: Deindè eſt dolor non tam ex pœna, quam ex peccato ipſo, & malo quod in peccato eſt, & Dei offenſione. Dolor ex pœna, & ex peccato propter pœnam, eſt quidem ex Spiritu Dei, ſed Spiritu quem vocat Apoſtolus, Rom. 8. 15. Spiritum ſervitutis ad metum: hoc eſt, Spiritum in ſeruitutem quaſi nos redigentem, & obnoxios nos facientem iræ Dei & condemnationi: ideòque nihil niſi metum & horrores inferorum in animis noſtris cientem. Ingignit autem Spiritus hic ſeruitutis dolorem hũc in cordibus noſtris per miniſterium legis Dei, idque hoc ordine. Primùm per legẽ eſt agnitio peccati, ac proindè mortis. Rom. 3. 20. Deinde per legem eſt conſciẽtia factorũ noſtrorum legi ac voluntati divinæ repugnãtium, idque ex cognitione illa & ſcientia generali præcedente: Tertiò per legem eſt dolor hic in corde ex conſcientia peccati & mortis: Nam vt ex ſcientia & generali notitia eſt conſcientia & ſpecialis notitia facti noſtri, & mortis inſequentis, ita ex conſcientia eſt dolor cordis, quem vocant conſcientiæ ſtimulum propter mortem noſtrã primùm, deinde propter peccatum, non quidem per ſe, ſed qua ratione mortem & pœnam procurat. Hic ordo colligi poteſt ex Epheſ. 4. 18. 19. vbi ex ignoratione in genere deducit dedolentiam, quo nomine intelligit privationem & conſcientiæ, & ſtimuli conſcientiæ. Ergo, vi parium in contrarijs, ſequitur ex notitia cõſcientia mala, & ex mala conſcientia dolor. Hic dolor qui eſt

per

per Spiritum ſervitutis & per legem, niſi accedat Spiritus adoptionis & Evangelium, nos demum in extremã deſperationem ageret, & agit quidem reipſa mundum in deſperationem: Ideoque ab Apoſtolo. 2. Cor. 7. 10. mundi dolor dicitur, & dolor qui eſt ad mortem. Hactenus igitur de primo illo dolore ex quo exiſtit reſipiſcẽtia. Secundus dolor, qui dictus eſt ab Apoſtolo dolor ſecundum Deum, eſt per Spiritum adoptionis, per quẽ clamamus Abba, Pater, vt loquitur Apoſtolus. Rom. 8. 15. hoc eſt, per Spiritum teſtantem nobis de libertate filiorum in Chriſto, ideoque dilatantem quaſi guttur & os noſtrum ad inclamandum Deum Patrem. Spiritus autem iſte adoptionis ingignit cordibus noſtris dolorem per miniſterium Evangelij, in quo prædicatur gratuita per Chriſtum remiſſio peccatorum & vita æterna Quare dolor iſte non quidem eſt propter mortem & pœnam, ſed propter offenſionem Dei tam clementis ac benigni in Chriſto Patris. Hoc autem ordine ingignit eum Spiritus ſanctus per Evangelium in cordibus noſtris: Primùm per Evangelium prædicatum eſt notitia, & ſcientia gratiæ Dei in Chriſto ac remiſſionis peccatorum: Deinde, ex illa ſcientia eſt conſcientia quod ad nos pertineat illa miſericordia & peccatorum remiſſio. Tertiò denique ex conſcientia illa oritur dolor ex offenſo Patre tam miſericorde. Oritur fateor lætitia, eaque ineffabilis 1. Pet. 1. 8. ſed cum lætitia illa ſunt ſuſpiria inenarrabilia. Rom. 8. 26. Atque hæc de dolore duplici efficiente metanoias cauſa. Nunc de ipſa metanoia & animi mutatione dicendum: Dolor iſte partim propter pœnam, partim propter peccati malum & offenſum Deum, efficax eſt ad mutationem animi & affectuum omnium, potiſſimùm autem amoris & odij: convertit enim amorem illum, qui anteà peccati

fuit

fuit in odium peccati,& odium illud quod ante à justitiæ fuit in amorem justitiæ. Vnde non immeritò à pijs & doctis viris definita est resipiscentia per odium peccati & amorem justitiæ: Nam in his maximè affectibus sentimus hanc metanoian quæ alioqui est totius animi & omnium facultatum ejus. Metanoian sive mutationem animi in his quasi partibus collocat Apost. 2. Corinth. cap. 7. vers. 11. in studio, in defensione, in indignatione, in timore, in vehementi desiderio, in zelo, in vindicatione. Nam posteaquam vers. 10. illius capitis dixisset dolorem secundum Deum resipiscentiam efficere, tum versu 11. dixit dolorem eum ista efficere, quæ modò enumerata sunt. Vnde colligi potest metanoian in his speciatim cerni & mentem hominis in resipiscentia his modis mutari ac renovari.

Verùm in genere partes resipiscentiæ eædem nominantur quæ regenerationis, mortificatio peccati & veteris hominis: vivificatio justitiæ & novi hominis: vide Rom. 6. Mortificatio est per Spiritum sanctum operantem virtute crucis Christi. Vivificatio est per eundem Spiritum operantem virtute resurrectionis Christi. Vide idem caput ad Romanos sextum.

Effecta sive fructus resipiscentiæ sunt externa opera bona, quæ opera sanctificationis vocantur vulgò. Nunc postremò de ordine resipiscentiæ ad alia Dei in Christo beneficia videndum. Paulus Rom. 8. 29. ordine enumerat Dei in Christo beneficia, præscientiam, prædestinationem, vocationem, justificationem, denique glorificationem: in quibus recensendis nulla expressè mentio facta est resipiscentiæ sive metanoias: quod etiam inter cætera Dei beneficium est non vulgare. Dicemus itaque, quandoquidem oportet ad aliquod ex his enumeratis beneficijs resipiscentiam pertinere sub

eoque

eoq; censeri, dicemus, inquam, primùm resipiscẽtiam contineri sub vocatione, deinde sub glorificatione. Nã & justificationem præcedit & eam sequitur: dicimus autem contineri sub vocatione, quia in vocatione initium fieri solet à legis prædicatione, qua præparamur ad Evangelij prædicationem: hinc dolor ille ex Lege: Deinde in vocatione sequitur Evangelij prædicatio: hinc fides & dolor ille secundum Deum. Nam fidem mediam quasi inserimus inter priorem illum dolorem qui est ex lege, & posteriorem hunc, qui est ex Evangelio. Hic enim dolor qui est secundùm Deum, non minùs est effectus quidam fidei quã lætitia. Iam verò si dolor hic fit in vocatione, siq; metanoia eodem temporis momento fiat cum dolore, profectò metanoia primùm vocationi annumerabitur, qua nimirùm præparamur ad justificationem. Cum verò metanoian perpetuam in hac vita oporteat esse, ac proinde necesse sit jam justificatos in resipiscentia perdurare ad finem vsque, profectò metanoia ad illud vltimum omnium glorificationis beneficium pertinebit, illique accensebitur, præsertim cum metanoia nihil sit aliud reipsa, quam regeneratio & sanctificatio naturæ corruptæ, quæ & ipsa non est aliud quam glorificatio saltem in hac vita inchoata. Atque hæc de Resipiscentia.

De Sacramento.

FOEdus Dei cum homine, est promissio sub certa aliqua conditione. Fœdus Dei duplex est, fœdus operum & fœdus gratiæ. Fœdus operum est promissio vitæ æternæ sub conditione operum. Fœdus istud nomẽ habet à conditione: nempe, operibus à natura & viribus nostris profectis. Ictum autem fuit cum homine in prima creatione; Posteà etiam repetitũ fuit populo Israelitico

elitico, ſed in eum finem vt impoſſibili illa conditione operum preſſi, confugerent ad fœdus gratiæ quod etiam propoſitum fuit ſub lege, etſi ſubobſcurè Deut. 18. 16. 17. 18. In veteri teſtamento paſſim eſt doctrina hujus fœderis: & lex illa, quam moralem vocant, nihil eſt aliud quam regula illorum operum, quæ in hoc fœdere requiruntur. Homo ſtatim à creatione excidit ab hoc fœdere operum per inobedientiam ſuam, & fœdifragus ac mendax evaſit. Vnde etiam ſecundum comminationem illam, quæ conjuncta fuit cum promiſſione in fœdere operum, obnoxius factus eſt vtrique morti, tam primæ quàm ſecundæ: & reipſa quidem plectendus fuit ex Dei juſtitia, vtraque illa morte, niſi inter Deum Patrem iratum & hominem peccatorem, idque Dei ipſius beneficio & gratia, interveniſſet Mediator Dei filius: qui jam inde ab origine mundi fuit Agnus immolatus: id eſt, qui crucifixus fuit virtute & efficacia iam inde à principio: etſi actu quidem & reipſa multò poſt, ſuo nimirum tempore, in natura noſtra manifeſtatus & crucifixus ſit. Mediator itaque filius Dei tranſtulit in humeros ſuos, tum defectionem illam primam, tum cæteras omnes defectiones & tranſgreſſiones noſtras, ſimulque Dei Patris iram peccata noſtra juſtè perſequentem in ſe derivavit, qui etiam paſſione & cruce ſua pro nobis plenè perfectèque ſatisfecit: neque ſatisfecit modò paſſione ſua iræ & juſtitiæ paternæ, ſed præterea à eadem illa paſſione (quæ fuit dignitas perſonæ illius quæ paſſa eſt: nempe, filij Dei in natura humana) eadem, inquam, illa paſſione promeritus eſt nobis novam gratiam: præſertim autem renovationem fœderis Dei ſine quo primum inito nulla gratia à Deo ad nos pervenit. Neque enim niſi vocati priùs juſtificamur aut glorificamur. Vocatio autem cernitur in pangendo nobiſcum

biscum novo fœdere. Estque hoc fœdus illud quod fœdus gratiæ appellavimus. Est autem fœdus gratiæ promissio justitiæ & vitæ æternæ sub conditione fidei nostræ in mediatorem: justitiam verò non quæ in nobis inhæsura sit, sed quæ in Christo imputanda sit: estque nihil aliud quam justitia ipsius Christi nobis imputata. A conditione quæ in ipso est, nempe, fide in mediatorem, nomen suum accepit: nam conditio tota gratuita est. Conditionem autem illam in fœdere gratiæ ita explico. Conditio in fœdere gratiæ propriè est crucis & satisfactionis Christi, sed nobis per fidem applicandi. Præstat autem Deus atque implet quod promittit in fœdere gratiæ, non quidem virtute, aut merito applicationis nostræ, hoc est, fidei: sed virtute ac merito satisfactionis ac crucis Christi: ita tamen vt sine fide nostra Deus non sit impleturus nobis promissionem illam in fœdere. Quamobrem conditio propriè & præcipuè est in Christi satisfactione: vt pote causa meritoria cõplementi promissionis: in fide autem nostra est, vt in causa aliqua subserviente instrumentali. Ex quo etiam videmus conditionem novi fœderis eandem esse reipsa cum causa illa quæ primùm movit Deum ad fœdus renovandum, & pangendũ hoc fœdus gratiæ cum homine: causam intelligo illã, Christum mediatorem ipsiusque satisfactionem: sed videmus ratione quadam, aliam esse conditionẽ istam fœderis ab illa causa. Movit enim Deum Christi satisfactio ad renovandum fœdus, vt quiddam jam præteritum: eadem autem satisfactio est fœderis conditio, vt quiddam quasi futurum: nempè, non respectu sui, sed respectu nostri, quatenus nimirùm eadẽ illa satisfactio nobis apprehendẽda est, ad hoc vt impleatur nobis promissio fœderis. Nã promissio in fœdere quocũq; propriè est rei futuræ & præ-

standæ

ſtandæ, vt in fœdere operum conditio eſt operum à nobis in poſterum præſtandorum. Cum igitur ea ſit quã diximus fœderis gratuiti conditio, certè illud apparet, fœdus hoc fundatum in gratia Dei ſola, idq; non tãtũ reſpectu cauſæ illius quæ movit Deum ad ipſum pangẽdum, nempe ſatisfactionis mediatoris, ſed etiam reſpectu conditionis fœderis, quæ ſolam Dei gratiam, nullam autem partem virium noſtrarum importat: Nam & ex gratia eſt Chriſti ſatisfactio, & fides noſtra merum Dei donum eſt. Quare conditio fœderis gratuiti, ſive Chriſtum crucifixum reſpicias, ſive fidem noſtram tantum abeſt ab eo vt lædat gratiam Dei, vt propter hæc ipſa, nempe, Chriſti ſatisfactionem & fidem noſtram, ſit in ſola Dei gratia fundata. At dices cum Chriſtus ſatisfactione ſua & fœdus ipſum promeritus ſit, & impletionem fœderis ac promiſſionis procuret, qui fieri poteſt vt dicatur gratuitum? Reſpondeo gratuitum dici non reſpectu Chriſti, qui meritus eſt & fœdus, & impletionem fœderis, ſed noſtri reſpectu: cum ſatisfactio illa ac meritum illud non ſit noſtrum, niſi per fidem: neque dicendum ſit meritum reſpectu noſtri, ſed gratia, tum quia Dei gratia Chriſtus datus eſt nobis in Mediatorem, tum quia ſatisfactionem illam Chriſti fide noſtra apprehenſam, Deus ex gratia ſua tanquam noſtram acceptat. Ictum autem fuit hoc fœdus, ſtatim poſt lapſum hominis. Ab eo tempore perpetuò repetitum eſt, etſi obſcuriùs ſub lege, apertiùs verò ſub gratia. Fœdus hoc gratiæ paucis quidem verbis concipitur, nempe, promiſſione juſtitiæ, & vitæ propoſita ſub conditione fidei: ſed Deus conſulens fidei noſtræ, voluit illud fœdus gratuitum fuſè declarari & explicari in Evãgelio ſuo, quẽadmodum in doctrina legis explicavit fœdus illud operum,

perum. In Evangelio itaque & novo, quod vocant, testamento primùm de mediatore Iesu Christo, de ejus humiliatione, deque ejus glorificatione: deinde, de beneficijs in fœdere promissis, remissione peccatorum, justificatione, sanctificatione, vita æterna: adeò vt Evangelium hoc quod in manibus habemus, & tota ista Evangelij prædicatio, nihil sit aliud quam doctrina fusè ac copiosè explicans ac declarans fœdus illud Dei gratuitum. Itaque Paulus Rom. 10. verbum illud fidei, hoc est, Evangelium in hanc summã contraxit. Si confessus fueris ore tuo Dominũ Iesum, & credideris in corde tuo quod Deus eum excitavit à mortuis, servaberis. Ex quo apparet totam doctrinã evangelij reduci ad fœdus hoc, & quæ in eo fit promissionem: atq; ideo nihil aliud esse, quam copiosam fœderis explicationem. Quod si quis excidat ab hoc fœdere gratiæ, jam nulla pro eo reliqua est hostia: id enim esset novum mediatorem quærere. Heb. 6.6. & 10.26. Ad fœdus hoc Dei gratuitum, ejusque annunciationem in Evangelio, propter nostrã infirmitatem & fidei imbecillitatem, adjectum est Sacramentum: cujus finis ac vsus est duplex: prior est vt magis, quam verbum illud fœderis & Evangelij solum, repræsentet vt signum quoddã res easdem spirituales verbo priùs significatas & annunciatas, & earum rerum interiorem applicationem, adeoq; reipsa eas vt instrumentum quoddam applicet. Ex hoc fine & vsu priori sequitur posterior ille ac principalis, qui est ad verbum nobis confirmandum: hoc est, efficiendum, vt nos in verbum illud fœderis & Evangelij magis credamus. Est ergo vt verbo dicam Sacraméti posterior finis verbi fœderis & Evangelij confirmatio: non quidem quod sanciat ac ratum faciat fœdus simpliciter, ac respectu Dei, fœdus suum pangentis cum hominibus: quando sacrificium

ficium mediatoris non Sacramentum id præſtet: ſed quod ratum faciat quodammodò fœdus illud Dei,& reſpectu noſtri imbecillitatiſque fidei noſtræ: dum viſibili ſua repræſentatione mediatoris crucifixi ac beneficiorum ejus,& interioris eorundem applicationis,de quibus antè ſermo fuit in fœdere, efficit vt nos magis credamus in verbum illud fœderis. Ex hoc poſteriori fine apparet verbum ipſum fœderis ac Evangelij priùs præſtantiuſque eſſe Sacramento: Nam finis ſemper prior eſt præſtantiorque eo quod ad fidem deſtinatum eſt. Verbum itaque ſolum ſumptum,ſi comparetur cum Sacramento ſolo,eo melius eſt, quamvis ſi addatur ei Sacramentum,jam præſtantius,& auctius,& ad finem denique confirmandam magis efficax evadat. Sed redeamus ad Sacramenti vſum priorem, deque eo paulò fuſiùs dicamus, Sacramétum igitur oculis noſtris repræſentat Mediatorem Chriſtum crucifixum ejuſque beneficia: neque repræſentat modò res ipſas nudas, verumetiam earum interiorem applicationem, cujus etiam efficiendæ efficax inſtrumentum eſt Spiritus ſancti. Repræſentatio iſtarum rerum & applicatio non eſt Sacramenti primùm, ſed verbi: Nam res eas ſpirituales verbum fœderis & Evangelij priús ſignificat & applicat,& eſt earum rerum quaſi ſignum audibile. Deinde, infirmitatis noſtræ cauſa, Sacramentum res illas ipſas magis repræſentat & applicat,cum oculis noſtris videndas quaſi eas proponat, & manibus tractandas offerat. Atque hoc dum facit, remittit nos ad verbum, tanquam principale ſignum atque organum Spiritus, facitque vt magis in verbum illud credamus: qui eſt poſterior & principalis Sacramenti finis qui vulgò dicitur confirmatio & obſignatio fœderis: de hoc vſu vide Rom.cap.4. verſ. 11. Nunc videndum eſt quænam

sint causæ prioris hujus vsus, ac primùm considerãdum quæ sint causæ, cur in Sacramento res illæ spirituales, quæ in verbo priùs annunciatæ sunt, repræsententur & applicentur. Deinde, cur magis quàm verbo solo repræsententur & applicentur. Repræsentationis igitur & applicationis simpliciter causæ sunt duæ, prima est analogia & proportio inter signa & res significatas, vt in baptismo proportio illa inter aquam & sanguinem Christi. In cœna Domini proportio inter panem & corpus Christi, vinum & sanguinem Christi: Idem judicium est de ritibus in vtroque Sacramento, quæ & signa sunt, & suam similitudinem ac proportionem habent cum internis rebus & actionibus. Analogia ista sive proportio existit ex naturali proprietate quæ in signo est, quaque simile est signum rei significatæ: verbi gratia, ex naturali proprietate aquæ in Baptismo quæ est ad purgandum, qua fit, vt similis sit aqua sanguini Domini, & in cœna Domini ex naturali proprietate panis, quæ est ad alendum & nutriendum, qua fit vt panis similis sit corpori Christi: nisi enim analogia & proportio consistat inter signum & rem significatam quamcunque, sanè illud signum rei esse non potest, verbi gratia, herba signum hominis esse non potest, cum non sit analogia & proportio inter signum & rem significatam. Deinde, repræsentationis hujus & applicationis causa est vnio illa, quam sacramentalem vocant. Posita autem est in mutua relatione signi & rei significatæ, qua quidem fit, vt non priùs offeratur oculis nostris signum, quam animo atque oculis fidei res significata. Est enim hæc proprietas relatorum, vt non priùs cognoscatur vnum, quam alterum in mentem veniat. Dico igitur ad hoc vt sit repræsentatio & applicatio, omninoque Sacramentum, necessariam

esse

esse vnionem signi & rei significatæ sacramentalem. Neque enim satis est ad hoc vt sit Sacramentum, vt sit repræsentatio & applicatio rerum spiritualium, nuda similitudo & proportio: ita enim omnis panis, omne vinum, omnis aqua, essent Sacramenta: cum similitudo quædam sit inter panem quemcunque vinum quodcunque, aquam quamcunque & corpus ac sanguinem Domini. Oritur autem ista quam dico relatio, non ex natura rei ipsius quæ signũ est: verbi gratia, aquæ in baptismo: panis & vini in cœna Domini. &c. verũ supernaturaliter accidit signis in sacramẽto, proficiscitur que ab institutione Dei & Christi, verbi gratia, aqua in Baptismo non habet hoc à natura vt sit signum vel sacramentum sanguinis Domini: ita enim omnis aqua esset Sacramentum & relationem haberet ad sanguinem Domini: verùm habet illud quod sit sacramẽtum & relatum ad sanguinem Domini à Christi ipsius institutione & ordinatione, qua fit vt mutetur aqua illa à communi vsu in vsum sacrum, fiatque sacramentum sanguinis Domini. Idem judicium est de signis in sacramento cœnæ. Institutio autem ista sive consecratio, ita enim appellatur, fit per preces & verbum quo explicatur vsus rerum externarum, verbi gratia, aquæ illius in baptismo: panis illius & vini illius in cœna Domini: vt cum dicitur in cœna: hoc est corpus meum, id est, panis hic est signum vel sacramentum corporis mei, habetq; eum vsum nunc vt repræsentet corpus meum. Institutor & consecrator, hoc est, opifex sacramenti vt sacramentũ est, qui videlicet transfert elementum, commune alioqui, in vsum sacrũ (quæ ipsa talis est mutatio, qualis à nulla creatura fieri potest) propriè est ipse Dominus. Id fecit primùm per se in vltima illa cœna: nunc autem facit illud per homi-

nes & eos quidem non quoſcunq; ſine diſcrimine, ſed legitimè vocatos, hoc eſt, per Paſtores & miniſtros ſuos: ſecus non eſt Sacramentum, ſed Sacramenti profanatio. Atque hæ ſunt cauſæ repræſentationis & applicationis ſimpliciter rerum cæleſtium, quæ ſunt per Sacramentum. Quod autem Sacramentum magis repræſentet, magiſque applicet res illas cœleſtes, quàm verbum ſolum, in cauſa eſt, quod cum verbum res eas auditui tantùm offerat, Sacramentum ipſas etiam alijs ſenſibus, præſertim viſui & tactui repræſentat, videndas quaſi oculis, & manibus contractandas. Hactenus igitur de finibus Sacramenti, præſertim illo priori. Nunc de ſignis in Sacramento dicendum, deque eorum diviſione: Signa voco non tantum elementa ipſa, ſed etiam ritus & actiones externas quaſcunque: vt in baptiſmo fuſionem aquæ, lotionem: In cœna Domini, panis fractionem, vini fuſionem, dationem, acceptionem, eſum, potum. Res ſignificatas voco Chriſtum hominem & Deum, crucem ejus, beneficia ejus. Significantur autem iſta in Sacramento primùm ſimpliciter & abſolutè, deinde applicatè. Hinc oritur ſignorum diviſio: ſignorum enim alia dicimus eſſe rerum ipſarum ſpiritualium ſimpliciter: alia verò applicationis earum rerum. Signa rerum ipſarum ſpiritualium ſimpliciter voco ea, quæ res illas ſpirituales magis repræſentant & ſignificant quàm verbum ſolum. Sunt ea quoque, fateor, inſtrumenta & organa Spiritus ſancti, quibus magis illuminantur mentes noſtræ & per quæ augeſcit cognitio illa & prior pars fidei, quæ verbi prædicatione jam priùs accepta eſt. Vt igitur inductione particularium Sacramentorum, hoc genus ſignorum manifeſtum faciamus in Baptiſmo primùm ſigna rerum ipſarum ſpiritualium ſimpliciter ſunt hæc: aqua

qua quod eſt ſignum ſanguinis Chriſti, & ſubſtantia ipſius: fuſio aquæ quod eſt ſignum crucis & paſſionis Chriſti, ſimulque beneficiorum omnium ex paſſione manantium: Nam hoc ſemel notandum, illud quod ſignum eſt paſſionis Chriſti in vtroque Sacramento, illud, inquam, ſignum quoque eſſe beneficiorum ejus ex paſſione & cruce profluentium: Deinde, in cœna Domini, ſigna rerum ipſarum cæleſtium ſimpliciter, ſunt panis, quod eſt ſignum corporis & ſubſtantiæ Chriſti, vinum, quod eſt ſignum ſanguinis, ideoque etiam ſubſtantiæ Chriſti: fractio panis, quod eſt ſignum crucifixionis illius corporis, ſimulque beneficiorum ex cruce illa manantium: Fuſio vini, quod eſt ſignum effuſi ſanguinis in cruce, ſimu'que beneficiorum ex effuſione illa profluentium.

Atque hæc de ſignis rerum ipſarum ſpiritualium ſimpliciter. Signa applicationis earundem rerum, nempe, ſubſtantiæ Chriſti, crucis ejus, denique beneficiorum ejus voco ea quæ non modò repræſentant magis quàm verbum, internam illam applicationem rerum ſpiritualium, neque modò inſtrumenta ſunt cognoſcendæ illius internæ applicationis: verum etiam inſtrumenta ſunt Spiritus ſancti efficacia ad augendam in cordibus noſtris eandem illam applicationem internam, quam magis repræſentant: ideoque pertinent ad amplificandam alteram illam fidei noſtræ partem, quam in apprehenſione cordis poſitam eſſe dicimus, vt illa priora, quæ diximus rerum ipſarum ſigna ſimpliciter, pertinebant ad priorem illam fidei partem, in cognitione poſitam adaugendam: quò fit vt cum illa priora ſigna repræſentantia, hæc poſteriora applicantia propriè dici poſſint: à quibus etiam maximè ſacramenta ſigilla & σφραγιδες vocata

esse videntur. Signorum genus hoc posterius ita exemplis vtriusque sacramenti illustrabimus. In baptismo signum applicationis est lotio, signum nimirum applicationis primùm sanguinis & substantiæ Christi, deinde crucis ejus, tertiò denique beneficiorum ejus omnium ex cruce emanantium: Nam hoc semel notandum de signis applicationis in vtroque sacramento, vnumquodque applicationis signum esse istorum omnium simul, substantiæ Christi, crucis ejus, beneficiorum ejus. In cœna Domini deinde applicationis signa sunt quatuor numero: datio, ex parte Christi & ministri ipsius: acceptio, ex parte populi, & vniuscujusque ex populo: esus panis & potus vini, ex parte populi, & vniuscujusque ex populo. Ex his signis singula sunt signa applicationis rerum illarum omnium cœlestium, Christi, crucis ejus, denique beneficiorum ejus. Nunc si inter se compares duo ista signorum genera, videbis ex definitionibus vtriusque generis, signa quæ dicimus applicationis superare vno gradu, eoque excellenti, signa illa quæ vocamus rerum ipsarum cœlestium simpliciter. Nam cum duo sint in signis ipsarum rerum, primùm quod repræsentent res illas spirituales, vt signa quædam: deinde quod aperiant oculos mentis nostræ, vt instrumenta Spiritus sancti ad videndum in externis ipsis signis res illas spirituales internas (nisi enim essent illa instrumenta quoque Spiritus ad aperiendum oculos nostros comparata, nunquam profectò signa essent nobis earum rerum) cum, inquam, ea duo sint in signis illis rerum ipsarum simpliciter, in signis applicationis tria reperiuntur: Primùm enim repræsentant nobis internam applicationem rerum illarum spiritualium: deinde, organa sunt Spiritus sancti ad aperiendum

dum oculos mentis noſtræ, vt videamus in ipſis tanquam externis ſignis internam illam rerum ſpiritualium applicationem, Tertiò denique inſtrumenta ſunt Spiritus ſancti ad efficiendam in cordibus noſtris eandem illam internam rerum cœleſtium applicationem. Atque hoc tertio membro tanquam excellentiori gradu ſuperant ſigna hæc applicationis illud alterum & prius ſignorum genus, quod rerum ipſarum ſimpliciter diximus.

Haſtenus de ſignorum in Sacraméto diviſione: nunc demùm ex ijs quæ diximus de Sacramento in genere, colligenda eſt ejus definitio aliqua generalis: Sacramétum itaque dicimus eſſe ſignum à Deo inſtitutum viſibile quo partim repræſentantur magis, quam in verbo ſolo, res illæ cœleſtes ſignificatæ, partim verò nobis magis applicantur eædem illæ res, idque tum propter analogiam quandam & vnionem ſacramentalem, tum propter viſibilitatem, vt ita dicam, ſignorum: ex quo rurſus fit, vt fidem noſtram in verbum fœderis & Evangelij confirment, efficiantque vt in ipſum magis credamus. In hac definitione primùm genus eſt ſignum: deinde, differentia prima eſt ab inſtitutore Deo, qua diſtinguitur Sacramentum ab alijs omnibus ſignis prophanis & communibus. Secunda differentia eſt, quod ſit viſibile ſignum, qua diſtinguitur à verbo, quod eſt audibile quoddam ſignum à Deo inſtitutum. Tertia differentia eſt à priori ejus vſu ſumpta, qui eſt in eo quòd Sacramentum magis repræſentet, magis etiam applicet res illas cœleſtes ſignificatas, quam verbum ſolum. Atque hac etiam differentia diſtinguitur à verbo Dei, quod ſolum quidem ſignificat, atque etiam applicat res illas cœleſtes, ſed in eo diſcrimen eſt, quod Sacramentum verbo annexum eaſ-

dem illas res magis significet magisque applicet quàm verbum solum. Tum subjiciuntur in definitione, priori vsui suæ causæ, de quibus suprà diximus. Quarta differentia est à posteriori, eoque principali vsu Sacramenti qui in eo cernitur quod Sacramentum confirmet nobis illud verbum fœderis & Evangelij, nosque in ipsum magis credere efficiat, non secus quam sigillum diplomati appensum, confirmat ipsum diploma & maiorem illi fidem facit. Atque hic quidem vsus profluit ex illo priori: Nam cum Sacramentum magis significet magisque applicet res easdem illas quæ verbo priùs significatæ & applicatæ sunt: annon vna eademque opera confirmat verbum illud de jisdem rebus, majoremque illi fidem facit. Ex his omnibus quæ de Sacramento dicta sunt illud apparet, Sacramenti nomine si propriè loqui velimus non accipiendum totum illud confusum ex signo & re significata, verùm signum externum distinctum quidem à re sua significata, relatum tamen ad ipsam: Relatio enim non confundit ea quæ correlata vocantur, verùm declarat cujusque relati naturam: est enim hæc relati natura vt sit in relatione & respectu ad aliud. Atque hæc de Sacramento in genere dicta sunt: Primùm quidem de fœdere quod est Sacramenti fundamentum, deinde, de Sacramento ipso: ac primùm quidem de ejus vsu duplici, deinde de signis in Sacramento, denique de ejus definitione. Ex his quæ in genere dicta sunt de Sacramento, facilè videri potest quæ sit natura specialium Sacramentorum, vt Baptismi, qui nihil aliud est, quam Sacramentum quo confirmatur fœdus gratiæ jam primùm initum: vt cœnæ Domini, quæ nihil aliud est, quàm Sacramentum quo confirmatur fœdus idem gratiæ, certo temporis spatio continuatum:

tum: vel, quod idem eſt, quo confirmatur progreſſus in fœdere gratiæ: progreſſus autem in fœdere cernitur in incremento fidei. Definitio hæc vtraque ſumpta eſt è poſteriori Sacramenti vſu ſpecialiter accepto.

De Eccleſia.

ECcleſia Catholica eſt cœtus hominum interiùs vocatorum, & Chriſto per fidem inſitorum, ſecundùm æternam Dei præſcientiam & prædeſtinationem, vocatorum, inquam, ad juſtificationem & glorificationẽ. Ex qua definitione apparet, quòd, cum plura Dei in Chriſto beneficia ad Eccleſiam conſtituendam pertineant, nempe, ea omnia quæ à Paulo, Rom. 8. 29. numerantur, Præſcientia Dei, Prædeſtinatio, Vocatio, Iuſtificatio, Glorificatio: tamen, inquam, apparet Eccleſiam ſortitam eſſe nomen ſuum à Vocatione. Nam Eccleſiæ nomen nihil ſonat aliud, quàm vocationem, aut evocationem hominum certorum quorũdam ex aliorum hominum numero. Deindè apparet ex hac definitione, vocationem hanc à qua nominatur Eccleſia, internam eſſe vocationem, vtpote communem omnibus membris, cum externa non ſit communiter omnium. Tertiò ex hac definitione apparet, vocationem hanc internam quæ eſt in tempore, fundatam eſſe in præſcientia & prædeſtinatione Dei ab æterno. Quartò denique ex hac definitione videmus fines vocationis hujus, ſiue Eccleſiæ, qui ijdem effectus ſunt, ex vocatione & ſuperioribus cauſis promanantes, fines, inquam, eſſe juſtificationem & glorificationem. Ex his Dei beneficijs ex quibus definita eſt Eccleſia catholica ſequitur eam eſſe proprietatem Eccleſiæ catholicæ, vt ſit inviſibilis: Nam beneficia iſta ex quibus definita eſt,

non

non conspiciuntur nisi oculis fidei. Quamobrem Ecclesia necesse est secundum essentiam & naturam suam invisibilis sit corporeis oculis. Fateor tamen eam esse visibilem & oculis corporeis objectam, sed primùm dico non esse visibilem per se & secundum naturam suam, sed visibilem esse per accidens: per hominum corpora oculis objecta: præcipuè verò per externum ministerium. Secundò dico non totam Ecclesiam visibilem esse in externo ministerio, quod de ea Ecclesiæ parte quæ in cœlis agit negari non potest. Tertiò dico ne totam quidem Ecclesiam eam quæ in terris agit, vllo tempore, siue sub lege, siue sub Evangelio, visibilem fuisse in externo ministerio, (semper enim fuerunt, sunt, & erunt, fideles aliquot delitescentes in Gentilismo, & Paganismo) verùm ejus duntaxat partem aliquam: atq; eam quidem minorem sub lege, majorem verò sub Evangelio: quæ etiam respectu Ecclesiæ sub lege & Iudaicæ Catholica dicta est. Estque confusa & permista ex veris pijs, & ex hypocritis: vnde in scriptura sagenæ cõparata est, & aceruo ex paleâ & tritico. Quartò affirmo eam quidem Ecclesiæ partem, sive sub lege, siue sub Evangelio, non necessariò ita visibilem vel fuisse, vel esse, quin potuerit & possit aliquo tempore disparere, & ex oculis hominum quodammodò euanescere. In causa est, quòd non sit necessitas in externo ministerio in quo visibilis fuit, sub lege, & sub Evangelio visibilis est. Quintò, reipsa disparuit & sub lege & sub Evangelio, idque, partim propter persequutionem, partim verò propter persequutionem simul & hæresin, vt constat ex historia Ecclesiastica. At dices, etsi imminui possit Ecclesia Catholica, & hæc vel illa pars Ecclesiæ hujus Catholicæ, quæ post Christi adventum cœpit, estque sub Evangelio, disparere possit, & aspectum oculorũ nostrorum

rum

rum effugere: tamen non potest Catholica ipsa Ecclesia tota simul ac semel ex oculis nostris auferri: verùm necesse est, inquies, sit aliqua saltem pars ejus semper visibilis, ad quam confugiant qui Ecclesiam & salutem in Ecclesia quærunt. Respondeo, non necesse esse vt ecclesia ista Catholica secundum aliquam sui partem maneat visibilis: sed fieri posse aliquo tempore vt tota hæc Ecclesia Catholica, secundum omnes sui partes, dispareat: ita vt non conspiciatur Ecclesia aliqua, saltem cõstituta, quò confugias. Ratio est, quia quod potest cadere in partem, potest cadere in totam Ecclesiam. Eadem enim est essentia totius integri, & membri: & si nõ sit ex essentia membri vt necessariò visibilis sit: profecto, neque erit ex essentia totius. Atqui quod non sit ex essentia membri, satis jã docuit experiẽtia omniũ ætatum: 1. Reg. 19. 10. 2. Chro. 15. 3. Psal. 74 8. 9. idque iuxta antegressas prophetias. Ierem. 44. 15. Hos. 4. 14. 2. Thessal. capite secundo, ver. quarto. Apoc. capite 11. Deinde si objiciat quis, non posse totam simul istam Catholicam ex oculis evanescere, vel ideo quòd mandatum sit addita promissione, & promissum externum hoc ministerium, in quo est ipsa visibilis. Levit. 3. 17. & 16. 34. Psal. 132. 13. 14. 15. & cæt. Ephes. cap. 4. vers. 11. 12. Respondeo mandatum & promissionem Dei de rebus externis & ornamentis Ecclesiæ non efficere necessitatem istarum rerum, quod si necessitatem efficiant, ea est juris, vt loquuntur, nõ facti. Mandatum autem & promissionem rerum essentialium & internarum quæ ad Ecclesiam pertinent, sequitur necessitas. Sed quid dico posse fieri vt ne vna quidem pars Ecclesiæ quæ in terris agit aspectabilis sit in externo suo ministerio, & oculis objecta: cum experientia Ecclesiæ tam sub Lege, quàm sub Evangelio id docuerit, & re-

ipsa

ipsa exstiterit Ecclesia in terris, tam sub Lege, quàm sub Evangelio, non visibilis aut in conspectu hominum ad quam possent homines sese recipere. Invisibilitatis autem hujus & disparentiæ duæ sunt causæ, quas etiam priùs attigi. Vna est persequutio, qualis fuit tempore Imperatorum Ethnicorum. Altera est hæresis simul cũ persequutione, vt suprà diximus, qua fœdissimè contaminantur ac deformantur externa illa insignia, verbi & Sacramentorum, ex quibus dignoscitur & agnoscitur Ecclesia. Cujusmodi est hodierno die, hæresis illa Papistica, omnium hæresecôn quæ vnquam vel fuerunt, vel etiam adhuc sunt, pernicioſissima. Non tamen sine discrimine aliquo obscuratur Ecclesia Dei extrema aliqua persecutione & hæresi: Nam in persequutione, præsertim extrema, nulla fuit omninò externa & aperta Christi professio. At verò in hæresi, & illa etiam Papistica, est aperta aliqua Christi professio, est prædicatio quædam Evangelij, est administratio aliqua Sacramentorum. Quare etiam Ecclesia in Papismo aliquo modo visibilis est, nempe, in deformatis externis illis Ecclesiæ signis. Fuit etiã & est in Papismo Ecclesia, sed adulterata & planè corrupta. Pij etiam ac sinceri homines qui delituerunt in medio Papismo, neque aspectabiles fuerunt in externis illis ac puris Ecclesiæ signis etiam pij illi homines certo quodam modo visibiles & aspectabiles fuerunt in impuris illis ac deformatis Ecclesiæ corruptæ signis. His ita positis, videamus nunc summam controversiæ inter nos & aduersarios de Ecclesia nostra. Concludunt illi nostram Ecclesiam non esse veram illam Ecclesiam, hoc argumento: Vera & Catholica Ecclesia, semper est visibilis: At vestra, inquiunt, Ecclesia, non semper fuit visibilis. Ergo, vestra Ecclesia non est illa vera Catholica? Respondeo, primùm

mùm propoſitioni ex ſuprapoſitis fundamentis: primò Catholicam & veram Eccleſiam ex eſſentia ſua non eſſe viſibilem, ſed inviſibilem. Deinde etſi detur Catholicæ Eccleſiæ nomine, intelligi eam quæ poſt Chriſti adventum ſub Evangelio eſt, (ita enim accepta eſt Catholica Eccleſia, eoque nomine appellata eſt viſibilis hæc Eccleſia in terris poſt Chriſti adventum, vt diſtingueretur ab Eccleſia Iudaica, quæ vnius gentis finibus fuit incluſa,) etſi, inquam, hoc detur, nego tamen veram hanc Catholicam neceſſariò viſibilem, cum viſibilitas hæc non ex eſſentia Eccleſiæ ſit, ſed tantùm accidentaria, idque vel propter corpora hominum, vel propter externum miniſterium. Poſtremò illud addo, non exſtitiſſe Catholicam hanc Eccleſiam viſibilem omni tempore, idque partim propter perſequutionem, partim propter hæreſin, præſertim Papiſticam. Reſpondeo deinde ad aſſumptionem, in qua dictum eſt, noſtram Eccleſiam non ſemper viſibilem exſtitiſſe. Primùm, concedemus eam non ſemper in externis illis & puris notis, verbi, Sacramentorum & diſciplinæ, viſibilem manſiſſe, ſed cum ſit Eccleſia noſtra verè Apoſtolica & Catholica, ad tempus obſcuratam eam fuiſſe in Papiſmo, dicimus: ſuo autem tempore, Dei gratia, ex illis tenebris emerſiſſe, erexiſſeque vexilla illa pura verbi, Sacramentorum, & diſciplinæ, quæ jam olim erecta fuerunt temporibus Apoſtolorum, & aliquandiu poſt ea tempora: dejecta vero paulatim ſubingrediente Antichriſto, & mundo tandem in vniverſum deficiéte à puritate Evangelij, juxta prædictionem Pauli, 2. Theſ. 2. 4. Deindè reſpondeo Eccleſiam noſtram, etſi in puris ſuis notis non exſtiterit viſibilis, vt diximus: tamen etiam tum viſibilem quodammodò fuiſſe in impuris illis corruptæ Eccleſiæ indicijs. Ex his quæ reſpondimus Propoſi-

positioni & assumptioni, sequitur conclusionem esse falsam: hanc nempe, Nostram Ecclesiam non esse veram illam & Catholicam.

Hactenus de Ecclesia, & (vt ita loquar) ejus visibilitate. Nunc quæritur de visibilis Ecclesiæ veritate. Neque enim visibilis quæcumque statim vera est, & nihil magis controvertitur hodierno die inter nos & adversarios, quàm cum plures conspiciantur visibiles Ecclesiæ, quæ demùm sit vera visibilis Ecclesia. Asserunt illi suam Ecclesiam esse veram illam visibilem: Nos cõtrà defendimus nostram Ecclesiam esse veram illam visibilem. Quæstio itaque est non de visibili Ecclesia tãtùm, sed de vera visibili: Iam verò cum res ignota quæque investiganda sit & cognoscenda ex notis & quibusdam quasi indicijs suis, cognitio & investigatio Ecclesiæ visibilis veræ ex ijsdem petenda est. Sed de notis non minor est controversia. Nos enim veræ visibilis Ecclesiæ notas esse dicimus, veram ac sinceram verbi prædicationem, veram ac sinceram Sacramentorum ac disciplinæ administrationem. Act. 2. 42. Rom. 12. 6. Atque hæ quidem notæ, causæ sunt veræ visibilis Ecclesiæ. Nam externum hoc ministerium verum ac sincerum causa est Ecclesiæ visibilis ac veræ: non autem contrà, Ecclesia visibilis ac vera causa est doctrinæ veræ, id quod defendunt aduersarij. Quare necesse est ex doctrina, ejusque veritate metiamur Ecclesiam, non autem contrà, ex Ecclesia doctrinam. Quod autem obijci solet ab aduersarijs, contra has notas quas assignamus Ecclesiæ visibilis ac veræ, illud imprimis est, quod hæ notæ non minùs ignotæ sint alicui quærenti de vera visibili Ecclesia, quam ea ipsa Ecclesia visibilis, de qua quæritur. Non enim minùs difficile est judicare de veritate doctrinæ prædicatæ, quàm de veritate

te Ecclesiæ visibilis. Respondeo primùm, verum quidem esse, adeò ignoram esse doctrinam atque est Ecclesia ipsa de qua quæritur, illi homini cujus oculos non aperit Deus ad sinceram verbi prædicationem, vel quem princeps hujus mundi excæcat, ne videat lumen Evangelij, vt cum Apostolo loquar, 2. Corinth. capite quarto, versu quarto. At vero ei, cujus oculos hac ipsa verbi sui prædicatione aperit Deus, affirmamus doctrinam veritatis, tanquam facem prælatam ad monstrandum quæ sit vera illa visibilis Ecclesia. Neque enim negandum est beneficio Solis lucentis manifestari quod in tenebris fuit, ob id quòd cæcus aliquis non possit, etiam illato Solis lumine, illud videre quod in tenebris fuit. Respondeo deinde, vt cognoscatur veritas doctrinæ prædicatæ in Ecclesia aliqua visibili, opus esse perpetuò Scripturarum collatione: Quare si quis velit iudicare de doctrina prædicata, verane sit, an falsa: pura ne, an impura, duo sunt illi facienda. Primùm, audienda est diligenter & attentè prædicata doctrina: deinde, conferenda est cum Scripturis sacris, id quod Beroënses fecisse legimus, Act. 17. 11. Atq; ex hac Scripturarum diligenti collatione & perscrutatione doctrina evadet manifesta: eritque nota perspicua Ecclesiæ visibilis, qua facile cognoscetur verane sit ea, an falsa. Vt igitur verbo dicã, nota est Ecclesiæ visibilis veræ, doctrina prædicata cum Scripturis sanctis collata. Sut enim Scripturæ sanctæ prima regula omnis veritatis. Regula quidé veritatis Ecclesiæ visibilis est veritas doctrinæ in ea prædicatæ: rursus regula veritatis prædicatæ doctrinæ est Scriptura, quæ nihil aliud est quã Dei ipsius vox, cujus interpretatio quædã est Verbi prædicatum. Adversarij notas veræ visibilis Ecclesiæ afferunt alias, & his nostris, vt aiunt, certiores ac manifestiores.

Ferun-

Feruntur autem vulgò, vniversalitas, vnde catholica dicta est, vnitas sive consensus in doctrina fidei, sanctitas, denique antiquitas, quæ ad Apostolos ipsos refertur, vnde Apostolicam vocant. Vt demus quidem notas has ad Ecclesiam visibilem pertinere, cum tamen ad invisibilem magis spectent, sed vt demus ad Ecclesiam visibilem pertinere, affirmamus tamen necessariò resolvendas omnes in has quas nos assignamus notas: & non nisi propter sinceritatem verbi & Sacramentorum veræ Ecclesiæ notas esse appellandas: adeò vt si non spectetur in singulis doctrinæ veritas ac puritas, Ecclesiæ visibilis veritas non sit ex ijs inferenda. Nam vt de vniversalitate illa dicamus, nisi eã metiamur doctrinæ veritate, planè fallax est. Iudiciũ enim multitudinis in rebus præsertim religionis ferè solet esse corruptũ. Deinde, vnitas illa & consensus in doctrina fidei, satis arguit vel suo nomine se notã esse propter doctrinam. Tertiò, sanctitas illa, si ea sit doctrinæ, vt volunt, etiam ipso nomine suo præ se fert causam cur nota sit veritatis Ecclesiæ, in doctrinæ veritate ac puritate inesse. Denique, antiquitas, si non ex veritate doctrinæ, quæ antiquissima est, æstimetur, quid quæso aliud faciet, quã in errorem abducet animos hominum. Quare, vt dicam verbo, notæ hæ omnes ab aduersarijs adductæ, non alia ratione notæ esse possunt visibilis ac veræ Ecclesiæ, quàm qua ad notas istas, quas nos dicimus, doctrinæ puræ ac Sacramentorum, tanquam ad Lydium lapidem examinantur. Atque hæc hactenus de visibilitate Ecclesiæ primùm, deindè de visibilis veritate. Nunc postremò quærendum, An visibilis vera possit errare: Quæstio igitur est, An vera visibilis Ecclesia, siue sub Lege, particularis: siue sub Evangelio, Catholica, errare potuerit, vel possit in fide? Respondeo, pri-

mùm, veram Ecclesiam visibilem, siue Iudaicam, siue Catholicam, potuisse, & posse errare in rebus (vt ita loquar) accidentalibus, ac non fundamentalibus fidei: atque in iis etiam errasse, & errare, ita tamen vt manserit & maneat interea vera Ecclesia visibilis. Erravit enim Apostolica illa post Christum Ecclesia in capite vocationis gentium, quæ res quidem fidei est, Act. cap. decimo, ver. 3.4.5. & 11.12. &c. Erravit etiam Petrus in abolendis ceremonijs de ciborum delectu. Act. 10.32. 33. Errarunt etiam illi ex prima illa Ecclesia, qui censuerunt ceremonias Iudaicas necessariò coniungẽdas cum Evangelio. Atque hodierno die, in puris alioqui Ecclesijs, inveniuntur errores, in rebus etiam fidei, iisque satis grauibus: quibus tamen negari non potest veræ Ecclesiæ nomen, cum retineant præcipua ac fundamentalia in fide. Respondeo deindè, veram Ecclesiam visibilem, siue Iudaicam, siue Catholicam, potuisse, & posse errare, etiam in ipsis fundamẽtalibus rebus fidei: ita tamen, vt non tũ manserit vel maneat, vera & pura Ecclesia. Habuit tamẽ in vniversali illa defectione perpetuò secretos aliquot, qui non flexerunt genu suum Baal, hoc est, qui retinuerunt fundamenta fidei, & qui suo tempore in lucem prodierunt, ac adulteram matrem hortati sunt vt fornicationum suarum finem tandem faceret, iuxta illud Hoseæ, capite secundo, ver. 1.2. Dicite fratribus vestris, O populo mi, & sororibus vestris, ô misericordiam consequutæ: Contendite cum matre vestra, contẽdite ipsam non esse vxorem meam, & me non esse virum ipsius: vt amoveat scortationes suas à conspectu suo, & adulteria sua, è medio vberum suorum. Atque hæc de Ecclesia hactenus.

De Iustificatione & Glorificatione,

VOcatione Dei efficaci fit vt jam compareamus coram Deo, induti Christo eiusque justitia: nondum tamẽ justificati, vel sumus, vel dicimur, priusquàm sententia Dei judicis de nobis lata sit è tribunali suo. Estque hoc novum Dei beneficium ex nova quadam gratia, quod Deus nos in illa Christi justitia, fide apprehẽsa, justos pronuntiet: ex gratia enim est quod justitiam alienam, etiam nostram factam certo quodam modo, nempe, per fidem, pro nostra acceptet, & propter eam nos justificet, hoc est, justos pronuntiet, quandoquidẽ justitiæ divinæ regula alioqui id postularet, vt non haberemur justi, nisi in nostra ipsorum & inhærente, vt vocant, justitia. Idcoque Apostolus cum fide in Christum conjungit gratiam: Rom. cap. quarto, versu decimosexto. Ex fide est hæreditas, vt sit per gratiam. Item Eph. capite secundo, versu octauo. Gratia estis seruati per fidem. Et cum redemptione facta in Christo, fide nimirum apprehensa, eandem gratiam conjungit, Rom. 3.24. Iustificamur graris, id est, ejus gratia, per redemptionem factam in Iesu Christo, quibus locis significatur, nos, quod per fidem habemus à Deo, siue justitiam, siue hæreditatem, & salutem æternam, id, inquam, nos habere per gratiam, non modò quia quòd fide apprehendimus, ex gratia datum est jam prius in vocatione: sed etiam quia illud nobis, ac si nostrum esset, ex gratia imputatur in Iustificatione. Novum itaque hoc Iustificationis beneficium, & à superiori distinctum ita videbimur non ineptè definire, vt sit justificatio impij, sententia Iudicis, qua, propter Christum fide apprehensum, ex mera sua gratia, & non imputat

pec-

peccatum ad mortem, & imputat justitiam ad vitam æternam. Vel est gratuita absolutio à peccato & morte, simul & imputatio justitiæ ad vitam æternam, idque propter Christum, ejusque iustitiam, quibus per vocationem efficacem jam induti, comparemus coram Dei tribunali. Tum enim cum intuetur nos Deus è tribunali suo, nos, inquam, etiam in nobismetipsis peccatores, tectos tamen Christo, ejusque justitia, statim de nobis sententiam fert justitiæ & vitæ. De vi vocis ipsius Iustificãdi, quòd sit forensis, & sententiæ quædam pronuntiatio, ac proindè, vt sic dicam, judicatio reipsa potiùs quàm justificatio: vel, vt sic loquar, iustifactio: vide primùm oppositionem illam quàm perpetuò facit in hac epist. Apostolus, Iustificationis & condemnationis: Condemnatio autem citra controversiam est iudicis sententia. Vide deindè oppositionem accusationis, & justificationis, quæ est Rom. 8. 33. Vide tertiò vocis ipsius definitionẽ, Rom. 4. 6. Nam eo loco beatificatio vel Iustificatio à Davide definitur imputatione justitiæ absque operibus. Imputatio autem est sententia Dei de nobis. Vide denique phrases illas quibus vtitur Apostolus, cum Iustificationis meminit, vt cum dicit, Rom. 3. 19. Ex operibus Legis nulla caro justificabitur in conspectu Dei, id est, Deus nullam carnem justam censebit. Definitionem rei ipsius, & naturam justificationis, vide Rom. cap. tertio, vers. 22. & deinceps. Ex ea definitione quam attulimus, primùm videmus ante Iustificationem, hoc est, Dei sententiam, justitiam quidem illam Christi nostram esse per fidem: verùm non deneminandos nos esse sanctos ante latam iudicis sententiam, hoc est, priusquàm Deus ex gratia sua censeat ac judicet nos justos in aliena justitia. Quare, vt dicam verbo, per vocationem efficacem, reipsa quidem

juſti ſumus,& habemus per fidem juſtitiam illam ipſam propter quam deindè nos juſtificat Deus. Verùm juſti non nominamur antequam ſententiam ferat Deus de illa ipſa Chriſti juſtitia,quæ in nobis eſt per fidem.Reus enim in iudicio humano,etiamſi in ſe quidem innocẽs ſit ac juſtus:tamen ſemel reus factus, non priùs denominatur innocens ac iuſtus,quàm de eo lata ſit ſententia iudicis,& à iudice ſit abſolutus. Deindè, ex hac eadem juſtificationis definitione, videmus duas ejus partes eſſe:quarum prior eſt, abſolutio à peccato primùm, deindè à morte.Primùm enim Deus nos è tribunali ſuo pronunciat immunes à peccato: Nam etſi peccatum in nobis inſit reipſa: tamen quia totum illud quantũcunque eſt, tegitur Chriſti illa iuſtitia, ideoque non objicitur Dei iudicis oculis, Deus nos pronuntiat ſic immunes eſſe ab eo,acſi in nobis nullum eſſet omninò. Non enim venit jam in rationem peccatum illud quod in nobis eſt,cũ Chriſti iuſtitia inveſtimur. Deindè,poſtea quam abſolvit nos Deus à cauſa mortis, nempe, peccato,abſolvit nos à pœna quoque,& morte ipſa,ſive quod idem eſt, à reatu peccati. Poſterior pars iuſtificationis eſt, qua iudicat nos iuſtos ſimul & adiudicat vitæ, vel quod idem eſt reipſa,cenſet nos vitam commeritos quodam modo,nempe,in alieno merito.Hoc poſterius prioris effectum eſt: Nam qui iudicatus eſt iuſtus, neceſſe eſt adiudicetur vitæ. Quare ex his iuſtificationis partibus,id videmus,iuſtificationem eſſe ſententiã Dei iudicis de peccato,de morte,de iuſtitia, de vita, de contrarijs cauſis,peccato,iuſtitia: de contrarijs earundẽ cauſarum effectis,morte,vita. Nominis tamen ratio id poſtulat,vt iuſtificatio propriè ſit ſententia de peccato & iuſtitia. Iuſtificatio enim eſt ſententia iuſtitiæ: verùm quia qui abſolvit reum à peccato,abſolvit quoque eum

à

à peccati reatu & pœna: quique rursus iudicat iustũ, adiudicat quoq; reum vitæ, ideò iustificationem dicimus sententiam Dei esse, etiam de his effectis, morte & vita. Atque hæc de partibus Iustificationis, nunc de causis eius dicendum: ac primùm de efficiente. Efficiens primùm est Deus. Rom 4.5. Sed credit in eum qui iustificat impium. Hinc etiam iustitia Dei appellata est. Rom. 3.22. Deindè, efficiens & meritoria est Christus cum sua iustitia, fide iam apprehensus in efficaci vocatione, vti diximus: Nam Christi passio infiniti est meriti, propter dignitatem personæ: neq; tantùm satisfacit iustitiæ & iræ Dei propter peccata nostra, sed etiam iustitiam nobis promeretur: ita tamen vt à nobis fide apprehendatur: eoque differt à cruciatibus reproborum omniũ apud inferos. Æternis illis cruciatibus satiat quidem Deus iram suam, verùm liberationem & gratiam non procurabunt in æternum. At verò Christi passio, etiam tẽporaria, præterquàm quòd plenè satisfecit iræ, promeretur etiam liberationem nostri, à peccato & morte. Verùm, vt sit nobis meritum, requiritur Christi efficacia ad gignendam fidem in cordibus nostris, qua passionem illam apprehendamus. Apprehẽsa per fidem passione, iam passio non modò meritoria est in se, sed etiam nobis est meritoria. Hanc causam Apostolus, nunc propria voce exprimit: vt dum Rom. 3.24. vocat redẽptionem factam in Iesu Christo: & Rom. 5.15. vocat donum per gratiam, quæ est vnius hominis Iesu Christi: nunc fidei voce eam intelligit: quam vocem rursus aliquando solam accipit, Rom. 3.28. Colligimus fide iustificari hominem: aliquandò verò eam accipit cũ obiecto suo Christo crucifixo. Rom. 3.22. Per fidem Iesu Christi, inquit: & poste à, ver. vigesimo quinto: Per fidem in sanne ipguisius: quibus locis intelligẽda est perpetuò

causa meritoria: nempe, Christus crucifixus, sed fide apprehensus. Neque enim hic vbi dicitur, fide justificari hominem, intellexerim iustificationis causam instrumentalem, verùm meritoriam, cum fides justificationem præcedat in efficaci vocatione, in qua, vt instrumentum quoddam, apprehendit Christum oblatum cũ beneficijs suis. Hanc apprehensionem fidei sequitur deindè justificatio. Quamobrem fides magis propriè respecta vocationis, quàm respectu justificationis, instrumentum dicetur. Atque hæc de efficiente meritoria: cum hac conjuncta est gratia Dei, qua gratis & immeritò nos justificat. Nam & Christus ipse cum sua satisfactione, est donum Dei gratuitum, quod datur nobis in vocatione, quodque est causa sententiæ justificationis, quæ vocationem sequitur, & ex gratia est, quòd propter alienam & alienam justitiam, etiam fide apprehensam, & aliquo modo nostram, nos tamen justificet. Quare justificatio est ex mera gratia, siue respicias gratiam in vocatione præcedentem, quam gratiam conferentem vocare possumus: siue gratiam in imputatione alienæ justitiæ sequentem, quam gratiam imputantem potes nominare. De hac causa loquitur Apostolus, Rom. cap. 3 ver. 24. Iustificamur gratis, id est, ejus gratia. Sed de hac re suprà. Atque hæc dicta sunt de causa justificationis efficiente, de qua etiam sic paucis, &, meo quidem judicio, rectiùs potes statuere, vt sit causa efficiens Deus: modus autem efficiendi duplex: Prior, gratia: posterior, fides Christi, vel Christi satisfactio fide apprehensa, quæ est causa qua movetur Deus ex ordine justitiæ, ad justitiæ sententiam ferendam Hæc duo, gratia & fides Christi, etsi seorsim ab efficiente Deo dici possunt causæ suo modo efficientes: tamen Apostolus passim de ijs loquitur, vt modis per quos

Deus

Deus efficit & justificat, & in negocio justificationis cum Deo efficiente conjungit, vt efficiendi modos, vt Rom. capite 3. vers. 24. Iustificamur autem gratis, id est, ejus gratia (vide gratiam per quam Deus nos justificat) per redemptionem factam in Iesu Christo, (vide fidem Christi, vel redemptionem Christi fide apprehensam) per quam etiam Deus nos justificat. Efficientem sequitur materia: Materia sumus nos, primùm peccatores & impij. Rom. 4. 5. Qui justificat impium: deindè, credentes, Rom. 3. 22. Iustitia Dei patefacta est in & super omnes qui credunt. Christus quidem ipse, fateor, subjectum est & materia illius justitiæ, propter quam justificamur nos, absolutè acceptæ: verùm sententiæ iustificationis à Deo pronunciatæ & justitiæ imputatæ, quatenus imputata est, subiectum qua ratione dicatur non video. Materiam siue subiectum, sequitur forma: formalem iustificationis causam dicimus ipsam Christi iustitiam, sed imputatam, & quatenus Deus eam de nobis pronunciat. Nam iustitia etiam eadem illa, vt in vocatione efficaci fide apprehenditur, causa est iustificationis efficiens & meritoria. Quare ratione quadam differunt iustitia, & iustitia imputata, quatenus imputata est, & aliam atque aliam causam efficiunt in iustificationis negotio. Ergo eadem illa Christi iustitia, causa est iustificationis formalis quatenus imputatur, & de nobis à Deo iudice pronunciatur. Formã sequitur finis, finalis causa primùm est respectu nostri, glorificatio, Rom. 6. 21. & 8. 30. Deindè respectu Dei, ipsius gloria. Rom. 3. 26. quo loco habes gloriã Dei duplicem. 1. eam quæ existit ex iustitia ipsius, vt sit ipse iustus: 2. eam quæ est ex misericordia: Et iustificans, inquit, eum qui est ex fide Iesu. Ex vnico enim iustificationis beneficio exurgit Deo gloria, & justitiæ erga filiũ suũ, & misericordiæ

erga nos. Atque hæc de causis justificationis, & omnino de justificatione. Effectum autem justificationis inprimis est ea, de qua modò diximus, glorificatio, quæ nihil aliud est reipsa, quám executio sententiæ justificationis: Nam in justificatione, vt judicamur justi, ita adjudicamur vitæ. Iam verò glorificatio nihil aliud videtur quàm executio sententiæ de vita pronuntiatæ, quæ in hac vita inchoatur, in altera verò perficitur. Quia autẽ non perficitur glorificatio in hac vita, ideò dici potest non perfectam esse justificationem nostri in hac vita: quia nimirùm non plenè assequimur vitam illam quæ nobis jam adjudicata est. Ratione tamen non decreti solùm divini, sed etiam sententiæ ipsius de vita prolatæ à Deo iudice, jam perfecta est: ratione etiã justitiæ quam imputat, jam perfecta est justificatio. At si executionem respicias, & rationem habeas ipsius vitæ & gloriæ, ad quã nos adjudicat, quia ea in nobis non perficitur in hac vita, imperfecta justificatio in hac vita censeri potest. Sententia enim de vita, est de vita & gloria, quæ in nobis ipsis inhæsura sit. Cum igitur non statim ea tota incipiat inhærere simul ac sententia vitæ pronuntiata est, profectò hactenus iustificatio nostra perfecta nõ est. Sentẽtia autẽ de justitia qua pronũtiat Deus nos justos, non est de justitia quæ in nobis vnquam inhæsura sit, sed quæ in Christo insit, nostra autẽ sit per fidem: Ideóq; simul cum sententia pronunciata, justi euadimus, & plenè justi etiam in hac vita: nisi quod in altera magis patefacienda sit ac revelanda eadem illa iustitia imputata, & arctiùs etiam nobis applicãda: ea tamen tota perficitur in hac vita, in qua potest homo dici plenè, perfectèq; justificatus. Filij Dei sumus, inquit Ioan. 1. epist. 3. 2. sed nondum patefactum est quod erimus: Et Heb. 10, 2. dicitur, semel purgatos nullorũ am-

plius peccatorum ſibi conſcios, quo ſignificatur remiſſionem peccatorum ſemel duntaxat fieri, & totam ſimul perfici. Atq; in hoc differunt in juſtificatione ſententia illa de vita & ſententia de juſtitia, quod vnà cum ſententia ipſa de juſtitia ſtatim perficiatur juſtitia: cum ſententia verò de vita non ſtatim perficiatur vita. Atqi hæc de juſtificatione Impij de qua ſemper maxima fuit controverſia. Nam in nullo ſalutis noſtræ capite obſcurando magis elaboravit, poſt Chriſti adventum in mundum, Diabolus, quam in iſto: progreſſu autem temporis illud magis magiſque obſcuravit. Primùm enim temporibus Pauli & Apoſtolorum quæſtio præcipuè agitata eſt de efficiente & meritoria iuſtificationis cauſa, vtrum ea eſſet Chriſti ſatisfactio, an verò opera noſtra. Atque hinc eſt illa diſputatio Pauli ad Romanos, & ad Galatas, in qua pluribus adductis in medium argumentis contendit Apoſtolus cauſam efficientem & meritoriam iuſtificationis noſtri eſſe, nõ opera noſtra, ſed Chriſtum eiuſque ſatisfactionem fide apprehenſam. Manent adhuc illius controverſiæ reliquiæ in regno Antichriſti: Nam etſi primam iuſtificationem, quam vocant, Chriſti merito tantùm aſcribant, tamen ſecundam, quam vocãt, iuſtificationem merito operum tribuunt: verùm, Diaboli arte, tota iuſtificandi ſumma in controverſiam venit hodierno die: neque tantùm de eius cauſa efficiente & meritoria diſputatur, ſed de forma, adeoque de tota iuſtificationis natura. Neque exiſtimo id antiquitùs agitatum: An iuſtificatio eſſet motus quaſi phyſicus ab inhærente iniuſtitia ad inhærentem iuſtitiam, an verò ſita eſſet iuſtificatio in ſententia Iudicis pronunciata. Nam de ea re nulla vel ſignificatio eſt controuerſiæ in Epiſtola Apoſtoli Pauli ad Romanos. Vnde videtur antiquitùs

quitus illud extra controversiam fuisse, justificationem positam in sententia Iudicis de reo pronunciata, sive propter opera, sive propter Christum: verùm nunc summa controversiæ est de vocabulo, & de natura ac definitione justificationis: contenduntque adversarij justificationem Physicum quendam motum esse, vt diximus: de quo veteres illi inimici gratiæ temporibus Apostolorum ne cogitasse quidem videntur: non enim de ea re cum ijs dimicarunt Apostoli.

De bonis operibus.

SEquitur quæstionem de justificatione & glorificatione, quæstio de bonis operibus, quæ sunt glorificationis effecta, & de quibus quæri solet an hominem justificent. Bonum opus, sive opus Deo acceptum, est opus conforme legi ac voluntati ipsius: Cum itaq; Lex Dei in actione quacunq; requirat internam animi sinceritatem, non autem externam duntaxat bonæ actionis faciem, profectò vt sit opus bonum & conforme legi divinæ, non tantùm requiritur, vt fiat secundum Dei mandatum, quoad substantiam operis, verùm necesse est vt fiat eo modo quo Deus præcepit: hoc est, vt adsit cordis sinceritas, tanquam fons quidam externæ actionis: & respectus sit ad Deum ipsiusque gloriam, tanquam præcipuum operis finem, quod posterius ex priori illo continuò sequitur. Quamobrem in bono opere hæc tria sunt. Primùm, fit secundum legem Dei, deinde est interna cordis sinceritas: Postremò, ex sinceritate respectus ad gloriam Dei. Ex his quæ diximus apparet rationem & formam boni operis, vnde nimirum habet opus vt bonum denominetur, esse, vt ita dicam, εὐνομίαν sive conformitatem cum lege, vt peccati, & mali operis ratio & forma est ἀνομία & aberratio quæ-

dam

dam à lege. Homo ante lapſum, vt qui tum fuerit ſincero corde, natura ipſa comparatus fuit ad bona opera: At verò jam poſt lapſum amiſſa illa cordis ſinceritate, adeoque omnium facultatum animi integritate, prorſus ineptus evaſit ad bona opera. Fieri quidem poteſt vt homo non regenitus edat opus quod externam illam conformationem, cum expreſſa voluntate Dei habeat, vt ſi non occidat, non committat adulterium, non furetur, &c. At verò cum lex divina præcipuè requirat illum ſinceritatis fontem in corde, & ex eo reſpectum divinæ gloriæ, profectò opus non regeniti hominis, quantumvis ſpecioſum appareat, boni operis nomine ſimpliciter ac propriè appellari non poteſt, & opus eſt non quidem vivum, ſed mortuum, vt vocat Apoſtolus, & hypocriticum. Homo jam regenitus, vt qui aliquam ſinceritatis animi partem, per fidem recuperavit, dicetur quidem ex parte aliqua aptus ad bona opera, nempe, pro menſura recuperatæ integritatis animi ac ſinceritatis. Verùm cum, quod ex parte tantùm bonum eſt legique conforme, non ſatisfaciat legi Dei tam ſanctæ tamque perfectæ, ac proindè Deo non placeat, quatenus in ſe habet vel tantillum imperfectionis: profectò vt ſit opus Deo placens & conforme cum ipſius lege & voluntate, neceſſe eſt compareat quaſi coram eo, & producatur in lucem atque conſpectum ejus, cum integumento meriti Chriſti fide apprehenſi: vnde dictum eſt, quicquid ex fide non eſt, peccatum eſt: Rom. 14. 23 Item fieri non poteſt, vt ſine fide quiſquam Deo placeat. Heb. 11. 6. quod quidem dictum videtur non tantum ideò, quòd fide in Ieſum Chriſtum cor hominis purgetur, & recuperet aliquam ſinceritatis atque integritatis partem, verum etiam quòd imperfectio illa operis ex corde tantùm ex parte regenito profecti, ea-

dem

dem illa fide integatur. Quamobrem bono operi regeniti hominis fides duo quædam præstat: primum, vt purgetur animus & fons boni operis. Act 15.9. Secundum, vt integatur quasi ille defectus operis emanantis ex animo ex parte tantùm regenito. Opus etiam hominis quod fit sine fide duplex quasi damnum patitur: Primum sine fide nullum est planè vel regenerationis initium, vnde proficiscatur. deinde sine fide nullum est impuritatis illius, qua laborat, velamẽ. Atq; hæc de bonis operibus hominis considerati in statu, primùm innocentiæ ante lapsum, in statu deinde corruptionis post lapsum, in statu denique regenerationis. Nunc videamus quod sit meritum operum in triplici hoc hominis statu: Meritum enim operis est quoddam consequens & adjunctum, respicitque vel præmium bene facti, vel pœnam malefacti. Meritum pœnæ dici solet vulgò reatus peccati. Meritùm præmij obtinet generale nomen meriti. In genere meritum respicit compensationem sive ἀντιμισθίαν, Rom. cap. 1. vers. 27. Iam compensatio illa vel pœnæ est, vel præmij: vocatur etiã id ad quod in genere refertur meritum, μισθὸς sive merces, & mercedis quoque vocabulum commune est: Merces enim vel præmium est vel pœna. Debitum est adjunctum mercedis, vt meritum operis, nisi malis dicere constituentem & essentialem mercedis differentiam: Merces enim propriè nihil est aliud quã id quod datur ex debito. Id enim quod datur generale est: restringitur autem per has quasi differẽtias contrarias, gratiam & debitum. Quod enim datur vel datur ex gratia, & gratuitum est donum, vel datur ex debito, estq; merces, quamquam mercedis nomen commune est: nonnunquam & in genere sumitur pro eo, quod datur, sive ex gratia, sive ex debito detur. Rom. 4.

4. Operan-

4. Operanti, inquit, merces imputatur nõ ex gratia, ſed ex debito. Hinc ſequitur mercedem imputari etiam ex gratia, ac proinde mercedis nomine ſignificari etiam gratuitum donum. Sic quod à Luca. 6. 32. χαρις gratia ſive gratuitum donum, à Matthæo. 6. 1. μισθος, merces, & quod datur ex debito dicitur. Quare mercedis nomen ambiguum eſt, accommodaturq; vtriq; ſpeciei ejus quod datur ſive imputatur. Iam verò ſi inquiratur ratio debiti quo conſtituitur merces propriè dicta, profectò debitum propriè eſt ad quod reddendum obligatur aliquis ex ordine juſtitiæ, propter dignitatẽ, nimirum, beneficij in eum jam priùs collati. Meritũ enim ſive opus meritoriũ, propriè eſt cui propter dignitatem ſuã ex ordine juſtitiæ debetur aliquid, vocaturq; quod debetur mercedis nomine. Atq; hæc quã diximus, propria eſt debiti acceptio. Impropriè autẽ debitum ſignificat quod debetur non ex ordine juſtitiæ, ſic nimirùm requirente dignitate collati beneficij, verũ ex pacto & gratuita promiſſione: non quòd ita poſtulet dignitas operis vel beneficij collati, ſed quod ita cõventũ pactũq; ſit. Similiter impropriè ſumi poteſt meritum ſive opus meritoriũ pro eo quod poſtulat mercedẽ & retributionem, non quidẽ ex ordine juſtitiæ propter dignitatẽ ipſius operis, ſed ex pacto, cũ nulla ſit omninò paritas operis præſtiti & mercedis, Ro. 8. 18. His ita poſitis, dicimus malum opus meritoriũ eſſe, propriè accepto meriti nomine, dicimus pœnã deberi malo operi, propriè accepto debiti nomine. Nam malo operi propter dignitatẽ quãdã ipſius operis, ex ordine juſtitiæ redditur merces ſua. At verò ſi de bono opere loquimur, negamus vllum bonũ opus, ne præſtãtiſſimæ quidẽ creaturæ, mereri de Deo, ſi ſimpliciter accipiatur meriti nomen. Negamus ſimpliciter Deum debere aliquid bono operi, ſi propriè

accipia-

accipiatur debiti sive mercedis nomen. Nam non est ea dignitas boni operis cujusquam, vt illi ex ordine justitiæ teneatur Deus mercedem reddere. Verùm cum de bono opere sermo est, non omninò nego mereri de Deo ex pacto quodam & gratuita ipsius Dei promissione: item ei aliquid deberi ex pacto & gratuita promissione: quanquam ab his vocibus meriti & debiti lubentiùs abstinuerim, à quibus abhorret ipsa Scriptura sacra, quæ nihil aliud passim inculcat quam meram gratiam. Conspicitur autem gratia Dei in hoc quod debita à nobis opera, eaque imperfecta, debita, inquam, propter infinita beneficia in nos jam priùs collata, non modò grata acceptaque habeat, sed etiam compenset quodammodò summo illo beneficio vitæ æternæ. Quamobrem quantum tribuitur merito, tantum detrahitur gratiæ Dei, & opinio alicujus meriti semel concepta constringit quasi cor nostrum, ne totum semel solvatur in prædicationem gratiæ, quæ, vt dixi, in eo cernitur vel maximè, quòd operibus non meritorijs, sed debitis retribuat beneficium etiam maximum. Mercedis quidem nomine vtitur Scriptura, sed ita, vt, cum respectu benè operantium dicitur, pro gratuito dono, loquendi modo minus proprio, passim accipiatur. Vt non sit quod Papistæ mercedis & meriti perpetuam relationē somnient: quasi verò merces perpetuò significet id quod debetur vel simpliciter, vel etiam ex pacto. Atque hæc hactenus præfati sumus de meriti, mercedis & debiti nominibus. Nunc propositam illam meriti ad opera, in triplici illa hominis conditione, applicationem persequamur. In statu innocentiæ opera hominis quia perfecta fuissent, legique Dei plenè respondissent, ideò non planè inficiamur Deum mercedem his, si aliqua fuisset ex debito, non quidē simpliciter, verùm ex pacto

et

et promiſſione ſua gratuita in fœdere operum facta, imputaturum fuiſſe: dico ex debito non ſimpliciter, ſed ex pacto, quia ſimpliciter nulluni eſt creaturæ ne perfectiſſimæ quidem, reſpectu creatoris ſui, meritum. Nã quis dedit ei prior & reddetur ipſi. Rom. 11. 35. & quid habet creatura quod non accepit. 1. Cor. 4. 7. Quare opus creaturæ vel perfectiſſimæ propriè ac ſimpliciter officium eſt, ad quod ipſa obſtringitur, & illud quidẽ leviuſculum, ſi cum Deo creatore, ejuſque immenſis in eam beneficijs comparetur, officium, inquam, eſt, non autem meritum: Hinc illud Luc. 17. 10. Cum feceritis omnia, quæ præcepta ſunt vobis, dicite ſervi inutiles ſumus: Nam quod debuimus facere, fecimus. Notandum verò Scripturam loqui quidem de mercede debita operibus, ijſque perfectis. Rom. 4. 4. Ei, inquit, qui operatur merces imputatur ex debito: verùm de merito operum vel perfectiſſimorum, ne voculam quidem habere. Quod enim Eccleſ. 16. 15. & Heb. 13. 16. vetus interpres reddidit meritum, Scriptura vocabulum illius ſignificati non habet: fortaſſis id fit quod debitum Dei non ſit ex vera & propria ratione meriti, quod definitur opus indebitum, cui ex ordine juſtitiæ debetur merces, ſed ex ipſius liberalitate & gratia. Atque hæc de merito bonorum operum in ſtatu innocentiæ.

In ſtatu verò corruptionis ante regenerationẽ nullum eſt, vel debitum, vel meritum, præmij, inquã, & vitæ nullum eſt debitum vel meritum, ne ex pacto quidẽ, niſi dicas pœnæ & mortis æternæ. Stipendia enim peccati mors. Rom. 6. 23. Nam opera non regenitorum etſi nonnunquam externam aliquam cum lege Dei conformitatem habeant, tamen quia non ex vlla ſinceritate animi, ac proinde non ex fide proficiſcuntur; propterea bona non dicenda ſunt, operantis ſaltem reſpectu:

ctu: Quicquid enim non est ex fide, peccatum est. Ro. 14. 23. &, fieri non potest vt sine fide quisquam Deo placeat. Heb. 11. 6. Malorum tamen operum diversi sunt gradus, neque sunt omnia peccata æqualia: deteriora enim sunt ea, quæ nullam, ne externam quidem, cum lege Dei conformitatem habent: cujusmodi sunt, adulterium, homicidium, &c. quæ apertè pugnant cum lege Dei. Non adeò autem mala sunt ea opera quæ exteriùs cum ea conformantur, sunt tamen mala, quia necesse est hypocritica esse, sine interna illa cordis sinceritate. Ergo his omissis dicamus nunc de merito bonorum operum in statu regenerationis, de quo tota est controversia. Affirmamus itaque operum regeniti hominis nullum esse meritum, vt neque his à Deo aliquid deberi, ne ex pacto quidem & promissione: cuius rei vel ratio sola hæc esse potest, quia non viuimus iam sub fœdere illo operũ, in quo paciscitur Deus cum homine, sub conditione operum legis: Verùm sumus sub fœdere gratiæ, in quo paciscitur Deus cum homine, non quidem sub conditione operum illorum: verùm sub conditione meriti Christi fide nostra apprehendendi. Quamobrem qui defendunt meritum operum hominis regeniti, & debitum Dei, etiam quod ex pacto dicitur, & non simpliciter (vt hoc illis condonemus) quid quæso faciunt aliud quam concludunt nos rursus sub fœdere operum, & in servitutem legis, à qua per Christum liberati sumus, redigunt. Sed altera etiam huius rei causa est: Nam etsi illud demus nos etiam adhuc esse sub fœdere illo operum, Deũque iuxta formulam illius fœderis à nobis etiam opera exigere: tamen dicimus, ne secundum quidem illud fœdus ac promissionem in eo factam, vel Deum debere aliquid operibus nostris, vel nos mereri aliquid de Deo, nisi mortem dicas:

cas: Sunt enim opera noſtra, etiam in ſtatu regenerationis imperfecta, neque patiuntur examinationem ad regulam illam legis Dei, niſi lesbiam normam (qualem faciunt eam Papiſtæ hodierno die) facias illam Dei legem tam ſanctam, tamque perfectam. At rationibus his à nobis adductis opponunt ſe adverſarij, ac primùm priori: Annon, inquiunt, etiam ſub novo teſtamento ſiue fœdere paſſim promittuntur bonis operibus noſtris multa beneficia, tã temporaria, quam æterna. 1. Tim. 4.8. Pietas ad omnia vtilis eſt habens promiſſiones & huius & futuræ vitæ: quòd ſi igitur promittat bona, etiam in Evangelio, ſub conditione operum noſtrorum, ſequitur nos non planè liberatos à fœdere illo operũ, ac proinde Deum etiam adhuc debere nobis aliquid, ſaltem ex pacto. Reſpondeo, diſtinctione antecedentis, promittit Deus in Evangelio bona ſub conditione operum, quæ ipſa procurent nobis promiſſa illa bona, falſum: vel quæ oſtendant & arguant tanquam effecta notiora nobis, participes nos eſſe conditionis illius, quæ eſt in fœdere gratiæ, quaque ſola impleta procurantur illa bona, verum. Antecedentis diſtinctione ita facta, videmus ex hoc non ſequi, nos eſſe ſub fœdere operum, ad hoc vt ſaltem ex pacto aliquid debeatur operibus noſtris bonis. Quod autem non eo fine proponat nobis promiſſionem ſub conditione operum vt nos operibus noſtris promiſſa bona nobis ipſi procuremus, apparet primùm ex imperfectione operum, quã & nos ipſi ſentimus, & ſcriptura confirmat: deinde ex ſcripturæ teſtimonijs, quæ oſtendunt non alio fine requiri opera in Evangelio, quam vt Evangelio, hoc eſt, novo fœderi & vocationi noſtræ conſentienter viuamus. Epheſ. 4.1. Sed res tota manifeſtior evadet, ſi diſtinctionem promiſſionũ in evangelio quæ ſub operum

conditione fiunt, & legalium promiſſionum, fœderiſq; legalis faciamus: Primùm enim promiſſiones illæ quæ ſub novo teſtamento occurrunt ſub conditione operum, in Chriſto & propter Chriſtum ejuſque meritum fiunt omnes: Deinde promiſſiones illæ propter Chriſtum ejuſque meritum factæ, propter Chriſtum ſolùm ejuſque meritum implentur: & compẽſatio ſive merces quæ operibus redditur, non ex eo eſt quòd ex parte noſtra completa ſit conditio operum, ita vt Deus evadat nunc debitor nobis, idq; ex pacto ſuo, cum illa ipſa regenerationis opera imperfecta ſint adeò, vt niſi veniã in Chriſto impetrent, certam damnationem procurẽt: non, inquam, redditur merces propter impletam à nobis operum conditionem, verùm propter Chriſtum ejuſq; meritum ſolum. Tertiò dicimus promiſſiones iſtas quæ conditionem aliquam operum habent in Evangelio, non eo fine à Deo fieri, vt nos juſtificemur vel ſervemur per opera noſtra, hoc eſt, vt acquiramus nobis ipſi ex operibus noſtris beneficia illa promiſſa, verùm eo fine promiſſiones iſtas fieri, vt excitemur nos ad vitam quæ Chriſto, in quo ſolo omnia conſequimur, & Evangelio ipſius digna ſit. Eph. 4. 1. Precor, inquit, vos vt ambuletis ita vt dignum eſt vocatione qua vocati eſtis. Quod autem ad fœdus illud operum, primùm non eſt factum propter Chriſtum mediatorem: deinde promiſſio in fœdere operum, ſi homo in eo permanſiſſet, implenda fuiſſet, non propter Chriſtum, ſed propter præſtitam conditionem operum. Denique eo fine facta fuit, vt nos procuraremus nobis ipſi, ex pacto Dei, ejus impletionem & promiſſam mercedem. Ex his ſequitur promiſſiones iſtas in Evangelio, quæ fiunt ſub conditione aliqua operum bonorum, nihil ad legale, & operum illud fœdus pertinere. Nam operum fœdus cum Chriſto

ſto,& fœdere gratiæ in ipſo, nullo pacto conſiſtere poteſt,neque aliquem vſum habet operum fœdus reſpectu noſtri,qui iã ſub fœdere gratiæ & evangelio ſumus, niſi hunc,vt territos nos & conſternatos cogat Chriſtũ quærere, & fœdus illud gratiæ in ipſo ictum.Hunc etiã vſum tanquã præcipuum habebat in veteri populo:vnde Deut.18.laudat etiam populum Deus quod conſternatum ſe profeſſus ſit audita voce illa Iehovæ legẽ ſuam promulgantis,his nimirũ verbis,verſ.16.Ne pergam audire vocem illam Iehovæ Dei, & ne videam amplius ignem illum maximum,vt non morior.Deus autẽ hanc vocẽ his verbis commendat verſ.17. Quamobrem dixit Iehova ad me,bene loquuti ſunt quod loquuti ſunt. Deinde,verſ.18 promiſſionem Chriſti mediatoris facit ad quem nimirũ vult populum confugere, relicta lege & operum fœdere: Prophetam ſuſcitabo ijs è medio fratrum ipſorum, ſicut tu es, & indam verba mea oris eius,vt eloquatur ijs quicquid præcepero ipſi. Hunc vſum legis & fœderis operum innuit Apoſtolus ad Gal. dum dicit legem pædagogum noſtrum fuiſſe in Chriſtũ reſpicientẽ, vt ex fide juſtificaremur.Apoſtolus autem ad Heb. nos in Chriſto planè liberatos ab illo fœdere ac legis terrore ſignificat,cap.12.18. denique plenum eſt Evangelium ejuſmodi ſententijs: vide Rom.6.7 8.cap. Quæ autem objiciunt adverſus poſteriorem illam rationem de imperfectione operum bonorum, à nobis ſuprà allatam, quia his jam pluſquam millies reſponſum eſt à pijs & doctis viris, ideò nos de ijs nihil hoc tempore & in hoc noſtro compendio ſtatuimus dicere. Tantùm occupabimus nunc pauca quædam, quibus meritum bonorum operum aſtruunt, iiſque reſpondebimus paucis. Ac primùm quidem, Annon, inquiunt, opera regenitorum placent Deo? Reſpon-

deo id quidem ita esse: placent & personæ ipsæ regenitorum, & personarum opera: Hebr. cap. 11. vers. 5. persona Enochi placuit Deo: quare etiam ipsius opera. Dico præterea, non tantùm Deum habere grata regenitorum opera, sed ea benedictionibus, tam spiritualibus, quã temporalibus prosequi, & quasi compẽsare: verùm ex eo non sequitur meritum operũ, neq; enim ideò vel placent Deo, vel compensantur, quod aliquid ipsa de Deo mereantur, vel ex pacto: verũ hoc quòd placent habent ex solo Christi merito fide apprehẽso: quomodò dicitur Enoch placuisse Deo. Heb. 11. 5. 6. In hoc enim Christi merito primũ avertitur ira Dei, quam imperfectione sua promerentur opera, etiã hominum sanctissimorum: deinde eodẽ illo merito conciliatur operibus imperfectis gratia. Ergo, inquis, saltẽ Christi meritũ tribuit ijs, vt mereantur Dei favorẽ & gratiam. Respondeo pessimè sequi, neq; enim ideò mortuus est Christus pro nobis, vt promereretur nobis meritũ aliquod nostrũ ac nostrorũ operum. Promeritus est nobis, fateor, multiplicem gratiam, justificationem, regenerationẽ, deniq; vitam æternam. Verùm vt nos ipsi mereamur nobis vel minimum aliquod beneficium non est meritus, nedum vt mereamur nobis præcipua illa beneficia, justificationem & vitam æternã: ita enim necessariò detractũ fuisset & Christi ipsius merito, & Dei gratiæ in filio suo, si nos vllo pacto in communionem meriti cum Christo venissemus, & in Christo solo meritum non resedisset. Quare impium est illud effugium Papistarũ, quo etiam modestiores videri volunt in negotio hoc meriti operum, dum dicũt vi & efficacia meriti Christi opera nostra bona meritoria esse. Quid enim hoc aliud est quam meritum etiã nostrorum operum statuere, etsi illud quidem vi meriti Christi fieri concedatur. Rectiùs Paulus primùm

primùm Ro.4.4.ita ſejunxit opera & gratiam, vt poſitis operibus negaverit gratiam, Operanti,inquit, merces non imputatur ex gratia: deindè Ro. 11.6.eam eſſe diſcordiã dixit inter opera, quæ dicunt,meritoria & gratiam,vt ex his vno poſito,alterum ſtatim perimi neceſſariò dixerit:Idem judicandum eſt de merito Chriſti & operibus noſtris meritorijs: Nam meritum Chriſti & gratia ſimul conſiſtunt neceſſariò. Quare poſito ſemel merito operum quocunq; & quovis loco, ſive primo, ſive ſecundo,jam peréptum eſt Chriſti meritum: Poſito rurſus merito Chriſti,jam peréptum eſt planè meritum quodcunq; hominum.Nunc poſtremò quia formã futuri illius judicij plurimùm pro merito operum ſuorum facere arbitrãtur,ideò nos de ea dicemus paulò fuſiùs. Rationem ac formã futuri judicij ſcriptura his paucis verbis comprehendit: Reddet Deus vnicuique ſecundum opera ipſius.Pſalm. 61.12.Mat. 16.27. Rom. 2. 6.Apoc.22.12. Sententiæ hujus ac formulæ divini judicij explicationem habes Mat.25.34.& deinceps.Ro.2.7 & deinceps,2.Theſ.1.6. & alibi. Ergo ſententia Dei in futuro illo iudicio ferenda eſt ex operibus, hoc eſt,iudicium facturus eſt Deus ex operibus,& prout tum invenientur opera, quæ in vita hac perpetrata ſunt, ſive bona,ſivemala,ita ſententiam laturus eſt Deus,ſive vitæ,ſive mortis. Cum igitur extra controverſiam ſit ſententiam illam ferendam eſſe ex operibus, quæritur,an ex operibus ferenda ſit tanquam cauſis procurantibus ac promerentibus compenſationem illam vel vitæ, vel mortis? Reſpondeo ſi de operibus reproborum ſermo ſit,illa quidé non nego cauſam futuram ſententiæ mortis ferendæ: Sed de operibus electorum tota eſt quæſtio:An etiam Deus ſecundũ ea, tanquam cauſam meritoriam, in extremo judicio ſententiam vitæ ſit pronuncia-

nunciaturus? Affirmo igitur de his, Deum ex operibus electorum ſententiam vitæ æternæ laturum, compenſaturumq; electos ſecundum opera ſua, non quidem vt cauſas vitæ & compenſationis, ſed vt effecta quædã de cauſis ipſis teſtificantia. Cauſæ autem ſunt, decretum Dei ab æterno: vocatio & juſtificatio in tẽpore. Has eſſe veras & ſolas cauſas, vel vnicus hic locus qui eſt Mat. 25. convincit: in quo habemus futuri illius judicij expreſſam formã. Venite, inquit, benedicti Patris mei, poſſidete regnum patris mei paratum vobis à jactis mundi fundamẽtis. Hæc electorum compellatio, & in poſſeſſionem regni cæleſtis miſſio, ſatis oſtendunt cauſã cur in poſſeſſionem regni cœleſtis mittendi ſunt extra ipſos eſſe, primùm in Dei per Chriſtum benedictione gratuita: benedicti, inquit, patris mei: Benedictio enim nõ venit ad nos per merita, ſed per gratiam in Chriſto, qui nos ab execratione legis, cui omnes natura obnoxij ſumus, liberavit, factus pro nobis execratio. Gal. 3. 14. & in Chriſto Pater benedixit nobis omni benedictione ſpirituali. Eph. 1. 3. Benedictio igitur in Chriſto continet in ſe vocationem & juſtificationẽ noſtri. Hæ enim ſunt partes benedictionis Dei in tempore. Deinde, arguunt cauſam ſalutis poſitam in Dei decreto æterno, in quo præparatum eſt ijs regnum illud in cujus poſſeſſionem ipſos miſſurus eſt. Quod ſi objicias has cauſas quæ ſunt extra nos, quarum illic mentio fit, nihil impedire quò minùs opera noſtra bona, ſint quoq; futuræ vitæ cauſa, cum etiam eodem cap. Mat. verſ. 41. mortis cui adiudicandi ſunt reprobi cauſæ extra ipſos reprobos aſſignatæ ſint, Dei maledictio, Dei decretũ: Maledicti, inquit, abite à me in ignem æternum, &c. hæ autem cauſæ non impediant, quo minùs opera ipſorum reproborum in cauſa quoque ſint, cur in futuro judicio ſint damnandi.

di: Quare, inquies, præter has cauſas, pari ratione opera bona electorum cauſæ ſunt ſalutis. Vt largiar adverſarijs antecedens illud (Nam damnationis & interitus reproborum cauſa aliqua eſt in decreto Dei) tamen non ſequitur quod vi parium colligunt. Oſtenderem autem non eſſe parem hanc rationem operum malorum, & operum bonorũ (cum opera mala perfectè mala ſint, & vel leviſſimum quodque malum mortem promereatur: Opera vero bona imperfectè bona ſint, & non niſi quod omnibus numeris abſolutum eſt ac perfectum vitam procuret vel ex pacto) Oſtenderem, inquam, hoc niſi id jam vel luce ipſa clarius eſſet. Tantùm hoc, addo alicubi in Scriptura cauſam judicij & vitæ manifeſtò fidei attribui, vt 2. Theſſ. cap. 1. verſ. 10. Cum venerit, inquit, vt glorificetur in ſanctis ſuis, & admirandus fidelibus omnibus (quod fides habita ſit teſtimonio noſtro apud vos) in die illo. Ex quibus verbis apparet glorificationem Dei in ſalute fidelium, ex eo futuram in eo die quod fides habita ſit Evangelio. Ergo ſalus ſanctorum & gloria Dei ex eorum ſalute futura eſt propter fidem. Sed quid iſtic hæreo, cum illa diſputatio Pauli de juſtificatione ex fide eaq; ſola ſatis oſtendat juſtificationem hominis, ſive ſententiam juſtitiæ & vitæ, non quidem ex operibus tanquam cauſa, verùm ſola fide fieri, ſive hanc præſentem vitam, ſive futuram reſpicias. At, inquies, ijs verbis, Venite benedicti & cæt. compellatio eſt tantùm & adjudicatio ad vitam: Sequitur deinde cauſa ab operibus ipſorum, Eſurivi enim, inquit, & cæt. Reſpondeo rationem hanc eſſe, non à priori, ſiue cauſa, ſed à poſteriori ſive effectis, quæ arguunt & paratum illud regnum ab æterno, & fidem in tempore, hoc eſt, quæ teſtantur ab æterno prædeſtinatos fuiſſe ad vitam, & in tempore vocatos

catos ac justificatos. Sensus enim est, quasi dicat, Nam operibus vestris bonis electionem vestram & medias causas inde pendentes, vocationem & justificationem, testatas fecistis. Vel, vt apertiùs dicam, sensus est, q.d. Ite in cœlos, quia benedicti estis & destinati ad regnum cæleste: Nam vos vitæ sanctimonia, & bonis vestris operibus ostendistis vos benedictos, hoc est, vocatos & justificatos in tempore, etiam inde ab æterno destinatos ad regnum cæleste, quæ est causa cur jubeam vos ire in cœlos. Nam propositio sententiæ continet causam. Ratio autẽ subjecta est ab effectis causam illam arguentibus, deq; ea testantibus. Ex his igitur videmus rationem sententiæ illius quæ est Matthæi 25. petiinon potuisse à causis, vt Dei decreto, vt vocatione, vt justificatione, sine manifesta ταυτολογια: Tum enim quid aliud reipsa dictum fuisset, quã, Vocati, & justificati, & jam olim destinati ad regnum Patris vestri, jam inite ejus possessionem, quia vocati estis, quia justificati, quia destinati estis ad ipsum. Non desunt etiam causæ justissimæ, cur Deus secundum opera laturus sit sententiam: Nam opera nobis notiora sunt, vtpote effecta, quã causæ ipsæ: vult enim Deus omnia in illo judicio visibilia esse & sensu nota. Deinde, natura sua hypocritæ sunt omnes homines, quibus prõptũ est inanem fidei speciẽ præ se ferre. Cum his Iacobo res est: Ostẽde mihi fidem tuã ex operibus tuis, inquit, Iac. 2. 18. Post remò dũ intelligimus in hac vita, judiciũ illud futurum secundũ opera in altera, & deterremur ab operibus malis, & excitamur ad studiũ bonorum operũ. Ex his igitur apparet, sententiã vitæ in extremo iudicio ferendam secundũ opera, non vt causas vitæ, sed vt effecta notiora, causas ipsas, vt præscientiã Dei, prædestinationem, vocationẽ, iustificationem, manifestatura toti mundo. Nunc si quæratur,

an

an ſententia vitæ tantùm, an verò etiam iuſtitiæ, ferenda ſit illo die? Reſpondeo, ex Scriptura illud apparet, potiſſimùm ſententiam vitæ tum ferendam: Ite, inquit, benedicti Patris mei in regnum paratum vobis. Nam cum in juſtificatione, ſententia ſit & juſtitiæ, & vitæ ex juſtitia: ſententia juſtitiæ abſolvitur in hac vita, in qua jam plenè juſtificamur, ſi juſtitiam ipſam reſpicias. At verò ſententia vitæ, etſi quidem in hac etiam vita incipiat ferri ac pronunciari: tamen quia non capit plenam executionem ſententia vitæ æternæ in hac vita, ideò in extremo illo judicio ea præſertim ſententia repetenda erit, ſimul & implenda. Non tamen nego omninò ſententiam quoque juſtitiæ ferendam in illo judicio, cùm Math. 12. 32. peccatorum remiſſio, in futurum ſæculum reijciatur: ferenda autem eſt ex operibus tanquam effectis, manifeſtaturis veram ac ſolam illam cauſam meritoriam, Chriſtum cum juſtitia ipſius fide apprehenſum, vel ex operibus arguentibus ipſam juſtificationem per fidem, hoc eſt, nos fide jam in hac vita juſtificatos eſſe. Ideóque non tam erit illa juſtificationis ſententia, quæ ex operibus futura eſt, quàm declaratio quædam juſtificationis propriè dictæ, quæ jã præterijt, perfectaque eſt in hac vita. Nam juſtificationis vocabulum dupliciter accipitur, propriè, & impropriè. Propriè, cum dicimur juſtificari ex cauſa: & ita accipitur à Paulo ad Romanos paſſim. Impropriè cum dicimur juſtificari ex effectis, quod nihil aliud eſt, quàm declarari jam per fidem, & veram cauſam juſtificatos eſſe, idque ex effecto juſtificationis neceſſario. Atque ita accipitur juſtificationis nomen à Iacobo, 2. 21. Nonne, inquit, Abraham ex operibus juſtificatus eſt, cum obtuliſſet Iſaac filium ſuum ſuper altare, hoc eſt, nonne declaratus eſt jam juſtificatus eſſe per fidem in

Chriſtum

Christum, idque ex hoc effecto justificationis, quæ est per fidem, in offerendo super altare Isaaco filio suo. Quòd autem Iacobus eo loco justificationis nomine declarationem gratuitæ justificationis in Christo significarit, apparet ex eodem capite ver. 18. dum dicit, Ostende mihi fidem tuam ex operibus tuis. Ecce opera ostendunt ac declarant fidem, & per fidem justificationem: non autem justificant propriè. Quare, vt concludam, non negamus quidem sententiam etiam justitiæ, vel potiùs sententiam declaratoriam ipsius sententiæ justitiæ per fidem, quæ jam anteà lata est in hac vita, tum in illo judicio extremo, pronunciandam. Verùm dicimus scripturam potissimùm meminisse sententiæ vitæ tum olim ferendæ. Idcoque nos non recedentes à phrasi Scripturæ, maluimus cum Scriptura dicere sententiam vitæ in futuro illo judicio pronunciandam. Atque hæc de bonis operibus.

Hactenus occasione hujus loci tam insignis, digressi sumus in explicationem brevem beneficiorum Dei in Christo, & capitum doctrinæ quorundam, quæ & ad beneficia illa referuntur, & in hac epistola sparsim reperiuntur. Nunc redimus ad institutam Analysin.

Quid igitur.] Hæc est capitis pars quarta, & conclusio hujus partis epistolæ refutativæ. Ex coacervatis & ordine deductis his & tot beneficijs, in quibus est tam ãpla & copiosa gloriationis materia, erumpit in gloriationem, quam continuat ad finem vsque capitis. Itaque hoc loco gloriando & provocando res adversarias quascunque, concludit nihil posse nobis adversari. Cum conclusione connectit argumentum, ex coacervatis illis Dei beneficijs, de quibus proximè dixit, comprehensum. Nam occasione ex ijs arrepta videtur, vt dixi, in hanc gloriationem erupisse. Si Deus, inquit, pro

nobis

nobis, hoc eſt, ſi Deus nos præſciuit, prædeſtinauit, vocauit, juſtificauit, glorificauit (ex his enim beneficijs apparet eum ſtare à nobis) quis eſt contra nos? quaſi dicat, nihil. Porrò, generalis eſt hæc concluſio, qua in genere gloriatur contra res aduerſarias quaſcunque. Diducitur autem in partes ſuas poſtea, quibus gloriatur in ſpecie contrà res, ſpecialibus quibuſdam modis, aduerſarias. *Is quidem.*) Occupatio quædam eſt aduerſus negantem illa Dei beneficia: & præſentem in ijs Dei defenſionem, hoc eſt, materiam gloriationis ſuæ. Probat autem illa beneficia Dei à majori, hoc eſt, à beneficio omnium maximo, nempe, traditione proprij filij ſui pro nobis omnibus. *Quis intentabit.*) Nunc diducit illam concluſionem generalem in partes ſuas, quæ omnes quoque tractantur per gloriationem. Partes voco res aduerſarias certis quibuſdam modis, vt accuſando, vt condemnando, vt ſeparando à charitate Chriſti, cum generalis concluſio fuerit de ijs quæ aduerſantur quocunque demùm modo. Concludit igitur in parte primũ non fore qui accuſet, ſed gloriando interrogat, & provocat ad accuſationem aduerſarium. Ratio autem quã opponit ei qui velit accuſare & intẽtare crimina, eſt Dei ſpeciale illud beneficium in juſtificandis nobis. Eſt itaq; hæc ratio ſubjecta huic particulari concluſioni, Nemo accuſabit, quia Deus eſt qui iuſtificat. Nota ex oppoſitione iſta, iuſtificationis vocem forenſẽ eſſe, & nõ eſſe niſi abſolutionẽ ab intẽtatis criminibus. *Quis eſt qui.*) Secũda pars generalis cõcluſionis etiam per gloriationẽ. Gloriatur autẽ aduerſus alio quodã modo aduerſariũ, eũq; prouocat. Eſt autẽ hic aduerſarius in condẽnãdo, cũ ſuperior fuerit in accuſãdo. Ratio verò quã opponit condẽnatori, eſt à Chriſti morte, reſurrectione, ſeſſione ad dexterã patris, deniq; interceſſione pro nobis, quæ-

quidem

quidē tractātur gradatione quadā à minoribus ad majora. Nota nihil esse ex ijs quæ Christus vel passus est, vel fecit, vel etiamnū facit, quod non suo quodā modo pertineat ad liberationē nostri à morte & cōdēnatione. Condēnationē hic intelligo sententiam mortis, cui primùm omnium opponit condemnationem, & mortē Christi. *Quis nos separabit.*) Tertia pars generalis cōclusionis, etiam per gloriationem, qua insultat in alio quodam modo adversarium, nempe, in eum qui separaturus sit nos à charitate Christi, quod est aliorum omnium beneficiorum fundamentum, adeò vt qui hoc fundamentum charitatis Christi convulsurus sit, facilè possit cætera, quæ fecit & passus est pro nobis, omnia dissipare. Porrò charitas hæc Christi, est qua Christus nos prosequitur, quam dicit esse omni cognitione superiorem Ephes. 1. 19. Et ibidem paulò ante eum locum, vocavit radicem & fundamentum nostri. Separari autem dicimur ab ea Christi charitate hoc loco, dum sensum & perceptionem ejus planè omnem deperdimus. Nam hoc imprimis in tota vita faciendum est, vt ejus charitatis sensum retineamus perpetuò aliquem, & laboremus vt eam magis magisque in animis sentiamus, atque id est quod precatur Apostolus pro Ephesijs. Eph. 3. 18. 19. *Num oppressio.*) Occupat certas quasdam res adversarias, quæ videri possent id facturæ, hoc est, separaturæ nos à charitate Christi, easque etiam gloriando provocat. Sunt autem eæ, varia afflictionis genera, quæ confirmat testimonio Davidis, ex Psal. 41. 24. Nam locus ille propriè trahendus est ad afflictiones Christianorum, in ijs enim maximè impletur. *Imo in his.*) Rationem his omnibus afflictionum occupatis generibus opponit, victoriam jam per Christum partam: quasi dicat, tantùm absunt hæc afflictionum genc-

genera omnia ab eo, vt ſeparatura ſint nos à charitate Dei, vt in his omnibus pluſquam victores ſumus. Ergò hæc non ſeparabunt. Nam negata hæc reſponſio, cujus hæc eſt ratio quædam, intelligenda eſt hoc loco. *Per eum qui.*) Chriſtum circumloquitur, per charitatem illam ſuam, qua nos proſequitur: quaſi dicat, per ejus potentiam, qui dilexit nos. Hanc cauſam perferendarum & ſuperandarum omnium afflictionũ expreſſit, 2. Tim. 1. 8. Eſto, inquit, particeps afflictionum Evangelij ex potentia Dei: verùm hoc loco, cum potentia conjungit dilectionem Chriſti: ergo duæ ſunt cauſæ victoriæ hujus, Chriſti potentia & dilectio. *Nam mihi perſuaſum.*) Occupat deindè alias res etiam majores, & potentiores ijs quæ ſuprà occupatæ ſunt, vt mortem, vitam, angelos, &c. quibus omnibus opponit fiduciam ſuam, & perſuaſionem, quod non poſſint iſta ſeparare nos à charitate Dei in Chriſto Ieſu, hoc eſt, à ſenſu charitatis Dei in Chriſto. Quam ſuprà dixit charitatem Chriſti, hic vocat charitatem Dei, quæ eſt in Chriſto.

ARGVMENTVM.

A capite nono ad caput duodecimum præcipue de reiectione Iudæorum agitur. Capite autem hoc nono primum eſt propoſitio rejectionis illius, ſed obſcura, ad verſum vſque 6. Deinde ſunt variæ occupationes ad verſ. 24. Hinc de vocatione tam gentium, quam Iudæorum, ſed reliquiarum duntaxat Iudæorum, in qua intelligit multitudinis rejectionem ad ver. 27. atque ita redit ad Iudæorum rejectionem, cap. parte quarta, verſ. 27. 28. 29. poſtremo agit de juſtificatione gentium, quam deducit ac infert, ex vocatione, pariterque de condemnatione multitudinis Iudæorum, à verſ. 29. ad finem capitis.

CAP. IX.

1 *VEritatem dico per Chriſtum, non mentior, (atteſtante mihi ſimul conſcientia mea per ſpiritum ſanctum*

2 *Mag-*

2 *Magnam mihi tristitiam esse, & perpetuum cruciatum cordi meo.*

3 *Optarim enim ego ipse anathema esse separatum à Christo pro fratribus meis, cognatis, inquam, meis secundũ carnem.*

4 *Qui sunt Israelitæ: quorum est adoptio, & gloria, & fœdera, & Legis cõstitutio, & cultus, & promissiones.*

5 *Quorum sunt Patres, & ij ex quibus Christus, quod ad carnem attinet, qui est supra omnes Deus laudandus in sæcula. Amen.*

Veritatem dico.) Propositurus rejectionem Iudæorum, præmittit præfationem quandam ad beneuolentiam captandam. Proponit autem non tam ipsam rejectionem Iudæorum, quam dolorem suum ob eam conceptum. Ergo propositio doloris est aperta, obscura autem rejectionis. Durum enim fuisset rejectionem illam statim proponere sine significatione aliqua doloris propter eam concepti: sic enim videri potuit ex odio profecta illa propositio, magis quàm ex amore. Propositurus itaque, idque apertè, mœrorem suum propter rejectionem Iudæorum, præfatur se verum dicere, & vt res erat: adque eam rem primùm Christum testem appellat, deindè conscientiam suam testem etiam nominat: ergo duos testes veritatis proponendæ appellat, Deum & conscientiam suam. *Per Spiritum sanctum.*) Testimonium conscientiæ suæ Spiritui sancto tribuit, eo nimirùm dirigente conscientiam ad hoc, vt sanctè, vereque contestetur. Non enim nisi sanctificata conscientia per Spiritum sanctum, idoneus testis est in re tam graui. *Magnam.*) Propositio est post præfationem: atque ea, vt dixi, non tam rejectionis Iudæorum, quàm doloris, quem percepit ob eam ipsorum rejectionem.

Pro-

Proponit autem dolorem tum magnum, tum assiduum. *Optarim.*)Dolorem hunc, tum magnum, tum perpetuũ illis probat ex precibus suis,& voto, etiam aduersus se, & salutem suam, pro illorum salute concepto: Optarim, inquit, ipse ego anathema esse à Christo. Anathema in genere est res aliqua consecrata ac devota, siue Deo, siue Dæmoni & exitio. Hoc autem loco, res est devota exitio. De anathemate leges Gal.1.8. 1.Cor.16.22. *A Christo.*)Id est; res separata à Christo, atque ita exitio deuota: nam extra Christum nulla salus. *Pro fratribus.*) Fratrum nomine potiùs eos nominat quã Iudæorum, vt obscurè significet sibi justam causam esse voti hujus: subest enim hic obscurè argumentum voti, à fraterna cum ijs coniunctione. *Cognatis.*) Definitio quædam fratrum quos dixit proximè, eo enim nomine, more Hæbreorum, cognati significantur. *Qui sunt.*)Cõmendatio insignis cognatorum suorum Iudæorum, à prærogatiuis illis quibus eos Deus nominatim ornauerat, quæque omnes totidem argumenta sunt voti & εὐχῆς ipsius. Eaũ autẽ plures inducuntur hoc & sequẽti ver. Prima autẽ est, quod sint Israelitæ, nẽpe, ex Israele nati & nominati: Nã vel in hoc ipso nomine prærogatiua fuit, vt in nomine Iudæi.cap.2.17.Ecce tu cognominaris Iudæus. *Quorũ est.*)Secunda prærogatiua, adoptio, qua significatur etiã externa illa adoptio, qua nimirùm externa vocatione censebãtur filij Dei. *Et Gloria.*)Gloriam intelligunt arcam fœderis, diuinæ gloriæ ac præsẽtiæ externum symbolum. Significatur autem arca hoc nomine.1.Sam.4.21.22.Emigrauit, inquit, gloria ab Israele, propterea quòd capta esset arca Dei. Nisi malis intelligere in genere totam illam gloriam, ad quam à Deo euecti sunt præ cæteris gentibus, quæ deindè per partes explicatur. Vocatur autem Iudæa ob hãc gloriã

à Dan. decus ipsũ. *Et fœdera.*)4.prærogatiua,fœdera.i. tabulæ fœderis. *Et Legis constitutio.*) 5.prærogatiua,legis constitutio,id est,lex iudicialis. *Et cultus.*) 6.prærogatiua,cultus,id est, lex ceremonialis. *Et promissiones.*) 7.prærogatiua,Promissiones Evangelicæ Abrahamo & posteris ipsius factæ. *Quorum sunt.*) 8. prærogatiua, sunt à patribus,Abrahamo,Isaaco,Iacobo, & cæteris. *Et ex ij.*) 9. prærogatiua,ex ijs natus est Christus quod ad carnem, id est, ex eorum gente prodijt Christus. *Qui est.*) Descriptio quædam Christi,ad majorem commendationem hujus prærogatiuæ: describitur autem à gloria sua, qua excellit omnes res creatas. *Deus laudandus.*) Excellentiam illam rursus in eo collocat, quod Deus sit,ideoque laudandus in æternum,cui laudi ipse Apostolus testatur se assentiri, subjecta particula qua assensio cordis nostri significari solet,Amen. Atque hactenus fuit commẽdatio voti & εὐχῆς ipsius,ex prærogatiuis illis,quibus Deus populum illum præter omnes reliquas gentes insigniter ornauerat,id est, à gloriosa illa Iudæorum conditione, qua inductus est Paulus ad deuouendum se exitio eorum causa: innuit autem ex ea se jure id facere, à quo alioquin abhorreat aliquis. Si ergo quæras,an hic rectè, & non præpostero zelo ac temeritate aliqua, optarit Apostolus se anathema esse à Christo:respondebo rectè quidem & non temerè, ideoq; hunc affectum aut has preces reprehẽdendas nõ esse.Nam ex eo quòd fratres vocet & cognatos, satis apparet eum ex ingenti amore quo cognatos suos prosecutus est, id fecisse. Ex commendatione autem illa cognatorum,& prædicatione beneficiorum Dei erga eos,satis conspicitur ex zelo gloriæ Dei id ab eo factum esse, ne & tot,& tantæ prærogatiuæ quibus Deus illum populum peculiariter adornauerat,in nihilum a-

bi

birent: atque ita gloria Dei videretur aliquo modo labefactari. Cum ergo hæ duæ causæ eum mouerint, primùm, amor fratrum ac salutis eorum: deindè, zelus gloriæ diuinæ, profectò non est sentiendum nullè conceptam esse hanc precationẽ. Nam tenemur & fratrem diligere sic vt nosipsos, & Dei gloriam quærere, etiam cum exitio nostro æternò, si aliter ea obtineri nõ possit. Neque verò putandum est, Apostolum hoc temerè optasse, ideò quòd videatur alicui ex consequenti optare se esse inimicum Christo, cum Apostolus hac sua optatione & voto, voluerit salutem populi redimere suo exitio, nihil spectans nisi exitium suum, quo redimendæ erat salus populi, ad Dei gloriam. Tantum autem abfuit ab eo, vt optarit se inimicum Deo & Christo fieri, vt contrà exitium sibi imprecatus sit in gloriam Dei & Christi: qui autem optatte inmicum fieri Deo, nõ potest Dei gloriam simul quærere, imò tantum ab eo abest, vt contrà quærat Deum omnibus modis ignominia afficere.

6 *Fieri tamen non potest vt exciderit sermo Dei: non enim omnes qui sunt ex patre Israele, sunt Israel.*

7 *Neque quia sunt semen Abrahæ, ideo omnes sunt filij, sed in Isaac vocabitur tibi semen.*

8 *Hoc est, non qui filij carnis, ij filij Dei: sed qui sunt filij promissionis, censentur in semine.*

9 *Promissionis enim sermo hic est, Hoc ipso tempore veniam, & erit Saræ filius.*

10 *Neque hic solum, sed Rebecca, quum ex vno concepisset, nempe ex Isaac patre nostro, hæc experta est.*

11 *Nondum enim natis pueris, quum nihil fecissent boni vel mali, vt propositum Dei quod est secundum ipsius electionem: id est, non ex operibus, sed ex vocante, firmum maneret.*

12 *Dictum est ei, Maior seruiet minori.*
13 *Sicut scriptum est, Iacob dilexi, Esau vero odio habui.*
14 *Quid igitur dicemus? Num iniustitia est apud Deum? absit.*
15 *Nam Mosi dicit, miserebor cuius misertus fuero, & commiserabor quem commiseratus fuero.*
16 *Nempe igitur electio non est eius qui velit, neque eius qui currat, sed miserentis Dei.*
17 *Dicit enim Scriptura Pharaoni, Ad hoc ipsum excitauí te, vt ostendam in te potestatem meam, & vt annũcietur nomen meum in tota terra.*
18 *Itaque cuius vult miseretur, quem autem vult, indurat.*
19 *Dices ergo mihi, Quid adhuc succenset? nam voluntati eius quis restitit?*
20 *Imo vero, O homo, tu quis es, qui ex aduerso respondeas Deo? num dicet figmentum fictori, cur me talem fecisti?*
21 *Annon habet potestatem figulus in lutum, vt ex eadẽ massa faciat aliud quidem vas ad decus, aliud verò ad dedecus.*
22 *Quid si verò volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, pertulit multa lenitate vasa iræ coaptata ad interitum;*
23 *Et vt notas faceret diuitias gloriæ suæ erga vasa misericordiæ, quæ præparauit ad gloriam.*

Fieri tamen.) Sequuntur in secunda parte capitis occupationes aliquot: quarum hæc est prima, ex superiori propositione existens. Ex eo enim quòd dictum est, rejectos esse Iudæos, sic colligi potuit: Ergo excidit sermo Dei, id est, inanis redditus est. Similis occupatio fuit suprà, cap. 3. vers. 3. Num incredulitas eorum fidem Dei inanem reddet. Per sermonem Dei intel-

intelligo λογια, oracula, vt illo capite vocantur, hoc eſt, Promiſſiones, de quibus ſuprà, hoc capite, verſu 4. Promiſſiones autem patrum vocat, Rom. 15. 8. Huic conſequentiæ occurrit Apoſtolus, negatque ſequi, imò impoſſibile eſſe dicit, vt propterea à exciderit ſermo Dei. *Non enim.*) Ratio negatæ ſequelæ, ex eo quòd non ſint omnes Iudæi ſtatim verè Iudæi, quaſi ita argumentetur. Non omnes qui gaudent hoc nomine Iudæi, verè ſunt Iudæi. Ergo non ſi ex ijs complures rejecti ſunt, ſtatim ſequitur inanes redditas promiſſiones Dei. Propoſitio, ſive fundamentū argumentationis intelligendum eſt, hoc nimirùm, quod ſermo Dei, & promiſſiones ijs demùm factæ ſunt, qui verè ſunt Iudæi: Eos poſteà, cap. 11. 2. vocat populū Dei quem præcognovit. & eodem illo cap. ver. 7. electos appellat. Generalis aſſumptio rationis, nō expreſſè habetur in textu, ſed pro ea eſt inductio partium, quæ enumeratæ æquipollent vniuerſali. Partes autem vniuerſalis tres ſunt: prima eſt de filijs Iſraelis ſiue Iacobi. Non ſunt omnes ex patre Iſraele nati, ſtatim verus Iſraelitā Iſraelis nomine poſteriori loco intelligo populū verè Iſraeliticū, vt qui ſimpliciter eo nomine vocari poſſit, quē admodū Iudæi nomen, pro eo qui eſt verè Iudæus ſumptum eſt ſuprà cap. 2. 28. *Neq; quia.*) Alterum exemplum ſiue pars illius vniuerſalis, eſt de filijs Abrahæ. Non quia ſemē ſunt Abrahæ, ſtatim omnes ſunt verè filij: nam filiorum nomine eos demùm intelligo, qui verè ſunt filij: nam hi ſoli ſimpliciter hoc nomine appellandi ſunt. *Sed in Iſaac.*) E diuerſo docet qui demùm ſint verè filij Abrahæ id autem ex Scriptura, & verbis ipſius Scripturæ profert, Sed, inquit, in Iſaac vocabitur tibi ſemen. Gen. 21. ver. 12. quibus verbis propriè ſignificatur filium illum, qui vi promiſſionis genitus eſt, cenſendum pro vero

semine Abrahami, nempe Isaacum, non autem Iisch. maelem, qui vi naturæ genitus est. Paulus autem interpretatur ea verba sequenti versu typicè, de quibuscunque filijs promissionis, quorum typus quidam erat Isaacus. *Filij carnis.*) Filios carnis appellat eos, qui ex Abrahamo geniti sunt secundũ carnem tantùm: ita enim loquitur Gal. 4. 29. *Filij Dei.*) id est, verè filij, geniti vi promissionis divinæ, ex Abrahamo. Ob id enim filios Dei dictos esse apparet ex verbis sequentibus. *Filij promissionis.*) Filij promissionis dicuntur, qui virtute promissionis illius factæ Abrahamo patri de semine, cujus mentio paulò pòst fit vers. 9. qui, inquam, virtute promissionis illius, spiritualiter nascuntur. Nam filij promissionis nascuntur secundum Spiritum, vt loquitur Apostolus. Gal. 4. 29. non autem secundum carnem, sive carnaliter. Hoc modo natæ sunt ex Abrahamo omnes gentes: nam illa promissio de semine, etiam de Isaaco nascituro, mystice è intelligenda est de omnibus vi promissionis spiritualiter nascituris, sive Iudæi sint, & carnale semen Abrahæ, sive gentes. Atque ita eam intelligit Apostolus hoc loco: Ideoque in Gen. promittitur Abrahamo, etiam in genere, ipsum patrem futurum genti magnæ, Gen. 11. 34. & 12. 16. & 17. 4. quibus omnibus locis, promissio fit seminis in genere. Gen. autem, 15. 4. promissio fit seminis & hæredis in specie. Item 17. 16. Item 18. 10. Verùm in specialibus promissionibus illis de Isaaco in specie, intelligendæ sunt generales illæ de vniuerso semine, quemadmodum Apostolus hoc loco specialem hanc quæ est Gen. 18. 10. de Isaaco, intelligit generaliùs de toto semine. Ita enim specialem hanc interpretatur, ac si facta fuisset de omnibus filijs promissionis. Vocantur enim filij promissionis secundũ hanc promissionem. Ex his nota igitur, & filios promissionis

sionis dici, qui vi promissionis illius factæ Abrahæ, spiritualiter nascuntur, & Abrahamum dici patrem multarum gentium, vt suprà, 4.11.12. quòd credendo in illã promissionem de semine, quodammodò genuerit omnes credentes. Egregia fuit illa fides Abrahæ, qua credidit promissioni de semine: neque enim per eam solũ genuit Abraham Isaacum illum promissum, sed per eam quoq; genuit omnes quotquot crediturí essent in sæculum. Nam & illi quoque promissione illa futuri seminis comprehensi sunt, cui credidit Abraham. Genuit etiam vi promissionis fide apprehensæ, caput illud seminis benedicti, Iesum Christum. Nam vi promissionis illius factæ Abrahæ, qua quidem Christus illi inprimis promissus est, cujus typus quidam fuit Isaac, vel, quod idem est vi fidei Abrahæ promissionem eam apprehendentis, natus est Christus suo tempore, qui non solùm secundum carnem ex Abrahamo descendit, sed vel multò magis, secundum promissionem. Si quæras, annon dicantur filij promissionis, ideò quòd ipsi credant promissioni? Respondeo, satis manifestũ esse ex hoc textu filios promissionis ideò dici, quòd nati sint vi promissionis factæ Abrahæ. Nam postquam dixit filios promissionis censeri in semine, subjecit cõtinuò promissionem eam cujus sunt filij, nempe, promissionem eam quæ facta est olim Abrahamo, de Isaaco nascituro ex Sara vxore. Interea autem illud non nego, necessarium esse vt & ipsi credant promissionibus in Christo factis. Vnde cap. 4. 11. dicitur Abraham pater fidelium, id est, eorum qui incedunt vestigijs patris nostri Abrahami. Vt enim sint filij Abrahæ, oportet inserantur per fidem ejus semini: Ideoque dictum est in Gen. Benedictæ erunt in semine tuo omnes gẽtes. De capite seminis benedicti, Christo, loquutus est. Nam quemadmodum oportuit Abrahamũ

credere in promissionem, ad hoc vt esset pater seminis: ita oportet semẽ ejus credere in promissionem, ad hoc vt sit semen. Ne Isaacus quidem ipse factus est verum semen Abrahæ, (de spirituali loquor) priusquàm crederet in promissionem seminis, quæ inprimis de Christo fuit. Isaacus enim semen fuit Abrahæ, tum carnale, tum spirituale: ad hoc autem vt esset semẽ carnale, nõ opus fuit illi fide in promissionem: ad hoc verò, vt esset semen spirituale, opus fuit illi fide in promissionem: ita nobis omnibus, qui Abrahæ semen sumus, spirituale, dico, non carnale, opus est fide in promissionem illam de Christo præcipuè factam. *In semine.*) Scilicet Abrahæ, nempe eos intelligit, quos paulò antè filios Dei vocavit. Nam verum semen Abrahæ, hoc est, quod vi promissionis gignitur, filij sunt Dei. *Promissionis.*) Ad explicationem ejus quod dixit proximè, in medium adducit promissionem illam, cujus respectu dicuntur filij promissionis. Est igitur ea promissio facta Abrahæ de semine: Quã, quò meliùs intelligamus, de ea nonnulla paulò fusiùs dicemus. Promissio facta Abrahæ de semine, partim fuit de carnali semine tanquam typo, partim fuit de spirituali semine tanquam re significata. Carnale semen voco, quod carnaliter, vt ita loquar, & naturaliter genitum est, vi tamen promissionis, ideoque etiam spirituali quodam modo. Carnale semen Abrahæ rursus duplex est: primùm, carnale tantùm, nempe, quod tantùm carnaliter genitum est, nisi dicas spiritualiter quodam modo genitum, quod etiam vi promissionis de semine carnali genitum sit. In hoc semine fuit Esau in Isaaco patre quodam modo genitus, reliquique etiã posteri Isaac, qui non sunt renati. Deindè, est non tantùm carnale, sed etiam spirituale: nempe, id quod non modò carnaliter & naturaliter, verumetiam spiritualiter

tèr genitum eſt. Dico genitum ſpiritualiter, quod non modò genitum eſt vi promiſſionis illius de ſemine, verumetiã ſpirituali planè modo, operante nimirũ Spiritu ſancto. In hoc ſemine primũ fuit Iſaac, deindè reliqui ejus poſteri renati, in ipſo nimirũ geniti quodammodò ex Abrahamo. Spirituale Abrahami ſemen voco, quòd ſpiritualiter vi promiſſionis de ſpirituali ſemine genitũ eſt. Spirituale ſemen rurſus duplex eſt, vel eſt ſpirituale tantũ, vel eſt non modò ſpirituale, ſed etiã carnale. Spirituale tãtùm voco, quod tantùm ſpirituali modo, non etiã carnali genitum eſt, vt gẽtes omnes credẽtes. Non tantùm ſpirituale, ſed etiã carnale eſt, quod non modò ſpirituali modo, ſed etiã carnali ac naturali genitũ eſt, vt Iſaac, reliquiq; ejus fideles poſteri in eo. Cæterũ idẽ reipſa eſt ſemen quod dixi nõ carnale tantùm, ſed etiã ſpirituale, & quod dixi non ſpirituale tantũ, ſed etiam carnale, ratione autem aliqua diuerſum eſt. Nunc autẽ, vt de Abrahamo dicam, ejuſq; fide, Fides Abrahami fuit in promiſſionem, & de ſemine carnali, vt typo, & de ſemine ſpirituali, vt re ſignificata: ideoque pater fuit Abraham vtriuſque ſeminis, & carnalis & ſpiritualis. Patrem autem voco eum vtriuſq; ſeminis, eo quod vi promiſſionis de vtroque ſemine fide ſua apprehenſæ vel, quod idem eſt, vi fidei apprehendẽtis promiſſionem de vtroq; ſemine, genuerit vtrumque ſemen: nã priùs fuit vis fidei in promiſſionẽ, quã fuit vis carnis & naturæ in gignẽdo etiã carnali illo ſemine. Quare Abrabã (meo quidem judicio) pater dicitur credẽtiũ, nõ modò quòd ijs exẽplò fidei ſuæ, illius quidẽ egregiæ, præluxerit, ſed quod eos vi fidei ſuæ in promiſſionẽ illã de ſemine ſpirituali, vel, quod idem eſt, vi promiſſionis de ſemine ſpirituali, fidei apprehenſæ, genuerit. Rurſus, vtrumque ſemen, & carnale, & ſpirituale gaudet nomine filiorum

Abrahami & filiorum etiam promissionis, etiam Esau in Isaaco patre, dici potest filius promissionis illius, nimirùm quæ est de semine carnali, vt typo: Sed latum est discrimen inter semẽ spirituale & carnale, cum filij promissionis propriè dicãtur, qui & vi promissionis de spirituali semine, & modo spirituali geniti sunt, alij non item: ita quidem Apostolus hoc loco filios promissionis intelligit: item Gal. 4. 28. *Neque hic.*) Tertium exemplum de filijs Isaaci, Esau & Iacob, quorum alter non fuit verè filius. Propositio itaque est per comparationem superiorum exemplorum, non solùm Iacobus & Abrahamus non habent omnes verè filios, sed & Rebecca cum concepisset, hæc experta est. Notandum autem est, mentionem factam filiorum Rebeccæ, non Isaaci, vt suprà Abrahami & Iacobi, (nam proportio superiorum exemplorum id exigere videtur vt dicatur, Isaac pater noster cum ex vna genuisset, nẽpe, Rebecca) sed facta est mentio filiorum Rebeccæ, quos cõcepit ex vno patre Isaaco, nẽpe, quia sermo ille Dei, qui poste à sequitur, cum Rebecca habitus est de discrimine filiorũ. *Cum ex vno.*) His verbis amplificat exemplũ hoc tertiũ, q. d. quamuis ex vno concepisset Rebecca, & filij ejus fuissent, vt ejusdem quidem matris, ita vnius ejusdemque patris, atq; ita conjũctiores natura, quàm filij illi Abrahami & Israelis, de quibus diximus: tam ẽ nõ fuit vterq; ex his verè filius. Primũ itaq; est propositio discriminis filiorùm ejus: Rebeccæ vterque filius non erat verè filius, vel, quod idem est, Rebecca hæc experta est. Nam vel hoc, vel, tale aliquid supplendum in textu videtur. Quid autem experta est? experta est, quod & Iacobus & Abrahamus experti sunt, nempe, vtrumque suum filium, non verè filium fuisse. *Nondum enim.*) Declaratio propositi exempli de Rebeccæ filijs,

corum-

eorumque discrimine, ex testimonio ipsius Dei & voce ad Rebeccam, Dei, inquam, alterum alteri præferentis. Testimonium hoc Dei circumscribitur suo tempore, quando nimirùm perhibitum sit ipsum, nempe ante natos pueros, & ex consequenti quo tempore nihil dum fecissent boni vel mali: hoc enim posterius ex priori necessariò sequitur, cum eoq; conjunctum est. *Vt propositum.*) Temporis huius testimonii divini ratio est à fine suo, vt propositum Dei æternum, id est, decretum Dei quod est secundum ipsius electionem, hoc est, gratuitum: vel, vt est Eph. 1 9 quod proposuit in sese in hac vocatione Iacobi, maneret gratuitum: id enim est quod ait, non ex operibus. Vocat igitur propositum secundum electionem (meo iudicio) eodem sensu, quo Eph. 1.9. dicitur propositum Dei in sese, quo significatur Dei propositum quod non pendet aliunde, non ex creatura ipsa, non ex eius operibus, sed quod pendet ex ipso Deo, ex libera eius voluntate. Eoque differt decretum Dei à decreto hominum, cuius causæ impellentes & moventes semper sunt extra ipsos homines decernentes: Neque enim voluntas hominis causa est per se idonea cur hoc vel illo modo decernat, nisi nitatur iusta causa ac ratione. *Maneret.*) Maneret non ex operibus sed ex vocante, hæc enim conjungenda videntur: sensus enim est, quod Deus in eum finem hoc tempus vocationis ac rejectionis suæ delegerit, vt propositum Dei æternum quòd est secundum ipsius electionem & gratuitum, ac non ex operibus, maneret in vocatione quæ in tempore est, non ex operibus, sed ex gratia vocantis: Si enim vocatio in tempore sit ex operibus, profectò æternum Dei propositum gratuitum non erit, sed ex operibus aliquo modo prævisis, vt loquuntur: contrà verò vocatio gratuita in tempore stabilit ac ratum facit

cit quodammodo propositum ab æterno gratuitum. Nota igitur contra Papistas, quòd si vocatio, justificatio & glorificatio non sint ex mera Dei gratia, neque prædestinationē illam quæ ab æterno est, ex mera Dei gratia esse: & contrà, si hæc ex mera gratia sint, & illa esse: eadem enim est ratio omnium beneficiorum Dei & ante tempora secularia, & in tempore collatorum. Necesse igitur est illi labefactent gratuitum propositum, cum ascribant posteriora illa operibus nostris. *Dictum est.*) Hæc sunt verba Dei quæ habentur Genes. cap. 25. vers. 21. quibus delectum habet Deus filiorum Rebeccæ, neque tantùm ex ijs alterum alteri præfert, sed & Gentem ex Iacobo nascituram, genti ex Esauo nascituræ præponit. *Sicut scriptum.*) Hoc Dei testimonium, ejusque sententiam de conditione puerorum futura, altiùs repetit à primis suis fundamentis: nempe, ab amore Dei æterno in prædestinando altero quidem ad vitam, altero verò ad mortem: atque in hanc sententiam affert id quod scriptum est Malach. cap. 1. vers. 2. In amore & odio Dei intelligitur decretum Dei duplex, alterum de vita, alterum de morte: Nam prædestinatio ad vitam est secundum εὐδοκίαν & benevolum affectum voluntatis Dei. Ephes. cap. 1. vers. 5. *Quid igitur.*) Altera est occupatio quæ existit ex proximo Prophetæ testimonio: Dixerit aliquis, Ergo injustus est Deus & προσωποληπτης, præsertim cum nulla eo tempore quo nondum essent omnino Esau & Iacob, causa dilectionis vel odij magis in vno fuerit quā in altero. *Absit.*) Negatio per abominationem. *Nam Mosi.*) Ratio negationis ex causa electionis, Dei voluntate. In hanc autem sententiam allegat testimonium ipsius Dei loquentis ad Mosem. Exod. cap. 33. vers. 19. *Misertus fuero.*) Id est, cujus voluero misereri,

reri, vt concluditur poſte à verſ. 18. *Et commiſeratus fuero.*) Hoc eſt, cujus voluero commiſerari. *Nempe igitur.*) Ex hoc teſtimonio Dei ad Moſem colligit electionis cauſam eſſe Dei ipſius voluntatem, quam quidem explicat ex remotione cauſæ quæ ſit in creatura, hoc eſt, voluntatis creaturæ, quaſi dicat, electio non pendet vel ex conatu, vel ex actionibus vllis creaturæ, ſed ex voluntate Dei miſerentis. *Dicit enim.*) Ratio eſt ejuſdem illius negatæ reſponſionis quæ ſuprà fuit verſ. 14. ex cauſa indurationis & reprobationis, eadem ſcilicet Dei loquentis voluntate, quæ & cauſa fuit electionis. Atque in hanc ſententiam affert teſtimonium Scripturæ, vel Dei in ſcriptura loquentis ad Pharaonem: Nam particula γὰρ referenda eſt ad illud μὴ γένοιτο. Vide ſimile Rom. cap. 2. verſ. 14. *Itaq; cuius.*) Communis eſt hæc concluſio vtriuſque & electionis & indurationis cauſæ, & ex vtroque ſuperiori teſtimonio illata eſt. *Quem vult.*) Miſereri hoc loco, vt & ſuperiori illo verſ. 15. pro effecto miſericordiæ capitur, pro eligere ex miſericordia ſua, aut pro efficaciter vocare. *Dices ergo.*) Tertia occupatio quæ orta eſt ex illa cauſa amoris & odij, electionis, reprobationis & indurationis divinæ: nempe, ejus voluntate: Sic enim reſponſator aliquis reprehenderet illam Dei voluntatem: Si velit nos indurari, cur accuſat induratos, eoſque condemnat ac perdit? At accuſat: Ergo non debet velle. Probatur connexa propoſitio, quia voluntati ejus nemo potuit vnquam reſiſtere, hoc eſt, voluntas Dei cogit & impellit hominem neceſſitate quadam. Eſt igitur ratio à neceſſitate illa, vt illi putant, cogente, ad quam impellit Dei voluntas. *Imo vero ô homo.*) Reſponſio eſt, qua ex abjecta ſorte vel θέσει potiùs creaturæ reprehendit ac reprimit ſuperbiam illam in reſponſan

do

do creatori, ejusque voluntatem reprehendendo, q.d. O homo, tu nihil es, Ergo non ita ex adverso respondendum est Deo. Deinde exemplo figuli & figmenti sequelam hanc ostendit: figmentum non ex adverso respondet fictori suo: quare tu, cum figmentum Dei sis, nihilque sis ad eum comparatus, non debes ita ex adverso Deo respondere. *Annon habet.*) Hæc est altera responsio qua asserit Dei voluntatem in eligendo, reprobando, ac indurando: est autem ex jure creatoris, quoniam rùm potestatem habet eligendi, reprobandi, indurandi: Ergo rectè vult aliquos eligere, aliquos verò reprobare & indurare. Nam si sit jus & potestas faciendi aliquid, non rectè reprehenditur voluntas ejus qui facit: hoc quoque ostenditur exemplo figuli tanquã minori. Primùm est protasis de potestate & jure figuli in lutum & massam *Quid si vero.*) Apodosis est, qua continetur maius quid quàm quod fuit in protasi: est enim, vt dixi, à minori exemplo ad majus argumentum. Sententia apodoseôs est: Ergo multò magis Deus potest quædam vasa coagmentare ad interitum, quædam verò præparare ad gloriam. Amplificatio quædam est vtriusque hujus potestatis à fine suo, potest coagmentare quædam vasa ad interitum, præsertim cum id faciat ad ostensionem iræ, & manifestationem potentiæ suæ: potest rursus coagmentare quædam vasa ad gloriam, præsertim cum id faciat ad manifestationé divitis gloriæ suæ. Amplificat quoque priorem illam potestatem à Dei μακροθυμια interveniente inter decretum reprobationis & ejus executionem: Potest ergo reprobare quosdam, præsertim cum etiam reprobatos illos vocet ad resipiscentiam ante decreti executionem. Sed videamus contextum ipsum. *Si volens Deus.*) Dicendum fuit: Ergo potest Deus &c. vt suprà: sed hoc loquutionis

gene-

genere conjungit finé cum poteſtate reprobandi. Præterea in hac oratione eſt defectus aliquis, qui ita ſupplendus videtur, Si volens Deus, &c. annon jure poteſt: *Oſtendere.*) Hic finis eſt, cur poſſit aliquos reprobare, quoq; amplificatur illa poteſtas reprobandi. *Pertulit.*) Non dixit ſtatim, coagmétavit vaſa iræ quædam ad interitum, id quod videbatur dicendum, ſed pertulit multa lenitate vaſa iræ coagmentata ad interitum: quibus verbis ſignificat Dei lenitatem, patientiam, ac miſericordiam intervenire inter decretum illud reprobationis & executionem ipſius: lenitatem dico Dei invitantis etiam reprobos & coagmentatos ad interitum ad reſipiſcentiam, ad hoc vt, ſi fieri poſſit, ſervétur: ideoque etiam his verbis amplificat poteſtatem illã reprobandi aliquos: ſignificat quoque cauſam executionis decreti reprobationis in ipſis reprobis perpetuò ineſſe, ac intervenire perpetuò inter decretum ipſius, & ejus executionem: nempe, duritiem ipſorum, vt vocat Rom. 2.5. & cor quod reſipiſcere neſcit. Hoc igitur dictum eſſe videtur, & vt liberet Deum à ſuſpicione crudelitatis, eumque etiam reprobantem aliquos excuſet, & vt ipſos reprobos inexcuſabiles reddat. Quod ſi quæras cur fit vt Deus quos deſtinavit ad exitium abæterno, ex clementia ſua tamen inviter ad reſipiſcentiam ad hoc vt ſervétur, cum qui deſtinati ſunt ſemel exitio, ipſum effugere nullo modo poſſint: Dei enim decretum mutari non poteſt: Videtur igitur non agere ſeriò Deus (ex ſenſu enim humano loquor) dum ipſos ad reſipiſcentiam invitat. Cui quæſtioni vt reſpõdeamus paulò altius nonnihil repetendum eſt. Cum duo ſint hiſce hominis, ſalus & interitus ejus, vult quidem Deus ſalutem omnium, vtpote rem ex ſe bonam, quia eſt conſervator omnium hominũ, maximè verò fidelium. 1. Tim. 4.10.

4. versito. sed vult salutem piorum decernendo eam, idque simpliciter: vult autem salutem reproborum approbando eam duntaxat vt rem ex se bonam, non autem decernendo eam. Quod autem ad interitum attinet, in eo duo sunt consideranda, essentia ipsa actionis, & qualitas malitiæ in actione. Quod ad essentiam ejus, vult eam, & ex decreto, eoque simpliciter dicto, & ex approbatione: qualitatem autem malitiæ vult & decernit secundum quid, vt pœnam nimirum & satisfactionem justitiæ, vel, quod idem est, vult & decernit eam permissivè, hoc est, decrevit permittere eam, nam permissio vel desertio Dei in tempore etiam est ex consilio & decreto æterno, quo decrevit Deus id mali futurum, verùm non simpliciter sed secundum quid. Dicitur enim Deus decernere alia simpliciter, nempe, quæ decernit fieri, alia verò secundum quid, nempe, quæ decernit non fieri quidem sed permittere fieri à malis instrumentis. Verùm hic sciendum, quatenus permittit Deus malitiam illam, vel etiam decernit permittere eam ab æterno, eatenus quodammodò mutare naturam suam, & ex malitia bonitatem evadere: cum malitia, vt est & manet malitia, tantùm dicatur respectu mali instrumenti, vel Diaboli, vel hominis. His ita positis respondeo ad quæstionem, affirmoq; hæc duo optimè inter se cohærere, Deum & decernere reprobos ad interitum, & eosdem invitare ad resipiscentiam, & id quidem seriò, non perfunctoriè: Vult enim interitum creaturæ suæ, eumque decernit ab æterno (loquor autem de malitia in interitu) decernit, inquam, eum ab æterno, non simpliciter, sed κατα τι, hoc est, decernit permittere eam, nō tamen vt malitia est, sed vt pœna est peccati, & medium gloriæ divinæ. Cum hujusmodi voluntate & decreto,

quod

quod est κατὰ τὴ, optimè consistit voluntas illa Dei, qua vult, id est, approbat conversionem & salutem, etiam reprobi, vtpote rem ex se bonam: Non pugnat etiam ea voluntas approbans salutem impij cum decreto quo interitus decernitur simpliciter, hoc est, ipsa actio vel passio quæ subest qualitati malitiæ: Nulla enim in Deo sunt contraria aut pugnantia. *Coagmentata.*) Id est, vt loquitur vers. sequenti, præparata, & vt est in Epistola Iudæ, vers. 4. olim descripta ad condemnationem, &, vt loquitur, 1. Thess. cap. 5. vers. 9. constituta ad iram: Nam non minus erit decretum Dei de interitu reproborum, quam est decretum de salute electorum: sed hoc discriminis est, quòd decretum illud de salute electorum, decreti nomine simpliciter dicatur, salus enim res bona est ex se: decretum autem de interitu reproborum non dicatur simpliciter (loquor autem de malitia in interitus actione) sed decretum permissionis: Decernit enim permittere eam in gloriam nominis sui. Ex hoc decreto quod non simpliciter dicitur pendet permissio, quæ nihil aliud est quàm desertio creaturæ, qua eam deserit interea dum ea vtitur Deus tanquam instrumento actionis suæ. Permissio autem hæc est non malitiæ qua malitia est, quemadmodum decretum permissionis non est malitiæ, qua malitia est, sed permissio est malitiæ, qua pœna est inserviens gloriæ Dei. Quare & decretum illud permissionis mali ab æterno, & permissio mali in tempore, mutat malum in bonum, & tenebras in lucem. Nihil enim vel decernitur à Deo futurum, vel permittitur à Deo, vel aliquo modo ejus respectu fieri dicitur, quod non bonum sit ipsius respectu, & boni rationem habeat: Malitia autem illa qua malitia est, & qua talis, perpetuò referenda est ad

malum

malum instrumentu. Si quæras, an malitia quæ fit Deo decernente, non quidē simpliciter, sed κατὰ τὶ & permissivè, an illa, inquam, malitia à Deo fiat efficaciter suo tempore? Cum decretum Dei sit semper efficax esse oporteat: respondeo duplicē esse efficaciā decreti divini, prout duplex esse decretum ipsum diximus, vna est efficacia in efficiendo aliquid suo tempore: cum nimirum ipse Deus efficit quod simpliciter fieri decrevit: Altera est efficacia in permittendo aliquid fieri ab alio suo tempore, cum nimirum Deus permittit à malo instrumento fieri quod non simpliciter fieri, sed permittere fieri decrevit. Vnde quod decrevit Deus simpliciter fieri, ejus cum fit suo tempore, efficiens causa Deus propriè dicitur: quod verò non decrevit simpliciter fieri, sed permittere fieri, ejus cum fit suo tempore, non efficiens propriè, sed potiùs deficiens & deserens causa vocatur Deus: cum malum instrumentum & fit, & dicatur illius malitiæ causa propriè efficiens, cujus quidem respectu est & manet malitia, cum respectu Dei permittentis eam, atque etiam decernentis permittere ab æterno, evadat illa malitia & anomia in bonitatem: bonitas autem hæc est κατὰ τὶ & per accidens, cum malitia sit per se. Si quæras, annon etiam Deus efficiat & efficaciter operetur illam malitiam actionis, cum etiam sit aliquid, & in genere entium? Respondeo malitiam illam & anomian in actione esse ens non positivum sed privativum: privatio enim est conformitatis illius cum lege, & voluntate Dei, quæ fit culpa instrumenti malè affecti inter agendum: Quare cum non sit ens positivum, sed privatio quædam & quasi forma actionis per accidens (cum omnis actio sua natura bona sit, & bonitas ejus propria sit quasi forma: Deus enim omnis actionis principalis est agens, vnde oportet actionem omnem

nem in se bonam esse) cum, inquam, non sit ens positivum, & forma actionis per se, sed per accidens, & respectu instrumenti mali, cumque non necesse sit vt Deus sit omnis privationis author, sequitur Deum non esse ejus propriè efficientem. *Et vt notas.*) Hæc est altera pars apodoseôs de electione fidelium. Amplificatur quoque fine suo, manifestatione misericordiæ divinæ. Sensus est, q. d. Si rursus volens Deus præparare quosdam ad gloriam, annon habet potestatem? Quo loco videtur mihi mutatum esse genus loquendi, & pro eo quod dicendum erat, Si volens ostendere divitias gloriæ suæ, dictum esse, Vt notas faceret divitias gloriæ suæ. Divitias gloriæ intelligo divitem gratiam, vt vocat Ephe. 1.7. Nam gloria hoc loco est gloria gratiæ ipsius, vt vocatur Ephes. 1.6. *Quæ præparavit.*) Gloria hic, est τιμη, decus, vt vocavit suprà vers. 21.

24 *Quos etiam vocavit, nimirum nos, non solum ex Iudæis verumetiam ex Gentibus.*

25 *Vt etiam in Osee dicit, Vocabo populum qui meus non erat, populum meum: & eam quæ dilecta non erat, dilectam.*

26 *Et erit, in loco vbi dictum fuerat eis, Non populus meus vos, illic vocabuntur filij viventis* Dei.

Quos etiam.) Tertia pars capitis: Hactenus enim fuerunt præcedentes illæ occupationes, nunc ex prædestinatione ad gloriam, cujus proximè meminit, deducit vocationem, quam divisione facta ex subjectis, accommodat tam gentibus quàm Iudæis: Atque hæc deductio respondet ordini illi beneficiorum Dei posito. Ro. 8.30. Quos prædestinavit, eos etiam vocavit. Hac autè quasi via transitum sibi facit ad rejectionem Iudæorum *Non solum ex.*) Propositionē illam de vocatis, explicat distributione partium, vel eorum qui vocati sunt, id-

que per occupationis quandam speciem: nam vocationem gentibus invidebant Iudæi. Non solùm ex Iudæis sunt, inquit, verumetiam ex gentibus. *Vt etiam.*) Vocationem gentium aliquot testimonijs confirmat, quorũ hoc primum ex Osea. 2. 23. quod etsi de reliquijs Israelitarum propriè intelligatur, tamen ad Gentes non incommodè transferri potest. *Et erit in loco.*) Alterum est testimonium ex Osea. 1, 10. in eandem sententiam.

27 *Esaias autem clamat super Israel, Etiam si fuerit numerus filiorum Israel vt arena maris, reliquiæ servabuntur.*

28 *Rem enim conficiet & concidet cum iustitia: quoniam rem concisam peraget Dominus in terra.*

29 *Et sicut prius dixit Esaias, Nisi dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, facti fuissemus vt Sodoma, & Gomorrhæ similes facti fuissemus.*

Esaias autem.) Reliqua testimonia sunt, non tam de vocatione reliquiarum ex Iudæis, quam de rejectione multitudinis, quæ hujus loci præcipua est: Atqui ita reversus est ad institutam illam Iudæorum rejectionem: Est autem hæc cap. pars quarta, Confirmatur autem rejectio Iudæorum duobus testimonijs ex Esaia Propheta: Priore ex Esa. 10. 22. Posteriori ex Esa. 1. 9. quibus locis in reservatione reliquiarum quarundam, intellige rejectionem multitudinis Iudæorum: nam in hanc sententiam allata esse hæc testimonia satis apparet ex vers. 30. 31. qui sequuntur.

30 *Quid igitur dicemus? Gentes quæ non sectabantur iustitiam, apprehendisse iustitiam, iustitiam autem eam quæ est ex fide.*

31 *Israelem vero qui sectabatur Legem iustitiæ, ad legem iustitiæ non perveniisse.*

32 *Quare? Quia non ex fide, sed velut ex operibus Legis:*

offen-

offenderunt enim ad lapidem offendiculi.

33 *Quemadmodum ſcriptum eſt, Ecce, pono in Sion lapidem offendiculi & petram offenſionis: & quiſquis credit in eum, non pudefiet.*

Quid igitur.) Quinta pars cap. Ex vocatione gentium, pariterque rejectione multitudinis Iudæorum ſic confirmatis, deducit ac colligit per occupationem & communicationem, primùm beneficium juſtificationis gentium, deinde condemnationem Iudæorum. Ergo de gentium juſtificatione agit primùm, reſpondetq; ſciſcitanti, gentes apprehendiſſe juſtitiam. *Quæ non ſectabantur.*) Amplificatio hujus beneficij, q. d. Quamvis non ſectatæ ſunt juſtitiam, tamen apprehenderunt juſtitiam. *Iuſtitiam.*) Definitio eſt quædam juſtitiæ illius, quã apprehenderunt gentes, ideo ſubjecta, ne qui forte eam intelligerent de juſtitia operum: definit itaq; eam ex fidei differentia. *Iſraelem vero.*) Deinde, reſpondet Iſraelem ad juſtitiam non perveniſſe, quo ſignificat per hyperbolen & μειωσιν multitudinem Iudæorum condemnatam eſſe. Vocat legem iuſtitiæ, hoc eſt, legem juſtificantem vel juſtitiam legalem. *Qui ſectabatur.*) Amplificatio quædam eſt, vt ſuprà, ex diverſis effectis Iſraelis: q. d. Quamvis ſectatus ſit Iſrael legem juſtitiæ: tamen ad legem juſtitiæ non pervenit. *Quare.*) Ratio per occupationem & communicationem. Eſt autem à cauſa vel forma, qua juſtitiam ſectatus ſit Iſrael: nempe, ex operibus ſectatus eſt juſtitiam, non autem ex fide. *Offenderunt.*) Ratio cur non ex fide, ſed ex operibus ſectabatur juſtitiam. Eſt autem ex offenſione Iſraelitarum, qua offenderunt ad Chriſtum, tanquã lapidem offendiculi. *Quemadmodum ſcriptum.*) Offenſionem hanc confirmat ex Prophetarum prædictione. Pſal. 118. 22 Eſa. 8. 14. & 28. 16.

ARGVMENTVM.

Hujus capitis partes sunt quatuor: Primum est locus benevolentiæ primis duobus versibus: deinde redit ad infidelitatem Iudæorum, quam attigit superiori capite, vers. 32. de hac vers. 3. 4. Tertio est varia digressio a versu 5. ad 16. quo loco facta transitione revertitur ad institutam Iudæorum incredulitatem: de ea autem disputat ad finem vsque capitis.

CAP. X.

1 *FRatres, propensa quidem voluntas cordis mei & deprecatio ad Deum super Israel, est ad salutem.*

2 *Testor enim de ipsis, eos Zelum Dei habere, sed non ex notitia.*

Fratres.) Prima pars capitis. Dicturus de infidelitate Iudæorum, cujus meminit cap. superiore vers. 32. præmittit benevolentiæ locum, tum à propensa voluntate cordis sui erga Israelem, tum à deprecatione apud Deum pro Israele in salutem ipsius. Proponit igitur statim primo versu argumentum benevolentiæ vtrumq;. *Propensa voluntas.*) Hoc est primum argumentum quo significatur interior cordis affectio, quasi dicas, beneplacitum cordis. *Et deprecatio.*) 2. argumentum, effectum nimirùm prioris illius. *Testor enim.*) Ratio est vtriusque, & propensæ voluntatis, & deprecationis propositæ, ab affectu zeli Dei, qui in Israele est: Zelum hunc Israelis confirmat suo testimonio. *Sed non.*) Correctio, qua elevat statim & extenuat zelum illum, ex eo quod non sit secundum cognitionem.

3 *Nam ignorantes Dei iustitiam, & propriam iustitiam studentes constituere, iustitiæ Dei non fuerunt subiecti.*

4 *Nam finis legis, est Christus, ad iustitiam cuivis credenti.*

Nam ignorantes.) Non ex notitia zelum ostendit ex igno-

ignoratione rei imprimis agnoſcendæ, nempe, juſtitiæ Dei, hoc eſt, juſtitiæ gratis à Deo imputatæ per fidem in Chriſtum. Ignorationem hanc juſtitiæ Dei aggravat ex adjuncto, pertinaci ſtudio juſtitiæ ſuæ, hoc eſt, operum. *Dei iuſtitiæ.*) Ex ignoratione & pertinacia illa deducit tanquam conſectarium quoddam, rebellionem in juſtitiam Dei & infidelitatem, quam attigit ſuperiori capite. verſ. 32. Atque ita in hac ſecunda capitis parte revertitur ad eam infidelitatem, cujus illic meminit, & de qua plura ſtatuit dicere, vtpote rejectionis cauſa quæ in ipſis ſit, ad hoc vt ſint inexcuſabiles. Nam vocavit quidem Dominus eos exteriùs, vt ſequitur poſteà hoc cap. verſ. 19. ſed ipſi non aſcultarunt & crediderunt: atque hinc factum eſt vt rejecti ſint. *Nam finis.*) Ratio conſectarij cur nimirùm rebelles eos dixerit in juſtitiam Dei, vel, quod idem eſt, cur ei non ſubiectos eos dixerit. Eſt autem à Chriſto, juſtitiæ Dei cauſa efficiente & meritoria, in quem ipſi rebelles ſunt. Chriſtus eſt finis Legis, id eſt, implevit legis juſtitiam ad iuſtitiam deinde imputandam cuivis credenti: nam hic finis eſt cur Chriſtus legem impleverit. Hæc itaq; verba huc redeunt, quaſi dicat, Per & propter Chriſtum eſt iuſtitia Dei. Aſſumptio deinde intelligitur: At Chriſto non ſunt ſubiecti: vt & concluſio, Ergo juſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti: vt quæ ſit per & propter Chriſtum. Argumentum itaque eſt à cauſa efficiente & meritoria, nempe, Chriſto fide apprehenſo, quem qui recuſat, neceſſe eſt juſtitiam Dei imputatam ex fide in illum, eadem opera repudiet: juſtitiam enim Dei intelligo eam quam gratis imputat Deus ex fide in Chriſtum Ieſum.

5 *Moſes enim deſcribit iuſtitiam quæ eſt ex lege, his verbis, Quod qui præſtiterit ea, vivet per illa.*

6 *At quæ ex fide est iustitia, ita dicit: Ne dixeris in corde tuo, Quis ascendet in cælum? hoc est Christum ex alto deducere.*

7 *Aut, Quis descendet in abyssum? hoc est Christũ ex mortuis reducere.*

8 *Sed quid dicit? Prope te verbum est in ore tuo & in corde tuo. Hoc est, verbum illud fidei quod prædicamus*

9 *Nempe, quod si confessus fueris ore tuo dominum Iesum & credideris in corde tuo quod Deus eum excitavit à mortuis, servaberis.*

10 *Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.*

11 *Dicit enim Scriptura, Quisquis credit in eum, non pudefiet.*

12 *Non enim est distinctio, vel Iudæi, vel Græci: nam idẽ Dominus omnium, est dives in quosvis a quibus invocatur.*

13 *Quisquis enim invocaverit nomen Domini, servabitur*

14 *Quomodo igitur invocabunt eum, in quem non crediderint? quomodo autem credent ei, de quo non audierint? quomodo autem audient absque prædicante?*

15 *Quomodo autem prædicabunt, nisi missi fuerint, sicut scriptum est, Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona.*

Moses enim.) Tertia pars capitis vt suprà. Primùm, in hac digressione est commendatio quædam justitiæ fidei, ex obuia sua facilitate: hanc illustrat ex dissimili justitiæ legalis difficultate & impossibilitate. Primò itaque est descriptio quædam justitiæ legalis ex Mose sumpta, Levit. 18. 5. ex qua apparet ejus difficultas & impossibilitas, cum in factis & operibus nostris, ijsque omni ex parte perfectis, posita sit ea conditio sub qua offertur

offertur nobis vita in lege. Protaſis hæc eſt verſ. 5. *Atque ex.*) Apodoſis in qua eſt deſcriptio quædam juſtitiæ fidei, per proſopopœiam quãdam ipſius juſtitiæ fidei. Introducitur enim loquens ea verba quæ ſunt apud Moſem. Deut. 30. 11. 12. 13. 14. Primùm in hac propoſopœia vetat juſtitia fidei ſollicitam atq; anxiam ipſius indagationem ex loco aliquo longinquo, & procul diſſito, vel cœlo ſurſum, vel abyſſo deorſũ verſ. 6. 7. Deinde rationem prohibitionis ſuæ reddit ex propinquitate juſtitiæ fidei, verſ. 8. In propinquo eſt, inquit, in ore tuo, & in corde tuo. *Quis aſcendet.*) Primùm igitur vetat juſtitia fidei, nequis anxiè requirat ſe ex cœlis, dicens in corde ſuo: Quis aſcenſurus ſit in cœlum. *Hoc eſt Chriſtum.*) Apoſtolus obiter interpretatur vocem illam, qua quis dicit in corde ſuo: Quis eſt aſcenſurus in cœlos. Nam hoc, inquit, quid aliud eſt quam Chriſtum deducere ex alto. Hac igitur interpretatione inſerta, innuit abſurdam eſſe vocem iſtam, & magnum incommodum ea ſubindicari: nempe, inanitionem deſcenſus Chriſti è cœlis ad nos iuſtificandos. Nam quantum in ſe eſt inanem reddit Chriſti deſcenſum & adventum illum priorem quiſquis nunc quærit aliquem, qui aſcẽdat in cœlos ad juſtitiam inde deducendam. *Aut quis deſcendet.*) Deinde, vetat juſtitia fidei, ne quis ſe ex abyſſo requirat, dicens, quis deſcendet in abyſſum. *Hoc eſt Chriſtum.*) Apoſtolus obiter interpretatur vocem illã qua quis in corde ſuo dicit: Quis deſcendet in abyſſum: Nam hoc, inquit, quid aliud eſt quàm Chriſtum ex mortuis reducere. Hac igitur interpretatione ſua innuit abſurdam eſſe hãc vocem, & ſummum incommodum ea ſubindicari: nempe, inanitionem reſurrectionis Chriſti ex mortuis, idq; ad nos juſtificandos. Nam, quantum in ſe eſt, inanem reddit Chriſti reſurrectio-

nem, quisquis nunc quærit aliquem qui descendat ad inferos, vt inde deducat justitiam nostram. *Sed quid dicit.*) Ratio est cur justitia fidei sollicitam illam inquisitionem vetet: Tractatur etiam per prosopopœiam justitiæ fidei: Significat autem his verbis Moses Deut. 30.14. justitiam fidei in propinquo esse. *Hoc est verbum.*) Verbum illud definit quasi ac interpretatur de verbo fidei à se prædicato, quamvis Moses ibi verbum legis intelligat: Ratio autem est quia quod Moses huic verbo attribuit, id verius dicitur de Evangelio, quàm de lege: nam propiùs à nobis est, ac magis in ore nostro & in corde nostro verbum Evangelij quàm legis: estque verbum Evangelij causa cur prope nos sit verbum Legis, cum per ipsum regenerentur corda nostra, hoc est, inscribatur Lex in cordibus nostris, vt cum Propheta loquar: quò proculdubiò respexit Moses: nempe, ad causam ipsam, quod est verbum Evangelij, cum hoc de verbo legis prædicaret. *Nempe quod.*) Verbum illud fidei à se prædicatum summatim comprehendit: cernitur autem in promissione salutis, quæ offertur ei, qui confessus fuerit ore Dominum Iesum, & qui crediderit in corde quòd Deus eum excitaverit à mortuis: Hæc enim est summa promissionum quæ in Evangelio fiunt. *Corde enim.*) Ratio cur salus pendeat ex hac conditione tum confessionis, tum fidei, ex vero ac genuino vsu fidei in corde, & confessionis quæ fit ore: Vsus autem & finis fidei est vt justificemur, finis autem & vsus confessionis est vt servemur. Vsus etiam fidei est ad salutem, fateor, sed remotior, cum propinquior sit ad justitiam: Cõfessionis quoque vsus est ad justitiam: Sed vt propinquiorem vsum fidei, ita remotiorem confessioni tribuit, fortasse quia fides prior est cõfessione, ideo que prius illud justitiæ beneficium ei tribuendum fuit:

confessio

confessio posterior, ideoque posterius hoc salutis beneficium ei tribuẽdum fuit. Vtut est, partitur inter hæc duo, fidem & confessionem, duo illa, iustitiam & salutem. Porrò notãdum efficaciam hanc ad justitiam & salutem non esse ex fide quæ in nobis est, vel ex confessione quæ à nobis fit, sed esse eam propriè à Christo in quem credimus, & quem confitemur, id est, à subjecto fidei & confessionis nostræ. *Dicit enim.*) Confirmat Scripturæ testimonio ex Esaia. 28. 16. quod dixit proximè, de vsu fidei & confessionis. *Non enim.*) Occasione particulæ vniuersalis, cujus mentio facta est in testimonio allegato, delabitur in vniuersalitatem subjecti salutis ostendendam: Estque hæc secunda digressio. Ratio itaque est per occupationem cur dictum sit in testimonio, Quisquis crediderit, &c. Nam, inquit, non est distinctio vel Iudæi, vel Græci: Est autem ratio à pari conditione vtriusque populi. Vide similem rationem suprà capite 3. ver. 22. *Nam idem Dominus.*) Duplex argumentum est hoc loco paris illius, quam dixit, conditionis: Primum est, quia idem Dominus est omnium, hinc sequitur oportere omnium parem esse conditionem, qui sunt sub eodem Domino. Rom. capite tertio, vers. vigesimonono, est simile argumentum, his verbis, An Iudæorum Deus solùm: quo nimirum ostendit subjecti justitiæ vniversalitatem. Act 10. 36. Petrus ex eo quòd Christus sit omnium Dominus, concludit nõ esse exceptionem personarum. *Est diues.*) Alterum argumẽtum à copiosa illa misericordia cõmunis Domini erga invocãtes se. *Quisquis enim.*) A testimonio Ioel. 2. 32. argumentũ proximum confirmat. *Quomodo igitur.*) Nunc tertiò digreditur, ostẽditq; mittẽdos esse necessariò qui prædicẽt Evãgeliũ, idq; occasione proximi testimonij, in quo de invocatione dictũ est. Primò autẽ colligit ex

inuo-

invocatione, necessitatem fidei, tanquam consectarium quoddam: deinde ex fide colligit necessitatem auditus, tertiò ex auditu colligit necessitatem prædicantis, quartò ex prædicantibus colligit necessitatem mittendorum: Vnde sequitur à primo ad vltimum, ad hoc vt sit invocatio, necessariò mittendos esse qui prædicent: ex quo rursus sequitur, mittendos esse qui prædicent. Itaque Sorite hoc, necessitatem mittendorum qui prædicent, concludit. Invocatio non est sine fide, fides non est sine auditu, auditus non est sine prædicantibus, prædicantes non sunt nisi missi fuerint. Ergò à primo ad vltimum, non est invocatio Domini, nisi missi fuerint prædicantes: ex quo rursus sequitur, necessariò mittendos esse. *Sicut scriptum.*) Non concludit disertis verbis mittendos esse qui prædicent, sed ad id ostendendum, adducit testimonium & prædictionem Scripturæ ex Esai. 52.7. Nahum. 1. 16. Nam ex hoc testimonio quo commendantur & laudantur pedes evangelizantium, tanquam iter ad nos conficientes, satis apparet mittendos esse qui evangelizent.

16 *Sed non omnes auscultarunt Evangelio. Esaias enim dicit, Domine, quis credidit sermoni nostro?*

17 *Ergo fides ex auditu est: auditus autem per verbum Dei.*

18 *Sed (inquam ego) annon audierint? Imo verò in omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terrarum, verba eorum.*

19 *Sed (inquam ego) nunquid Israel non cognovit Deum? Primus Moses dicit, Ego ad æmulationem provocabo vos per gentem, quæ non est gens: per gentem intelligentiæ expertem, ad iram vos provocabo.*

20 *Esaias autem vtitur audacia, dicitque, Inventus sum*

ab

ijs qui me non quærebant, conspicuus factus sum ijs qui de me non interrogabant.

21 *Adversus Israelem autem dicit, Toto die expandi manus meas ad populum rebellem & contradicentem.*

Sed non omnes.) Occasione proximi testimonij de mittendis evangelizantibus, redit ad infidelitatem & inobedientiam Iudæorum, idq; per correctionis quandã speciem in hùc sensum: quasi dicat, Quamuis scriptura ita commendet evangelizantes mittendos, tamen non omnes auscultarunt evangelio eorum. Primùm ergo agit de infidelitate in genere quorumvis, siue ex Iudæis, siue ex gentibus: per hanc deindè ttanfit ad speciem, Iudæorum nominatim incredulitatem & inobedientiam fidei. *Esaias enim.* Testimonio Esaiæ, cap. 53. 1. correctionem hanc confirmat. *Ergo fides.*) Occupatio est qua occurrit excusationi infidelium: At non omnes audierunt: huic substernuntur duo fundamenta ex superiori Sorite repetita. Fides est ex auditu, auditus autem per verbum Dei. His tanquam fundamentis jactis, sic posset argumentari aliquis. Cum fides sit ex auditu: auditus autem per verbum Dei, vt suprà dictum est, nunc quæro, annon audierunt omnes Dei verbum? hoc est, exteriùs vocati sunt omnes ad hoc, vt sit omnium fides, sic enim quærit à postolus aliorum nomine. *Imo vero.*) Respondet à naturali illa vocatione omnium, quæ est per creaturam, de qua vide Rom. 1. 20. quæ vel ipsa sola satis valet ad reddendos omnes inexcusabiles. Sumpta autem est responsio hæc ex Psalmo 19. 5. *Sed, inquam.*) Nunc per correctionem quandam, ad infidelitatem & inobedientiam Israelitarum in specie delabitur, quæritque per occupationem, nunquid Israel, quamuis audierit & vocatus fuerit pluribus modis, non tamen

tamen cognouerit Deũ, id eſt, non crediderit. *Primus Moſes.*) Reſponſio, in qua teſtimonijs, primùm Moſis, Deut. 32. 21. deindè Eſa. 65. 1. 2. oſtendit Iſraelem nõ cognoviſſe, id eſt, non credidiſſe.

ARGVMENTVM.

Hoc capite, poſtquam de infidelitate ac inobedientia Iudæorum egit cap. ſuperiori, egit inquam, vt cauſa inſtitutæ rejectionis Iudæorum, de qua cæpit agere cap. 9 primum redit ad Iudæorum rejectionem, eamque concludit, & concluſam rurſus confirmat ad verſ. vſque 11. A verſ. 11. ad verſ. 17. mitigans ſententiam illam duriorem de rejectione, docet reſtituendos eſſe Iudæos reiectos ſuo tempore. Tertio repreſſio eſt gloriationis gentium aduerſus Iudæos rejectos a verſ. 17. ad 23. quo loco redit ad reſtitutionem Iudæorum, eamque probat ad verſ. vſque 33. Poſtremo concludit hanc diſputationem tam de reſtitutione, quam rejectione Iudæorum, cum admiratione quadam.

CAP. XI.

1 *DIcũ igitur (inquam ego) abiecit Deus populum ſuum? Abſit: nam & ego Iſraelita ſum, ex ſemine Abrahæ, tribus Beniamin.*

2 *Non abiecit Deus populum ſuum quem præcognovit. An neſcitis de Elia quid dicat Scriptura, quomodo colloquatur cum Deo, dicens adverſus Iſraelem,*

3 *Domine, Prophetas tuos occiderunt, & altaria tua ſuffoderũt, & ego relictus ſum ſolus, & quærũt animã meã*

4 *Sed quid dicit ei divinum reſponſum? Feci vt remanſerint mihi ſeptem millia virorum qui non flexerunt genu imagini Baal.*

5 *Ita igitur & hoc tempore reſervatio ſecundum electionem gratuitam facta eſt.*

6 *Quod ſi per gratiam, non iam ex operibus: alioquin gratia iam non eſt gratia. Sin ex operibus iam non eſt gratia: alioquin opus iam non eſt opus.*

7 Quid

7 *Quid igitur? Quod requirit Iſrael, hoc non eſt aſſecutus: ſed electi aſſecuti ſunt, reliqui verò occalluerunt.*
8 *(Sicut ſcriptum eſt, Dedit eis Deus ſpiritum ſoporis, oculos vt non videant, & aures vt non audiant) vſque ad hodiernum diem.*
9 *Et Dauid dicit, Fiat ipſis menſa eorum pro laqueo, & tendicula, & offendiculo, & talione.*
10 *Obtenebrentur oculi eorum, vt non cernant: & tergum ipſorum ſemper incurva.*

NVm igitur.)Ex ſuperiori diſputatione de infidelitate Iudæorum, concludit eorum abjectionem. Concluſio autem hæc tractatur Dialogiſmo & occupatione: Quæri enim potuit ab aliquo occaſione præcedentis diſputationis de Iudæorum inobedientia & infidelitate: Num igitur Deus abjecerit populum ſuum, hoc eſt, ſibi peculiarem: Hac interrogatione innuitur indignitas & abſurditas rei: abſurdum enim videtur Deum abijcere etiam ſuum, ſibique tam charum populum. *Abſit*) Primùm reſpondet per negationem vniuerſalis rejectionis: nam interrogatio hæc intelligenda eſt de populo vniuerſo, q.d. Num abjecit Deus vniuerſum populũ ſuũ. *Nã & ego.*)Ratio negatæ vniuerſalitatis populi rejecti, à particulari inſtãtia, & exẽplo ſuo: ſe enim vocatũ eſſe efficaciter, ac non rejectum, ſatis perſuaſum habuit Apoſt. *Non abiecit.*)Altera reſponſio per diſtinctionem: Non abjecit Deus populum ſuum: vel eã populi partem quam præcognouit: abjecit autem populũ quẽ nõ præcogneuit. Verũ altera pars diſtinctionis, de rejectione nimirũ, ſuppreſſa eſt, intelligẽda tamẽ, vt apparet ex vc. cap. hujus. 7. ſed vt durioré eã nũ expreſſit. *Præcognouit*)Præcognoſcẽdi verbũ hic eodẽ modo ſumitur, quo cap. 8. 27. Præcognoſcere enim eſt nõ modo nudã ſuorum

rum notitiã ab æterno habere, sed cũ notitia intelligẽda est cordis applicatio, qua ab æterno præcognitos ãplexus est Deus. Deus enim peculiari quodã modo, & cognoscit & præcognoscit suos, nẽpe, cũ dilectione & εὐδοκία, & Scriptura vocibus cognitionis & præcognitionis in hoc sensu vtitur, vt 2. Tim. 2. 19. Nouit Dominus qui sunt sui. *An nescitis.*) Priorem illam distinctionis partem confirmat exemplo simili veteris Ecclesiæ, testimonio Scripturæ comprobato. Est autem exemplũ de reservatione reliquiarum quarundam in vniuersali illa defectione Israelitarum facta tempore Eliæ. Hoc enim relinquitur intelligendum ex mutuo illo sermone Eliæ quidem conquerentis, Dei verò respondentis, & hominem consolantis. 1. Reg. 19. 10. &c. *Ita igitur.*) Concludit ex simili illo exemplo veteris Ecclesiæ, similiter reservationem eorum quos Deus præcognovit factam esse etiam hoc tempore. Nam, quam suprà versu 2. præcognitionem appellauit, nunc eam electionem gratiæ vocat, eodem sensu: Nam quos præsciuit Deus, eosdem prædestinauit, id est, ex decreto elegit. Rom. 8. 29. *Secundum electionem.*) Significat reseruationem hanc quæ fit in tempore, pendere ab æterna prædestinatione & electione, eaque gratuita. *Quod si.*) Consectarium est quoddam ex proximè præcedentibus verbis, quibus dictum est, reseruationem factam esse secũdum electionem gratuitam: Ex hoc antecedente, nempe, reseruatione facta secundum electionem gratiæ suæ vi contrariorum infert hoc consectarium, Ergo non ex operibus facta est reseruatio, ex vno enim contrariorũ affirmato alterum negatum sequitur. *Alioquin gratia.*) Ratio est consequentiæ illius ab absurdo, quod sequitur ex contradicente ejus quod illatum est: si nimirùm ipsum consequeretur ex positione gratiæ, siue gratuitæ ele-

electionis, ac ſtatueretur ejus conſectarium. Senſus enim eſt, quaſi dicat, Si ex poſitione gratiæ, contradicens hujus conſectarij ſequatur, nempe, ex operibus factam eſſe reſeruationem, quodquidem conſectarium eſt ſuperiori planè contradicens, profectò ſequeretur hoc incommodum, quod gratia illa ex qua ſequeretur conſectarium illud contrarium, illa, inquam, non ampliùs eſſet gratia, ſed verteretur in meritum, & in naturam quaſi operum illorum tranſmigraret, quæ ipſam conſeqũtur: atque ita beneficium ex debito procuraret. Porrò gratiæ nomine hoc loco intellige, eam quã dixit paulò antè electionem gratiæ ſiue gratuitam. Hanc oppoſuit operibus ſuprà 9 11. *Sin ex operibus.*) Iã à pari oſtendit idem illud conſectarium, nempe, negationem operum, ſequi ex poſitione gratiæ. Nam ex poſitione operum, conſectaria eſt negatio gratiæ, ſiue gratuitæ electionis: Ergo pari ratione, ex poſitione gratiæ conſectaria eſt negatio operum. *Alioquin.*) Negationem gratiæ conſequi ex poſitione operum docet, vt ſuprà, ab incommodo quod ſequitur conſectarium huic contradicens, nempè, affirmationem gratiæ: Eſt autem incommodum, quod opus non ampliùs eſſet opus, ſi ex eo poſito, conſequens eſſet gratia: iam enim mutata natura ſua, evaderet in naturam conſequentis ſui, nempe, gratiæ, beneficiumque non ampliùs ex debito procuraret: nam operis eſt, beneficium conſequi ex debito, nõ gratuitò. Ex his videmus, gratiã & opera adeò contraria eſſe, vt alterum ex altero conſequi, vel alterũ cum altero conjũgi nõ poſſit, niſi alterius natura deperdatur. Quare oportet gratiam illam qua elegit nos Deus, qua vocat nos, &c. merè gratuitam eſſe, qualemcumque demùm quaſi conferruminationem gratiæ & operum ſomnient Papiſtæ. *Quid igitur.*) Nunc redit ac concludit

dit apertè distinctionem superiorem, docetque multitudinem Iudæorum, quam Israelem hic vocat, abjectã: electos verò & præcognitos ex Israelitis, reservatos. Suo more exornat conclusionem occupatione, & dialogismo. *Quod requirit.*) Id est, justitiam & vitam. Nam multitudo Israelitarum persequebatur quidem justitiam & vitam, sed ex Lege. vide suprà, cap. 9. 31. Hic intelige multitudinis rejectionem, quæ est distinctionis pars vna. *Sed electi.*) Distinctionis pars altera, Quos elegit vel præcognouit, ij consequuti sunt justitiam & vitam, ac proindè reseruati. *Reliqui.*) Repetit superiorem illam distinctionis partem: scilicet rejectionem multitudinis Iudæorum, quã significat πωρωσει της καρδιας, vt loquitur Eph. 4. 18. hoc est, callosa quadam cordis duritie, quam ex justo Dei judicio, rebellione sua contraxerunt. *Sicut scriptum.*) Rejectionem & indurationem Iudæorum rursus adductis in medium testimonijs aliquot confirmat: Primum est, Esai. 29. 10. & 6. 9. insertum propositioni ipsi de rejectione eorum: Tota enim propositio est, Reliqui occalluerunt vsque ad hodiernum diẽ. Tempus quo circumscripta est induratio, est in fine vers. octaui. *Et David.* Alterum testimonium est Davidis. Psal. 69. 23. 24.

11 *Num igitur (inquam ego) ideo impegerunt vt conciderent? Absit. sed per eorum ruinam salus obtigit gentibus, vt eos ad æmulationem provocaret.*

12 *Quod si eorum ruina est opulentia mundi, & diminutio eorum opulentia gentium, quanto magis plenitudo ipsorum.*

13 *Nam (quod vobis dico gentibus, quatenus ego quidem sum Apostolus Gentium) ministerium meum illustro,*

14 *Vt experiar si quo modo ad æmulationem provocem cõsan-*

ſanguineos meos, & ſeruem aliquos ex ipſis.

15 *Nam ſi abiectio eorum, eſt reconciliatio mundi, quæ erit aſſumptio, niſi vita ex mortuis?*

16 *Quod ſi primitiæ ſanctæ, ſancta etiam maſſa: & ſi radix ſancta eſt, etiam rami.*

Num igitur.) Hactenus de rejectione bonæ partis Iſraelitarum, inde à capite nono ad hunc vſque locum. Nunc correctione quadam mitigat doctrinam eam de induratione & rejectione eorum, quæ paulò ſeverior videri poterat. Mitigatio autem eſt ex fine offenſionis & rejectionis eorum (Nam in hac eorum offenſione intelligenda eſt.) Finis autem eſt, non hic, vt offenſi & rejecti planè concíderent, ſed vt per eorum ruinam ſalus contingeret gentibus, vt Iudæi rurſus ad æmulationem provocarentur ac ſeruarentur. Ergo rejectionis duplex finis ſtatuitur, quorum vterque bonus eſt ac ſalutaris: prior eſt, ſalus gentium: poſterior ex priore exiſtens, eſt æmulatio ac ſalus Iudæorum: nã cum æmulatione hac ſalus intelligenda eſt, vt patet ex verſ. 14. Propoſitionẽ iſtam finium, more ſuo exornat occupatione & cõmunicatione. *Quod ſi eorum.*) Deinceps poſteriorem ex duobus propoſitis finibus confirmat, nempe, reſtitutionẽ & ſalutem Iudæorum qui impegerunt. Hæc diſputatio quæ ſequitur, & confirmatio inſtaurationis Iudæorum, non eſt accipienda de ſingulis, ſed de vniuerſa gente, quæ paulatim reſtituta eſt, atque etiamnum quotidiè reſtituitur. Primum argumentum eſt ab effecto & vſu reſtitutionis eorum erga gentes, quod ex vſu & è re gentium futura ſit. Id autem oſtenditur ex minoribus Si lapſus eorum tam vtilis fuit gentibus, multò magis reſtitutio ipſorum erit: vt hæc ſit tota argumentatio quæ eſt hoc loco: Si lapſus Iudæorum tam ſalutaris fuit

gentibus, multò magis reſtitutio eorum ſalutaris erit: At lapſus eorum tantum profuit gentibus: Ergo multò magis reſtitutio Iudæorum ſalutaris erit gentibus. Quod ſi ſalutaris ſit futura eorum reſtitutio gentibus, profectò ſequitur reſtituendos: atque hæc eſt principalis concluſio hujus loci. *Plenitudo.*) Plenitudinem opponit diminutioni: nihil igitur aliud eſt, quam impletio rurſus & inſtauratio multitudinis priùs diminutæ. *Nam quod.*) Secundum eſt argumentum reſtitutionis Iudæorum, à ſuo ipſius exemplo & facto. Ego ipſe, inquit, videor mihi miniſterium meum illuſtrare, ſi quo modo provocavero ad æmulationem conſanguineos meos, & ex ijs aliquos ſeruavero. Ergo, vel ex hoc meo facto, ſequitur eos reſtituendos: Neque enim ſic conarer illuſtrare miniſterium meum in ijs ſervandis, ſi deſperata eſſet eorum ruina. Suum autem exemplum proponit per Apoſtrophen ad gentes nominatim, apud quas vtitur hac præfatione: quaſi dicat, Volo vos ex gentibus præſertim de hoc admoneri. *Quatenus ego.*) Obiter rationem inſerit, cur gentes de hoc admoneat: Ratio eſt, quia Apoſtolus eſt gentium, & miniſterium ipſius propriè ad gentes deſtinatum eſt: quamobrem cum ijs communicanda ſunt potiſſimùm conſilia omnia & facta ipſius: atque hoc imprimis, quod miniſterium ſuum, cum ſit Apoſtolus gentium, etiam ad Iudæos extendat. Significat tamen, vt videtur, id fieri etiam tum dum verſatur in docendis gentibus. Nam vna eademque opera, & gentes docuit Apoſtolus, & Iudæos provocauit ad æmulationem, ex ijſque aliquot ſervavit. *Miniſteriũ meum illuſtro.*) Hoc eſt exemplum ipſius, de quo admonet gentes. Senſus eſt, quaſi dicat, Miniſterium meum illuſtrius reddo, ſi quo modo provocavero ad æmulationem cognatos meos, & ex ijs aliquos ſervauero.

vauero, Factum ergo ſuum in ſervandis aliquot ex Iudæis, commendat ex eo quòd ita faciendo, illuſtrius reddat miniſterium ſuum. Videtur mihi in oratione Apoſtoli, nullus eſſe defectus: atque ideò nihil ſupplendum ad perfectam ſententiam.. *Nam ſi abiectio eorum eſt reconciliatio mundi.*) Ad probandum factum ſuum, ejuſque æquitatem, repetit illud ſuperius argumentum ab effecto reſtitutionis Iudæorum, ipſumque, vt ſuprà, tractat à minori: tantùm hoc intereſt, quòd in repetitione mutata ſunt verba. Nota rejectionem Iudæorum non propriè cauſam eſſe reconciliationis gentium (malum enim propriè non eſt cauſa boni) ſed tantùm impropriè, quia Deus hinc occaſionem ſumpſit vocandi gentes, eaſq; in Iudæorum, qui ab eo deſciverunt, locum ſufficiendi. Quare vocationis gentium Deus, ejuſque miſericordia propriè cauſa eſt: Defectio autem & rejectio Iudæorum occaſio quædam eſt. Deus enim eſt qui facit, vt ex tenebris exiſtat lux, & ex cauſa alioqui mala, ſequatur effectum bonum: Ita etiã peccata noſtra facit conferre & nobis & alijs in bonum: Ita denique omnis mali quodammodò naturam mutat, dum facit vt ex malo quod bonum eſt exiſtat, præſertim autem ſalus Eccleſiæ, & gloria ipſius. Quare nihil eſt tam malum, ex quo Deus bonum non eliciat, ac proindè mutet certo quodam modo illud malum in bonum: Nam quod bonum habet effectum & vſum, id, aliquo certè modo, bonum ſit neceſſe eſt, nempe, reſpectu Dei & effecti divini, non ſimpliciter & reſpectu mali inſtrumenti. Loquimur enim nunc de malitia ipſa in actione, quæ reſpectu Dei, primùm quidem decernentis permittere eam ab æterno, ſed ad bonum finem: deindè ſuo tempore permittentis, ſed ad bonum finem: poſtremò producentis ex ea bo-

num effectum: his, inquam, respectibus in bonitatem quodammodò evadit. Vide quæ de hac re diximus suprà in cap. 9. 22. *Nisi vita.*) Hac loquutione notat consummationem quandam beneficiorum Dei, quæ initium capiunt à reconciliatione, desinunt autem in vitam gloriamque perfectam. *Quod si primitiæ.*) Tertia ratio instaurationis Israelis, Sancti sunt Deo, ergo instaurandi. Probatur antecedens, Patres eorum sancti fuerunt: Ergo & ipsi. Ratio sequelæ est à pari conditione causæ & effecti sui. Hæc argumentatio allegoricè tractata est, facta primùm allusione ad illorum panum primitias, quorum oblatione tota frugum massa sanctificabatur, quibus in reliquum annum poterant bona cũ conscientia vti. Sumpta etiam Metaphora est ab arboris radice & ramis. Cæterùm ex hoc loco, & similibus, vt est ille 1. Cor. 7. 14. Liberi vestri sancti sunt, non est colligendum propagari à parentibus in posteros naturæ integritatem & sanctitatem. Nam sanctitas ista liberorum, ex natura non pendet, sed ex fœdere, quo parentes pariter & eorum semen comprehẽsi sunt: Quotquot enim in fœdere sunt, & pro sanctis habentur, & reuerà ac interiùs sancti esse præsupponuntur, cum interea fieri possit vt & reipsa non sanctificentur, vt exemplum Ismaelis & Isaaci, Iacobi & Esaui ostendunt, & deficiant à fœdere, ac ne nomine quidem tenus sancti sint.

17 *Quod si nonnulli rami defracti sunt, tu vero quum esses oleaster, insitus es pro ipsis, & particeps radicis ac pinguedinis oleæ factus es.*

18 *Ne gloriare adversus ramos: quod si gloriaris, nõ tu radicem portas, sed radix te.*

19 *Dices igitur, Defracti sunt rami vt ego insererer.*

20 *Rectè, per infidelitatem defracti sunt, tu vero per fi-*

dem

dem ſtas, ne effertor animo, ſed time.

21 *Nam ſi Deus naturalibus ramis non pepercit, vide ne tibi quoque non parcat.*

22 *Vide igitur benignitatem ac ſeveritatem Dei: in eos quidem qui ceciderunt ſeveritatem: in te vero benignitatem, ſi permanſeris in benignitate: alioquin & tu excideris.*

Quod ſi nonnulli. Occaſione proximorum verborum tranſlatitiorum, quibus eſt vſus ad Iudæos & eorum patres ſignificandos, digreditur, ac dehortatur vocatos ex gentibus, ab inſolenti gloriatione adverſus Iudæos rejectos: Eſtq; hoc argumentum primum à beneficio quaſi redundante ipſis ex Iudæorum rejectione. Amplificatur argumentum à conditione gentium miſera, in qua tum erant cum afficerentur eo beneficio: erant oleaſter, hoc eſt, extra fœdus Dei poſiti, &, vt loquitur Epheſ. 2. 12. abſque Chriſto, alieni à republica Iſraelis, extranei à pactis promiſſionis, ſpem non habentes: & Dei expertes in mundo. *Ne gloriare.*) Infert non eſſe gloriandum adverſus naturales ramos. *Quod ſi gloriaris*) Alterum argumentum dehortationis à conditione gentium: eſt autem ea, quod non ſint firmiter fixi, vt radix ipſa, ſed quod mutabiles ſint, vt rami radici inſerti. Eſt ergo argumentum à mutabili eorum conditione. *Dices igitur.*) Occupatio eſt: obijci enim potuit à gentibus per gloriationem, Sint illi naturales rami, ſimus nos oleaſter, tamen defracti ſunt vt nos inſereremur. *Recte.*) Reſpondet primùm cõceſſione. *Per infidelitatem.*) Deindè reſpondet correctione, qua cauſam oſtendit, & cur Iudæi abjecti ſint, nempe, infidelitatem, & cur gentes perſiſtant in gratia, nempe, fidem. Correctio igitur aufert ijs materiam omnem gloriationis: Nam vbi fi-

des, ibi nulla gloriatio, cum gloriationis materia ſit meritum operum. Vide Rom. capite tertio, verſu vigeſimo ſeptimo, & Rom. capite quarto, verſu ſecundo. *Ne effertor.*) Nunc concludit non gloriandum, è diverſò vero timendum, atque ita redit ad diſſuaſionem illam gloriationis, cujus tertium argumentum eſt in hac correctione. Illi per infidelitatem defracti ſunt, tu verò per fidem ſtas: Ergo ne effertor animo, ſed time. *Sed time.*) Timorem intellige non dubitationem illam & fluctuationem animi, quæ via eſt ad deſperationem, eſtque ſpei contraria: ſed timorem intellige hoc loco eum, qui debet eſſe ex inſpectis Dei in alios judicijs, vt hoc loco ex abjectione Iudæorum propter infidelitatem: Luc. capite decimotertio, verſu primo. & deinceps. *Nam ſi Deus naturalibus.*) Alia quædam ratio eſt concluſionis, à Dei ſeveritate in defectores, ſic enim vocat eam verſu ſequenti. Hanc autem declarat comparatione majorum: Deus non pepercit naturalibus ramis, hoc eſt, Iudæis qui naturaliter oriundi ſunt ex patribus, Ergò vide ne tibi quoque non parcat. *Vide igitur benignitatem ac ſeveritatem.*) Occaſione proximæ diſputationis & dehortationis, in qua de rejectione, & quaſi amputatione Iudæorum, qui rami erant naturales, inſitione verò gentium in eorum radice dictum eſt, concludit duas in Deo proprietates, benignitatem, & ſeveritatem: Eas autem quaſi digito ipſis demonſtrat, ait enim, Vide igitur benignitatem ac ſeveritatem Dei, &c. *In eos quidem qui ceciderunt.*) Propoſitæ benignitatis ac ſeveritatis declaratio eſt ex ſubjectis: ſubjecta ſunt, ſeveritatis quidem, Iudæi qui ceciderunt, benignitatis verò, gentes. Benignitati Dei in gentes per correctionem ſubnectit conditionem perſeverantiæ in eo ſtatu, ad quem vocatæ ſunt. *Alioquin*

&

& tu excideris.) Ratio conditionis à contrario, quasi dicat, si non permanserint gentes in eo statu, experientur vicissim Dei severitatem, & exscindentur, quemadmodum ante eos Iudæi.

23 *Sed & illi, si non permanserint in infidelitate, inserentur, potest enim Deus rursus eos inserere.*

24 *Etenim si tu ex naturali exectus es oleastro, & præter naturam insitus es in veram oleam: quanto magis ij qui naturales sunt, inserentur propriæ oleæ.*

25 *Velim enim vos non ignorare, fratres, mysterium hoc, (vt ne sitis apud vosmetipsos arrogantes) obdurationem istam quæ est ex parte Israeli, eveniſſe tantisper dum plenitudo gentium introierit.*

26 *Et ita totus Israel servabitur: sicut scriptum est, Veniet ex Sion ille liberator, & avertet impietates à Iacob.*

27 *Et hoc illis à me fœdus, Quum abstulero peccata ipsorum.*

28 *Itaque quod ad Evangelium attinet, sunt inimici propter vos: quod ad electionem autem, diliguntur propter Patres.*

29 *Nam dona & vocatio Dei eiusmodi sunt, vt eorum ipsũ pœnitere non possit.*

30 *Sicut enim & vos quondam non paruistis Dei, nunc autem estis misericordiã consequuti per istorũ cõtumaciã.*

31 *Sic & isti nunc non paruerunt, vt per vestram misericordiam & ipsi misericordiam consequantur.*

32 *Conclusit enim Deus omnes in contumacia: vt omnium misereretur.*

Sed & illi si non permanserint in infidelitate.) Altera correctio est & mitigatio ejus quod dixit de severitate Dei in Iudæos. Hanc infert vi parium ex proximo loco,

pari enim ratione Iudæi, si non permanserint in infidelitate, experientur Dei benignitatem: atque ita reuertitur ad id quod instituit, nempe, ad ostendendam Iudæorum restitutionem. *Potest enim.*) Hoc est argumentum quartum restitutionis Iudæorum, à Dei potentia, idque, vt videtur, adductum est per occupationem: nam videri potuit Iudæorum conditio desperata: huic opponit potentiam Dei, cui nihil est impossibile. Similem sententiam vide Rom. 14.4. *Etenim si tu.*) Argumentum restitutionis Iudæorum quintũ, ex eo quòd Iudæi sint naturales rami, non modò rami, quod fuit argumẽtum tertium, suprà vers. 16. sed naturales rami: ex quo concludit inserendos, & restituendos. Sequelam probat à minori exemplo gentium præter naturam insitarum in veram oleam. i. in radicem patrum. Ergo quantò magis ij qui naturales sunt rami inserentur propriæ oleæ. *Velim enim.*) Argumentum restitutionis sextũ, à tempore indurationi, ac proindè à rejectioni, Iudæorũ præscripto. In causa enim, hoc est, in induratione, intelligendum est effectum, vt sup. ver. 7. Tempus indurationis Israelitarũ, circũscribit plena gentiũ vocatione. *Et ita totus.*) .i. jam plenè vocatis gentibus, indurationi finis erit, & totus Israel restituetur ac servabitur. Aggreditur autem hoc argumentum cum præfatione quadam, qua optat gentibus hujus rei tanquam mysterij cujusdam cognitionem, idq; in eum finẽ ne apud se arrogantes sint, hoc est quod dixit supr. ver. 20. ne altùm sapiãt, & ver. 18. ne glorientur aduersus Iudæos. *Sicut scriptum.*) Salutẽ illã siue reparationem Iudæorum confirmat testimonio Esai. 59. 20. 21. estq; hoc argumentum restitutionis septimũ. *Itaq; quod ad.*) Occupatio est gentiũ, At sunt inimici & exosi Deo. Illud concedit Apost. vno respectu, nempe, Evangelij, cui non credunt, idque propter gen-

tes,

tes, hoc eſt, in eum finem vt per eorum ruinam ſalus obtingeret gentibus, vt ſuprà 11. Hic finis ſubjectus videtur, ad reprimẽdam inſultationem gẽtium, quibus id bono eſt quod Deo inimici ſint Iudæi. Negat vero alio quodam reſpectu Deo inimicos eſſe Iudæos, nempe, electionis: imò verò hoc reſpectu dilectos & amicos eſſe Deo aſſerit. Electionis nomine intelligo populi huius ſegregationem à reliquo mundo eam quæ fuit ab æterno: Electionem hanc opponit Evangelio, non quod per ſe pugnet electio cum Evangelio, ſed per accidens tantùm, & Iudæorum etiam electorum reſpectu, qui ad tempus Evangelio non crediderunt. *Propter patres.*) Hic finis eſt dilectionis Dei, qua electos ab æterno Iudæos proſequitur, nempe, vt confirmaret promiſſiones patribus factas, vt loquitur poſteà cap. 15. verſ. 1. Eſt autem hoc verſu argumentum reſtitutionis ſeptimum à dilectione Dei, quæ eſt aliquo reſpectu. *Nam dona.*) Ratio eſt cur diligantur Iudæi reſpectu electionis à natura primùm in genere donorum Dei quorumcunque, deinde vocationis in ſpecie: eſt autem ea quod dona & vocatio Dei ſunt ἀμεταμέλητα, ac proinde immutabilia, atque ita tranſit ad argumentum reſtitutionis octavum à ſimili exemplo miſericordiæ Dei erga gentes quondam immorigeras. Vocationem hic intellige efficacem, vt quæ pendet ab electione: nihilque aliud eſt quam electionis exequutio. Nam tum demum reipſa eligimur, perficiturque electio, quæ ab æterno fuit, cum Deus nos in tempore vocat, & evocat è reliquo mundo, ſicut jam olim & priùs quam eſſemus in rerum natura nos ex mundo elegit, Ioh. 15. 19. *Sicut enim.*) Argumentum octavum à paribus tractatum: hic autem eſt parium protaſis. *Per iſtorum.*) Notat occaſionem miſericordiæ in Gentes, Iudæorum contumaciam,

am,quæ non eſt per ſe cauſa,ſed per accidens,& occaſio quædam,vt ſuprà annotavimus. *Sic & iſti.*) A podoſis parium, & concluſio inſtituti. Ergo Iudæi inobedientes pariter miſericordiam conſequentur. *Per veſtram.*)Cauſam notat miſericordiæ erga Iudæos oſtendendæ, nempe, miſericordiam erga gentes demonſtratam. Hæc eſt cauſa miſericordiæ in Iudæos magis propriè, quàm contumacia illa Iudæorum cauſa fuit miſericordiæ in gentes. Nam miſericordia erga certos aliquos magis propriè eſt cauſa miſericordiæ erga alios,quàm contumacia certorum cauſa eſt miſericordiæ in alios: Eſt tamen non ſimpliciter cauſa,ſed occaſio veriùs dicenda. *Concluſit enim.*) Ratio eſt paritatis proximæ, nempe, quòd quéadmodum miſericordiam conſecutæ ſunt gentes,ita & Iudæi eam conſequentur: eſt autem à ſcopo & fine Dei, quem ſibi propoſuit,cum concluderet Gentes pariter & Iudæos in contumacia: Hunc enim tum finem ob oculos habuit,vt pariter omnium miſereretur,hoc eſt, miſericordiam illã in Chriſto infinitam,in ijs liberandis demonſtraret,liberandis inquam,tanquam è cuſtodia & carcere quodam,in quo priùs erant quaſi obſerato oſtio concluſi. Inſtrumentum quaſi incarcerationis hujus notat, Galat. cap. 3. verſ. 22. ſcripturam,hoc eſt,legem.

33 *O profundas divitias tum ſapientiæ, tum cognitionis* Dei,*quam inſcrutabilia ſunt eius iudicia, & eius viæ imperveſtigabiles.*

34 *Quis enim cognovit mentem* Domini? *aut quis ei fuit à conſilio?*

35 *Aut quis prior dedit ei, & reddetur ei?*

36 *Nam ex eo,& per eum,& in ipſum ſunt omnia: Ipſi ſit gloria in ſæcula. Amen.*

O pro-

O profundas.) Conclusio hujus disputationis de rejectione Iudæorum, & exclamatio cum admiratione, cujus occasio videtur esse ex proxima sententia: admiratur enim Dei inscrutabilem illam sapientiam & agēdi rationem, hoc est, rationem qua vsus est in demonstranda sua misericordia, nēpe, eam quæ videri posset misericordiæ planè contraria. Concludere enim omnes homines in contumacia, qui potest humano judicio via esse ad misericordiam: quomodò possunt sensu humano tenebræ causa lucis esse? Hinc igitur orta est exclamatio & admiratio Apostoli: Primùm in admiratione habet sapientiam & cognitionem Dei (horum posterius generalius videtur, ideoque à priori disjungitur, quasi dicat, tum omninò cognitionis) deinde, judicia ejus & consilia ex cognitione orta, postremò, vias, hoc est, actiones ipsas judicium ac consilium sequentes. *Quis enim.*) Profunditatis tum sapientiæ & cognitionis, tum consiliorum Dei, rationem reddit ex eo quòd nulla unquam creatura potuerit istorum particeps esse. Sumpta autem sunt hæc verba ex Esai. cap. 40. vers. 13. *Aut quis.*) Amplificatio est quædam proximæ rationis, qua significat non solùm mentem & consilia Domini inscrutabilia esse creaturæ, sed Dominum nulli creaturæ devinctum, vt ex debito aliquid beneficij in ipsam merentem conferat. Hic locus vt convincit Deum non esse debitorem, ne vllius quidem creaturæ respectu, ita convincit nullum esse meritum creaturæ, ne Angeli quidem. Nam meritum propriè est beneficij in aliquem ita collati, vt eum obstringat & obliget ad mutuam compensationem, & debitorem efficiat, idque virtute & dignitate beneficij. Quis autem vel Angelorum vnquam fuit qui beneficio suo in Deum collato, eum ad compensandum illud beneficium

ficium virtute ac merito ipsius beneficij obligavit. Sumpta autem sunt hæc verba ex Iob. cap. 41. vers. 2. *Nam ex eo.*) Ratio est cur Deus nulli creaturæ sit debitor, hoc est, cur non obligetur ad reddendum aliquid creaturæ, ex eo est quòd Deus sit omni modo omnium rerum causa: Causa, primùm efficiens, vtpote à quo omnia primùm proficiscuntur, deinde causa administrans, quæ significatur dum dicitur per eum omnia esse: causa denique finalis, ad quem omnia ab ipso primùm tanquam creatore profecta, & per ipsum deinde administrata & gubernata, postremò quasi in circulum redeunt: Hoc significatur dum dicitur in ipsum esse omnia. Cum itaque sit Deus & principalis efficiens rerum omnium, earumque author & creator, deinde sit administrator & gubernator rerum omnium à se creatarũ, denique sit finis quo tendunt omnia à se creata & administrata, sequitur eum nulli creaturæ devinctum & obligatum: Nam obligatio ad reddendũ, importat Deum non esse principalem causam omnium rerum, & aliquid datum esse etiam ipsi Deo à creatura, quod non sit à Deo primùm acceptum, cujusquè author non sit Deus. *Ipsi sit.*) Concludit exclamationem εὐχῆ quadã & voto, quo gloriam suam comprecatur Deo.

ARGVMENTVM.

Sequitur pars Epistolæ parænetica ad versum vsque 14. cap 15. Hoc igitur capite primum est exhortatio generalis ad vitæ sanctimoniam duobus versibus: tum a versu 3 ad finem capitis, speciales sunt omnes paræneses, etsi ex his aliæ alijs sint magis speciales.

CAP. XII.

1 PRecor igitur vos, fratres, per miserationes Dei, vt sistatis corpora vestra hostiam viuam, sanctam, accep-

tam

tam Deo, rationalem illum cultum vestrum.

2 *Et ne configuremini sæculo isti, sed transformemini per renovationem mentis vestræ, ad hoc vt probetis quæ sit voluntas Dei, bona illa, accepta ac perfecta.*

Precor igitur.) Hæc est generalis illa exhortatio ad sanctimoniam. *Per miserationes.*) Obtestatio est per misericordiam Dei in Christo Iesu: sensus est, quasi dicat, Adjuro vos per illam misericordiam Dei in Christo patefactam: obedientia enim vestra testatum facietis, an ejus misericordiæ & beneficij in Christo participes facti sitis. *Vt sistatis.*) Hæc est materia parænesêos, primùm allegoricè proposita per allusionem ad legalia sacrificia & hostias quæ olim sistebantur ad altare. *Corpora vestra.*) Hæc est illa hostia sistenda quasi ad altare Dei, quod nunc est vbique: hostia est, inquam, corporis, non alicujus bestiæ, vt olim, sed nostri ipsorum. *Vinam.*) Describitur hostia corporum nostrorum sistenda ex adjunctis & proprietatibus quibusdam suis, quarum prima est, quod debeat esse viva, non mortua, vt hostia illa legalis, sed viva vivorum corporum. Vitam hanc intelligo non tam naturalem istam quàm spiritualem: nam corpora nostra naturaliter tantùm viventia, dum vivunt mortua sunt. *Sanctam.*) Hæc est secunda qualitas hostiæ corporum sistendæ, quod oporteat eam sanctam esse. Hoc dictum est allusione ad hostias legales, quas oportuit esse integras, in quibus nullum erat corporis vitium. Levit. 22. 21. De hac sanctitate vide Eph. 5. 27. Vt sisteret eam sibi glorioſam, id est, Ecclesiam nō habentem maculam aut rugam, aut quicquam hujusmodi, sed vt esset sancta & inculpata. Ergo sanctitas in eo posita est quod debeat hostia hæc esse ἄμωμος, id est, inculpata, sine ruga, sine macula. *Acceptam Deo.*)

Hæc

Hæc est tertia proprietas hostiæ sistendæ, ex duabus illis prioribus existens: nam ideo est accepta Deo hostia corporum nostrorum, quod viva sit & imbuta Dei vita, vt vocatur Ephes. 4. 18. deinde quòd sancta sit. *Rationalem.*) Definitio quædam hostiæ illius, de qua locutus est: interpretatur autem eam spiritualem cultum, non ceremonialem & corporalem, quanquam de ea, vt re corporea & crassa allusione quadam ad hostias legales loquutus est. *Et ne configuremini.*) Eadem est reipsa parænesis quæ fuit superiori versu, & ejus quædã expolitio, & declaratio per verba propria, cum superiori versu allegoricè proposita sit. Primũ dehortatur à conformatione sive configuratione cum seculo isto, hoc est à vita simili vitæ hujus mundi, vt eam appellat Eph. 2. 2 *Sed transformemini.*) Deinde hortatur ad trãsformationem & metamorphôsin quandam, hoc est, mutationem sui à veteri conditione in novam: In quo autem cernatur transformatio ista verba sequentia indicant: Est autem in eo posita, non quidẽ vt mutetur externa corporis forma, sed vt mens interiùs renovetur. Ergo trãsformatio ista nihil aliud est, quàm renovatio mentis & regeneratio, de qua Ephes. 4. 23. Renovari verò spiritu mentis vestræ. *Ad hoc.*) Hic finis est transformationis, sive renovationis mentis, vt vivamus ex voluntate Dei: hoc enim est quod ait, vt probemus quæ sit volũtas Dei: probamus enim quæ sit ejus voluntas, dùm secundum eam vivimus. Ephes. 5. 10. similem sententiam habet, Probantes quid sit acceptum Deo: Ephes. 5. 17. eodem sensu videtur dicere, nos intelligere quæ sit voluntas Domini. *Bona illa.*) Commendatio est divinæ voluntatis ex quibusdam ejus proprietatibus: prima est, quod bona sit: secunda est, quod accepta sit: hoc epitheton videtur esse ex effectu voluntatis Dei, quòd nimirùm efficiat

efficiat actiones nostras ipsi conformatas, Deo acceptas: Tertia est, quod perfecta sit. Rom. cap. 7. vers. 12. similia de lege Dei, quæ est norma voluntatis ipsius, prædicat: Lex, inquit, sancta est, mandatum sanctum, justum ac bonum.

3 *Enimvero per gratiam quæ mihi data est, edico cuivis versanti inter vos, ne sapiat supra quam oportet sapere sed sapiat ad sobrietatem, prout cuique Deus partitus est mensuram fidei.*

4 *Quemadmodum enim in vno corpore, membra multa habemus, membra vero omnia eandem non habent actionem:*

5 *Ita multi vnum corpus sumus in Christo: singulatim autem alij aliorum membra.*

6 *Habentes autem diversa dona pro gratia quæ nobis data est: sive prophetiã, prophetemus pro proportione fidei:*

7 *Sive ministerium, versemur in ministrando: tum is qui docet, in docendo.*

8 *Tum qui exhortatur, in exhortatione: qui distribuit, cum simplicitate: qui præest, cum diligentia: qui miseretur cum hilaritate.*

9 *Dilectio esto minime simulata: estote abhorrentes à malo, agglutinati bono.*

10 *Fraterna charitate alij ad alios amandos propensi. Honore alij alijs præeuntes.*

11 *Studio minime pigri. Spiritu ferventes. Domino servientes.*

12 *Spe gaudentes. In afflictione tolerantes. In oratione perdurantes.*

13 *Vsibus sanctorũ communicãtes. Hospitalitatẽ sectantes.*

14 *Benedicite ijs qui vos insectantur: benedicite, inquam, & ne imprecamini.*

15 *Gaude-*

15 *Gaudete cum gaudentibus, & flete cum flentibus.*

16 *Eodem animo inter vos mutuo affecti: Non elate de vobisipsis sentientes, sed humilibus obsecundantes. Ne estote prudentes apud vosmetipsos.*

17 *Nemini malum pro malo vicissim reddentes. Procurantes honesta coram omnibus hominibus.*

18 *Si fieri potest, quantum in vobis est, cum omnibus hominibus in pace viventes.*

19 *Non vosmetipsos vlciscẽtes, dilecti: sed date locum irae, scriptum est enim, Mihi est vltio, ego rependam, dicit Dominus.*

20 *Itaque si esurit inimicus tuus, ciba eum, si sitit, da ei potum: hoc enim si feceris, carbones ignis coacervabis in caput eius.*

21 *Ne vincitor ab eo quod malum est, sed vince bonitate malitiam.*

Enimvero.) Sequuntur paraeneses magis speciales, quarum prima haec est, sub edicti formula proposita: edicit autem ne quis sapiat supra quàm oportet sapere, sed sapiat ad sobrietatem, hoc est, ne quis exuperet modum ac mensuram gratiae suae in sapiendo, arrogando nimirùm sibi eam gratiam quam non accepit, verùm modestè de se sentiat, contineatque se intra limites gratiae suae. Ergo paraenesi hac prohibet arrogantiam, simulque praecipit modestiam & sobriam sapientiam, vt ita dicam. *Per gratiam.*) His verbis asserit authoritatẽ suam in edicendo, nempe, gratiam illam Apostolicam. Ephes. 3.2. vocat dispensationem gratiae Dei, quae ipsi data est. Vide Rom. 15.15. quo loco dicit se fretum hac autoritate scripsisse ad Romanos epistolam istam, commonefaciendi eos gratia. *Prout cuique.*) Quid sit sapere ad sobrietatem ostendit: est autem sapere pro mensura & proportione doni: nam fides hic est donum fi-

dei.

dei. *Quemadmodum.*) Per occupationem oſtendit non eandem mẽſuram fidei in omnibus, vel, quod idem eſt, diverſa dona eſſe diverſorum. Id autem facit ſimilitudine ſumpta à membris corporis humani: Protaſis ſimilitudinis eſt hoc verſu: cujus duæ ſunt partes, prior, in vno corpore membra multa habemus: poſterior, membra illa omnia eandem non habent actionem, verùm alia aliam. Vide non valdè abſimilem comparationem. 1 Cor. 12. 12. *Ita multi.*) Redditio ſimilitudinis, cujus quoque duo ſunt membra: prius eſt, multi vnum corpus ſumus in Chriſto, hoc eſt, in vno corpore Chriſti ſumus multa membra: poſterius eſt, ſingulatim autem alij aliorum membra, hoc eſt, membra ſingula aliam atque aliam habent actionem, ſed ſubſervientem alijs membris: ideò dicit, alios aliorum mẽbra eſſe, quaſi dicat, membra alia aliorum miniſterio deſtinata eſſe. Membra propriè relationem habent ad totum corpus, & membrum eſt corporis membrum, non membri membrum: Apoſt. tamen relationẽ membri ad mẽbrum aliquam fecit, quo innuat oportere mẽbra alia alij ſubſervire. *Habẽtes.*) Hactenus digreſſus eſt, nunc verò redit ad paræneſin illã de modeſtia & ſobrietate, atq; ex oſtenſa jam illa donorũ diverſitate ad eam rurſus hortatur, q.d. cum habeamus igitur diverſi diverſa dona, neque, in vnum aliquẽ omnia ſimul ſint collata, ſapiamus ad ſobrietatem, & ſecundum menſurã doni: verùm non infert hoc generatim, ſed ſpeciatim inductis certis quibuſdam donis, 1. Dono Prophetiæ. 2. dono miniſterij, ſive διακονιας, 3. dono doctrinæ, 4. deniq; dono exhortationis, quod Paſtoris eſt proprium. In his ſingulis monet vt ſapiamus ad ſobrietatem: id enim eſt, quod dicit, pro proportione fidei. Proportio fidei, eſt proportio doni cujuſque, hoc autem idem eſt cum

eo quod dixit suprà vers.3. Prout cuique Deus partitus est mensuram fidei. *Versemur.*) Subaudi, pro proportione fidei. *In exhortatione.*) Subaudi, pro proportione fidei, aut mensura doni. *Qui distribuit.*) Hæc est secunda specialis paræneſis, qua suadet vt quisque benè vtatur ea gratiæ mensura, quæ ipsi data est. Superior paræneſis suasit ne qui se efferret se suprà modum ac mensuram gratiæ suæ: hæc paræneſis suadet, vt quisq; benè rectèq; vtatur mensura gratiæ suæ. Ergo, vt prior erat de mensura ac quantitate, ita hæc posterior est de qualitate: neq; enim tam commendamur à magnitudine vel quantitate doni, quàm commendamur à recto ejus vsu. Hanc paræneſin non in genere proponit, sed pro toto genere est inductio partium, quarum hæc prima est, vt qui distribuit, cum simplicitate distribuat, hoc est, vt qui accepit illud donum distribuendi eleemosynas, quod διακονιας est, eo benè rectèque vtatur. *Qui præest.*) Secunda pars inductionis, vt, qui præest tanquam presbiter, id faciat cum diligentia, hoc est, benè rectèque vtatur illo dono. *Qui miseretur.*) Tertia pars inductionis, vt qui miseretur, hoc est, qui exercet opera misericordiæ in pauperes, vacatque ijs curandis, id faciat cum hilaritate (nam hilarem datorẽ diligit Dominus) hoc est, benè rectèque vtatur, illo dono. *Dilectio esto.*) Quarta pars inductionis, vt qui diligit sine simulatione hoc est, benè rectèque diligat. *Estote.*) Tertia paræneſis specialis, quæ tamen summam legis continet, Declina à malo & fac bonum. *Fraterna charitate.*) Sequuntur ad finem capitis præcedentis paræneſcôs tanquã generalioris aliquot species. Prima hæc est, qua præcipit charitatẽ. *Honore alij.*) Secunda species, qua præcipit modestiam: nam ex modestia est, quod alium quisq; se præstantiorem existimet. Phil.2.3. *Studio.*) Tertia spe

cies

cies,qua præcipit ſtudium & induſtriam in vocatione quacunq;.*Spiritu.*)Quarta ſpecies,qua præcipit zelum, qui nihil eſt aliud,quam fervor Spiritus.*Domino.*)Quinta ſpecies,qua præcipit obedientiam Domini. *Spe gaudentes.*) Sexta ſpecies, qua præcipit gaudium ſpei. Ro. 5.2.vocat gloriationem ſub ſpe,& Heb.3.6.vocat gloriationem ſpei. *In afflictionibus.*) Septima ſpecies, qua præcipit patientiam in afflictionibus.*In oratione.*)Octava ſpecies,qua præcipit perſeverantiã in precibus. *Vſibus.*)Nona,qua præcipit liberalitatem in ſanctos. *Hoſpitalitatem.*)Decima,qua præcipit hoſpitalitatẽ. Heb. 13.2.*Benedicite.*)Vndecima, qua præcipit pro perſecutoribus preces,ſimulq; vetat imprecationem.*Gaudete.*) Duodecima, qua præcipit συμπαθειαν in ſenſu gaudij & doloris communi. *Eodem animo.*) Decimatertia, qua præcipit vnanimitatem. Vide Phil.2.1.2.quàm gravi cum obteſtatione vnanimitatem iſtam commendet, vtqua contineantur vnà Chriſti corporis membra.*Non elatè.*)Quæ ſequuntur vitiorum certorum ferè ſunt prohibitiones, quarum initium ab hac paræneſi ſumendũ eſt,quæ numero decima quarta ſpecialis eſt: ea autẽ inhibetur animi elatio & ſuperbia ſimulq; commendatur humilitas. *Ne eſtote.*) Decimaquinta, qua prohibet φιλαυτιαν,qua nimirũ nimis nobis ipſi placemus. *Nemini.*)Decimaſexta,qua vetat compenſationẽ injuriæ. *Procurantes.*)Decimaſeptima, qua præcipit honeſtatẽ in conſpectu omnium.*Si fieri.*) Decimaoctava,qua præcipit pacem cum omnibus hominibus colendam,quantum in nobis eſt. *Non voſmetipſos.*) Decimanona, qua rediens ad vitia prohibet vltionẽ ac vindictam,ſimulq; lenitatem commendat:nam dare locum iræ,eſt cedere irato adverſario. *Scriptum eſt enim.*)Præcepti hujus ratio ex ſcriptura qua animat ad cedendum & ferendam

injuriam, à justa Dei judicis compensatione & retri-
butione, qui jure quodam suo vleiscitur ac compensat
injurias. Deut. 32. 35. *Itaq; si.*) Ex hoc testimonio con-
cludit præceptum de ferēdis injurijs, imò verò de red-
dendo bonum pro malo, quod amplius quiddā est. Hoc
autem exprimitur in duabus speciebus, nimirum, priore
in cibando esurientem, posteriore in dando sitienti
potum. *Hoc enim.*) Ratio repetitur ab vltione & retribu-
tione Dei gravissima. Nam hoc ænigmate Solomon
iram Dei infensissimam, alicui imminentem depingit.
Prov. 25. 22. *Ne vincitor*) Vigesima species, qua vetat ne
patiantur se vinci à malo, simulque jubet vincant mali-
tiam bonitate. Vincitur autem à malo qui non cedit &
dat locum iræ adversarij: vincit vero malitiam, qui ce-
dit ac non dat locum iræ adversarij sui.

ARGVMENTVM.

Hoc capite persistit primum in particularibus paræne-
sibus, ad alteram partem vers. 12 quo loco concludit in genere sanctimo-
niam illam vitæ, a qua exorsus est doctrinam hanc paræneticam
capite superiori.

CAP. XIII.

1 *OMnis anima potestatibus supereminentibus subiecta*
esto, non enim est potestas nisi a Deo: & quæ sunt po-
testates sunt à Deo ordinatæ.

2 *Itaq; quisquis se opponit potestati* Dei *ordinationi resi-*
stit: qui autē resistunt, ipsi sibi condemnationē auferent

3 *Nam Magistratus non sunt terrori bonis operibus, sed*
malis. Vis autem non metuere potestatem? quod bonum
est facito, & laudem ab ipsa obtinebis.

4 *Dei enim minister est tuo bono. Quod si feceris quod ma*
lum est, metue: non enim temere gladiū gestat, nam Dei
minister est, vltor ad iram ei qui quod malū est, fecerit.

5 Qua-

5 *Quapropter neceſſe eſt ſubijci, non ſolum propter iram ſed etiam propter conſcientiam.*

6 *Propter hoc enim etiam tributa ſolvitis: ſiquidem miniſtri Dei ſunt in hoc ipſum incumbentes.*

7 *Reddite igitur omnibus quod debetis: cui tributum debetur, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem.*

8 *Nemini quicquam debete, niſi hoc, vt alij alios diligatis: nam qui diligit alterum, Legem implevit.*

9 *Siquidem illud, non mœchaberis, Non occides, Non furaberis, Non falſum teſtimoniũ dices, Non concupiſces, & ſiquod aliud eſt mandatum in hoc ſermone ſummatim comprehenditur, nempe, Diliges proximum tuum ſicut teipſum.*

10 *Charitas proximum non afficit malo. Itaq; expletio Legis eſt charitas.*

11 *Idq; perſpecta opportunitate, quod videlicet tempeſtivum iam ſit nos à ſomno expergiſci. Nunc enim propius nos eſt ſalus, quam quum credidimus.*

12 *Nox proceſſit, dies autem appropinquat.*

Omnis anima.) Vigeſimaprima paræneſis ſpecialis eaq; politica, cum ſuperiores ethicæ & morales fuerint: eſt autem de officio ſubditorũ erga magiſtratum. Primùm itaque propoſitio eſt officij, qua præcipit ſubjectionẽ & obedientiam omni animæ, hoc eſt, homini cujuſcunq; ſortis & conditionis citra exceptionẽ præcipit, inquã, illi obedientiã non modò erga poteſtatẽ ſingularẽ aliquã, ſed erga poteſtates ſupereminentes quaſcunq; etiã inferiores. Hinc 1. Pe. 2. 13. Subjecti eſtote cuivis humanæ ordinationi propter Dominum, ſive regi, vt qui ſupereminet, ſive præſidibus, vt qui per eum mittantur. Poteſtatis nomine intelligo magiſtratum qui eſt cum poteſtate & authoritate: maluit tamen Apoſtolus ipſam pote-

poteſtatem nominare quàm hominem, quia obedientia præſtanda eſt non tam homini quã poteſtati. Quòd ſi homini præſtanda ſit obedientia non alia ratione præſtanda eſt, quàm qua hac poteſtate armatus eſt à Deo: quare in obediendo non tam perſonas hominum intueri debemus, quàm poteſtatem illam & authoritatem quam gerunt. *Non enim.*) Ratio prima ſubjectionis à Dei ordinatione. Hanc rationem, ad ejus certitudinem indicandam, affert dupliciter: primùm ſub forma negationis: non eſt, inquit, poteſtas niſi à Deo: deinde, ſub forma affirmationis, quæ idé valet cum negatione, quæ ſunt, inquit, poteſtates ſunt à Deo ordinatæ. Idem igitur bis dictũ eſt vt certò perſuadeat non eſſe aliundè vllã poteſtatẽ quàm à Deo. *Itaq; quiſquis.*) Ratio ſecũda ſubjectionis à pœna & condemnatione rebellium. Probat autem pœnã hoc ſyllogiſmo. Qui reſiſtunt Deo ejuſq; ordinationi ipſi ſibi condemnationem auferent: At qui reſiſtunt poteſtati, reſiſtunt Deo ejuſque ordinationi. Ergo qui reſiſtunt poteſtati ipſi ſibi condemnationem auferunt. Hujus ſyllogiſmi Aſſumptio præcedit hoc verſu: Propoſitio ſequitur eodem verſu. *Nam magiſtratus.*) Occupatio eſt, Atqui Magiſtratus ſunt terrori: Quos autem metuunt homines, oderunt? Reſpondet diſtinctione quadã, Bonis non ſunt terrori, malis ſunt terrori. *Vis autem.*) Ex hac reſponſione infert duplicem concluſionem, quarum hæc prior eſt, q. d. ergo ſi feceris quod bonum eſt, non eſt opus metu. *Et laudẽ.*) Amplificatio eſt proximæ concluſionis, q.d. tantum abeſt ab eo vt metuas, vt etiam laudem & præmium benefactorum ab eo ſis conſecuturus. *Dei enim.*) Oſtendit nos præmium benefactorum conſecuturos à natura & definitione quadã magiſtratus ejuſq; officij: eſt autẽ quod magiſtratus ſit miniſter Dei à Deo ordinatus ad hoc

ipſum

ipsum vt ministret bona bonis. *Quod si.*) Altera conclusio est à superiori diversa, Ergo si feceris quod malum est, opus est metu. *Non enim.*) Ratio metus à fine & vsu gladij, quem gestat magistratus, q.d. Magistratus gestat gladium in hunc finem vt te maleficum percutiat, Ergo metue si feceris quod malum est. *Nam Dei minister.*) Ratio cur non temerè & nullo fine gestet gladiū, à natura & definitione quadam magistratus, vt suprà. Est autem quod minister sit Dei, per quem Deus vlciscitur maleficos. vide 1. Pet. 2. 14. *Quapropter.*) Nunc cõcludit parænesin subjectionis ejusque necessitatem. *Non solū*) Conclusioni annectit duo argumenta, atq; ea quidem ministrata ex proxima digressione, & in comparatione minorum inter se combinata: primū est metus iræ, nam ira hic est pœna, & metus iræ est pœnæ metus. Secundum est à conscientia, quæ est ex eo quod minister sit Dei, cujus constitutiones & ordinationes omnes obligant conscientiam. Cum itaq; magistratus sit minister à Deo ordinatus, conscientia nostra ad præstandam ei obedientiã devincta est. Non est ex hoc loco colligendum magistratũ habere jus aut imperium in conscientiam: quasi verò in se quas velit leges possit eas imponere conscientiæ, aut quasi conscientia magistratũ propriè & per se respiciat, aut etiã leges atq; constitutiones ejus: cum conscientia solũ Deum ejusq; leges ac voluntatem respiciat propriè. Vnde 1. Pet. 2. 19. conscientia Dei vocatur, non alia de causa quã quod Deum ejusq; voluntatẽ propriè intueatur. Quod si respiciat conscientia magistratum aut ejus leges, id fit κατ' ἄλλο propter aliud, hoc est, propter Deum ejusq; ordinationẽ, cui propriè & per se obligata est conscientia: quod vel ex eo apparet, quòd cũ magistratus impia ac injusta præcipit, jam non teneatur homo ex conscientia ipsi parere,

Præstat enim Deo obedire, quàm hominibus. Act. 4. 19. Ex hoc conspicitur non alia ratione devinctã esse conscientiã ejus mandatis & legibus, quàm qua cum divina voluntate consentiunt, qua sola propriè & per se obligata est conscientia. *Propter hoc.*) Probat parendum esse propter conscientiam ab ipsorum facto, & eo quod ipsi in se experiuntur nominatim in solvendis tributis. Propter hoc, inquit, id est, propter conscientiam solvitis tributa, q.d. Id quod in vsu & cõsuetudine est, quodq; ipsi experimini, nempe, quòd solvatis tributa magistratui, idque adducti conscientia quadã, satis arguit propter conscientiã parendum esse magistratui, neq; enim alia de causa id facitis, quã quòd cõscientia ad idipsum obligemini. *Siquidem.*) Docet propter conscientiã eos solvere tributa, ex eo quòd magistratus sunt ministri Dei in hoc ipsum assiduè incumbentes, id est, vt exigãt à subditis suis tributa. *Reddite igitur.*) Occasione proximi loci de tributis solvendis, præcipit in genere debitum quodcunq; quibuscunq; persolvendum: estq; hæc parænesis specialis vigesimasecunda, etiam politica, vt superior. *Cui tributum.*) Illustratio est præcepti in genere propositi, per inductionẽ aliquot partiũ: Partes autem sunt quatuor, Persolvite tributum cui tributum debetur, vectigal cui vectigal, timorẽ cui timor, honorem cui honor. Est autẽ tributum sive φορος propriè, quod in capita civium, aut viritim, aut pro census ratione tribuitur. Vectigal autem sive τελος significat quæcunque alio nomine persolvuntur reipublicæ, vt decimæ, portoria, scriptura, & quæ pro invectis aut exportatis mercibus solvuntur. Luc. 4. 12. 13. *Nemini.*) Hæc est per correctionem exceptio quædam à superiori præcepto generali. Est autem hæc exceptio de charitate tanquam debito solvendo quidem, sed nunquam toto simul & semel

mel diſſolvendo. Eſt igitur hæc Paræneſis ſpecialis vicesimatertia, & illa quidem moralis & ethica, cum ſuperiores duæ politicæ fuerint: obligat autem nos ad perpetuam dilectionem. *Nam qui.*) Ratio præcepti dilectionis ex ejus quadam definitione, nempe, legis impletione: nam poſteà ver. 10. concludit hanc charitatis quaſi definitionem, legis expletionem. Legem autem intelligit ſecundam legis tabulam: vt enim taceam eũ expreſſè loqui de dilectione proximi, id apparet ex ſequenti inductione præceptorum legis, ſunt enim ea ſecundæ tabulæ, præcepta omnia. *Siquidẽ illud.*) Probat hanc definitionẽ de definito, hoc eſt, charitatẽ eſſe legis impletionem hoc ſyllogiſmo. Hæc ſunt legis. i. ſecundæ tabulæ ſumma capita: Non mœchaberis: Non occides, &c. Atqui hæc omnia ſummatim comprehenſa ſunt vnica hac dilectione proximi: Ergo qui diligit proximũ legem implevit: vel charitas eſt legis impletio, quod idẽ eſt reipſa. *Et ſi quod.*) Hoc eſt inductionis quaſi compendium. Intelligendum autem eſt mandatum ſecundæ tabulæ, vt apparet ex illa ſumma legis, quam poſteà ſubjunget, Diliges proximum tuum. *Charitas proximum.*) Ratio aſſumptionis, nempe, cur præceptis illis prohibentibus malum & odium proximi (omnia enim ſunt negatiua) comprehendatur charitas, ex natura & definitione quadam charitatis. Charitas enim, vt proximum afficit bono, ita non afficit malo: ac non minus ex natura charitatis eſt, non violare vxorem proximi, quàm ejus pudicitiam conſeruare: neque minus ex ejus natura eſt, non occidere hominem, quàm hominis vitam tueri, &c. *Itaq;.*) Concluſio ſyllogiſmi: infert charitatem eſſe legis impletionem, de hac re vide Galat. cap. 5. ver. 14. *Idq; perſpecta.*) Defectus quidam eſt hoc loco orationis & concluſionis principalis: Ergo debete

alij

alij alijs charitatem: cuius hæc eſt altera ratio, ab adjuncta enim opportunitate & temporis commoditate ſeſe jam offerente, ſuadet charitatem & dilectionem proximi, tanquam perpetuum, & nullo vnquam tempore finiendum debitum. Quamobrem ratio hæc videtur mihi pertinere, non quidem ad expreſſam concluſionem definitionis charitatis, ſed ad concluſionem illam principalem vel tacitam, & hac concluſione obſcurè, comprehenſam: vel expreſſam ſuprà ver. 8. *Quod videlicet.*) Definitio quædam & declaratio oportunitatis, quã dixit: in eo autem cernitur, quòd tempeſtiuum jam ſit nos à ſomno expergiſci. Somnum intelligit conſcientiã ſopitam Epiſt. Iudæ 8. & illam, vt ita loquar, dedolentiam, de qua Epheſ. 4. 19. qua fit vt homines laxent fræna ad omne genus impietatis & injuſtitiæ: ibidem. *Nunc enim.*) Tempeſtivitatem hanc, de qua dixit proximè, probat à ſalutis propinquitate, quæ eſt in hoc tẽpore. Non enim negligenda eſt ſalus tam propinqua, hoc tempore oblata. Propinquitatem hanc ſalutis quæ nunc eſt, illuſtrat comparatione minorũ: propiùs abeſt inquit, quàm tum cum credidimus, id eſt, cum cœpimus primùm credere. Nam quantò magis prædicatur Evangelium, quod eſt potentia Dei ad ſalutem credenri, tantò magis appropinquat ſalus, & quantò magis patefit myſterium illud Chriſti, tantò propior eſt vita æterna. *Nox proceſſit.*) Oſtendit propiùs eſſe ſalutem hoc tẽpore quàm tum cum credidimus, à ſpecie quaſi hujus temporis. Tempus iſtud eſt non nocturnum, ſed diurnum: non nunc nox eſt, ſed dies. Diem iſtum vocat Apoſtolus, 2. Cor. 6. 2. diem acceptum, diem ſalutis: & hodiernus dies appellatur, Heb. 3. 13. Exhortamini alij alios quotidiè, quoad apellatur dies hodiernus.

Abijciamus igitur opera tenebrarum, & induamur habi-

tu

tu qui luci conveniat.

13 *Vt interdiu, compoſite ambulemus: non in commeſſationibus & ebrietatibus, non in cubilibus ac proterviis, non lite & invidia.*

14 *Sed induimini Domino Ieſu Chriſto, & carnis curam ne habete ad explendas cupiditates.*

Abijciamus.) Hæc eſt ſecunda pars capitis, & generalis præceptionum iſtarum concluſio: ad quam trāſitum ſibi fecit, per argumentum dilectionis proximum: Loco enim ſpecialis concluſionis de charitate perpetuò debēnda, infert generalem concluſionem ſanctimoniæ, vnde exorſus eſt præceptiones iſtas, capite 12. Hortatur primùm ad abijciendum opera tenebrarum. Tenebras intelligit veterem hominem, qui, vt loquitur Epheſ. 4. cogitationem habet alienatam à vita Dei, propter ignorantiam, &c. Quare opera tenebrarum, ſunt opera profecta ab illis tenebris & ignorantia, quæ Epheſ. 5. 11. vocat infrugifera opera tenebrarum. *Et induamur.*) Deindè hortatur ad induendum arma lucis. His intelligit opera lucis, hoc eſt, opera profecta à luce & cognitione Dei in Chriſto Ieſu. In eandem ſententiam, Epheſ. 5. 8. dicit, Vt filij lucis incedite. Nota Apoſtolū, nūc præcipere vt abijciamus & exuamus ipſum veterem hominem, & naturæ corruptionem, induamus autem ipſum novum hominem, hoc eſt, ſanctitatem ad imaginem Dei: nunc verò præcipere vt abijciamus & exuamus opera, quæ ſunt effecta veteris hominis, induamus verò opera quæ ſunt effecta novi hominis: hæc autem eodem pertinent. De priori genere præceptionis, vide Epheſ. 4. 22. 23. 24. *Vt interdiu.*) Finis eſt præceptionis proximæ, abijcienda ſunt opera tenebrarum & induenda ſunt arma lucis jam cum dies eſt, vt interdiu, & dum dies eſt, ambulemus decenter & compoſi-

tè.

tè: nam dies vel lux diurna postulat vt nos, cum in conspectu omnium, simus ad decorum componamus habitum ac gestum corporis nostri. Quare lux ista Evangelij requirit habitum quasi decentem, & mores bene compositos. *Non in commessationibus.*) Definitio est quædam proximi finis & conversationis honestæ, qualem nimirùm dies exigit. Tradita est autem ex diversis membris, quasi dicat, Conversationem siue vitam benè compositam intelligo, non eam quæ est in commessationibus & ebrietatibus, non eam quæ est in cubilibus & proteruijs, non denique eam quæ est in lite & invidia: sed hanc dico, quæ est, ex Christo fide apprehenso & quasi induto, in carnis cura negligenda. Curam autem carnis definit quasi, per expletionem cupiditatum ejus. Est itaque his verbis primum membrum diversorum, per quæ tradita est definitio illa, hoc est, remotio trium vitiorum, nempe, ebrietatis, proterviæ, & invidiæ. *Sed induimini.* Posterius membrum diuersorum, thesis & positio primùm causæ, hoc est, Christi fide apprehensi, deindè effecti, in negligenda carnis cura, hoc est, in non explendis cupiditatibus carnis, vtipse posteà definit. Nam quod dicit ἐὶς ἐπιθυμιας, idem est cum eo quod dicit, Ephes. 2. 3. Ad faciendum voluntates carnis & cogitationum. Non igitur prohibet eorum procurationem, quæ ad corpus istud alendum, & moderatè recreandum pertinent: sed carnis, hoc est, corruptæ partis nostri curam damnat.

ARGVMENTVM.

Hactenus fuerunt paræneses de rebus necessarijs, bonis vel malis. Hoc capite traduntur præcepta quædam de rebus adiaphoris: idque, vt videtur, occasione præcepti superioris de charitatis debito. Nam quid aliud præcipitur hoc capite, nisi vt in ADIAPHORIS charitatis regulam seruemus. Primum autem est generale

nerale præceptum, quo respectu ADIAPHORON quorumcumque firmis fide præcipit, vt assumant infirmos fide, hoc est, eos qui nondum plene persuasam habent libertatem Christianorum, quæ est circa ADIAPHORA, ver. 1. Deinde sunt præcepta duo specialia, de certis quibusdam ADIAPHORON speciebus, quibus generale illud explicatur, ad alteram partem vers. 13. quo loco præcipit rursus firmis fide in genere, ne vsu rerum ADIAPHORON offendant fratrem infirmiorem, atque in eo præcepto tractando versatur ad finem vsque capitis.

CAP. XIIII.

1 *EVm vero qui fide est infirmus, assumite, non tamen ad certamina disputationum.*

2 *Alius quidem credit vescendum esse quibusvis: alius autem fide infirmus edit olera.*

3 *Qui edit, non edentem ne pro nihilo habeto. & qui non edit, edentem ne condemnato. Deus enim eum assumpsit.*

4 *Tu qui es qui condemnas alienum famulum? proprio domino stat aut cadit: stabilietur autem: potest enim Deus eum stabilire.*

5 *Alius quidem æstimat diem præ die: alius autem pereque æstimat quemvis diem. Vnusquisque in animo suo, plenè certus esto.*

6 *Qui curat diem, Domino curat: & qui non curat diem Domino non curat. Qui edit, Domino edit: gratias enim agit Deo: & qui non edit, Domino non edit, & gratias agit Deo.*

7 *Nullus enim nostrúm sibiipsi vivit, & nullus sibiipsi moritur.*

8 *Nam siue vivimus, domino vivimus, sive morimur, domino morimur. Siue igitur viuamus siue moriamur, domini sumus.*

9 *Ad hoc enim Christus & mortuus est & resurrexit & revixit, vt & mortuis ac viventibus dominetur.*

10 *Tu*

10 *Tu vero cur condemnas fratrem tuum? aut etiam tu cur pro nihilo habes fratrem tuum? Omnes enim sistemur apud tribunal Christi.*

11 *Scriptum est enim, Vivo ego dicit Dominus: quoniam mihi sese flectet omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo.*

12 *Nempe ergo vnusquisque nostrum de seipso rationem reddet Deo.*

13 *Ne amplius igitur alius de alio iudicemus:*

EVm vero.)Hoc est primum præceptum de adiaphoris. Pertinet autem ad firmos fide. Firmos fide voco eos, qui certò norunt, & fide persuasa habent omnia, quæ spectant ad libertatem, quæ est in Christo circa adiaphora. His præcipitur vt assumant, hoc est, associent sibi tanquam fideles, & ejusdem corporis membra, infirmos fide, atque cum ijs pacem colant, eosque cum pace & lenitate veritatem doceant. Infirmitatem fidei intelligo eam, quæ est circa adiaphora, & libertatem in ijs Christianam. *Non tamen.*) Occupationis quædã species: putari enim posset assumptionem istam quam præcepit Apostolus esse ad contentiosas disputationes, huic statim occurrit Apostolus, vetatque ne assumant infirmum fratrem ad certamina disputationum. Certamina disputationum intelligo contentiosas disputationes, quibus infirmus frater destruitur magis, quam ædificatur. Dum vetat hunc finem assumptionis, tacitè contrarium innuit, nempe, vt assumant infirmum fratrem ad sermones de Christiana libertate, pacatos, & ad ædificationem pertinentes. *Alius quidem.*) Hactenus fuit præceptum generale de adiaphoris quibuscunque, nunc in secunda capitis parte, sequuntur specialia duo, de certis quibusdam ἀδιαφορων generibus, ac pri-

primùm quidem de cibis: Præcepto huic ſpeciali præmittit, fundamenti loco, diſtributionem quandam Chriſtianorum ex cibis, tanquam ſubjectis rebus: Alius, inquit, credit veſcendum eſſe quibuſvis, alius verò, ſcilicet, fide infirmus, non item agnoſcit hanc libertatem Chriſtianorum in cibis, verùm putat ſibi permiſſum tantùm vt edat olera. *Qui edit.*) Poſito hoc fundamento, præcipit vtrique pariter, & firmo, & infirmo: firmo quidem atque agnoſcenti Chriſtianam libertatem in cibis, ne pro nihilo habeat infirmum: infirmo verò rurſus, ne firmum condemnet. Differunt enim ſpecialia hæc præcepta de certis quibuſdam generibus Adiaphorôn ab illo generali, quòd, cum illud pertineat ad firmos tantùm, quibus præcipitur vt aſſumant infirmos fide, hæc ad firmos pariter & infirmos diriguntur. *Deus enim.*) Ratio eſt poſterioris partis præcepti, nempe, ejus quæ ſpectat ad infirmum, vetatque ne infirmus firmum & edentem condemnet. Eſt autem ex eo quod is qui edit, ſit famulus Domini: In hanc formam redigitur: Non eſt tuum condemnare alienum famulum: Atqui is qui edit eſt alienus, Domini, nimirùm, famulus: Ergo ne eum condemnato. Aſſumptionis ſententia præcedit his verbis. *Tu quis.*) Propoſitio per indignationem. *Proprio.*) Ratio propoſitionis, quaſi dicat, non tibi, neque tuo bono vel malo, ſed proprio ſuo Domino ſtat & cadit, quare ne tu eum condemnato. *Condemnas.*) Hoc verbum arguit rationem pertinere præſertim ad præcepti partem, quæ eſt de infirmo: nam infirmus dicitur condemnare. *Stabilietur autem.*) Dixit eum cadere domino ſuo, nunc illud corrigit: Imò, inquit, non cadet, ſed ſtabilietur in illa fide in qua ſtat: ſermo enim eſt de firmo fide. *Poteſt enim.*) Ratio eſt à Dei potentia, qua omnes ſtamus ac ſtabilimur. *Alius quidem.*) Hic aggredi-

greditur alterum speciale præceptum, de alio quodam genere adiaphorôn, videlicet diebus. Huic quoque præcepto, fundamenti loco, substernit partitionem Christianorum illius temporis, idque ex diebus tanquã subjectis: Alius, inquit, nempe infirmus fide, æstimat diem præ die & discrimen dierum facit: alius verò, vtpote firmus fide, peræque æstimat omnem diem, nullumque dierum discrimen facit. *Vnusquisque.*) Obiter vtrique hominum generi, & firmo fide, & infirmo præcipit, vt ex fide faciant quod faciunt, hoc est, ne hæsitante conscientia faciant, quasi dubitantes an Deo gratũ sit & acceptum quod faciunt, necne. *Qui curat.*) Hactenus obiter inseruit præceptionem de πληροφορία in faciendo sive hoc, sive illo: nunc verò sequitur ex superiori tanquam fundamẽto & divisione, speciale præceptum de diebus. Non est autem præceptum ipsum statum subjectum, sed ejus ratio præmissa est: Ratio autem est vtriusque partis præcepti, ac primùm quidem est ratio ejus partis quæ dirigitur ad firmum fide in hãc formam. Qui curat diẽ, hoc est, vt dixit suprà, æstimat diem præ die, Domino curat: Ergo tu qui firmus es fide neq; curas diem, ne eũ qui curat diẽ pro nihilo habeto. Conclusio hæc sequitur vers. 10. *Et qui non.*) Ratio ejus partis præcepti quæ dirigitur ad infirmum: Qui non curat diem, vel vt dixit suprà, peræque æstimat quemuis diem, is Domino non curat: Ergo tu qui infirmus es fide & curas diẽm, firmum fide & non curantem, ne condemnato. Conclusio hæc sequitur ver. 10. *Qui edit*) Adjungit ad has rationes secundi specialis præcepti de diebus, rationes primi specialis præcepti de cibis: quare communiter vtriusque præcepti specialis rationes tradit hoc loco: est autem hæc ratio ejus partis primi præcepti specialis, quæ ad infirmum dirigitur: hinc enim

nim ſequitur, Ergo tu qui non edis & fide infirmus es, quoad cibos, ne condemnato edentem. *Gratias enim.*) Ratio eſt cur Domino edat, ex gratiarum actione. Porrò facere aliquid Domino hoc loco, eſt in ejus gloriam facere, quemadmodum dicit Apoſtolus alibi, Siue editis, ſiue bibitis, ſiue quid facitis, omnia in gloriam Dei facite. Hunc finem, gloriam Dei, arguit ex εὐχαριστίᾳ & gratiarum actione in ſumendis cibis. Nam qui agit gratias Deo, idque ex animo pro cibis, is profectò edit in gloriam Dei. *Et qui non.*) Ratio eſt partis primi præcepti ſpecialis illius, quæ ad firmum dirigitur: hinc enim ſequitur, Ergo tu qui edis, & firmus es fide, ne pro nihilo habeto infirmum & non edentem. *Et gratias.*) Ratio eſt cur Domino non edat, à gratiarum actione, vt priùs. *Nullus enim.*) Ratio eſt generalis, cur omnia hæc quæ dicta ſunt, Domino fiant, & in ejus gloriam, à fine vitæ & mortis noſtræ. Explicatur autem finis hic ex diverſis: Nemo noſtrûm vivit ſibi aut moritur ſibi, ſed ſive vivit, ſiue moritur, Domino vivit, Domino moritur: hoc eſt, glorificat Deum & in vita, & in morte ſua, quemadmodum Apoſtolus de ſe loquitur, Phil. 1. 20. Magnificabitur, inquit, Chriſtus in corpore meo, ſiue per vitam, ſiue per mortem. Cauſam autem cur oporteat vitam noſtram cedere in Dei gloriam, reddit 2. Cor. 5. 5. Pro omnibus mortuus eſt Chriſtus, vt qui vivunt poſthàc non ſibi viuant, ſed ei qui pro ipſis mortuus eſt & reſurrexit: Ergo cauſa eſt mors Chriſti pro nobis. *Sive igitur.*) Conſectarium eſt ex proxima ratione: Eſt autẽ quod in poteſtate Domini ſumus, & in vita & in morte. *Ad hoc enim.*) Ratio hujus dominij, & poteſtatis Domini, à fine mortis & reſurrectionis Chriſti: nam in eũ finem & mortuus eſt Chriſtus, & reſurrexit, idque pro nobis, quemadmodum loquitur ad Corin. loco citato,

Vt & mortuis & viuentibus dominetur. *Tu vero cur.*) Cõcludit ex prædictis rationibus vtrumque speciale præceptum, & illud prius de cibis, & hoc posterius de diebus: priora hæc verba diriguntur ad infirmum fide, siue in negotio ciborum, siue in negotio dierum: nam infirmus fide est qui condemnat. *Aut etiam.*) Posteriora hæc verba pertinent ad firmum fide in vtroque genere adiaphorôn: nam firmus fide est, qui pro nihilo habet, ac despicit fratrem suum. *Omnes enim.*) Ratio communis vtriq; præcepto speciali, & partibus vtriusque. Nam vtrumque conclusum est hoc ver. Est autem ex eo quòd in futuro illo judicio vnusquisque nostrûm de seipso, nõ de alio, rationem redditurus est Deo. *Scriptum est.*) Ex Esaia probat vnumquemque de seipso rationem redditurum: nam flectere genu, & lingua confiteri, nihil aliud est, quàm summa cum submissione rationem factorum reddere. *Nempe ergo.*) Ex hoc testimonio Esa. 45. 23. concludit vnumquemq; nostrûm de seipso rationem redditurum Deo. Atq; in hunc sensum citata sunt suprà ver. 10. Prophetæ verba. Omnes sistemur apud tribunal Christi. Non enim alia de causa sistemur ad tribunal Dei, quàm vt rationem reddamus Deo factorum nostrorum: in antecedente enim consequens intelligitur. *Ne amplius.*) Redit ad conclusionem communem, & firmo, & infirmo, hoc est, Conclusionem vtriusque præcepti specialis, eamque infert ex hac ratione communi, atq; per hanc conclusionem, quasi transitum sibi facit ad secundum præceptum generale, de vitando scandalo in vsu rerum adiaphorôn.

Sed hic potius adhibete iudicium, vt ne offendiculum ponatis fratri, aut scandalum.

14 *Noui & persuasum habeo per Dominum Iesum, nihil esse*

esse impurum per se: sed ei qui existimat aliquid esse impurum, id ei impurum esse.

15 *Verum si propter escam frater tuus tristitia afficitur, iam non secundum charitatem ambulas. Ne esca tua illum perdito, pro quo Christus mortuus est.*

16 *Ne vestrum igitur bonum blasphemator.*

17 *Non enim est regnum* Dei *esca & potus, sed iustitia & pax, & gaudium per* Spiritum *sanctum.*

18 *Nam qui per hæc servit Christo, gratus est* Deo, *& probatus hominibus.*

19 *Nempe igitur quæ ad pacem faciunt, sectemur, & quæ ad mutuam ædificationem.*

20 *Ne cibi causa destrue opus* Dei. *Omnia quidem pura: sed malum est homini qui edit cum offendiculo.*

21 *Bonum est non vesci carnibus, neque bibere vinum, neque quicquam in quo frater tuus impingit, aut offenditur, aut infirmus est.*

22 *Tu fidem habes, apud temetipsum habe coram* Deo. *Beatus qui non condemnat seipsum in eo quod approbat.*

23 *Qui vero ambigit, si ederit condemnatus est, quoniam non edit ex fide: quicquid vero ex fide non est, peccatum est.*

Sed hic potius.) Secundum præceptum generale de rebus adiaphoris, per correctionem præcedenti conclusioni subjectum, tanquam judicandi quædam ratio: quodammodò à superiori diuersa, q.d. hoc potiùs judicate ne offendiculum ponatis fratri. Paronomasia est in verbo judicandi, neque eodem sensu repetitur: nam priore loco judicare est condemnare, posteriore est æstimare & consilium capere. Proskomma & scandalon idem hic sunt. Ponere autem proscomma vel scandalū ponere, est quasi lapidē inijcere in viam progredientis, in quem ipse offensurus sit & impacturus, atq; ita desti-

turus ab illo progressu quẽ inchoavit in fide Iesu Christi. Apostolus 1.Cor.8.7.offendiculum hoc in adiaphoris definit quodãmodò pollutione conscientiæ,quæ infirma est, hoc est, nondũ imbuta fide, quæ ad adiaphora pertinet. Eodem cap.ver.10.definit illud, instructione conscientiæ infirmi, qua qui nimirùm nondum habet sibi persuasam libertatem Christianam in cibis, ad vescendum tamen ijs instruitur. Denique eodem cap. vers.12. illud definit vulneratione conscientiæ infirmæ. Nota igitur scandalum dari in rebus etiam adiaphoris & alioqui licitis, non solùm necessarijs, cùm nimirùm non tam quid conducat, quàm quid liceat expendimus. Omnia mihi licent, sed non omnia conducunt. 1.Cor. 6.12. *Novi & persuasum.*) Occupatio aduersus proximum præceptũ de vitando scandalo, præsertim in vsu ciborum. Ergo, dici potuit ab aliquo, est esca aliqua impura, à qua, vel propter impuritatem ipsam, abstinendum est. Nam videtur scandalum poni nõ posse, nisi in ipso cibo sit impuritas, propter quam non licet eo vesci. Respondet distinctione, nullam esse escã impuram per se, idque se persuasum habere ait, sed impuram esse escam κατα τι, hoc est, propter eum, qui existimat eam impuram, si opinio sit impuritatis escæ, ea jam illi impura est, qui nihilominùs ea participat, quia non secundum plerophorian illam, de qua suprà ver. 5.id facit. *Per Dominum.*) Extra Christum omnis cibus,etiam Lege permissus,impurus est homini,in Christo verò omnis cibus purus est homini, etiam Lege illa ceremoniali prohibitus,tum quia Christus omnia sanctificat credẽti,tum quia legem illam ceremonialem abrogat.Christum igitur his verbis significat authorem & causam suæ persuasionis,Christum, inquam, qui advẽtu suo maceriam illam diruit. *Verum si.*) Correctione qua-

quadam ſubijcit ſecundo præcepto generali, de vitando ſcandalo, argumentum primum, quaſi dicat, qualiſcunque demùm ſit eſca, ſiue pura, ſiue impura, ſi tu intereà temporis propter eſcam illam, qua participas, triſtitia afficis, hoc eſt, offendis fratrem tuum, non jam ſecundum charitatem ambulas. Significat igitur non tam reſpiciendum qualis ſit eſca, quàm ne ea ſumenda fratrem offendamus, & charitatis limites tranſiliamus. Eſt itaque argumentum à norma illa charitatis in hunc modum: Si propter eſcam frater tuus offenditur, non jam ſecundum charitatem ambulas: Ergo ne propter eſcam fratrem tuum offendito. *Ne eſca tua.*) Secundum argumentum præcepti ab abſurdo, effecto, & conſequéti: ſic enim perdes eſca tua illum pro quo Chriſtus mortuus eſt, quod abſurdum eſt admodum: Ergo ne offende fratrem tuum propter eſcam tuam, niſi malis, quantum in te eſt, inutilem reddere Chriſti mortem, quæ eſt quidem ad ſalutem etiam illius hominis ſuapte natura atque virtute, quem tu tamen is perditum. Nam quod dicit Chriſtum mortuum eſſe pro eo qui perditur, vel hoc referendum videtur ad charitatis legem, qua jubemur, omnes qui Chriſtum confitentur ore, etiamſi re ipſa & corde non ſint Chriſtiani, pro Chriſtianis tamen, & ijs pro quibus Chriſtus mortuus eſt, cenſere: adeò, vt ſi eos offendat aliquis, dicere poſſimus eum, quantum in ipſo eſt, facere vt illi pereant, & excidant Chriſto, qui tamen ad vitam ab æterno non ſunt deſtinati, neque Chriſto vnquam verè inſiti: vel hoc referendum eſt ad virtutem mortis Chriſti, quæ patet ad quoſcunque, ſiue electos, ſiue reprobos. Roman. 5. 15. Quod autem ejus non fiant participes, id tribuendum eſt ipſis, & alijs à quibus offenduntur. Vide ſimilem ſententiam 1. Cor. 8. 11. quam tanquam rem indignam

ac absurdam, interrogat: Et tua ista scientia, inquit, frater qui infirmus est, propter quem Christus est mortuus, peribit, &c. *Ne vestrum.*) Argumentum tertium à blasphemia. Si propter escam vestram offenderitis fratrem, vestrum bonum, hoc est, libertas Christiana in rebus adiaphoris, blasphemabitur: hoc est, malè audiet apud omnes. Ergo ne offendite. *Non enim est.*) Quartũ argumentum à definitione regni Dei: Regnum Dei non consistit in adiaphoris istis, sed in rebus necessarijs, cujusmodi sunt, justitia, pax, gaudium. 5.5. Ergo ne offendite fratrem infirmum hisce rebus, tanquam ad salutem necessarijs. Per occupationem allatum videtur: Putaret enim quis regnum Dei esse in esca, & potu, & hujusmodi rebus adiaphoris. Huic occurrit ex vera definitione regni Dei, constante primum remotione hujusmodi rerum adiaphorôn: deindè, positione rerum quarundam necessariarum, in quibus verè consistit regnum Dei. Regnum Dei definit ex suis effectis, quæ arguunt regnum, i. Ecclesiam. Nam regnum Dei, est Ecclesia hoc loco, in qua Deus propriè regnat: cujusq; causæ sunt, præscientia, prædestinatio, vocatio, justificatio: effecta verò sunt ex his causis, justitia, pax, gaudium, per Spiritum Sanctum. Iustitia, est vitæ sanctimonia: pax, vt exponit ver. 19. est cum hominibus concordia: gaudium est illud bonæ conscientiæ. Horum effector est Spiritus sanctus. *Nam qui.*) Probat in his positum esse regnum Dei ex effectis istorum, primum est, quod efficiant nos gratos Deo: secundum, quod efficiant nos probatos hominibus. Cæterùm ex his verbis licet colligere justitiæ & pacis nomine non intelligi illam justitiam imputatam, vel pacem cõscientiæ, cum dicat nos per hæc seruire Christo, nempe, per vitam justè, sanctèque transactam, & per concordiam ac pacem, quam

cum

cum hominibus colimus. *Nempe igitur.*)Cõcludit præceptum de vitando scandalo:non expressè quidem cõcludit vitandum scandalum, sed occasione definitionis illius regni Dei,cujus pars quædam fuit pax, hortatur ad ea quæ ad pacem faciunt sequẽda,hoc est,vt ipse se exponit,ad mutuam ædificationem: nam in mutua ædificatione maximè cernitur pax ista cum hominibus & cõcordia.Hortatur igitur hac cõclusione,ad id quod scandalo & offensioni contrarium est: nempe, ad pacẽ colendam,& ad mutuam ædificationem.Porrò,ex hac conclusione rursus videmus pacis nomine in definitione regni Dei, cõcordiam cum hominibus intelligendã. *Ne cibi causa.*) Argumẽtum 5.ex absurdo etiam effecto scandali, vt fuit illud suprà ver.15.destructione operis Dei.Ne destrue,inquit,opus Dei propter cibũ. Destructio hæc operis Dei est ædificationi,de qua proximè dixit,contraria.Quod autem ædificatur,est corpus Christi,Eph.4.12.Quare opus hoc est corpus Christi, vel certè ejus pars aliqua.*Omnia.*)Secunda occupatio,Annon (dixerit aliquis) sunt omnia pura ? Respondet primùm concessione, omnia quidem pura esse per se, vt suprà 14.Deindè correctione,malum tamen esse edere quod per se purum est cum offendiculo. *Bonum est.*) Amplificatio quædam proximæ correctionis,q.d. Imò bonum est non edere carnem,aut bibere vinum, aut quicquam aliud vel edere vel bibere, cum offensione infirmi fratris.Hujus rei seipsum tanquam exemplum proponit,1. Cor.8.13.*Infirmus est.*)Hoc verbo exponũtur quodammodò superiora ex causa sua,nempe,infirmitate in fide circa adiaphora, quæ causa est cur offendatur: sensus enim est, quasi dicat, de cujus vsu non est ipsi persuasum, ac propterea offenditur. *Tu fidem.*) Tertia occupatio, At ego fidem habeo, hoc est, persuasum ha-

beo libertatem istam Christianam in adiaphoris. Nam ita fides toto hoc loco intelligitur pro notitia & persuasione ac conscientia libertatis Christianæ in adiaphoris. Nam 1. Cor. 8. 11. scientiam vocat, & 10. 29 conscientiam appellat. Respondet primùm concessione, habes quidem fidem, deindè correctione, at habe hdem illam apud temetipsum, coram Deo: hoc est, habe persuasionem & conscientiam istam libertatis tuæ apud te, neque proximum tuum ea lædito, & habe eã coram Deo, non coram proximo: nam conscientia Deum respicit, eumq; intuetur. *Beatus qui.*) Cum exclamatione quadam prædicat beatitatẽ hominis qui habet fidem apud semetipsum coram Deo, vel, quod idem est, cujus fides & cõscientia ipsum non condemnat, dum aliquid approbat & edit, vt exponit sequenti ver. *Qui vero ambigit.*) Contrà, pronunciat eum condemnatum & miserum, cujus conscientia ipsum condẽnat in eo quòd approbat & edit, q. d. nam si ambigit, hoc est, seipsum cõdemnat in eo quòd edit, miser est & cõdemnatus à Deo qui major est conscientia. 1. Ioh, 3. 20. Condemnatum hic opponit beato, & ambigentem opponit non condemnanti seipsum. *Quoniam.*) Ratio cur sit condemnatus & miser, quia non edit ex fide, id est, πληροφορια, & bona conscientia. Nam fides hic nihil videtur aliud esse quàm conscientia libertatis illius christianæ. *Quicquid.*) Ratio sequelæ, nempe, cur sequatur eum qui non ex fide edit, condemnatum & miserum esse, quia quod ex fide non est, est peccatum: hinc sequitur, quòd cum peccatum sequatur condemnatio & miseria, is qui ex fide non edit, condemnatus sit & miser. Porrò fidei nomine hic intelligo plerophorian illam & plenam persuasionẽ, de qua suprà vers. 5. cui opponitur hæsitatio & dubitatio, qua dubitamus an id quod facimus Deo gratũ

sit

ſit, an ſecus, de qua principio hujus verſus. Atq; hactenus prohibitum eſt ſcandalum in ἀδιαφορίς: Hic nunc ſi quæratur, An omninò abſtinendum ſit ab adiaphoris, vt cibis, vt diebus, cauſa aliorum quorumq;: ne ſcilicet ijs offendantur vſu earum rerum? Reſpondeo Apoſtolum prohibere duntaxat, ne in adiaphoris offendamus infirmum fratrem: hoc eſt, eum qui nondum edoctus eſt chriſtianam libertatem in adiaphoris. Vnde hoc cap. verſ. 1. præcepit vt infirmum fratrem aſſumamus: nempe, ad docendum eum cum omni lenitate chriſtianam iſtam libertatem. Quod ſi jam ſe excuſare per ignorantiam non poſſet, maneat tamen obſtinatus aliquis, non tenemur nos illius cauſa renunciare juri noſtro in rebus adiaphoris, præſertim ſi nitatur ille non divinis conſtitutionibus, vt olim Iudæi, ſed humanis duntaxat traditionibus, vt Papiſtæ hodierno die: Imò verò tantum abeſt ab eo vt teneamur iſtorum gratia abſtinere ab adiaphoris, vt è contrà metuendum ſit, ne dum cedimus ijs, in periculum vocetur libertas noſtra. Hanc reſponſionem confirmatam habemus exemplo Pauli, qui primùm, Act. 16. 3. Timotheum ex patre græco natum, aſſumptum circumcidit propter Iudæos infirmos, qui in illis locis erant. Deinde verò Gal. 2. 3. 4. Titum qui cum ipſo erat, cum eſſet græcus, noluit circumcidi: nempe, propter emiſſarios falſos fratres, qui irrepſerant ad explorandam Chriſtianam libertatem, vt ipſos in ſervitutem adigerent. Et Coloſ. 2. 8. monet ne quis ſit, qui ipſos deprædetur per philoſophiam, & inanem deceptionem ſecundum traditionem hominum, & elementa huius mundi: & non ſecundum Chriſtum. Item eodem cap. verſ. 20. monet ne patiantur ſe onerari his ritibus, Ne attigeris, neque guſtaris, neque contrecteris. At dices, offenditur etiam obſtinatus: Paulus autem

autem præcipit ne adiaphoris offendiculum ponamus fratri? Respondeo primùm loqui eo loco Paulum non de obstinato, sed de infirmo fratre, qui cum eadem alioqui Christianæ fidei capita nobiscum teneat atque defendat, in adiaphoris non habet πληροφορίαν. Deinde dico non eo modo illum offẽdi quo intelligit Paulus offensionem infirmi fratris, quæ tum est, vt dictum est suprà, cum conscientia ejus, alioqui infirma, nostro exemplo instruitur ad vescendum & omninò abutendum adiaphoris. Obstinatus autem aliquis & hostis crucis Christi non ita offenditur: sed animo perturbatur, ac iniusta ira accenditur in nos: libertatẽq; nostrã malitiosè impugnat: quo modo etiam vel ipsa Evangelij luce offenditur. Postremò illud addo, cum infirmus frater offenditur, scandalum esse non modò acceptum sed etiam datum: At verò si obstinatus offendatur, jam scandalum esse, non datum quidem, sed vltrò ab eo acceptum.

ARGVMENTVM.

Hactenus fuerunt præcepta. 1. De rebus necessariis, 2. de rebus sua natura ADIAPHORIS: Nunc præceptio est communiter de rebus quibuscunque sive necessariis, sive ADIAPHORIS. Hoc igitur capite primum in genere firmis præcipit, vt infirmos quocunque modo, non in Adiaphoris tantum, tolerent, ad ver. 14. pendet & hoc præceptum ex præcepto illo charitatis generali, supra cap. 13. vers. 8. Deinde ad finem capitis est duplex excusatio, prior quod scripserit ad Romanos, ad vers. 22. posterior quod nondum ad eos venerit ad finem cap. Atque ab hoc loco incipit peroratio Epistolæ, quæ inde ad finem Epistolæ continuatur.

CAP. XV.

1 *DEbemus autem nos qui firmi sumus, imbecillitates infirmorum portare, ac non indulgere nobisipsis.*

2 *Itaque*

2 *Itaque vnuſquiſque noſtrum proximo indulgeat in bonum, id eſt, ad eius ædificationem.*

3 *Etenim Chriſtus non indulſit ſibiipſi: ſed ſicut ſcriptum eſt, Conuitia eorum qui conuitiantur tibi inciderunt in me.*

4 *Nam quæ ante ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt: vt per patientiam & conſolationem Scripturarum ſpem habeamus.*

5 *Deus autem patientiæ, & conſolationis autor, det vobis vt eodem animo inter vos mutuò affecti ſitis, ſecundum Ieſum Chriſtum.*

6 *Vt concorditer vno ore glorificetis Deum ac Patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti.*

7 *Propterea aſſumite alij alios, ſicut & Chriſtus aſſumpſit nos in gloriam Dei.*

8 *Illud autem dico, Ieſum Chriſtum miniſtrum fuiſſe circumciſionis, pro Dei veritate, vt confirmaret promiſſiones Patrum:*

9 *Et vt gentes pro miſericordia glorificent Deum: ſicut ſcriptum eſt, Propterea confitebor tibi inter gentes, & nomini tuo pſallam.*

10 *Et rurſum dicit, Gaudete gentes cum populo eius.*

11 *Et rurſum, Laudate Dominum omnes gentes, & collaudate eum omnes populi.*

12 *Et rurſum Eſaias dicit, Erit radix Ieſſe, & qui exurgat ad imperandum Gentibus: in ipſo gentes ſperabunt.*

13 *Vtinam vero Deus ſpei impleat vos omni gaudio, & pace credendo, vt ſpe abundetis per virtutem Spiritus Sancti.*

DEbemus autem.) Hæc eſt illa præceptio generalis, de qua diximus: Proponitur vt debitū quoddā & officiū, quo neceſſitate quadā devincti ſumus. Simile præcep-

ceptum est Gal.6.2. *Qui firmi.*)Firmitas hæc non est in adiaphoris tantum, sed in rebus quibuscunque quæ ad Christianum pertinent. *Infirmorum.*)Infirmitas hæc est in rebus quibusvis. *Ac non.*)Vt præcipit tolerantiam infirmorum fratrum, ita è diverso prohibet φιλαυτιαν, qua nimiùm nobisipsis indulgemus, nobisque ipsi placemus cum contemptu & neglectu fratrum. *Sed vnusquisq;.*) E diverso præcipit indulgentiam erga proximum, vt nimirùm placeamus proximo. Atque hic redit ad præceptionem illam tolerantiæ, à qua exorsus est. Nam placere proximo & eum tolerare idem sunt. *In bonum.*)Restringit indulgentiam hanc ad res bonas proximoque vtiles, nam indulgeri potest proximo in malum ipsius. Bonum proximi interpretatur ædificationem. Porrò particula (δε)hoc loco pro adversativa particula(sed) positum videtur. *Etenim Christus.*) Ratio indulgẽtiæ ab exemplo Christi: Christus non indulsit sibijpsi, sed alijs. *Sicut scriptum.*)Testimonio scripturæ ex Psal.69 10. confirmat illud exemplum Christi, quo quidem testimonio est prophetia de convitijs, quæ erat perpessurus Christus nostra vice. *Nam quæ.*) Ratio per occupationem cur testimonium illud veteris scripturæ de Christi indulgentia ad nos pertineat: Dici enim potuit, quid ad nos vetus illa scriptura de Christo? Respondet, Scripturam veterem, de quocunque demùm sit, ad nos docẽdos & instituendos pertinere: Quare respondet ex fine & vsu Scripturæ veteris, de quo vide.1.Cor.10.&.11.vbi dicit ea, quæ olim scripta sunt de Israelitis, scripta esse ad nostri admonitionem, in quos fines seculorum ceciderunt. *Vt per patientiam*) Doctrinam hanc & instructionem ex veteri scriptura definit quodammodò per spem: per veterẽ enim scripturam docemur sperare: media autem spei sunt patientia

tia & consolatio, quas ministrat vetus scriptura: In veteri enim Scriptura extant exempla patientiæ, vt est hoc Davidis, qui fuit typus Christi, ac proinde Christi ipsius: exstant quoque exempla consolationis & gaudij in afflictionibus. His exemplis erudimur ad patientiam & consolationem, ac proinde ad spem. Nam patientia spem efficit. Rom. 5. 4. Item consolatio sive experientia consolationis Dei in medijs afflictionibus spem efficit, eodem cap. atque vers. *Deus autem.*) Nunc occasione proximorum verborum de patientia & consolatione, erumpit in εὐχὴν quandam, optatque à Deo id quod præcipit, nempe, mutuam benevolentiam & concordiam in Christo Iesu. Hoc autē idem est reipsa cum eo quod præcepit de tolerādis infirmitatibus aliorum: tolerantia enim ea ex animo benè affecto erga proximum existit. *Vt concorditer.*) Commendat vnanimitatem & mutuam benevolentiam ex suo vsu & effecto: ex concordia enim inter ipsos & mutua benevolentia aliorum in alios existit concordia & harmonia illa in Deo glorificando. *Propterea.*) Post εὐχὴν, sive precationē illam, in quam quasi erumpens digressus est, redit ad præceptionem generalis illius officij de tolerandis infirmis, verùm concludit mutuum firmorum ac infirmorum erga se invicem officium, Assumite, inquit, alij alios, quasi dicat, vos firmi infirmique pariter alij alios amplectimini mutua benevolentia. *Sicut &.*) Repetit cum conclusione illud Christi exemplum, indulgentiam illam Christi, quam vocavit vers. 3. eodem sensu nunc vocat assumptionem in gloriam Dei, hoc est, in participationem gloriæ Dei & vitæ æternæ: sic enim illam vitam appellavit, Rom. 2. 23. Deficiuntur gloria Dei. *Illud autem.*) Sigillatim assumptionem hanc Christi, qua nos assumpsit ad gloriam Dei, accommodat ad

Iudæos

Iudæos primùm, deinde ad gentes, inductione quadã facta vtriusque populi. Primùm igitur assumptionem ad Iudæos applicat his verbis, cum dicit Iesum Christum ministrum fuisse circumcisionis, hoc est, ministri partes egisse in vocandis Iudæis suo ipsius ore, dum inter eos commoraretur, vt loquitur Ioh. 1.14. *Pro Dei veritate.*) Hic finis est assumptionis Iudæorum, vt constaret Deũ veracẽ esse in promissionibus suis patribus olim factis, vt sequentia verba exponunt. *Vt confirmaret.*) hoc est, re ipsa & effecto demonstraret. *Et vt gentes.*) Nunc applicat assumptionem illam gentibus, quasi dicat, Dico gentes misericordiam consequutas, ac proinde glorificare Deum. Nam infinitum hoc δοξασαι videtur pendere à verbo λέγω, cujus mentio fuit principio vers. 8. Deinde, pro antecedente consequens positum esse videtur, glorificatio enim Dei misericordiam, quam consecutæ sunt gentes, insequitur, ex eaque promanat. *Sicut scriptum.*) Gẽtes consecutas esse misericordiam varijs prædictionibus Prophetarum declarat. Prima est Davidis, Psal. 18.30. *Et rursum.*) Secunda est Mosis. Deu. 32.43. *Et rursum.*) Tertia est Davidis Psal. 117.1. *Et rursum.*) Quarta est Esaiæ, 11.10. *Vtinam vero.*) Concludit universam hanc epistolæ partem hortatoriam & paræneticam hac precatiuncula, in qua optat ipsis à Deo Spei authore, omne gaudium & pacem, hoc est, copiam gaudij & pacis: fidei, hoc est, quæ est ex fide, idque in eum finem, vt sustentati his fidei effectis, gaudio nimirum & pace conscientiæ, spe abundent, idq; per Spiritum sanctum, copiæ hujus & abundantiæ spei in corde effectorem. Nota igitur gaudium & pacem, media esse, per quæ fides spem efficit: abundãs autem gaudiũ, & abundantem pacem media esse per quæ fides operatur abundantem spem.

14 Per-

14 *Perſuaſum autem habeo & ipſe ego de vobis, fratres mei, quod ipſi per vos pleni ſitis bonitate, impleti omni cognitione, & qui poſſitis etiam vos mutuo monere.*

15 *Audacius vero ſcripſi uobis, fratres, aliqua ex parte, veluti commonefaciens vos propter gratiam quæ data eſt mihi à Deo.*

16 *Ad hoc vt ſim Miniſter Ieſu Chriſti apud gentes, operans Evangelio Dei: vt oblatio Gentium fiat accepta, ſanctificata per Spiritum ſanctum.*

17 *Habeo igitur quod glorier per Chriſtum Ieſum, in ijs quæ ad Deum pertinent.*

18 *Non enim ſuſtinuerim quicquam loqui quod non effecerit Chriſtus per me, adducendis ab obedientiam gentibus, verbis & factis.*

19 *Virtute ſignorum & prodigiorum, virtute Spiritus Dei: adeò vt ab Hieruſalem & circumiacentibus regionibus vſque ad Illyricum, impleverim prædicandi Evangelij Chriſti munus.*

20 *Ita porro ambiens prædicare Evangelium, non vbi nominatus eſſet Chriſtus, vt ne ſuper alienum fundamentum ædificarem.*

21 *Sed, ſicut ſcriptum eſt, Quibus non eſt annunciatum de eo, videbunt: & qui non audierunt, intelligent.*

22 *Quapropter etiam impeditus ſum ſæpè ne venirem ad vos.*

23 *Nunc vero, quum non amplius habeam locum in his regionibus, deſiderium autem habeam veniendi ad vos, á multis annis.*

24 *Quandocunque proficiſcar in Hiſpaniam, veniam ad vos. Spero enim fore vt iſthac prætereuns videam vos, & a vobis deducar illuc, ſi tamen veſtra conſuetudine primùm ex parte expletus fuero.*

25 Nunc

25 *Nunc autem proficiscor Hierosolymam, ministrans sanctis.*

26 *Placuit enim Macedoniæ & Achaiæ conferre aliquid in pauperes sanctos, qui sunt Hierosolymis.*

27 *Placuit enim, inquam, & debitores illorum sunt: Nam si spiritualia ipsorum bona Gentes participarunt, debent etiam ipsæ in carnalibus eis ministrare.*

28 *Hoc igitur vbi perfecero, & eis consignauero hunc fructum, abibo istac in Hispaniam.*

29 *Scio vero me, quum veniam ad vos, cum plena benedictione Evangelij Christi venturum.*

30 *Precor autem vos, fratres, per Dominum nostrum Iesum Christum, & per charitatem Spiritus, vt mecum certetis vestris pro me apud Deum precibus.*

31 *Vt liberer ab ijs qui rebelles sunt in Iudæa, vtque ministerium hoc meum erga Hierusalem, acceptum sit sanctis.*

32 *Vt cum gaudio veniam ad vos per voluntatem Dei, vnaque vobiscum refociller.*

33 *Deus autem pacis princeps, sit cum omnibus vobis. Amen*

Persuasum autem.) Secunda pars cap. excusatio duplex, vnde incipit peroratio Epistolæ. Prior excusatio est scriptionis suæ: tractatur autẽ occupatione in hunc modum, cum ipse scias nos & bonos & doctos, cur ad nos perscripsisti? Respondet primùm concessione: habeo, inquit, persuasum quod ipsi per vos pleni sitis bonitate, & impleti omni cognitione: posterius hoc est prioris causa. *Et qui possitis.*) Amplificat superiores proprietates, quæ ipsis attributæ sunt, ex effecto suo, quòd possint earum beneficio sese mutuò monere, ita vt non opus habeant aliorum monitionibus. *Audacius vero.*) Altera pars responsionis per correctionem, tamen, inquit,

quit, scripsi vobis audaciùs aliqua ex parte, id est, paulò audaciùs. *Veluti.*) Argumentum est excusationis à fine scriptionis suæ, qui est, non tam vt eos tanquã rudes instrueret, quàm vt satis jam instructos commonefaceret, & revocaret quasi ijs in memoriam, quæ jam ab ipsis cognita perceptaque sunt: Verbum enim græcum ἐπαναμιμνήσκειν, id videtur significare. In eundem sensum loquitur Petrus, 2. Epist. 1. 13. Iustum, inquit, arbitror excitare vos per commonefactionem. *Propter gratiam*) Ratio est cur in hunc finem scripserit, ab Apostolatu suo apud gentes. Apostolatus apud gentes hoc loco periphrasis quædem est, & descriptio ex gratia Dei ipsi data, vt sit minister Iesu Christi apud gẽtes. *Operans.*) Ministrum gentium se dixit: jam in quo sit positum illud ministerium docet. Vocabula trãslata sunt à sacrificantibus & lege Mosaica: nam λειτουργος vocabulum legis proprium est, item ἱερουργεῖν. Ergo ministerium suum in eo positum dicit, vt sacra functione circa Evangelium defungatur. *Vt oblatio.*) Finis est sacræ functionis, vt oblatio & victima quasi gentium per Evangelium immolata, accepta fiat Deo. *Sanctificata.*) Acceptationis oblationis istius sive victimæ gentium causam tribuit sanctificationi: nihil enim Deo acceptum fit, nisi quod sanctum est. Quare Rom. 12. 1: hæc conjuncta sunt in illa hostia quam precatur sistendam Deo, nempe, sanctitas hostiæ, ejusque acceptatio ex illa sanctitate. Sanctificationem autem oblationis hujus gentium tribuit authori Spiritui sancto. Notandum autem totum hunc locum de Apostolatu ipsius allegoricè tractari, facta allusione ad ritus & sacrificia legalia *Habeo igitur.*) Occasione proximæ definitionis ministerij sui ad gentes, excurrit ac erumpit in gloriationem.

Gloriatur autẽ in ijs quæ ad Deum pertinent, hoc eſt, in cæleſtibus ac ſpiritualibus, cujuſmodi eſt hoc miniſterium, atq; hæc ſacra ipſius operatio per Evangelium in oblatione gentium. Gloriatur autem in iſtis in Chriſto horum efficiente principali, cum ipſe Paulus tantùm extiterit Chriſti miniſter, & quaſi inſtrumentum, per quod ipſe operatus ſit. *Non enim.*) Ratio cur dixerit ſe in Chriſto gloriari, non autẽ in ſe, ex eo quòd quæ facta ſunt in adducendis gentibus ad obedientiam Chriſto authore facta ſint omnia: ſed per ipſum tanquam miniſtrum. Non, inquit, audebo loqui quicquam eorum quæ non effecerit Chriſtus per me, quaſi dicat, non audebo de aliquo gloriari, cujus non extiterit author ipſe Chriſtus in hoc meo miniſterio erga gentes: quia, nimirùm, nihil eſt quod Chriſtus non effecerit, ideoque non audet de aliquo gloriari ſine Chriſto, niſi velit inaniter gloriari. Ratio igitur eſt, ac ſi dicat, Nam Chriſtus eſt qui per me meumque miniſterium, effecit omnia in adducendis gentibus ad obedientiam: Ergo glorior in Chriſto, non in meipſo. *Ad obedientiã.*) Hæc eſt obedientia fidei, Rom. 1. 5. *Verbis & factis.*) Effecta Chriſti per ipſum in adducendis gentibus ad obedientiam explicantur diſtributione: Sunt autem verba & facta. Verbis intelligit prædicationem Evangelij: facta verò ſequenti verſu partibus ſuis explicat: ſunt autem ea, efficax operatio in cordibus eorũ per ſigna & prodigia, efficax operatio in cordibus per Spiritum ſanctũ *Virtute ſignorum.*) Virtus ſiue δυναμις hoc loco eſt interna & efficax operatio in cordibus per externa ſigna & prodigia: hoc modo accipitur δυναμις, nempe, pro efficaci operatione, 2. Theſſ. 2. 8. Cujus adventus erit, inquit, ἐν πασῃ δυναμεῖ, id eſt, cum omni efficaci

ei operatione. *Virtute Spiritus.*) Et hoc quoque loco virtus sive δύναμις pro efficaci operatione Spiritus sancti capitur. Quare facta illa quorum meminit, sunt internæ & efficaces in corde operationes, quarum causæ sunt partim signa & prodigia, nam illa tanquam instrumenta in cordibus operantur: partim Spiritus Dei sanctus, qui vt causa efficiens principalis operatur in cordibus hominum, tam per signa & prodigia, quàm per alia media. Hæc videtur hujus loci resolutio, nisi malis verbis his facta Christi modis quibusdam suis explicari: Modi factorum Christi sunt duo: partim fecit Christus virtute signorum, id est, signis efficacibus, partim virtute S.S. id est, efficaci suo Spiritu. Nam virtus signorum, & virtus S. S. posita videntur pro signis efficacibus, & S. S. efficaci. *Adeo vt.*) Verba hæc & facta Christi per ipsum, amplificat à spatio terrarum vel amplitudine subjecti loci, per quem propagatum sit Evangelium. Amplitudo autem loci, vel spatium terrarum amplum circumscribitur ab Hierusalem & à circumjacentibus regionibus, tanquam termino à quo, & Illyrico, regione quàm longissimè inde distante, tanquam termino ad quem. *Impleverim.*) Videtur dictum esse (impleverim Evangelium Christi) pro (impleverim omnia loca Evangelio Christi.) Neque temere impletionis verbum, quod quidem ad loca magis propriè accommodatur, Evangelio tributum est ab Apostolo: eo enim significat non modò loca Evangelio impleta, sed pleno ac copioso Evangelio referta. *Ita porro.*) Propagationem istam Evangelij, cujus meminit proximè, ejusque quasi diffusionem per tot terrarum spatia amplificat à desiderio suo, quo quasi ambit porrò prædicare Evangelium in alijs regionibus, quæ nondum de Christo aliquid audierunt. *Non vbi.*) Locum in quo

ambiat porrò prædicare Evangelium, explicat per remotionem loci in quo jam nominatus sit Christus, id est, in quo fundamentum aliquod fidei jactum sit. *Vt ne super.*) Ratio est remotionis à fine, ne videar, inquit, non ipse jacere fundamentum, sed ædificare super alienum fundamentũ, id quod alienum est à munere Apostoli. Sensus igitur est, quasi dicat, ne videar aliquid facere alienum à munere Apostolatus, ac proinde aliquid derogetur de officio meo. *Sed sicut.*) Locum eum in quo ambiat porrò prædicare Evangelium non tam subjicit, quàm confirmat testimonio Prophetæ Esaiæ 52.15. quo loco prædicit Esaias fundamenta fidei in Christum jacienda in ijs locis, quæ nihil dum de Christo inaudierunt: atque ita prædicit quasi, quod sit Apostolorum munus futurum: nempè, quod Apostoli post adventum Domini non tam superædificaturi sint super alienum fundamentum, quàm ipsi primùm omnium fundamentum jacturi. *Quapropter.* Secunda excusatio, cur ad Romanos nondum venerit, per occupationem. Dici enim potuit, cum latè discurras per omnes terras ac regiones, cur non invisis nos quoque? Respondet id non per ipsum stetisse quo minus eos inviserit, sed per impedimenta. Ro. 1.15. Hactenus enim se impeditum sæpenumerò ne veniret ad eos. Per correctionis autem speciem quandam promittit se ad ipsos venturum *Nunc vero quum.*) Inserit promissioni rationes cur demùm venturus sit ad eos, quarum prior hæc est, ab ipsa quasi necessitate, quandoquidem non amplius habeat locum in regionibus ijs in quibus agebat tum cum hæc scriberet: significat enim jam impleviſse se eas regiones Evangelio, vt suprà 19. *Desiderium autem.*) Posterior ratio adventus sui à desiderio, eoque non recenti, sed quo correptus est à multis jam annis. *Quan-*

doeunq;.) Quo magis perſuadeat ijs adventum ſuum deſignat tempus ipſius futuri, eſt autem cum profecturus eſt in Hiſpaniam. *Spero enim.*) Correctio quædam præcedentis promiſſionis adventus ſui, quod enim abſolutè viſus eſt pollicerì, cum diceret ſe venturum ad eos inter proficiſcendum in Hiſpaniam, nunc ſperare ſe dicit futurum, relicto nimirùm eventu voluntati divinæ. Vide Rom. 1. 10. *Si tamen.*) Occupatio, An tantùm præteriens, & in tranſitu quaſi videbis nos, & à nobis deinde confeſtim deduceris in Hiſpaniam? Reſpondet non ſe priùs deducendum ab ijs in Hiſpaniam, quam ipſorum conſuetudine expletus fuerit, hoc eſt, vt dixit. Rom. 1. 12. communem exhortationem apud ipſos per mutuam fidem perceperit. *Nunc autem.*) Alia occupatio, quid obſtat quò minùs hoc ipſo tempore ad nos venias? Reſpondet ex præſenti itinere ſuſcepto Hieroſolymam verſus, ejuſque cauſam adjungit ut miniſtret pauperibus ſanctis ibi agentibus. *Placuit autem.*) Profectionis ſuæ cauſam paulò altiùs repetit, quaſi dicat, placuit Macedoniæ & Achaiæ conferre aliquid in pauperes ſanctos, qui ſunt Hieroſolymis, ego autem miniſtraturus illud ſanctis eò proficiſcor. *Placuit enim.*) Correctio, quaſi dicat, placuit quia debitores ſunt. *Nam ſi.*) Ratio cur debitores ſint à majori, Si gentes participarunt ſpiritualia Iudæorum bona, an non æquum eſt vt carnalia viciſſim Iudæis miniſtrent? Vide 1. Cor. 9. 11. *Hoc igitur vbi.*) Expoſita jam cauſa cur adventum ſuum ad eos differat, rurſus pollicetur ſe Roma abiturum in Hiſpaniam, ſed obita priùs præſenti legatione. *Scio vero me.*) Ne levior videretur promiſſio hæc adventus ſui ad eos, per occupationē quandam ſimul pollicetur ſe venturum cum plena benedictione Evangelij, hoc eſt, promittit non inaniem fore

adventum suum. *Precor autem.*) Interea commendat precibus eorum præsens iter & profectionem suam, & serio quidem commendat, ac si ea re primùm demonstraturi sint, quàm charus sit ipsis Christus, dinde an revera imbuti sint Christiana illa charitate, cujus author est Spiritus sanctus. *Vt liberer.*) Hæc sunt quæ commendat ijs: Primum est, liberatio à contumacibus Iudæorum: alterum est, acceptatio ministerij sui ac legationis præsentis. *Vt cum gaudio.*) Commendationis argumentum à fine, nempè, vt per Dei voluntatem ad ipsos veniat cum gaudio, vnaq; cum ipsis refocilletur: De hoc vide Philem. 7. *Deus autem.*) Claudit secundam hanc sui excusationem per εὐχήν, qua paucis optat Romanis Dei præsentiam.

ARGVMENTVM.

Hoc capite primum est commendatio Phœbes ad vers. 3. Deinde sunt salutationes, vt ita dicam, rogatæ, ad alteram partem vers. 16. quo loco, altera nimirum parte vers. 16. incipiunt salutationes, vt sic dicam, missæ, a quibus inceptis statim digreditur in admonitionem ad declinandum a falsis fratribus, a vers. 17. ad ver. 21. quo vers. redit ad salutationes, quas dixi, missas, in iisq; pergit ad vers. 24. Hinc concipit preces, ad finem vsque capitis.

CAP. XVI.

1 *Commendo autem vobis Phœben sororem nostrã, quæ est ministra Ecclesiæ Cenchreensis.*

2 *Vt eam excipiatis in Domino sicut dignum est sanctis, & adsitis ei quacunque in re ipsis vsus fuerit vobis: nam hæc tum multis hospitium præbuit, tum mihi etiam ipsi.*

Commendo autem.) Prima pars capitis, commendatio Phœbes, per quam missam ferunt hanc Epistolam

piſtolam ad Romanos. *Sororem.*) Phœbes quædam deſcriptio commendationi ipſius inſerviens: prior deſcriptio generalis eſt à generali ipſius conditione, quòd ſit ſoror in Domino. *Quæ eſt.*) Deſcriptio particularior à miniſterio e us in Eccleſia Cenchreenſi: de miniſterio hoc vide 1. Timoth. 5. 9. & deinceps: vbi præſcribit Apoſtolus quænam viduæ admittendæ ſint ad hoc ipſum miniſterium, quæ rurſus recuſandæ. *Vt eam excipiatis.*) Hæc ſumma commendationis eſt, primùm vt benignè excipiant Phœben, deinde vt adſint ei quacunque in re. *Sicut dignum.*) Arguit à decoro benignè excipiendam. *Nam hæc.*) Argumentum commune vtriuſq; partis commendationis, ab hoſpitalitate, quam exercuit Phœbe, tum erga multos, tum erga Paulum nominatim

3 *Salutate Priſcillam & Aquilam, adiutores meos in Chriſto Ieſu:*

4 *Qui pro anima mea ſuam ipſorum cervicem ſuppoſuerunt: quibus non ego ſolus gratias ago, ſed etiam omnes Eccleſiæ Gentium)*

5 *Item Eccleſiam quæ in domo eorum eſt. Salutate Epænetum mihi dilectum, primitias Achaiæ in Chriſto.*

6 *Salutate Mariam quæ multum laboravit erga nos.*

7 *Salutate Andronicum & Iuniam, cognatos meos, & concaptivos meos, qui ſunt inſignes inter Apoſtolos, qui etiam ante me fuerunt in Chriſto.*

8 *Salutate Ampliam dilectum mihi in Domino.*

9 *Salutate Vrbanum, adiutorem noſtrum in Chriſto, & Stachyn mihi dilectum.*

10 *Salutate Apellen, probatum in Chriſto. Salutate eos qui ſunt ex Ariſtobuli familiaribus.*

11 *Salutate Herodionem cognatum meum. Salutate eos, qui ſunt ex Narciſſi familiaribus, eos, inquam, qui ſunt in Domino.*

12 *Salutate*

12 *Salutate Tryphænam & Thryphosam quæ laborant in Domino. Salutate Persida dilectam, quæ multum laboravit in Domino.*

13 *Salutate Rufum selectum in domino, & matrem eius ac meam.*

14 *Salutate Asyncritum, Phlegontem, Hermam, Patrobam, Mercurium, & qui cum eis sunt fratres.*

15 *Salutate Philologum & Iuliam, Nereum & sororem eius, & Olympam, & qui cum eis sunt omnes sanctos.*

16 *Salutate alij alios osculo sancto &c.*

Salutate.) Secunda pars capitis, in salutationibus, vt ita dicam, rogatis: petit enim salutari aliquot fideles in Ecclesia Romana: ac primùm Priscillam & Aquilam, de quibus Act. 18. 3. 26. Hos describit ab adjumento, quod ipsi præstitum est ab ijs in Domino. Subest autem huic descriptioni causa cur tam seriò eos salutari jubeat. *Qui pro anima.*) Commoratur in illa ipsorum descriptione, ac rursus adjumentum illud ab ijs præstitum declarat à certo quodam ipsorum facto, intimæ dilectionis erga se indice: nam pro anima ipsius suam ipsorum cervicem, hoc est, vitam supposuerunt: Atque ideo non tantùm ipse gratias agit ijs suo nomine, sed etiam nomine omnium Ecclesiarũ inter gentes, vt qui non tantùm de ipso bene meriti sint, sed etiam illo erga Apostolum gentium facto, bene meriti sint de omnibus gentium Ecclesiis. *Item Ecclesiam quæ*) Secundo loco petit salutari cœtum illum fidelium, quæ in eorũ domo est: nam in tam ampla civitate distincti fuerunt cœtus, & particulares Ecclesiæ multæ. Sequuntur deinde ad alteram partem vers. 16. salutationes multæ multorum, qui singuli exornãtur suis Epithetis & quasi descriptionibus: nam honorificè singulos nominat & insignit illustri aliqua nota, qua non tantùm commendantur

dantur hominibus illius ætatis, verùm toti posteritati, ac omnibus seculis subsequentibus. Subest etiam his epithetis & descriptionibus singulis causa aliqua, cur petat salutari singulos. *Salutate alij alios.*) Hæc est conclusio prioris generis salutationum, quas rogatas diximus, qua formam ac rationem salutandi præscribit, eam nimirùm quæ in vsu fuit ijs temporibus, & in ijs regionibus, nempe, orientalibus: alij enim alios soliti sunt deosculari, ad significandum mutuam illam ac internã cordis charitatem, qua Christiani sese invicem amplectuntur, & quasi deosculantur. Vide 1. Cor. 16. 20. 2. Cor. 13. 12. 1. Thess. 5. 26.. 1. Pet. 5. 14.

——*Salutant vos Ecclesiæ Christi.*

Salutant vos Ecclesiæ.) Tertia pars cap. in qua sunt salutationes, vt ita dicam, missæ: ac primùm hæc est salutatio missa ab Ecclesijs Christi pluribus: sequntur deinde salutationes missæ à certis quibusdam membris Ecclesiarum.

17 *Precor autem vos, fratres, vt speculemini dissidiorum & scandalorum autores præter doctrinam quam vos didicistis: & declinetis ab eis.*

18 *Nam qui eiusmodi sunt, Domino nostro Iesu Christo nõ serviunt, sed suo ventri: & per blandiloquentiam, & assentationẽ corda hominũ minime malorum seducunt.*

19 *Vestra enim obedientia ad omnes pervenit. Gaudeo igitur quod ad vos attinet: sed volo vos sapientes quidem esse in rebus bonis, innocentes vero in malis.*

20 *Porro Deus pacis princeps conteret Satanam sub pedes vestros cito. Gratia Domini nostri Iesu Christi sit vobiscum. Amen.*

Precor autem.) Quarta pars cap. digressio à cœptis illis salutationibus missis, vt diximus in argumento. Precatur autem primùm vt authores dissidiorum, & scan-

scandalorum tanquã hostes è specula quasi observent, deinde ab ijs ita observatis declinent. *Præter doctrinã*) Descriptio quædam est istorum hominum, ac designatio ex doctrina illa vera, quã Romani didicerunt: quasi dicat, hos voco authores dissidiorum & scandalorũ, qui contraria tradunt & faciunt ijs quæ vos didicistis. *Nam qui.*) Ratio admonitionis à fine & scopo quem sibi proponunt illi homines, nimirum non Christo, sed ventre suo: Christi enim gloriam non proponunt sibi, sed se ac ventrem suum quærunt: nam eorum Deus est venter. Phil. 3, 19. *Et per.*) Altera ratio admonitionis ab effecto illorum hominum, nempe, seductione ac deceptione. Modus autẽ deceptionis, est per blanda ac speciosa verba; qui autem decipiuntur sunt homines minimè mali, id est, simplices. *Vestra enim.*) Occupatio, An nos etiam in eorum hominum numero collocas, hoc est, simplicium, qui facilè capiuntur à seductoribus? Respondet obedientiam eorum, hoc est, famam obedientiæ fidei eorum, latè quidem promulgatam, atque ob id se gaudere: verùm id se velle, vt instar serpentum, quemadmodum dicitur in Evangelio, prudẽtes sint in rebus bonis: innocentes verò sint instar columbarum, ac simplices in rebus malis. Nota igitur neminem adeò confirmatum esse in fide, quin perpetuò opus habeat admonitionibus & exhortationibus ad prudentiam, qua cavere sibi possit à falsis doctoribus. *Porro Deus.*) Pollicetur victoriam in hoc quasi certamine cum falsis doctoribus, propediem affuturam: Atque ita armat quasi Romanos spe subitæ victoriæ ex hostibus suis reportandæ. *Gratia.*) Claudit hanc admonitionem precibus, quibus petit illis præsentiam Domini, vt suprà cap. 15. 33.

21 *Salutant vos Timotheus adiutor meus & Lucius, & Iason*

Iaſon,& Soſipater,cognati mei.

22 *Saluto vos in Domino ego Tertius, qui deſcripſi Epiſtolam.*

23 *Salutat vos Gaius hoſpes meus & Eccleſiæ totius.Salutat vos Eraſtus procurator vrbis,& Quartus frater.*

Salutant vos.)Quinta pars cap. qua redit ad inchoatas illas ſalutationes, quas diximus miſſas, quarum prima eſt Timothei, deinde aliæ ſunt aliorum. Inſigniuntur perſonæ ſingulæ quæ ſalutem mittunt ſuis quibuſdam epithetis ac notis, quibus non tantùm Romanis, ſed & vniverſæ poſteritati commendantur.

24 *Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti ſit cum omnibus vobis. Amen.*

25 *Ei vero qui poteſt vos ſtabilire, ſecundum Evangelium meum & præconium Ieſu Chriſti, ex revelatione myſterij quod a temporibus æternis tacitum fuit.*

26 *Nunc vero factum eſt manifeſtum, & per ſcripturas propheticas, ex imperio æterni Dei ad obedientiam fidei omnibus Gentibus declaratum:*

27 *Soli,inquam,ſapienti Deo gloria per Ieſum Chriſtum in ſecula Amen.*

Gratia Domini.) Sexta & ultima pars cap. quæ in precibus cernitur.Primùm autem hoc verſu optat Romanis gratiam Chriſti:cujuſmodi ευχη fuit ſuprà cap. 15.33.& hoc eodem cap.verſ.20. *Ei vero qui.*) Deinde optat Deo gloriam ſuam per Chriſtum:Primùm autem hoc verſu eſt periphraſis & deſcriptio quædam Dei ex ipſius potentia,ſed quæ Romanos reſpicit,& ad eos applicatur,ac confirmationem eorum. Similis deſcriptio Dei eſt Epheſ.3. 20. vt & ſimilis ευχη ſive optatio. *Secundum.*) Cauſam inſtrumentariam potentiæ Dei in ſtabiliendis & confirmandis Romanis addit, Evangelium ſuum,quod definit,prædicationem ſive præconi-

um

um Christi, atque ita conciliat authoritatem Evangelio suo. *Ex Revelatione.* Rursus præconium illud Iesu Christi dehinc per revelationem mysterij, quod a temporibus æternis tacitum fuit, nunc verò factum est manifestum. *Et per scripturas.*) quasi dicat, Patefactum est nunc & comprobatum testimonio Prophetarum, quêadmodum de justitia Dei loquitur, Rom. 3. 21. Est igitur amplificatio quædam patefactionis ac manifestationis mysterij, quæ nunc demum post adventum Christi facta est, à declaratione illa quæ jam olim ministerio Prophetarum, sed obscuriùs facta est. *Ex imperio.*) Et recentis & veteris manifestationis causam efficientem primùm notat, imperium æterni Dei, deinde finalem obedientiam fidei. Nota Scripturas Propheticas de mysterio illo salutis nostræ in Christo non temerè, sed ex imperio Dei posteritati proditas. *Soli inquam.*) Resumit personam Dei, atque interpretatur quodammodò periphrasin illam qua usus est vers. 25. distertis verbis Deum appellans, quem illic, suppresso quasi nomine, dixit eum qui potest nos stabilire. Cum nomine autem Dei conjungit epitheton sapientiæ, quo significat non tantùm potentem eum, qualem suprà descripsit, sed etiam sapientem, ac solum quidem sapientem. Soli Deo sapientiam tribuit. 1. Timoth. 1. 17. Soli, inquit, sapienti Deo sit honor & gloria in seculæ Amen. *Gloria per.*) Hoc est id, quod optat Deo: nempe, gloria, atq; ea quidem gloria, quæ est per Iesum Christum, de quo est tota illa revelatio mysterij absconditi, de qua proximè dictum est, & qui est splendor gloriæ Dei ac character personæ ejus. Quare, vt Dei gloria non perspicitur nisi in illo, ita Deus non vult glorificari à nobis nisi per illum. Deo itaque in illo sit omnis gloria. Amen.

FINIS.

AD EA QVÆ A NOBIS SINE *praiudicio cuiusquam dicta sunt hoc libro* sup. pag. 152. & deinceps, clarius in*telligenda, placuit paucas istas* quasi regulas subjicere.

1 LIbertas voluntatis nostræ propriè est, non tam δύναμις; sive potentia, quam ἐξουσία sive potestas & jus quasi voluntatis planè regiũ in volendo & nolẽdo aliquid, quicquid demum illud sit: quoquidem fit vt voluntas per se ac à principio quodã suo, sine externo aliquo principio cogente velit vel nolit aliquid, hoc est, ita velit aliquid, vt possit illud interea nolle: ita nolit aliquid, vt possit illud ipsum interea velle: potentiam intelligo vel propinquam vel remotam.

2 Libertas hæc sive potestas duobus modis consideratur. Primo, absolutè, non habita ratione alicujus, quasi legis impositæ ad ipsam regendam & restringẽdam, hoc est, sine forma voluntatis aduentitia aliqua, vel sanctitatis quæ est ad imaginem Dei, vel impuritatis quæ est ad imaginem Diaboli. Nam adventitia voluntatis forma est lex, qua non secus regitur voluntatis libertas ista & potestas, quam legibus solet regi, ac in ordinem redigi potestas regia. Neq; abhorret scriptura ab hoc loquendi genere, cum Rom. 7. vetus homo & novus homo vocentur lex mentis & lex peccati. Secundo consideratur libertas sive potestas voluntatis cum lege aliqua ipsi imposita, hoc est, cum forma aliqua voluntatis adventitia, qua quasi lege quadam restringatur ac temperetur.

3 Libertas hæc absolutè considerata, vt de ea primo loco dicam, non existit vnquam fateor, in rerum natura

tura absoluta ab omni quasi lege, vt neque voluntas, cuius est ea libertas à forma sua aliqua, vel bona vel mala: Verùm doctrinæ gratia hoc modo à nobis necessariò concipienda est. Ejus hæc est conditio, quòd (cum nulla lege & forma voluntatis, vel bona vel mala regi intelligatur) non habeat potentiam propinquam & actum, vt vocant, primum, vel ad bonum vel ad malum, volendum vel nolendum (Nam de adiaphoris non est quæstio) sed habeat remotam & quasi materiæ potentiam ad vtrumlibet. Potest enim suapte natura flecti ad hoc vel illud, volendum vel nolẽdum, idque pro ratione formæ adventitiæ, vel bonæ vel malæ, quam recipit in se voluntas: Nam, vt supra admonui, voluntatis forma ac dispositio, est lex libertatis ac potestatis istius, quemadmodum bona vel mala hominis ipsius dispositio, si non adsit alia lex, regit quodammodò ipsius libertatem ac potestatem.

4 Nunc de libertate, vt cum forma aliqua voluntatis, vel bona vel mala, hæc est, lege quadam sua existit, dicendum. Libertas cum lege quadam sua & voluntatis aduentitia forma quadruplex est, prout quadruplex est hominis conditio: innocentiæ, corruptionis, regenerationis, glorificationis. Libertas sive potestas voluntatis humanæ in statu innocentiæ est, quæ regitur lege sanctitatis, quæ est in voluntate. Ejus conditio est hæc: Potentiam habet propinquam ad bonum, remotam verò ad malum. Libertas in statu corruptionis, est quæ regitur lege contraria perversitatis & corruptelæ quæ est in voluntate: Ejus conditio est hæc: Potentiam habet propinquam ad malum, remotam verò ad bonum. Libertas in statu regenerationis est quæ regitur lege partim sanctitatis, partim perversitatis, tanquam duplici voluntatis forma adventitia. Ejus hæc

est

est conditio: Potentiam habet propinquam partim ad bonum, partim ad malum. In statu glorificationis libertas est quæ regitur lege sanctitatis perfectæ, tanquam voluntatis forma aduentitia. Ejus conditio est hæc: Potentiam habet propinquam ab bonum tantùm: Remotam vero & materiæ potentiam ad malum, sed quæ nunquam in actum educetur, Deo per Christum sanctitatem illam & gloriam voluntatis imperpetuùm confirmante. Atque hæc sunt quæ adjicere visum est, tanquam principia & fundamenta doctrinæ ànobis jam supra traditæ.

Sic Errata quadam corrige

Pag. 37. pro vocat, leg. vacat. pag. 110. pro raulus leg. in paulo. pag. 165. lin. 8. clausulam quæ incipit a voce (apprehensionem) definit autem in vocem [parefacto.] rejice in lin. 25. ejusdem pag & infere inter verba [Gal. 3. 17.] & verba [in exemplo.] pag. 165. pro functionem lege functionum.